



NAGY-L. ISTVÁN

A 34. magyar gyalogezred tisztikara a francia háborúkbán (1792–1815)

NAGY-L. ISTVÁN

**A 34. magyar gyalogezred tisztikara
a francia háborúban (1792–1815)**

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 36.

NAGY-L. ISTVÁN

**A 34. MAGYAR GYALOGEZRED
TISZTIKARA A FRANCIA
HÁBORÚKBAN (1792–1815)**



Magyarságkutató Intézet
Budapest, 2021

Lektorálta: Lenkefi Ferenc

Nyelvi lektor: Ferenczi Gábor

A borító Vincenz Georg Kininger és Johann Lorenz Rugendas: Offiziers der
Hungarischen Linien Infanterie. 1799. című metszete felhasználásával készült.

Az MKI szerkesztőbizottsága: Vizi László Tamás (elnök), Fehér Bence,
Katona József Álmos, Kovács Attila, Pomozi Péter, Virág István

A kötet megjelenését az EMMI támogatta.



EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

© Nagy-L. István, 2021

ISBN 978-615-6117-44-1

ISSN 2677-0261

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS ÉS MÓDSZERTAN	9
„De nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandis”	9
A magyar tisztek kérdése a koronatanács előtt	14
Magyar csapatok a császári-királyi hadseregben	18
A vizsgálat	23
Az eredmények értékelése	27
A 34. GYALOGEZRED TÖRZSTISZTJEI	31
Az ezred törzstisztjei az első koalíciós háborúban	33
A második koalíciós háború időszaka	51
A luneville-i békétől a harmadik koalíciós háborúig	57
Az 1809-es háború és az oroszországi hadjárat	73
A felszabadító háborúk	87
A törzstiszti kar jellemzői	92
A karrierívek – összegzés	101
A 34. GYALOGEZRED FŐTISZTJEI	105
A magyar és idegen főtisztek aránya	110
A katonai karrierek	114
Tisztképző intézetek	115
Csapatszolgálatban kezdő tisztek	125
Összegzés	158
KAPITÁNYI ELŐLÉPTETÉSEK AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK KOALÍCIÓS HÁBORÚ KORÁBAN	165
ÖSSZEGZÉS	185
FORRÁSOK	191

Édesapám emlékének

ELŐSZÓ

A francia háborúk időszakáról közkeletű toposz, hogy az uralkodónak Magyarországról csak katonák kellettek, magyarokat viszont nem engedett a hadsereg irányításába beleszólni, sőt, többnyire még a magyar csapatokat is német tisztek vezették. Ez a toposz kortárs véleményből táplálkozott, és ez politikai szinten, az országgyűlésen is megjelent. A kérdéskör a magyar katonai hagyományok szempontjából korántsem mellékes. Számos kérdés merül fel a téma tekintetében. Valóban nem magyar tisztek vezették a magyar csapatokat? Ha így volt, akkor annak milyen okai lehettek? Az uralkodó vagy a vezető katonai körök szándékának megfelelt ez az állapot? Valóban kimutatható, hogy a magyar tisztek hátrányt szenvedtek az előléptetéseknél? Milyen társadalmi rétegekből került ki a tisztikar, különösen annak magyar tagjai? Hogyan nézett ki a hadsereg tiszti utánpótlási rendszere? Voltak-e sajátos jellemzői a magyar tisztek csoportjának?

A kérdéskör rendkívül bonyolult, mivel a császári-királyi hadsereg is számos összetevőből állt. A kötetben egy magyar gyalogezred tisztikarát vizsgáltam meg, ez önmagában nem elegendő a kérdések megnyugtató tisztázásához, viszont fontos részeredményeket rögzíthettem. A vizsgálatot folytatni kell huszárokkal, határőrökkel, szabadcsapatokkal, a nem magyar csapatokban szolgáló magyarok vizsgálatával. A kötetben közreadott eredmények segítségével viszont határozott válaszokat adhattam a „magyar hadsereg” egy része tekintetében.

A témához kapcsolódó kutatást 2001 és 2014 között, valamint 2019 és 2021 között folytattam. A két kutatási időszak között sok olyan fontos kutatási eredmény került napvilágra, amelyet beépíthettem saját módszertanomba. Köszönet illeti mindazokat a kutatókat, akik a témában publikáltak, mindenekelőtt Lázár Balázst és Réfi Attilát. Köszönöm a korszakkal foglalkozó kutatóknak, a nevezettekén túl Csikány Tamásnak, Lenkefi Ferencnek, Németh Balásznak,

Vizi László Tamásnak, hogy számos szakmai beszélgetésünk alkalmával tanulhattam tőlük, megjegyzéseikkel, segítő kritikáikkal hozzájárultak a téma és a módszertan érleléséhez. Hálával tartozom Poór Jánosnak, akitől nagyon sokat tanultam a korszak nemesi mozgalmáról, az országgyűlésen folyó munka értelmezéséről.

Köszönettel tartozom az Osztrák Állami Levéltárban dolgozó magyar delegátus tagjainak: Balla Tibornak, Domokos Györgynek, Fazekas Istvánnak, Kiss Gábornak, Lázár Balázsnak, Lenkefi Ferencnek, Oross Andrásnak, Solymosi Józsefnek és Számvéber Norbertnek.

Köszönöm a Magyarságkutató Intézet munkatársainak, Virág István felelős szerkesztőnek és Ferenczi Gábor nyelvi lektornak a kézirat és a kötet gondozását, valamint vezetőimnek, Horváth-Lugossy Gábornak és Vizi László Tamásnak a szakmai és emberi támogatást.

Végezetül a legnagyobb köszönettel mesteremnek, Zachar Józsefnek és lektoromnak, Lenkefi Ferencnek tartozom. Zachar József, akinek fájdalmasan korai halála pótolhatatlan űrt hagyott, munkássága mutatott rá számomra a magyar hadügy elfeledett korszaka, a szatmári béke és az 1848 közötti időszak fontosságára. Lenkefi Ferenc kéziratomhoz fűzött megjegyzései, kritikái, javítási és javaslati nagyon sokat segítettek.

Pápa, 2021. november 2.

A szerző

BEVEZETÉS ÉS MÓDSZERTAN

„De nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandis”

A szatmári békét követő lassú regenerálódás, majd az egyre határozottabb fejlődés a 18. század végére alapvetően változtatta meg az ország képét. A háború sújtotta periódus véget ért, az elnéptelenedett vidékek többsége újratelepült, az egykori határterületek és a hódoltság városai újra erőre kaptak, növekedett a népesség, megindult a termelés. A század második felében már polgári, gazdasági célú fejlesztésekre, beruházásokra is gondolni lehetett. A 18–19. század fordulójának magyar történelmére azonban már a francia háborúk nyomták rá bélyegüket.

Mária Terézia a század közepén az egész Habsburg Monarchia modernizációját indította el. Célja alapvetően dinasztikus jellegű volt, birodalma katonai potenciáját szerette volna növelni az elveszett sziléziai területek visszaszerzése és megtartása érdekében, mindemellett az ország lakosságának jólétét is szem előtt tartotta. A felvilágosodás szellemiségétől átítatott tanácsadói és munkatársai segítségével számos újítást vezetett be, de ezek közül nem mindegyiknek volt érvénye Magyarországon, hiszen Mária Terézia – különösen uralkodásának első felében – ragaszkodott a törvényes formához.

II. József uralkodása alatt azonban jelentősen megváltozott a helyzet. A reformok lázában égő uralkodó semmilyen tekintettel nem volt a rendkívül heterogén birodalom egyes részeinek törvényeire, szokásaira, a közös célja számára szentesítette a cél elérése érdekében használt eszközöket. II. József esetében a birodalom lakossága jólétének vágya már nem Mária Terézia mély vallásosságának alapján álló anyai, filantróp gondoskodásból, hanem a modern állampolgár és államhatalom kapcsolatából fakadt, annyi különbséggel, hogy uralkodóként

– bár magát az állam első szolgájának tekintette – hatalma megkérdőjelezhetetlen és ellenőrizhetetlen maradt. II. József esetében Mária Teréziához hasonlóan a vizsgálatokban szintén rendre elhanyagolt terület a birodalom katonai teljesítőképességét és erejét illető kérdés. Az uralkodó birodalmát katonai nagyhatalomként definiálta, és ennek megfelelő katonai erő felépítésére törekedett. Az állam polgárainak jóléte mellett ez a tényező legalább ugyanolyan fontosnak számított II. József esetében, aki aktív, terjeszkedő, de legalábbis a birodalom helyzetét megerősítő külpolitikát szeretett volna folytatni, amihez szüksége volt egy erős hadseregre. A külpolitikai törekvéseit jól mutatja a két területi gyarapodás, Galícia és Bukovina megszerzése,¹ de a németalföldi–bajor területcsere² és a törökök elleni fellépés³ is ezt szolgálta.⁴

A reformok sorában sajnálatos módon viszonylag kevésbé ismert a hadsereget érintő újítások sora. Ez talán azért nem véletlen, mivel jellemzően nemzeti kereteink közül tekintünk a Habsburg Monarchiára is, ami érthető, de nem ad teljes képet, mivel a birodalom hadereje, a császári–királyi hadsereg pedig az egyetlen valóban összbirodalmi intézményként működött. A vezető szerve, az Udvari Haditanács az uralkodó összes, bármilyen címen bírt területére kiterjedt hatáskörrel rendelkezett. A hadsereget egységes elvek alapján szervezték meg és vezették békében és háborúban egyaránt. A birodalmat a 18. század utolsó harmadára már a véglegesen megszilárdult, középszintű, központosított katonai közigazgatási szervezet hálózta be, a főhadparancsnokságok rendszere. Ezek feladata a hadsereg közigazgatásának irányítása, vezetése, a csapatok ellátása, utánpótlása, kiképzése, lényegében minden hadsereggel kapcsolatos teendő ellátása volt, beleértve a polgári szervekkel és lakossággal történő kapcsolattartás katonai oldalát is. Az Udvari Haditanács és a főhadparancsnokságok elsősorban az országos közigazgatási szerveken, a Helytartótanácson keresztül tartották a kapcsolatot a helyi közigazgatással, de szükséges esetben közvetlenül is fordulhattak a vármegyékhez, szabad királyi városokhoz, olykor még a községekhez is.

1 Hochedlinger 2003, 350–358.

2 Tóth-Barbalics 2002, 85–86.; Hochedlinger 2003, 364–371.

3 Hochedlinger 2003, 382.

4 Pál 2014, 80–81.

Két lényeges területen azonban alapesetben nem lehetett megkerülni az egyes országok törvényeit és szokásait. Az egyik a hadseregkiegészítés, tehát az újoncok kérdése, a másik pedig a hadsereg ellátása, élelmezése, a szállítás területe. Magyarországon uralkodói jogon a magyar törvényeknek megfelelően legfeljebb toborzással lehetett újoncot szerezni. A birodalom jelentős területein, az osztrák Örökös Tartományokban, a Vencel Korona országaiban és Galíciában porosz mintára bevezették az összeíráson alapuló hadkiegészítési rendszert, amely egy korszerű intézménynek számított. A rendeletben meghatározott hadkötelezetteket lajstromba vették és ezeknek alapján a hadsereg szükségleteinek megfelelő számú újoncot hívtak be szolgálatra, ezzel tehát a polgári hatóságok beavatkozása nélkül, pusztán a katonai közigazgatási rendszerrel tudtak szükségessé újoncot kiállítani. Ezt a rendszert az általános hadkötelezettségtől csupán az választotta el, hogy a társadalom viszonylag széles rétegeit nem kötelezték katonáskodásra, ami a rendi társadalom sajátja volt.

Magyarországon a hadügy, különösen a honvédelem kérdése az országgyűlés hatáskörébe tartozott.⁵ A rendi közigazgatás nélkül nem lehetett a toborzás eszközén túl bármilyen más hadkiegészítési rendszert alkalmazni.⁶ Az 1741. évi 63. törvénycikk⁷ azonban egy fontos lépést jelentett az ügyben. A rendek hozzájárultak, hogy a nádor porták alapján szétosztott, jelentős összlétszámú újoncot adnak át a császári-királyi hadseregeknek. Bár a törvénycikk erős garanciát szögez le, amely szerint nem lehet precedens ebből a rendelkezésből, a valóságban azonban egészen az 1848-as áprilisi törvényekig ez lett a magyar rendi katonaaállítás alapja.⁸ A törvénycikk fenntartotta a jogot a tisztek kinevezésére és egyfajta magyar hadsereget hozott létre a császári-királyi hadseregen belül, amelynek maga az újonnan létrehozott hat gyalogezred lett, de a hadsereg többi magyar egységét is ehhez tartozónak tekintették.

A másik fontos terület, ahol a helyi szokásokat nem lehetett figyelmen kívül hagyni, a hadsereg ellátásának kérdése. Az 1715. évi 8. törvénycikk⁹ állami adót

5 Zachar 2004, 17.

6 Poór 2003, 152.

7 CJH 1901, 52–59.

8 A kérdéshez lásd: Lázár 2015.

9 CJH 1900, 440–441.

vetett ki a hadsereg költségeinek fedezésére. Ez a rendelkezés középkori eredetű, eddig eseti jellegű, de valójában már szinte állandósult hadiadó, a *contributio* törvényes állandósítását jelentette.¹⁰ A hadiadó pénzben meghatározott összeg volt, de terményekkel és szolgáltatásokkal, első sorban katonai szállítással is lehetett, legalább részben teljesíteni. A beszámítás azonban kényszerárfolyamon történt, nem piaci alapon, ami többletterhet jelentett az adózónak. A különbözetet *deperditának* hívták, és folyamatos ütközőpontot jelentett a rendek és az uralkodó között.

A francia háborúk előtti időszakban érdekes módon mind az újoncozás kérdése, mind a hadiadó ügye lekerült a politikai napirendről. Kialakult az a gyakorlat, hogy az országgyűlés a megszavazott adómennyiséget a következő országgyűlésig érvényesnek tekintette, tehát az uralkodónak csak akkor lett volna szüksége a diétára, ha adóemelést szeretett volna.¹¹ A hadkiegészítés tekintetében a rendek politikai következmény nélkül végrehajtották az uralkodó – egyébként méltányos – utasításait a kellő újoncmennyiség kiállítására.¹² Az 1790–1791-es, az 1792-es és az 1796-os országgyűlésen is szavaztak meg újoncokat, de a háború folyamán országgyűlési törvény nélkül is állítottak a rendek újoncot, pusztá királyi parancsra is. Ez a nyugalom azonban csak látszólagos volt, mert több országgyűlésen is vita folyt a kérdésben, végül 1807-ben elvetették az 1802-ben az 1802. évi 1. törvénycikkkel¹³ próbaképpen három évre bevezetett, létszám fenntartásához kötött, hadkiegészítési gyakorlatot,¹⁴ az 1807. évi 1. törvénycikkkel¹⁵ visszaállt a korábbi, 1741. évi 63. törvénycikk alapján az országgyűlésen magajánlott kontingensek rendszere.

A magyar hadügyi rendszer továbbélő eleme az inszurrekció, a felkelés, amely a nemesek személyes felkelésből és törvényben rögzítetlen alapon vagyon vagy jövedelem arányában általuk kiállítandó katonákból állt.¹⁶ Mária Te-

10 Poór 2003, 88–98.

11 Zachar 2004, 64–99.; Szijártó 2010, 210–268.

12 Az 1741-es és az 1790–1791-es diéta között újoncokról nem született törvényi rendelkezés.

13 CJH 1901, 280–281.

14 Poór 2003, 152–157.

15 CJH 1901, 334–337.

16 Poór 2003, 51–58.; Vizi 2007, 144–164.; Vizi 2014, 91–94.

rézia szerette volna ezt a kötelezettséget megváltatni a nemességgel, de a rendi ellenállás miatt erről a törekvéséről letett.¹⁷ II. József nem foglalkozott a felkelés intézményével, az általa tervezett földalapú adózásban feloldódott volna ez a kötelezettség. Mivel egyik törekvés sem vált valóra, a felkelés intézménye mint speciálisan magyar honvédelmi jellegzetesség fennmaradt, és a francia háborúk során négy alkalommal össze is hívták.¹⁸

A Magyar Szent Korona országai részének tekintette a magyar közvélemény a Katonai Határőrvidéket is. Ez a terület katonai közigazgatás alatt állt és teljesen militarizált társadalommal rendelkezett. Alapvető feladata a törökök elleni határvédelem volt, amely a hosszú békés időszak ellenére is folyamatos problémát jelentett még a 19. század első felében is, mert a törökök gyakran próbálkoztak betörésekkel, portyákkal különösen azokban az időszakokban, amikor a központi török hatalom meggyengült, és a helyi pasák nagyobb szabadságra tettek szert, vagy pedig nem tudták fenntartani a közbiztonságot.

A magyar országgyűlés és a magyar politikai közvélemény elismerte a császári-királyi hadsereg létét és szükségességét, azonban ezen belül a magyar csapatokat egyfajta magyar hadseregeként értelmezte. Ez a vélekedés nyilvánul meg Festetics György és társai országgyűlési beadványában, amelyben magyar szolgálati nyelvet követeltek.¹⁹ Erre tekintettel hozott törvényeket a háborúk idején a diéta is, amikor a magyar csapatok kiegészítésének céljából rendelte el bizonyos újonckontingens kiállítását, vagy éppen a létszám fenntartását. A diéta számára természetesnek tűnt, hogy a magyar csapatokat magyar tiszteknek kell vezetni.

17 Marczali 1898, 281–297.

18 Vizi 2014, 97–99.; az 1809-es felkelés historiográfiájához lásd: Vizi 2016.

19 DCRH 1791, 83–85.; KTDM 1791, 76–81.; MJMI 1957, 209–213.

A magyar tisztek kérdése a koronatanács előtt

A Budán ülésező országgyűlés 1792. június 20-án feliratban fordult a fiatal I. Ferenc királyhoz a magyar katonaság ügyében.²⁰ Panaszuk lényege abban állt, hogy alig van magyar származású törzstiszt a gyalogezredekben, a főtisztek pedig a gyalogos- és határőrezredekben és néhány lovasezredben mind idegenek. A „de nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandis” ügyet a koronatanács másnapi ülésén tárgyalta.²¹ Az ülésen jelen volt a teljes „kormány”, az uralkodó, illetve a dikasztériumok vezetői: Sándor Lipót nádor, Batthyány József prímás, Zichy Károly országbíró, Pálffy Károly kancellár, Szécsen Sándor kamaraelnök, Ürményi József személynök, Pászthory Sándor fiumei kormányzó. Rajtuk kívül Franz von Colloredo-Waldsee kabinet- és konferenciainiszter, Anton von Spielmann, az államkancellária referendáriusa, Kaunitz embere, illetve felsőbüki Nagy József, a Magyar Udvari Kancellária tanácsosa²² mint előadó.²³ Az már önmagában jelentős ténynek számított, hogy az országgyűlés feliratát a magyar koronatanács tárgyalta, nem pedig az államtanács vagy az udvari konferencia. Colloredo gróf ekkor még fontos szerepet töltött be, mivel Ferenc császár egykori nevelőjeként az uralkodó legfelsőbb bizalmasának számított. A koronatanács tagjai között Spielmann kilóg a sorból, hiszen nem viselt semmiféle magyar tisztséget, de mint a birodalom külügyeit irányító öszszbirodalmi Államkancellária harmadik embere az uralkodó helyet biztosított számára a tanácsban. Spielmannra ekkoriban potenciális külügyi vezetőként tekintettek, Kaunitz munkatársaként már ekkor komoly befolyást gyakorolt a külügyekre.²⁴

20 DCRH 1792, Series Actorum 72–73.

21 SLFNI 1926, 545–546.

22 Fallenbüchl 1992, 311.

23 SLFNI 1926, 529

24 Ez azonban nem tartott sokáig, mert a második lengyel felosztás körüli sikertelenség miatt a következő év tavaszán megbukott.

Az országgyűlési felirat korántsem előzmények nélkül született meg. A közvetlen előzmények között említhetjük az ismert politikai botrányt 1790 júniusából, amit magyar katonatisztek országgyűléshez beadott folyamodványai²⁵ okoztak, mivel a hadsereg magyar egységeinek egyfajta független magyar hadsereggé alakítását követelték.²⁶ Az ügy nagy port vert fel, a katonatiszteknek ugyan komolyabb bántódása nem esett, de II. Lipót mereven elzárkózott, és ellenlépéseket tett.²⁷ Az országgyűlés nem hagyta az ügyet elaludni, több feliratot is intézett II. Lipóthoz. Ezekben a hadi ügyek törvény szerinti rendezését,²⁸ magyar tisztek alkalmazását, valamint a magyar csapatok parancsnokai esküjének a magyar alkotmányra való kiterjesztését követelték.²⁹ Lipót az első kettőbe beleegyezett, a harmadikat nem említette válaszában. Erre a rendek ismételten követelték az eskü megváltoztatását, de ismételten elutasítást kaptak. Végül az első két témában sem született törvénycikk.³⁰

Az 1792-es országgyűlés ismét elővette a katonaság ügyét.³¹ Ezúttal azonban korántsem olyan mély változásokat követeltek, mint Festetich és társai, de még az előző országgyűlés kívánságaiból is csak a magyar katonatisztek ügyét vették elő. II. Lipót ígérete ellenére alig vannak magyar származású törzs- és főtisztek a magyar gyalog- és határőrezredekben, illetve néhány lovasezredben. A magyar országgyűlés tehát magyar csapatoknak tekintette a Magyarországról kiegészített, magyar legénységű gyalogezredek, lovasezredek címszó alatt a huszárezredek, valamint a határőrezredek is. Utóbbi azért érdekes, mert – ismert módon – a Katonai Határőrvidék nem tartozott a magyar országgyűlés fennhatósága alá, azt az Udvari Haditanács révén központi igazgatás alatt

25 Marczali 1898, 496–497.; Marczali 1907, 99–102.; Kurucz 2013, 130.

26 A folyamodványok között szerepel: „A magyar hadi seregnek magának legyen mind hadi tanácsa, mind fővezérlő commandója, a ki egyedül a hazától függjön.” Marczali 1898, 496.

27 Marczali 1907, 103–115.

28 A két legfontosabb összetevője ennek a hadiadó és az újoncok országgyűlés általi elfogadása volt. Festeticsék ügye révén került előtérbe a katonatisztekre vonatkozó jogszabályok, törvények kérdésköre. Az követelték, hogy magyar nemesre csak katonai ügyekben vonatkozzanak a hadi törvények, minden egyéb esetben (pl. politikai szereplés tekintetében) a magyar jog alá tartozzanak.

29 A kérdés történetéhez lásd: MJMI 1957, 207–209.

30 SLFNI 1926, 313.

31 DCRH 1792, 92–97.

tartották. Az országgyűlés ugyanakkor ilyen módon is kifejezte, hogy igényt tart az ország testéből kiszakított területre. A feliratnak azonban nem a Katonai Határőrvidék, hanem a tisztek ügye volt a fontos része. Emellett kérték a királyt, hogy a tisztképző akadémiákon a magyar ifjaknak is adjon helyet.

A koronatanács jegyzőkönyvét érdemes szó szerint idéznünk:

„NAGY felolvassa a de nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandist.

NÁDOR. Úgy gondolom nem szükséges ezt az ügyet felolvasni, mivel Őfelsége már olvasta.

MINDENKI. Igen, nem szükséges.

SPIELMANN. Nem tudom, hogyan lehetne még fokozni a dolgot.³² Manfredini márki ma étkezéskor azt mondta, hogy a négy Magyarországon lévő lovasezrednél sok magyar törzstiszt van.

ÜRMÉNYI. De a magyar gyalogságnál sok német törzstiszt van.

KIRÁLY. A Ferdinánd-főherceg-gyalogezrednél mindegyik magyar.³³

NÁDOR. De az Antal főherceg-, az Alvinczy-, Gyulay- és a Nádasdy-gyalogezredekben a többségük német.

ÜRMÉNYI. A legrosszabb, hogy a kapitányok többsége is német. Tudom, hogy az Antal főherceg-gyalogezredben mekkora fáradtságba került, hogy Fegyveress őrnagy lehessen.

NÁDOR. Úgy gondolom, hogy a Kancellária által készített javaslat tekintetében nem merülhet fel aggály.

ZICHY. A rendek csak azt kérték, hogy Őfelségének készüljön egy táblázat a tisztekről, hogy maga is láthassa a dolgot.

32 Az eredeti szövegben a következő áll: „Ich weis nicht, ob man die Pillen mehr doriren kann.” Ez egy német szólás parafrázisa, amely eredetileg így hangzik: „Armen Kranken vergoldet man die Pillen nicht.” Szó szerint: szegény betegeknek nem aranyozzák be az orvosságot (Spielmann a vergolden helyett a francia dorer ige németesített változatát használta), tehát nem fokozzák a bajt. Szó szerinti fordítás értelmetlen, ezért tartalmát fordítottam le.

33 I. Ferenc tévedett. A másodőrnagy, Friedrich von Bussek (másod-) őrnagy Fuldában született, birodalmi német volt. Schematismus 1792, 3.; Kirchthaler 582. A másik négy törzstiszt valóban magyar volt.

KIRÁLY. Igen, ez jogos, a többiekhez hasonlóan, hogy jobb nekik, ha német ezredekben civilizálódnak, miután aggály csak az áthelyezés miatt van.”³⁴

A felettébb érdekes rövid tárgyalás során kirajzolódott erőviszonyok egyértelműek. Spielmann gúnyos megjegyzéssel, illetve egy pontatlan adattal megpróbál ellenállni a kérésnek. Elsőként Ürményi mond neki ellen, de a király Spielmann álláspontjára helyezkedik egy téves adat említésével. A nádor Ürményi mellé áll, amit Ürményi újabb – egyébként szintén homályos – adattal told meg. A nádor tett javaslatot a vita lezárására a Kancellária pozitív választ tartalmazó javaslatának elfogadásával, amit Zichy országbíró támogatott. A királyt sikerült meggyőzni, ezzel az ügy lényegében eldőlt. Az országgyűlés kérését elfogadták, az ügyet további kivizsgálásra utalták. Spielmann, aki amúgy is idegennek számított a magyar koronatanácsban, egyedül maradt.

A koronatanács ülésén jóváhagyott, felíratra született választ a Kancellária készítette el, és felsőbüki Nagy József aláírásával küldtek el a diétához.³⁵ Ebben a király elismeri a kérelem jogosságát, de felhívja a figyelmet, hogy német ezredekben is szolgálnak magyar tisztek. Ígéretet tesz arra, hogy közelebbről megvizsgálja az ügyet, hogy a méltányos arányt megtartsák, egyúttal ügyel arra, hogy a későbbiekben ne legyen ok panaszra. Megígéri azt is, hogy magyar tisztek fiait is felveteti az akadémiákra. A rezolúcióból bölcsen kimaradt a király utalása a magyar tisztel civilizálódására. Ennek alapján született meg az országgyűlés 9. törvénycikke.³⁶

I. Ferenc király tehát megismételte apja és elődje, II. Lipót ígéretét a magyar ezredekben alkalmazandó magyar tisztek méltányos arányának megtartásáról. Az ígéret azonban nem tartalmazott konkrétumot, nem határozta meg, hogy valójában mennyi is a méltányos arány. Igaz, ezt az uralkodó nem is ígérte meg.

II. Lipót rövid uralkodása nem tette lehetővé, hogy az akkori, tisztekre vonatkozó ígéretében jelentősebb lépések történjenek. I. Ferenc számára viszont

34 Nem egészen világos, hogy mire utalt a király, a magyar tisztek idegen ezredbe, vagy idegenek magyar ezredbe való helyezésére.

35 DCRH 1792, Series Actorum 101–102.

36 CJH 1901, 246–247.

már nagyon kedvező helyzetet teremtett e tekintetben az akkor már megüzent, egyelőre még csak takaréklángon égő, de a nyár végén nagy erővel meginduló, első koalíciós háború. Azt ne is várjuk, hogy az Udvari Haditanács vagy bármilyen más kormány szerv vagy éppen a kérdésben bármilyen joggal rendelkező személyek vagy hatóságok számára készült volna egy utasítás a magyar tisztek arányának méltányos szinten tartásáról, ez a korszakban nem volt szokásban, nem is találunk rá példát. Ezt az ígéretet az egyedi döntések szintjén lehetett érvényesíteni.

A vizsgálat időtartamának kezdetétől az 1792-es esztendő, tehát a felirat születésének évét kell választani. A végét természetesen határozza meg a háborús periódus vége, az 1815-ös esztendő. Ez köztörténetileg is lényeges határ, de a hadsereg szempontjából is bő három évtizedre elhozta a demobilizációt. Az előléptetések vizsgálatának belső határát a második koalíciós háború lezárultában jelöltem ki, mivel ez a közel tízéves periódus már alkalmas folyamatok vizsgálatára, ennél rövidebb ciklus esetében erre nem lenne lehetőség, hosszabb viszont már elhomályosítja az eredeti ígéretet. A periódus végét erősíti az 1802-es országgyűlés és az ott meghozott katonai intézkedések újszerű volta is.

Magyar csapatok a császári-királyi hadseregben

A francia háborúk kezdetén a császári-királyi hadsereg Európa egyik legerősebb fegyveres erejének számított, létszámban a francia és az orosz hadsereg előzte meg, a porosz hadsereggel nagyságrendileg azonos erőt képviselt. Fejlettségi szintjét és minőségét tekintve is Európa élvonalába tartozott, a korszak legjobbjának, egyben a mintának tekintett porosz gyalogsággal már csaknem egyenrangúnak számított, lovassága és tüzérsége pedig más hadseregeknek jelentett mintát. A császári-királyi mérnök tisztek és a hadsereg műszaki alakulatai a legjobbak közé számítottak. A táborok a kor színvonalán állt ugyan, de néha utat engedett nagyhangú féltehetségeknek is, mint Mack és Weyrother. A legnagyobb hiányosságként a karizmatikus vezető hiányát lehet említeni. Sa-

voyai Eugén halálát követően nem akadt olyan egyéniség, aki tartósan sikerre tudta volna vinni a hadsereget. Daun, Loudon és Lacy csak részsikereket tudtak elérni, II. József pedig a katonai talentum hiányáról tett bizonyosságot a török háború folyamán. Károly főherceg lehetett volna méltó utód, de testvére, Ferenc császár bizalmatlansága, Károly egészsége és a kellő határozottság hiánya együttesen a főherceg ellen dolgoztak.

A császári-királyi hadsereg egy rendkívül bonyolult és szerteágazó intézményként működött, jelen munkában nem célozom a teljes, mindenre kiterjedő bemutatása,³⁷ csak a legfontosabb elemeit, elsősorban a nagy legénységi állományú részeket tekintem át.

A hadsereg főerejét a gyalogság adta. Ennek legnagyobb csapatnemét a (sor-) gyalogezredek adták. A francia háború kezdetén létező ötvenhét ezredből tizenegy állt magyarországi katonákból. A háború folyamán egy itáliai ezredet fel kellett oszlatni, de négy új magyar gyalogezredet állítottak fel, így a második koalíciós háborút hatvan gyalogezreddel kezdte meg a hadsereg, amelyből tizenöt volt magyarországi. Az 1799-es év folyamán egy új gyalogezredet állítottak fel, így egészen a schönbrunni békéig 61 gyalogezred, ebből tizenöt magyar maradt az ezredszám. A schönbrunni békét követően az elvesztett területek miatt nyolc német ezredet oszlattak fel, így az ezredek száma ötvenháromra csökkent, ebből továbbra is tizenöt maradt magyar. Az 1814-es évben a visszaszerzett területeken idegen szolgálatból átvett és meglévő alakulatok felhasználásával négy új, német mintájú, itáliai kiegészítésű gyalogezredet állítottak fel, így kialakult a század közepéig fennállt ötvenhét gyalogezred, amelyből tizenöt volt magyar.

A gyalogezredek gránátososztályait kettesével-hármasával összevonva szervezték önálló zászlóaljakká. Ez alól kivételt az 1805-ös háború képezett, amikor az ezredek osztályait zászlóaljakká bővítették, de ezt a rendelkezést 1806 elején visszavonták és visszaállt a korábbi rendszer.

A francia háborúk kezdetén három helyőrségi ezred létezett, ezek közül egyik csak zászlóaljnyi erőt képviselt, utóbbit 1798-ban feloszlatták. A maradék

37 A kérdéshez lásd: Nagy-L. 2013; Nagy-L. 2016.

két ezredet 1808-ban négy önálló helyőrségi zászlóaljja szervezték át. A felszabadító háborúk idején hat további zászlóaljat állítottak fel, de ebből ötöt fel is oszlattak, így 1815 után öt zászlóalj marad meg. A helyőrségi csapatoknak nem vont önálló hadkiegészítési területük, állományuk mintegy negyede került ki magyar egységekből.

A Katonai Határőrvidék és Erdély területén a 18. század utolsó harmadára alakult ki a tizenhét gyalogezred szervezete, illetve a kezdeti öt huszár- és egy dragonyosezred helyén a francia háború kezdetére már csak egyetlen huszárezred maradt meg. A határőrgyalogságot az első koalíciós háborúban generalátusonként (Erdélyben a székely és oláh ezredek szerint) szervezett zászlóaljakban indították a harctérre. Ezeket a második koalíciós háborúra részben feloszlatták, és ezredek szerint szervezték át. Innentől kezdve ezredek szerint vetették harcba őket. A schönbrunni béke következtében elvesztett terület hat határőrezredét 1809–1810 fordulóján feloszlatták, ezeket 1814-ben állították újra fel. A határőrök teljes mértékben a Magyar Szent Korona országainak területén léteztek, így a magyar csapatok közé kell sorolnunk őket. Érdekes módon a magyar országgyűlés és politikai közvélemény és az udvar között a Katonai határőrvidék léte nem okozott ütközést, holott azt mindenki a magyar területek közé számította.

Szabadcsapatok egységeiből 1798 folyamán összesen tizennégy könnyű-zászlóaljat hoztak létre, amelynek fele magyarnak számított. Ezeket a luneville-i békét követően feloszlatták, legénységük egy részét leszerelték, a többit a gyalogezredbe osztották be.

A gyalogság soraiban az első reguláris vadászalakatot, a tiroli vadászrezredet 1801-ben hozták létre, ezt azonban 1808 folyamán feloszlatták, és kilenc önálló vadászosztályt hoztak létre. A kilenc osztályt még 1808 folyamán zászlóaljja bővítették, majd 1809-et követően ismét osztállyá csökkentették. Az oroszországi és az azt követő háborúban ismét zászlóaljjá növelték őket, illetve 1813-ban három további zászlóaljat állítottak fel, így számuk tizenkettőre nőtt. A vadászok között ekkoriban nem találhatunk magyar alakulatot.

A háborúk folyamán számos szabadcsapatot is megszerveztek, különösen az első koalíciós háború alatt, amikor fontos szerepet játszottak. Magyar területeken, különösen a déli határvidék mentén sok szabadcsapatot állítottak fel,

így ezek jelentős része, 1800 előtt mintegy fele-kétharmada magyar egységnek számított. Ezt követően a szabadcsapatok száma és jelentősége is erősen lecsökkent.

A hadsereg lovassága több csapatnemből állt. A francia háború kitörésekor a nehézlovasságot két karabélyos-, kilenc vértés- és hat dragonyosezred, a könnyűlovasságot hét svalizsér-, nyolc huszár- és egy ulánusezred, illetve egy határőr huszárezred alkotta. Az ezredek létszáma azonban eltért, a huszárezredek létszáma a nehézlovakoknál duplája volt, így a magyarok a teljes lovasság harmadát adták. Az első koalíciós háborút követően 1798-ban a lovasságot jelentősen átszervezték. A karabélyosezredekert vértéssé alakították és egy új ezredet szerveztek meg, a dragonyos- és svalizsérezezekeket könnyűdragonyossá alakították, és két új ilyen ezredet szerveztek, két új huszár- és egy új ulánusezredet szerveztek, illetve felállítottak egy lovasvadászezredet is. Így összesen tizenkét vértés-, tizenöt könnyűdragonyos-, tizenkét huszár-, két ulánus- és egy lovasvadászezred lett, a magyarok aránya némileg még meg is haladta a korábit. A második koalíciós háborút követően ismét átszervezés következett, ezredekert osztattak fel, és felállítottak egy ulánus- és egy huszárezredet, ennek eredményeként kialakult az 1848-ig fennállt szerkezet nyolc vértés-, hat dragonyos-, hat svalizsér-, tizenkét huszár- és három ulánusezreddel. Ehhez 1814-ben egy hetedik svalizsérezezedet és egy negyedik ulánusezezedet állítottak fel. Az ezredek belső szervezete többször változott, a magyarság aránya végig némileg az egyharmados arány felett maradt.

A tüzérség magját a háború kezdetén három tüzérezred képezte, amelyhez 1802-ben egy negyediket állítottak fel. A tüzérséghez tartozott még a Bombászkar, a tüzérségi kiségitőmunkát végző tüzérlövész egységek és kisebb egyéb alakulatok. Szervezetszerűen a tüzérséghez magyar legénységet nem osztottak be, ugyanakkor toborzás útján mégis kerültek be magyarok kisebb számban.

A magyarországi csapatok aránya a francia háborúk időszakában a fentiek alapján a császári-királyi hadseregben az Erdélyen kívüli határőrök nélkül egyötöd–egyharmad, a határőrökkel együtt 35–45% között mozgott. A koronatanácson született rezolúció méltányos arányának kereteit tehát ezen nagyságrendek körül kell keresnünk. A legegyszerűbb eset az lett volna, ha a magyar csapatok élén magyar tisztek vezényeltek volna, de kétségkívül méltánylandó a

király álláspontja, amely már évszázados gyakorlatot jelentett, hogy a birodalom egyes részeiből kiállított egységekbe más területről érkező tiszteket vezényeltek, mert ennek számos előnye mutatkozott. A tisztikar megismerkedhetett más kultúrákkal, egyben a saját kultúráját terjeszthette is, illetve a más kultúrák bizonyos elemeit befogadhatta. Jó példa a Rákóczi-szabadságharc, amely során nem sikerült a császári gyalogság szintjét megközelítő magyar gyalogságot létrehozni, mivel a magyar tisztek nem ismerték kellő mértékben a nyugati fegyelmi és harcászati gyakorlatot. Az osztrák örökösödési háborúban a magyar gyalogosok kiváló teljesítményt nyújtottak, innentől kezdve teljesen egyenértékűnek tartották őket a többi, német, cseh, morva, itáliai és németalföldi ezreddel. De a másik irányba is működött a katonai kultúra közvetítése, a német lovasezredekben szívesen alkalmaztak magyar tiszteket, akik a magyar könnyűcsapatok mozgékonyágát és furfangját tudták bevinni a gyakran túlságosan merev nyugati harcászati viszonyok közé. Összességében elmondható, hogy a hadsereg profitált a különböző katonai kultúrák ötvözéséből, amelynek hordozói elsősorban a tisztek voltak.

A kérdés ismét az arányokkal kapcsolatosan merül fel: egy magyar egységben mekkora lehet, legyen a nem magyar tisztek aránya? Elméleti megfontolás csak nagyon kis mértékben segíthet megválaszolni a kérdést, gyakorlati útmutatóként pedig nem ismerünk korabeli véleményeket. A koronatanácsi ülésen végletek hangzottak el, ebből szintén nem tudunk kiindulni. A magyar országgyűlés sem azt kérte számon, hogy kizárólag magyar tisztek vezessék a magyar katonákat, hanem az arányt. Talán nem járunk messze az igény számszerűsítésétől, ha valahol az egynegyed és egyharmad között feltételezzük a tolerálható arányt.

Korántsem feltételezhetjük tehát, hogy a magyar egységekben kizárólag magyar tisztek szolgáltak. Ismert ütközőpont volt ez az uralkodó és a rendek közötti küzdelemben, hiszen a magyar társadalom úgy érzékelte, hogy a magyar csapatoknál túl nagy számban szolgálnak idegen tisztek, főként magasabb rangban.³⁸ Semmiféle írott szabály nem volt arra, milyen nemzetiségű tisztek szolgálnak az egyes ezredekben.

38 SLFNI 1926, 545–546.

Réfi Attila kutatása bebizonyította, hogy a huszártörzstisztek közül mintegy kétharmad a Magyar Szent Korona országaiban született, hungarus értelemben vett magyarnak³⁹ tekinthető, az összes huszár törzstisztnak legalább a fele nemzetiségét tekintve is magyarnak nevezhető, ami a hungarusokon belül 78,92%-ot jelentett.⁴⁰ Az alacsonyabb rangúaknál ez az arány még magasabb lehetett. A rendek szerint is így volt, mert az idegenek magasabb pozíciókat foglaltak el a magyaroknál, így a magyaroknak útját állták az érvényesülésben. Ezzel együtt magyar tiszt is szolgált idegen ezredekben, amelyeket a hadvezetés a király véleménye szerint tudatosan irányított, hogy a magyar tiszt megszokják a katonai fegyelmet és a reguláris harcmódot.⁴¹ A Réfi Attila által feldolgozott idegen ezredbeli törzstisztek közül a kétszányolc vértessből legalább huszonhárom (11,06%), nyolcvan ulánusból öt (6,25%) tekinthető hungarus értelemben vett magyarnak.⁴²

A vizsgálat

A császári-királyi hadsereg személyügyi nyilvántartási rendszere és az iratok fennmaradása lehetővé teszi a kérdéskör alapos, személyenként végzett vizsgálatát. A hadsereg és a tisztikar létszáma azonban teljes körű vizsgálatot a lehetetlen kategóriába sorolja mivel a háború kezdetén egyetlen gyalogezred tisztikara előírás szerint kilencvenkilenc főt, egy huszárezredé hetvenegy főt, míg egy határőrezred esetében csak az előírt (és a háború alatt többszörösen túllépett) állomány hatvan főt, a határőr huszárezred negyvenöt főt számlált. A háború kitörésekor a tizenegy magyar gyalogezredben, a nyolc reguláris és egy határőr huszárezredben, valamint a tizenhét határőrezredben az előírás alapján legalább 2722 fős tisztikarral számolhatunk, míg az utolsó évben, 1815-ben a tizenöt gyalogezredben, tizenkét huszárezredben és tizenhét ha-

39 Kutatásom során a Zachar Józsefhez és Réfi Attilához hasonlóan magyarnak a hungarus értelemben vett magyarokat tekintem, az ettől eltérő, nemzetiségalapú meghatározást jelzem.

40 Réfi 2014, 78–79.

41 SLFNI 1926, 546.

42 Réfi 2015; Réfi 2016; Réfi 2018.

tárőrezredben előírászerűen legkevesebb 4041 tiszt szolgált. Réfi Attila vizsgálata alapján a huszártörzstisztek száma a korszakban 281 fő volt, és ha ezt a huszártörzstisztek 1792-es, negyvenhárom fős⁴³ és az 1814-es, hetvenhárom fős létszámával összevetjük, akkor a statikus számok többszörösét kapjuk. Ezek mellett a főtitikar fluktuációja is nagyobbak ígérkeznek a törzstisztekénél, hiszen a főtitizti rangot sokkal könnyebben hagyták el a tisztek, mint a nagyobb jövedelemmel és nagyobb presztízzsel járó törzstisztséget. Ezeknek alapján a tisztek számát csak a magyarországi reguláris ezredekben legalább tizenöt–húszezer főre becsülhetjük, ami kutathatatlan mennyiséget jelent. Mintavételezéshez kell tehát folyamodnunk. A legfontosabb kérdés, hogyan választjuk ki a mintavételezés alapját. Mivel a személyügyi nyilvántartási rendszerhez nem készültek összegzések, illetve csak egy félbehagyott, utólagos, alapvetően sem teljes mutató készült,⁴⁴ így külső segítséget nem lehet igénybe venni.

A vizsgálati minta kiválasztása tekintetében az alábbi lehetőségek közül választhatunk:

- egy adott időpillanatban széles minta,
- egy rövid rövidebb időszakban szűkebb minta,
- hosszabb időszakban szűk minta,
- bizonyos rangokra szűkített minta.

Bármelyik lehetőséget választjuk, figyelembe kell venni a kutatói kapacitást. Hasonló kutatások során a vizsgált személyek száma kettő- és négyszáz fő körül mozgott, saját tapasztalatom is azt mutatja, hogy erre a korlátra tekintettel kell lenni. Ugyanakkor a vizsgált minta egységessége is fontos tényező, a teljesen véletlenszerűen kiválasztott minta korlátozottan alkalmas folyamatok vizsgálatára.

A minta alapjául egy magyarországi kiegészítésű egységet választottam ki, nevezetesen a 34. gyalogezredet. A kiválasztás szempontjai az alábbiak voltak:

43 A székely határőrezred három törzstisztjét beszámítva.

44 Az Offizierskarteinek nevezett cédulagyűjtemény a Musterlisten und Standestabellen állam belső segédleteként áll rendelkezésre. Rendkívül hasznos, ugyanakkor rendszerezett kutatásra alkalmatlan, mert nem egységes elvek alapján épül fel.

- a legnépesebb magyarországi csapatnem egysége legyen,
- lehetőség szerint az ezred hadkiegészítési körzetének egy része egykori hódoltsági terület legyen,
- jó forrásadottságok,
- a háborús részvétele legyen fő- és mellékhadszíntéri is,
- ne legyen semmilyen szempontból speciális egység (pl. 1798-ban felállított).

A példaegységként választott kritériumnak a 34. gyalogezred tökéletesen megfelel. Hadkiegészítési területéül a Dunántúlnak Balatontól északra, illetve keletre és nyugatra elterülő vármegyei szolgáltak, 1809-től pedig a Felvidék keleti része. Az ezred eredeti személyi iratanyaga megfelelő arányban maradt az utókorra, az első koalíciós háborúban van némi hiány, de ez minden ezredre jellemző. Az ezred történetét feldolgozó munka⁴⁵ viszont különösen jól használható, mert nagy gondot fordít a személyügyre. Egy részletes, szinte minden tisztre kiterjedő lista található a mellékletek között, illetve a főszövegben évenként csoportosítva havi lebontásban követi a tisztikar változásait. A primer források kutatása során Kreipner ezredtörténetének adatai legtöbb esetben helytállóan bizonyultak, így a hiányok pótlására jól fel lehetett használni.

Az ezred 1792 és 1796 között a Németalföldön és a Rajnánál, 1796–1797-ben Itáliában, 1799–1800-ban és 1805-ben Itáliában, 1809-ben Galíciában, 1812-ben Oroszországban, 1813–1814-ben pedig a németországi és a franciaországi hadszíntéren harcolt.⁴⁶

A 34. gyalogezred hadkiegészítési területének lakossága, 1809-ig az Észak-Dunántúl, ezt követően pedig Kassa központtal a Tiszáninneri kerület egy része többnemzetiségű volt: jelentős magyarlakta tömbök és német városi népesség, illetve 1809 előtt az észak-dunántúli német betelepülők, azt követően szlovák nemzetiségű lakosság. Mindkét terület nagyobbik része a török hódítás által nem érintett, így a magyar lakosság az országos átlagnál nagyobb arányban volt megtalálható. A lakosság jobbra katolikus, kisebb-nagyobb protestáns tömbökkel (soproni evangélikusok, komáromi, tatai és pápai reformá-

45 Kreipner 1900.

46 Wrede 1898a, 362–364.; Kreipner 1900, 223–516.

tusok, szlovák evangélikusok stb.). A terület társadalmi összetételére a nemesség magas száma jellemző. Az egyházi és a különösen a királyi birtokok száma alacsonyabb az átlagnál, a kis- és középnemesi birtokoké viszont magasabb. Az általános jellemzők alapján a kiválasztott ezrednél a hadkiegészítési területről származó tisztek tekintetében a magyar nemesség aránya némileg magasabb lehet az átlagnál. A kérdés viszont az, hogy a saját területről származók milyen számban tudtak a vezénylőtisztek⁴⁷ közé bekerülni.

A vizsgálati módszer meghatározásánál a lehetőségek elegyítése mellett döntöttem. Három különböző szempontrendszerrel állítottam össze, amelyek mindegyike önállóan is értelmezhető, de együttesen a kérdéskör különböző aspektusaira világítanak rá és megalapozottabb következtetések levonására alkalmasak. Elsőként megvizsgálom az 1792 és 1815 között az ezred soraiba tartozó összes törzstisztet, ezt követően az összes főtisztet. A megkülönböztetést azért tartom fontosnak, mert az ezred főtisztjeinek előléptetéséről az ezredtulajdonos dönthetett, míg a törzstisztek kinevezése és előléptetése kizárólag uralkodói jog volt, amelyet az Udvari Haditanácson keresztül gyakorolt. Az előléptetésekbe nyújt betekintést a harmadik témakör, az ezred kapitányai előléptetési körülményeinek vizsgálata az 1792 és 1801 közötti intervallumban. A hadseregben nem létezett szabályozás az előléptetésekre, elvileg a rangidősség és a szolgálat alapján döntöttek, de a koronatanácsi ülésen az is felmerült, hogy az előléptetések során különböztették meg hátrányosan a magyarokat. Ürményi utalása Fegyveress őrnagy előléptetésére ezt jelenti.

A fejezet vizsgálati időszakának végét a második koalíciós háború lezárul-tában jelöltem ki, mivel ez a közel tízéves periódus már alkalmas folyamatok vizsgálatára, ennél rövidebb ciklus esetében erre nem lenne lehetőség, hosszabb viszont már elhomályosítja az eredeti ígéretet, amelyet Ferenc király tett

47 A vezénylőtisztek körébe azok tartoznak, akik szervezetszerű egységek, illetve alegységek élén álltak, tehát parancsnokként teljesítettek szolgálatot. A legalacsonyabb egység, amelynek élén saját parancsnok állt, a század, lovasságnál svadron volt, kapitánnyal az élén. A gyalogság esetében a német elnevezés Hauptmann, a lovasságnál Rittmeister, de a magyar nyelvben mindkettőt egységesen kapitányként használták, ezért a szövegben is ezt használom mellőzve a későbbi százados elnevezést. A törzstisztek mindegyike zászlóalj- illetve lovasságnál osztályparancsnoki teendőket látott el, tehát vezénylő tiszti kategória.

1792-ben. A periódus végét erősíti az 1802-es országgyűlés és az ott meghozott katonai intézkedések újszerű volta is. Az intervallumot az indokolja, hogy a koronatanácsi tárgyalás esetleges hatásai ilyen időtávlatban vizsgálhatók megfelelő alapossággal.

A kutatást a „De nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandis” inspirálta, de az eredmények ennél sokkal szélesebb körű elemzésre adnak lehetőséget. A nemzetiségi összetétel mellett családi, társadalmi háttérrel, társadalmi mobilitást, valamint karrierképeket, karriertípusokat, mintázatokat lehet vizsgálni, esettanulmányként is értelmezhető jelleggel képet kaphatunk egy magyar gyalogezred tisztikaráról, a társadalmi kapcsolatok szövetéről és a katonai teljesítményről és ennek elismeréséről.

Az eredmények értékelése

A francia háborúk korának katonai pályafutásával, illetve ennek társadalmi mobilitást befolyásoló lehetőségeivel foglalkozott már a történettudomány. Zachar József és Réfi Attila kiváló vizsgálataik során arra a következtetésre jutottak, hogy a katonai pálya számottevő mobilitási lehetőséget jelentett legalább egy szűkebb kör részére. Ők azonban csak a katonatiszti pálya felső szegmensét, a tábornoki és a törzstiszti kart vizsgálták. Márpedig a törzstiszti rangig eljutni önmagában jelentős eredmény volt még a társadalom magasabb fokán állók számára is.⁴⁸ Ugyanakkor a törzstisztek és a tábornokok a tisztikarnak, a vezénylőknek csak kis részét tették ki. Példának okáért egy huszárezredben 1793-ban öt törzstiszt és hatvanhat főtitzt,⁴⁹ 1814-ben átlagban hat törzstiszt és kilencvennégy főtitzt⁵⁰ volt rendszeresítve. Ugyanez egy magyar gyalogez-

48 Elegendő itt csak a legismertebb példát, Széchenyi Istvánt említeni, aki mindent megtett az őrnagyi előléptetésének előmozdítására, jelentős családi kapcsolati rendszerét is megmozgatta az ügy érdekében, Metternichnél is járt kihallgatáson, ennek ellenére nem léptették elő. Nagyrészt ez a csalódás vezetett a hadseregből való kilépésre.

49 Nagy-L. 2013, 167–179.

50 Nagy-L. 2013, 203–207. Az 1. huszárezredben szolgált hét, a többiben hat törzstiszt az előírások szerint.

rednél 1793-ban öt törzstiszt és kilencvennégy főiszt,⁵¹ 1814-ben szintén négy törzstiszt és százkét főiszt.⁵² Mindegyik időpontban egy-egy ezredre átlagosan egy-két tábornok jutott. A számokból kitűnik, hogy az eddigi kutatások a teljes tisztikar legfeljebb 6–8%-át, tehát a tisztikar krémjét érintették.⁵³ A törzstisztek és a tábornokok csoportjában az ahhoz vezető út során nyújtott katonai teljesítmény miatt eleve az érdemesebb vagy társadalmi helyzetüknél fogva előnyben lévő tisztek számára lett elérhető a viszonylagos nagy mobilitás és a jelentősebb társadalmi presztízsemelkedés. Mindamellettt kérdéses, hogy a tisztikar elsőprő többségét jelentő főisztek tömege számára milyen mobilitási lehetőséget, illetve perspektívát kínált a katonai szolgálat.

Jelen kutatás tehát az eddigi ismeretlen tisztikar 92–94%-ába nyújt betekintést, de annak is csak egy részébe, a magyar gyalogezredek tisztikarába mintavételezés jelleggel. Mint minden mintavételen alapuló kutatás esetében, itt is az eredményeket megfelelő óvatossággal szabad csak felhasználni. A császári- királyi hadsereg magyarországi tisztjeit négy nagy csoportban lehet vizsgálni:

- magyar gyalogezredek tisztjei,
- huszárezredek tisztjei,
- határőrezredek tisztjei,
- idegen ezredekben szolgáló magyarországi tisztek.

Jelen munkámban az első csoportról szolgáltatok adatokat, így hamis képet adna a teljes kérdéskörre vetíteni az eredményeket. A magyar gyalogezredek között négy olyat találunk, amely valamilyen tekintetben eltér a 34. gyalogezredtől. A 31., 51. és 1798 után a 62. gyalogezredek erdélyi hadkiegészítésűek voltak, az 53. gyalogezred Horvátországból kapta az újoncait. Az ezred tisztikara azonban közvetlenül nem függött össze a hadkiegészítési körzettel, az sokkal inkább a kapcsolati rendszerek függvénye volt. A tisztikarnak azonban létezett egy sajátos szelete, amely esetében mégis kimutatható a hadkiegészítési körzet szerepe. Az önköltséges kadétok, illetve a legénységi állományból a tisztikarba emelkedettek közül többen kapcsolódtak a hadkiegészítési körzethez, mert

51 Nagy-L. 2013, 43–44., 55–59.

52 Nagy-L. 2013, 79–87.

53 Réfi 2014, 73–76.

önkéntesként, toborzottként kerülhettek be a lakóhelyük szerinti ezredbe. A vagyontalan nemesek, esetleg a hazulról elszökött nemesifjak egy kis csoportja kapcsolódhatott legfeljebb az ezredkörzethez, ez azonban korántsem jelent számottevő mennyiséget.

A vizsgálat eredményeit véleményem szerint a magyar gyalogezredek tekintetében szignifikánsnak tekinthetjük, az eltérések nem rendszerszintűek, hanem legfeljebb lokális jelentőségűek lehetnek, hiszen az ezredtulajdonos személye és kapcsolati hálója ebben a tekintetben meghatározó jelentőségre tehetett szert. Az idegen tisztek beosztása és a tiszti előmenetel tekintetében az ezredek között lényegi különbséget nem feltételezhetünk.

A 34. gyalogezredet a magyar országgyűlés felirata és a koronatanács ülése nem említi, de általánosságban a gyalogság merült fel negatív példaként. A felirat azt sugallja, hogy a magyarországi tisztek aránya kétharmadnál kisebb, hiszen ha nem így lenne, akkor az országgyűlésen a kérdés nem merült volna fel olyan súllyal, hogy felvessek az uralkodó számára. A tisztkar belső összetétele szempontjából kérdéses a magyar nemesség aránya, illetve a 18. századi betelepítések révén megnövekedhetett a nem magyar etnikum jelenléte a tisztkarban. Kulcskérdésként tekinthetünk a tiszti előmenetel vizsgálatára, vajon valóban kimutatható-e megkülönböztetés a német és a magyar tisztek előléptetésében.

A témakör kutatásának folytatása a másik három csoport kutatásával folytatható. A huszárezredek esetében a magyarországi tisztek aránya várhatóan nagyobb, azonban a határőrezredek esetében kérdéses a magyar nemesség szerepvállalása a tisztkarban, illetve a Mária Terézia által tudatosan a határőr-csapatok harci értékének növelése érdekében beosztott német tisztek aránya. Utóbbi esetben a magyarhoz hasonló horvát nemesség és a határőrkatonaság soraiból felemelkedő katonadinasztiák belső arányai is érdekesek lehetnek. Az idegen egységekben szolgáló magyar tisztek kutatása nagy nehézségekbe ütközik. Egységes nyilvántartás hiányában nincs semmiféle alap a kutatás kiindulópontjához, egyszerűen végig kell nézni az összes egységeket, hogy pontos képet kaphassunk a kérdésről. Így nincs más lehetőség, mint a hadsereg mintegy száz nem magyar ezrede és számos más egysége iratanyagában való szűrőpróbaszerű kutatás.

A 34. GYALOGEZRED TÖRZSTISZTJEI

A császári-királyi hadseregben az ezredek közigazgatási és pénzügyi szempontból játszottak fontos szerepet. Az ezredtörzs fogta össze az egész ezred adminisztrációját, a személyügyet, a létszámügyeket és az ezekhez kapcsolódó ellátást, és egyben központi pénztárként is működött. Katonai, harcászati szempontból azonban szerepe korántsem volt ilyen kiemelkedő. Az első koalíciós háborúban gyakran előfordult, hogy az ezredek egyes zászlóaljai különböző csapattestekbe kerültek beosztásra. Bár a második koalíciós háború előtt a helyzetet rendezték és törekedtek az egységesítésre, ez azonban nem valósult meg teljesen.

Harcászati szempontból az alapegységet a gyalogság esetében a zászlóaljok jelentették. Az 1769-es gyalogsági szabályzat alapján az ezred két tábori zászlóaljra és egy alezredesi zászlóaljra tagolódott. Háború esetén egy tartalékosztályt is felállítottak. A magyar gyalogezredek esetében 1788-ban elrendelték a tartalékosztályoknak négy százados negyedik zászlóaljjá bővítését. Ezeket 1798-ban elvonták az ezredektől, és két új magyar gyalogezredet szerveztek belőlük, így 1798-tól ismét három zászlóaljból álltak a magyar gyalogezredek is. A két tábori zászlóaljat a tulajdonosi (*Leib*) és az ezredesi (*Oberst*) zászlóalj alkotta. Ezek élén az első- és másodőrnagy állt. Az alezredesi zászlóaljat értelemszerűen az alezredes vezette, míg a negyedik zászlóaljat a harmadőrnagy. A beosztás mögött az az elv húzódott meg, hogy az ezredes parancsnoksága alatt a két tábori zászlóalj együtt harcol, az alezredesi zászlóalj viszont általában különválasztva, leginkább helyőrségi szolgálatot lát el. Az első koalíciós háború során azonban az alezredesi zászlóaljakat többségét is a hadszínterekre vezényelték, illetve a tábori zászlóaljakat is gyakran különválasztották. Az ezredek gránátososztályaiból létrehozott vegyes gránátoszászlóaljok élén általában egy alezredes állt. Az alezredes ezredében így az alezredesi zászlóaljat vagy a rang-

idős kapitány vezényelte, vagy pedig kineveztek egy második alezredest is. A gránátoszászlóaljak vezetésére nem volt kötelező érvényű szabály, őrnagy is lehetett az élén. Ebben a szervezetben tehát az ezredben egy-egy ezredes és alezredes, valamint két–három (1788 és 1798 között pedig három) őrnagy alkotta a törzstiszti kart.

A harmadik koalíciós háború előtt a gyalogezredeket átszervezték, minden ezredet egy gránátoszászlóalj és négy zászlóalj alkotott, amelyhez háború esetére egy ötödik (tartalék-) zászlóalj kapcsolódott. A vezénylőezredesen és az egy alezredesen túl ez az őrnagyok számának négyre, háború esetén ötre emelkedését jelentette.

A pozsonyi béke után új gyalogsági szabályzatot adtak ki, amely a korábbi szervezetet állította vissza azzal a különbséggel, hogy bevezette a zászlóalj- és századok számozását. A törzstiszti kart egy-egy ezredes és alezredes és két őrnagy alkotta. Az 1813-ban megindított felszabadító háború során a nem magyar ezredek két-két Landwehr-, a magyar ezredek pedig egy-egy tartalék-zászlóaljat állítottak fel, amelyek élére őrnagyokat állítottak, így háború idejére egy-két őrnaggal megnőtt a törzstisztek száma az ezredben.

A törzstisztek számát az ezredbe beosztott számfeletti is növelhették. Különböző okok miatt szolgálattételre – vagy akár névlegesen is – beoszthattak számfeletti törzstiszteket az ezredbe. Előbbire általános példa a gránátoszászlóaljakat vezénylő alezredesek helyére kinevezett számfeletti alezredesek. Az utóbbira jó példa háborúkat követően a szabadcsapatok vagy bármely más, csak a háború idejére felállított csapatok törzstisztjeinek beosztása a reguláris ezredbe. Ez okozza, hogy háborúkat követően jellemzően megnövekedett az ezred törzstisztjeinek száma, mivel háborúban több törzstisztre volt szükség. A háborút követően az invalidusokat, a harctéri szolgálatra alkalmatlanokat leszerelték, így az aktív törzstisztek számára is lett rendszeresített hely. A leszerelések azonban általában több évet vettek igénybe, mert a hadsereg nem engedte, hogy jó tisztek hagyják el a sorait. A nyugdíjazott törzstisztekről pontos listákat vezettek, háború esetén jellemzően őket hívták be a hátországi, tartalék- és ki-képzőegységek élére.

A fentiek alapján egyértelmű, hogy a törzstisztek kulcsszerepet játszottak a hadsereg katonai teljesítményében, ennek megfelelően a presztízszük is rend-

kívül magasan állt. Nem véletlen, hogy a koronatanácsi ülésen is többnyire a törzstiszteket említik álláspontjaik alátámasztására a tanács résztvevői. A magyarság szempontjából is kulcskérdés tehát, hogy kik vezették a magyarországi hadkiegészítésű és legénységű egységeket. Érdeemes tehát végigkísérni a példaegységként választott 34. gyalogezred törzstiszti karának alakulását a francia háború kitörésétől egészen a háborús periódus végéig. A törzstisztek rövid pályaképe és társadalmi háttere mellett a kinevezés körülményeit is megvizsgálom.

Az ezred törzstisztei az első koalíciós háborúban

A francia hadüzenet idején, 1792 tavaszának elején a 34. gyalogezred két táborig zászlóalja a Németalföldön állomásozott, az alezredesi zászlóalj Galíciában, a negyedik zászlóalj 1792 áprilisában menetelt Temesvárról Székesfehérvárra. A két táborig zászlóalj kisebb ütközetekben vett csak részt 1792-ben, a gránátosok Jemappes-nál harcoltak. A két táborig zászlóalj 1796 tavaszáig a Fősereg állományában maradt, előbb a Németalföldön, majd a Rajna mentén szolgált. Bonaparte itáliai sikerei miatt a Rajnától Wurmser alatt küldött erősítés részeként 1796 késő tavaszán kerültek Itáliába. A rendkívüli veszteséget szenvedett ezred Wurmserrel együtt Mantovába szorult és 1797. február 2-án kapitulált, de a legénységet kiváltották, így harcolhattak tovább. A negyedik zászlóalj 1797 elején kapott parancsot, hogy egy kiegészítő keret hátrahagyását követően Pestről induljon a Rajnához, de a gyors francia előretörés miatt mégis Belső-Ausztriába vezényelték, így egyesült a két táborig zászlóaljjal, majd Bécsig hátrálva egyesült az időközben a Rajnától beérkezett gránátososztállyal is. Az egyesült ezred ezt követően ismét Belső-Ausztriába menetelt. Az alezredesi zászlóalj Galíciában maradt.

Az ezredben ebben az időben hét törzstiszt teljesített szolgálatot:

FRIEDRICH⁵⁴ VON LEYRITZ⁵⁵

1742 k., Neustadt an der Kulm (Bayreuth mellett, Bajor Választófejedelem-ség, ma: Németország) – 1827. június 12., Pest.

Birodalmi német, nemes. Evangélikus.

1758. március 1-én kezdte katonai szolgálatát, zászlósként lépett a 34. gyalogezred kötelékébe. 1759. július 16-án alhadnaggyá léptették elő, 1767. február 12-étől vásárlás útján főhadnaggyá lépett elő, 1773. október 19-én századoshadnagyi, 1779. július 10-én kapitányi, 1788. július 23-án őrnagyi, 1789. március 7-én alezredesi, végül 1789. december 30-án ezredesi előléptetésben részesült, egyben az ezred parancsnoka lett.

Apja a későbbi 53. gyalogezred szállásmestereként szolgált 1765-ös kilépéséig. Harcolt a hétéves háborúban, megsebesült Liegnitz mellett 1760-ban, két év múlva Schweidnitz feladásakor hadifogságba esett, ahonnan a következő évben szabadult. A török háborúban 1788-ban az alezredesi zászlóaljot vezette Erdélyben, a következő évben rövid ideig egy gránátoszászlóalj élén állt alezredesként. Az ezred élén a famarsi csata során 1793. május 23-án elszenvedett kudarc miatt 1793. június 16-ával (Buresch őrnaggyal együtt) felfüggesztették beosztásából, és eljárást indítottak ellene. Az eljárást uralkodói kegyelem zárta le, amelynek eredményeként alezredesi járandóság folyósítása mellett 1794. május 1-étől (más források szerint március 1-étől) nyugállományba helyezték. Pesten telepedett le. 1821-től az alezredesi nyugdíja mellé 200 forint kiegészítést kapott.

Nős, felesége ismeretlen, 1786 és 1791 között, feltehetően fiuk születésekor halt meg. Egyetlen fia Anton.⁵⁶

54 A nyugdíjazási jegyzőkönyv Andreas Friedrich Edler von Leyritz néven említi, az iratok többségében azonban csak a Friedrich keresztnév található.

55 Kreipner 1900, 783.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3119 IR 34 MT 1794 04; MLST Karton 4495 IR 53 ML 1762; MLST BfO Leyritz Johann Friedrich; PP JR Buch 14. Oberste I. 70.

56 Anton von Leyritz Győrben született 1787-ben. 1801. március 16-án zászlósként felvették a 34. gyalogezredbe, 1805. szeptember 1-én alhadnaggyá lépett elő. 1809. február 10-én haditörvényszéki határozattal kizárták a hadseregből. Ennek ellenére már ez évben a 19. gyalogezredben találjuk, ahonnan 1820-ban főhadnagyként az Arcière Testőrség állományába távozott. Weissenbacher 1896, 825.; Paskovits 1914, 227.

FERDINAND (JOHANN) GRAF MORZIN⁵⁷

1756 k.,⁵⁸ Ptin (családi birtok; Ptenin, ma: Csehország) – 1805. február 27., Prága.

Cseh, arisztokrata, apja: Karl Josef Morzin gróf (1717–1783/4), anyja: Marie Wilhelmine Reisky bárónő (1730–1774). Római katolikus.

1770. január 15-én vették fel zászlósként a 35. gyalogezredbe. 1773. július 24-én főhadnagyi rangot vásárolva helyezték át a 28. gyalogezredbe, majd 1774. augusztus 1-ével kapitányi rangot vásárolt magának a 34. gyalogezredben. 1788. július 23-án őrnaggyá, 1789. július 13-án alezredessé, Leyritz felüggesztésével egy időben, 1793. július 16-ával ezredessé léptették elő. 1797. március 1-én (1796. május 21-i rangnappal) vezérőrnagyi, 1799. szeptember 29-én altábornagyi rangot nyert el.

A birodalmi arisztokrácia tekintélyes családjából származott. Katonai karrierjét azonban saját rátermettségének köszönhette, mivel apja, Karl 1783-ban meghalt. A török háborúban 1789 során őrnagyként Szabács és Belgrád előtt tűnt ki. 1790-től átvette Leyritz gránátoszászlóaljját, 1792-től Németalföldön harcolt. Az ezred élén az 1794. május 24-én Erqueline melletti ütközetben nyerte el a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét. Vezérőrnagyként hátszói szolgálatot látott el, 1798-ban Itáliába vezényelték. Az 1799-es hadjárat nagyobb részét dandárparancsnokként harcolta végig, előléptetése után azonban már egy hadosztályt vezényelt. A marengói csatában a hadseregnél lévő gránátoszászlóaljból álló hadosztálya élén harcolt. Fontos szerepet játszott a francia vonal áttörésében, azonban nem tudta megakadályozni a franciák ellentámadását. A luneville-i békét követően Prágában lett hadosztályparancsnok, de a korai halál elragadta. Testvére, Peter Prokop (1768–1855) szintén katonai pályára lépett és tábornoki rangot ért el, 1838-tól János főherceg udvarát vezette.

57 Kreipner 1900, 203., 214-215., 246., 311., 780.; Schmidt-Brentano 2006, 66.; Kudrna – Smith M65; Hirtenfeld 1857a, 479–480.; MLST Karton 2129 IR 28 MT 1773 08; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; SB Prot. Nr. 92 204, Prot. Nr. 99 128, Prot. Nr. 104 311-312, Prot. Nr. 115 311, Prot. Nr. 124 67, Prot. Nr. 128 75; <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/morzin.html>

58 Születési időpontja bizonytalan, lehetséges, hogy a jelzett időpont előtt született néhány évvel.

A Máltai Lovagrend tagja, a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztese.

Nős, 1798-ban vett feleségül Louise Hrzan von Harras grófnőt (? – 1847), akitől két lánya született, Eleonora és Amalia.

ANTON GRAF STRASSOLDO⁵⁹

1750. május 24., Udine – 1793. november 28., Lemberg.

Itáliai, arisztokrata, apja: Joseph von Strassoldo, anyja: Contessa Francesca Porcia. Leopold Graf Strassoldo (1739–1809) altábornagy testvére. Római katolikus.

A hadseregbe 1764. július 1-én vették fel a 43. gyalogezred császárkadétjaként. 1767. február 10-én alhadnaggyá előléptetve áthelyezték a 13. gyalogezredbe, ahol 1772. február 16-án főhadnagy, 1783. december 1-én századoshadnagy, 1786. október 20-án kapitány, 1788. augusztus 19-én őrnagy lett. 1789. július 4-én áthelyezték a 34. gyalogezredbe, 1789. december 29-én alezredessé léptették elő. Aktív szolgálat közben halt meg.

Itáliai régi arisztokrata család sarja, amelynek központja Friaulban volt. A családból minden generációban katonáskodtak, de a 18. század második felében különösen sokan. Családi kapcsolatai a Habsburg Monarchia arisztokráciájával is összefonódtak. Anton egy belső-ausztriai ezredben kezdte a katonai szolgálatot, de egy másik belső-ausztriai ezredben lett tiszt és ezen ezred kötelékében harcolt a török háború főhadszínterén a Duna mentén. Lazu-Mare melletti harctéri tetteért soron kívül léptették elő őrnaggyá. A 34. gyalogezredbe áthelyezve hamarosan alezredes lett és a Galíciában állomásozó alezredesi zászlóalj parancsnoka. Ebben az időszakban azonban már sokat betegeskedett, hamarosan meg is halt.

1789 végén nőtlen.

⁵⁹ Kreipner 1900, 250. (halálozási időpontja téves), 848.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794; MLST Karton 3116 IR 34 TL 1789; <http://geneall.net/de/name/1855339/conte-bernardo-antonio-rambaldo-strassoldo-di-sopra/> .

JOHANN VON ULLRICH⁶⁰

1734 k., Csehország – 1808. június 21., Pozsony.

Cseh, nemes. Római katolikus.

Katonai szolgálatát 1757 végén kezdte a Mérnökkarnál kadétként, majd 1759 elején a törzsgyalogos ezredbe helyezték át alhadnaggyá, két év múlva főhadnaggyá előléptetve. Az ezred feloszlásakor 1763 februárjában a 34. gyalogezredbe került, ahonnan 1769 elején a Főszállásmesteri Törzsbe helyezték át századoshadnaggyá, majd 1778 márciusában kapitánnyá előléptetve. A török háború előestéjén, 1787. november 1-én felállított, főszeregbe beosztott utászsászlóalj, egyben az akkor felállított Utászkar parancsnokává nevezték ki őrnagyi előléptetés mellett. 1789. augusztus 15-én alezredessé léptették elő. Az utászsászlóalj feloszlásakor, 1790. november 1-én a 34. gyalogezredbe helyezték. Az ezredben nem teljesített szolgálatot, Budán, Pesten, majd Pozsonyban tartózkodott, távol lévő állományban volt. 1792. szeptember 30-án ezredesi cím adományozása mellett nyugállományba helyezték. Pozsonyban halt meg 1808. június 21-én.

Ullrich képzett tiszt volt, aki a bécsi Hadmérnök Akadémián szerezte tudását. Rövid ideig szolgált a Mérnökkarban, majd a hétéves háború alatt a törzsgyalogezredben. Ezután a táborkarba került, részt vett a birodalom térképészeti munkálataiban is. Élete legfontosabb feladata a török háborúban köszöntött rá, amikor neki kellett megszerveznie és működtetnie a Főszereg műszaki biztosítását egy utászsászlóalj keretei között. Minden bizonnyal elégedettek lehettek a teljesítményével, mert alezredesi előléptetést kapott kevesebb mint két év után. A háború végével azonban egységét feloszlatták és névleg a 34. gyalogezred soraiba osztották be, de a cél egyértelműen az utászsászlóalj ügyeinek a lezárása volt. Ezt követően azonban nyugállományba helyezték.

1790-ben nőtlen.

60 Kreipner 1900, 150., 157., 853., Brinner 1878, 493.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3116 IR 34 TL 1790; MLST Karton 3116-3117 IR 34 MT 1790-1792; SB Prot. Nr. 150. 4962-4963.

MELCHIOR TAUSCH VON GLÜCKELSTHURN⁶¹

1741 k., Innsbruck (Tirol) – 1803. április 4.

Tirol, nemes, apja: Josef Anton Tausch von Glöckelsthurn bank- és sóhivatalnok (1697–1784, 1775-ben nyert nemességet⁶²), anyja: Anna Maria Regina Scherzinger. Római katolikus.

1757. november 11-én kadétként⁶³ vették fel a 46. gyalogezredbe. 1759. augusztus 15-én zászlóssá léptették elő. 1768. december 1-ével a 34. gyalogezredben vásárolt magának főhadnagyi rangot, 1778. január 1-én századoshadnaggyá, 1782. november 4-én kapitánnyá, 1789. március 7-én őrnaggyá léptették elő. 1793. október 1-étől címzetes alezredesi ranggal nyugállományba helyezték.

A tirol, kiegészítésű gyalogezredben kezdte szolgálatát, de a háborús szolgálat ellenére nem haladt előre a ranglétrán, talán mivel ezrede alig vett részt harcban a háború során, és nem keletkeztek üres tiszti helyek. Rangvásárlással került a 34. gyalogezredhez, de itt sem haladt túlságosan gyorsan a ranglétrán. Őrnagyi előléptetése után amaz ezred negyedik zászlóaljának parancsnokságát vette át, amely Ógradiskában állomásozott. Már itt hosszasan betegeskedett. Ennek ellenére az 1790-es évben az első két tábori zászlóaljhoz került. Az ezreddel tartott a következő évben Galíciába, majd a Németalföldre is. 1792 őszén Bécsbe távozott, áthelyezték a negyedik zászlóaljhoz, végül a következő év őszén nyugállományba helyezték.

Nős, 1768. augusztus 20-án vette el Maria Anna Zenit.

61 Kreipner 1900, 850.; Frank 1974, 93.; Megerle 1822, 272.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794; PP ÄR Buch 19. 96.; PP ÄR 36. 75.; PP ÄR 52. 108.; PP ÄR Indices Buch 10. n. p.

62 Frank 1974, 93.; Megerle 1822, 272.

63 A forrás ezredkadétot ír, nem azonosítható, hogy császárkadét vagy önköltséges kadét volt-e.

IPPI BYDESKUTHY ZSIGMOND BÁRÓ⁶⁴

1746 k., Komaróc, Sáros vármegye (Felsőkomaróc, ma: Komárov, Szlovákia)⁶⁵ – 1799. május 17., Cassano (Lombardia, ma: Olaszország).

Magyar, birtokos nemes, a Katonai Mária Terézia-rend révén 1791-ben bárói rangra emelkedett. Római katolikus.

1762. január 27-én önköltséges hadapródként lépett be a 2. gyalogezredbe. 1763. július 1-én vicekáplár, 1764. március 10-én káplár, 1764. július 25-én őrmester lett. 1769. január 18-án alhadnagyi rangot vásárolt a 19. gyalogezredben, ugyanezen év július 24-én pedig szintén rangvásárlással a 37. gyalogezred főhadnagya lett. 1778. július 5-én századoshadnaggyá, 1786. október 5-én kapitánnyá léptették elő. 1789 decemberében helyezték át a 34. gyalogezredbe őrnagyi előléptetéssel. Itt 1794. február 8-án alezredes, majd az ezred újjászervezésekor, 1797. április 21-én ezredes, ezredparancsnok lett. Az 1799. április 27-i cassanói ütközetben megsebesült, május 17-én sebesülésébe belehalt. Másnap posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő 1799. május 15-i rangnappal.

A Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztése, e kitüntetését a 37. gyalogezred kapitányaként Belgrád bevételénél 1789. szeptember 30-án érdemelte ki.

Rendkívüli bátorságáról híres tiszt volt. Tekintélyes felvidéki birtokos nemesi családból származott. Őrnagyként kezdetben a negyedik zászlóaljot vezette, majd 1792 őszétől a tábori zászlóaljok egyikét vezényelte, 1793 októberétől gránátoszászlóalj élén állt ezredesi előléptetéséig. Különösen sikeres rohamokat vezetett, amelyek közül az 1795 októberében Mannheim melletti ütközetekben viselt szerepe emelkedik ki. Posztumusz előléptetése ritka és különleges elismerés.

1787-ben nőlen.

64 Kreipner 1900, 215., 269., 324., 349., 783–784.; Schmidt-Brentano 2006, 18.; Kudrna – Smith B104.; Hirtenfeld 1857a, 315–316.; Vályi 1799, 394.; MLST Karton 3381 IR 37 ML 1773; MLST Karton 3384 IR 37 ML 1787, MLST Karton 3115-3124 IR 34 MT 1789–1799.

65 A Bydeskuthyról szóló biográfiai bejegyzések születési helynek Komáromot írják, de ez egyértelműen téves. A katonai iratok Komarovetz falut adják meg Sáros vármegyében, és ez Vályi munkája segítségével egyértelműen azonosítható a három Komaróc közül a Sáros vármegyeivel.

CARL BURESCH VON GREIFFENBACH⁶⁶

1747 k., Czelkovitz (Cseh Királyság, ma: Čelkovice, Tábor része, Csehország) – 1820. október 29., Prága.

Cseh, nemes, családja 1749-ben kapott cseh nemességet.⁶⁷ Római katolikus.

1764. augusztus 1-én kadétként lépett be a 34. gyalogezredbe. 1767. január 28-án alhadnagyi rangot vásárolt, 1772. május 25-én főhadnaggyá, 1782. december 1-én századoshadnaggyá, 1784. június 30-án kapitánnyá, 1790. november 24-én (1791. február 18-i rangnappal) őrnaggyá léptették elő. A famarsi csata során 1793. május 23-án elszenvedett kudarc miatt 1793. június 16-ával (Leyritz ezredessel együtt) felfüggesztették beosztásából, és eljárást indítottak ellene. Az eljárást uralkodói kegyelem zárta le, amelynek eredményeként 1794. április 16-tól nyugállományba helyezték. Feltehetően a nagyszombati invalidusházba vonult vissza, 1814-től pedig a prágai invalidusházban élt haláláig.

A török háborúban az első két tábori zászlóaljban szolgált százada élén, 1790-ben viszont az egyik gránátoszázad parancsnoka lett, az év végén léptették elő őrnaggyá. Az ezred rangban harmadik őrnagya lett, a szokással ellentétben azonban nem a negyedik zászlóalj élére került, hanem az ezredesi zászlóalj élére került, maradt a németalföldi hadszíntéren egészen a balszerencsés famars-i csatáig ennek élén maradt. Sajnos nem ismerjük a felfüggesztésük részletes indokát, az ezredtörténet egyszerűen „inkorrekt magatartás”-nak minősítette a teljesítményüket. Az eljárásnak végül nem lett megszügyenítő vége, Buresch megkapta a rendes összegű nyugellátást.

Nőtlen.

Az ezred élén Leyritz ezredes állt, Morzin alezredes egy gránátoszászlóaljat vezetett, agy helyén – számfeletti állományban – Strassoldo alezredes vezette az alezredesi zászlóaljat. Ullrich alezredes viszont csak névleg tartozott az ezred állományába, aktív csapatszolgálatot nem teljesített. Az első- és másodőrnagyok,

66 Kreipner 1900, 798.; Megerle 1822, 255.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3119 IR 34.; IR 34 MLST Karton 3119 IR 34 MT 1794 03; PP ÄR Buch 21. 426 1/4.; PP ÄR Buch 37. 290.; PP ÄR Buch 53. 364.; PP ÄR Buch 79. 320.; PP ÄR Buch 98. 348.; PP ÄR Buch 125. 405.; PP ÄR Buch 168. 446.; PP ÄR Indices Buch 21.; PP JR Buch 24. Majore I. 163.

67 Megerle 1824, 255.

Tausch és Bydeskuthy vezették a két tábori zászlóalj, Buresch harmadőrnagy a negyedik zászlóalj.

A hét törzstiszt között a fentiek alapján mindössze egyetlen magyart találhatunk, tehát a koronatanács magyar oldalának alapos érvet szolgáltatathatott volna. Két született birodalmi arisztokrata mellett a többiek nemesek voltak, az egyetlen magyar, Bydeskuthy Zsigmond a Katonai Mária Terézia-rend elnyerésével nyert bárói címet, tehát katonai teljesítményével érdemelte ki a jelentős társadalmi emelkedést.

Az első koalíciós háború során további hét törzstiszt szolgált az ezredben, tekintsük át a változásokat és a körülményeket.⁶⁸

1. 1792. szeptember 30-án Johann von Ullrich (számfeletti) alezredest nyugdíjazták, előléptetést nem vont maga után.

2. 1792 októberében az elsőőrnagy Tausch és a harmadőrnagy Buresch szolgálati helyet cserélt, tehát a negyedik zászlóalj élére Tausch elsőőrnagy került, a tulajdonosi zászlóalj Bydeskuthy másodőrnagy, az ezredesi zászlóalj Buresch harmadőrnagy vezette. Bydeskuthyt 1793 során, forráshiány miatt nem megállítható időpontban egy gránátoszászlóalj élére helyezték, a tábori zászlóaljknál helyét nem töltötték be.

3. 1793. május 23.: Leyritz és Burescht a Catillon melletti ütközet miatt felfüggesztették, ez két előléptetést vont maga után. Ferdinand Graf Morzin alezredes 1793. július 16-án ezredes lett. Az ezrednek maradt egyetlen alezredese, Strassoldo, aki továbbra is az ezredesi zászlóalj vezette, immáron tényleges állományban. Tausch elsőőrnagy maradt a negyedik zászlóalj élén, Buresch harmadőrnagyi helyére a rangban harmadik kapitányt, a soproni német Carl von Hillingert léptették elő. Hillinger a két gránátoszázad egyikének élén állt, de régebb óta, mint az egyébként nála rangban idősebb cseh Adalbert von Urban, aki a másik gránátoszázad parancsnoka volt. Hillinger harmadőrnagyként a tábori zászlóaljához került, feltehetően az ezredesi zászlóalj élére. Leyritz és Buresch egészen az uralkodó döntéséig számfeletti állományban maradt.

68 A változásokat sorszámzással jelölöm 1-től 36-ig.

HILLINGER KÁROLY⁶⁹

1742–1743 k., Sopron – 1817. december 3., Sopron.

Magyarországi német, nemes.⁷⁰ Evangélikus.

Katonai pályafutását 1759. március 16-án kezdte, furírként⁷¹ lépett a 34. gyalogezred kötelékébe. 1770. június 27-én ezredadjutáns lett, majd 1772. december 24-én alhadnaggyá, 1778. július 20-án főhadnaggyá, 1784. október 1-én századoshadnaggyá, 1787. november 16-án kapitánnyá léptették elő. 1793. július 16-án őrnagy, 1797. április 21-én alezredes lett, 1798 júliusában az ezred alezredesi zászlóaljával az újonnan felállított 62. gyalogezredbe helyezték át. Itt 1799. július 23-án ezredessé léptették elő, egyúttal saját kérésére áthelyezték a 34. gyalogezred élére, amely Bydeskuthy halála miatt üresen állt. 1805. augusztus 27-én vezérőrnaggyá léptették elő, a háború végével, 1806. február 1-én nyugdíjazták. Sopronban telepedett le.

Apja soproni polgár, mészárosmester volt, aki nemességet kapott. Furírként, adminisztratív pozícióban lépett be a 34. gyalogezredbe és meglepően hosszú ideig maradt ebben az alacsony pozícióban. Innen még az akkor még nem tiszti rangnak számító ezredadjutánssá léptették elő, és csak ezt követően lett tiszt, mégpedig a legalacsonyabb rangban. Innen már szokványos tiszti karriert mondhatott magáénak. Kapitányként százada élén vett részt a török háborúban, többször tüntette ki magát. 1791-ben az egyik gránátoszázad élére került. Őrnagyi előléptetésére Leyritz és Buresch felfüggesztése miatt kerülhetett sor. Ezt követően a Németalföldön és a Rajna mentén harcolt az

69 Bodart 1908, 367.; Kreipner 1900, 244., 784.; Krisch 2009, 50.; Schmidt-Brentano 2006, 43.; Kudrna – Smith H47; Schematismus 1806, 45.; Schematismus 1817, 69. Schematismus 1818, 600.; MLST Karton IR 34 3073 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3131 IR 34 MT 1805 09.; MLST Karton 5218 IR 62 MT 1798. 11.; MLST Karton 5219 IR 62 TL 1799; SB Prot. Nr. 128 217.; SB Prot. Nr. 135 304–305.; SB Prot. Nr. 150 4466.; SB Prot. Nr. 159. 4586.; Prot. Nr. 167 4022.; Prot. Nr. 175 3958.; Prot. Nr. 184 3844.; Prot. Nr. 193 4798.; Prot. Nr. 204 5158.; Prot. Nr. 215 5483.

70 Fiedler 1943, 23. szerint Hillinger egy soproni mészáros fia volt.

71 A furír adminisztratív tisztség volt, a századok létszámnyilvántartását vezette, illetve számadásokkal foglalkozott, tehát jártasnak kellett lennie az írásban, számolásban. Hillinger feltehetően a soproni líceumba járhatott néhány évet, így bőven lehetett elegendő tudása a furíri teendők ellátásához.

ezreddel. Alezredesi előléptetését követően átvette az alezredesi zászlóalj parancsnokságát, majd ennek keretében az 1798-as átszervezés alkalmával került az újonnan felállított 62. gyalogezredbe. Ezredesi előléptetésekor saját kérésére került vissza a 34. gyalogezredhez, ez jól mutatja az egység iránti hűséget, a csapatszellemet. A harmadik koalíciós háborúban Itáliában szolgált egy dandár élén. Nyugdíjazása után szülővárosába tért vissza, és a helyi társadalom megbecsült tagjaként élt. Az 1809-es magyarországi francia hadjárat idején a rendfenntartásban segített.

Nőtlen.

4. Tausch elsőőrnagy 1793. szeptember 30-án nyugdíjba vonult, ez egy előléptetést vont maga után. Az elsőőrnagy Bydeskuthy, a másodőrnagy Hillinger lett, a harmadőrnagy helyre a rangban tízedik kapitányt, Hohenfeld gróftól léptették elő. Megjegyzendő, hogy a később magas karriert befutó Hohenfeld a kapitányok közötti két arisztokrata (a másik Esterházy Pál gróf) közül a rangban idősebb volt. Hohenfeld harmadőrnagyként a tábori zászlóaljknál maradt a hadszíntéren.

OTTO ADOLPH GRAF HOHENFELD⁷²

1764. augusztus 29., Linz – 1824. május 14., Linz.

Osztrák, arisztokrata.⁷³ Római katolikus. Apja: Otto Franz Graf Hohenfeld (1731–1778), anyja: Maria Anna Francisca Freiherrin von Stein zu Jettingen (1741–1801). Nagybátyja Otto Philipp Graf Hohenfeld (1733–1799), aki 1770-től vezérőrnagyként, 1783-tól altábornagyként a császári-királyi hadseregben

72 Kreipner 1900, 228., 248., 814. (két külön személyként azonosítja Otto és Adolph keresztnévvel); Schmidt-Brentano 2006, 44.; Kudrna – Smith H56; Amon 1879, 353.; ÖGH 1784, 147-148.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794; MLST Karton 3118-3122 IR 34 MT 1793–1796; PP JR Buch 9. Generale I. 31.; SB Prot. Nr. 128. 218; SB Prot. Nr. 135. 310-311; SB Prot. Nr. 143. 242-243; SB Prot. Nr. 152. 442-443; SB Prot. Nr. 167. 3746; SB Prot. Nr. 175. 3708; SB Prot. Nr. 184. 3630; SB Prot. Nr. 193. 4600; SB Prot. Nr. 204. 4948; SB Prot. Nr. 215. 5273.

73 A családból sokan szolgáltak katonaként. Feltehetően Otto Adolph apja lehet Otto Philipp Dominik Graf Hohenfeld (1733–1799), aki tábornagyként halt meg. Wurzbach 1863, 191–192. Schmidt-Brentano 2006, 44.

szolgált, az 1790-es esztendő végén táborszernagyi ranggal nyugdíjazták, de a 23. gyalogezred tulajdonosi tisztségét haláláig viselte.

1784. június 14-én zászlósként vették fel az 54. gyalogezredbe. 1786. január 1-től alhadnagy, 1786. február 1-től főhadnaggyá előléptetve érkezett a 34. gyalogezredbe. 1789. február 1-ével századoshadnagy, 1789. március 27-ével kapitány, 1793. október 1-ével őrnagy. 1797. március 9-én alezredessé előléptetve áthelyezték a 23. gyalogezredbe, amelynek másodtulajdonosa nagybátyja volt, majd 1799. december 2-án ezredessé léptették elő. 1805. szeptember 9-ével vezérőrnagy, 1809. május 27-ével altábornagy lett. 1810. január 1-én nyugdíjazták.

Katonai pályafutását nagybátyja, a magas rangú tábornok határozta meg. Alig kilenc évi szolgálat után már őrnagyi rangot kapott, de előtte is leginkább a gránátoszázadokba osztották be. Alezredesi előléptetésére egyenesen nagybátyja ezredében került sor, amelynek rövidesen ezredese és parancsnoka is lett. Tábornoki előléptetését követően 1805-ben egy dandárt vezényelt a németországi hadszíntéren. Az ötödik koalíciós háborúban ismét a Németországi hadseregben, a 6. hadtestben vezetett egy dandárt. Ennek élén harcolt az asperni csatában, az Aspern körüli harcokban fontos szerepet játszott. Ezután léptették elő altábornaggyá, és a 6. hadtest egyik hadosztályának vezetését bízta rá Károly főherceg. Ennek élén vett részt a wagrami csatában, majd a háború után fiatalon, huszonöt éves katonai szolgálatot követően nyugállományba vonult.

Nős, gyermektelen.

5. Strassoldo alezredes 1793. november 28-án meghalt, ez két előléptetést vont maga után. Bydeskuthy elsőőrnagy 1794. február 8-án alezredes lett, Hillinger elsőőrnagy, Hohenfeld másodőrnagy, a harmadőrnagyi helyre a rangban második kapitány, Adalbert von Urban került, aki nem vonult be a negyedik zászlóaljhoz, hanem a tábori zászlóaljknál maradt. Hillinger elsőőrnagyot 1794 június közepétől az alezredesi zászlóaljhoz vezényelték, egészen alezredesi előléptetéséig ott maradt. A két tábori zászlóalj élén Hohenfeld és Urban másod- és harmadőrnagyok álltak.

ADALBERT VON URBAN⁷⁴

1747 k., Prága – 1798. július 16., Prága.

Cseh, nemes. Római katolikus.

Pályafutását a 34. gyalogezredben kezdte, 1767. szeptember 10-én zászlósi helyet vásárolt magának. 1768. május 7-én alhadnagyi rangot vásárolt. 1773. június 9-én főhadnaggyá, 1784. június 30-án századoshadnaggyá, 1789. szeptember 25-én kapitánnyá, 1794. május 20-án őrnaggyá léptették elő. 1796. március 16-ával nyugállományba helyezték.

A cseh nemes Urban teljes pályafutását a magyar 34. gyalogezredben töltötte. Szolgálatát és első előléptetését rangvásárlással érte el, ezt követően viszont már érdemei alapján lépett előre. Századának élén a tábori zászlóaljokban szolgált a török háborúban, majd a Németalföldön. 1793 nyarán vette át az egyik gránátoszázad vezetését, azonban már ekkor is betegeskedett. Őrnaggyá előléptetve a negyedik zászlóalj parancsnoka lett a hátországban, mivel egészségi állapota már nem tette lehetővé a harctéri szolgálatot. A negyedik zászlóalj élén szolgált nyugállományba helyezéseiig. A prágai invalidusházba került, majd rövidesen meghalt.

1791-ben nőtlen.

6. Urban őrnagy 1796. április 15-én nyugállományba vonult, ez egy előléptetést vont maga után, a harmadőrnagyi helyre a rangban harmadik kapitány, a magyarországi német Joseph Flach nyert előléptetést. Előtte egy birodalmi német és egy csehországi német állt a rangsorban. Flach ugyanakkor a rangban idősebb volt a két gránátoszázad élén álló parancsnok közül. Az előléptetést követően Flach sem távozott a negyedik zászlóaljhoz, hanem a tábori zászlóaljknál maradt. Kreipner szerint a negyedik zászlóaljat Flach vezette ki a hadszíntérre⁷⁵, de ezt nem tartom valószínűnek, mert az iratok szerint 1796 októberében Flach még nem volt a negyedik zászlóaljnál, miközben ekkor az ezred tábori zászlóaljai már Mantovában voltak bekerítésben.

74 Kreipner 1900, 853.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST IR 34 Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; PP ÄR Buch 39. 675 1/4.

75 Kreipner 1900, 308–309.

JOSEPH VON FLACH⁷⁶

1745. június 6., Pozsony – 1802. július 20.⁷⁷

Magyarországi német, nemes.⁷⁸ Római katolikus.

1760. május 7-én önköltséges hadapródként lépett a 34. gyalogezredbe. 1761. szeptember 11-én káplárrá léptették elő, 1763. július 1-én császárkadétnak vették fel. 1769. augusztus 15-én zászlóssá, 1771. március 7-én alhadnaggyá, 1773. október 19-én főhadnaggyá, 1784. október 1-én századoshadnaggyá, 1788. október 1-én kapitánnyá, 1796. április 1-én őrnaggyá léptették elő. 1797. május 15-én nyugdíjazták.

Rendkívül fiatalon, még tizenötödik születésnapja előtt lépett katonai szolgálatba, minden bizonnyal erős elkötelezettséggel. A hétéves háború végén lett csak tizennyolc éves, így előmenetele ennek megfelelően békeidőben nem lehetett túlságosan gyors. Az ezred tábori zászlóaljaiban századparancsnokként, kezdetben a tulajdonosi törzsszázad, majd egy rendes lövészsorozat élén harcolt a török háborúban, majd a franciák ellen. Harminchat éves szolgálatot követően lett törzstiszt. Névleg ugyan a negyedik zászlóalj élére került, de nem hagyta el a tábori zászlóaljokat, továbbra is harctéri szolgálatot teljesített és végigharcolta az itáliai hadjáratot. Az ezred 1797 áprilisában végrehajtott újjászervezése alkalmával nyugdíjazták, minden bizonnyal egészségi állapota okán. Öt évet töltött nyugállományban halála előtt. Teljes katonai pályafutását a 34. gyalogezredben töltötte.

1791-ben nőtlen.

7. Az ezred újjászervezése 1797. április 21-én. Az 1796–1797-es harcok jelentős veszteségeket okoztak a legénységi állományban és a tisztikarban is, így szükségessé vált az ezred újjászervezése. Az újjászervezés keretében a negyedik

76 Kreipner 1900, 244., 256., 806.; Schematismus 1802, 270.; Schematismus 1803, 270.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797; PP ÄR Buch 38. 453.; PP ÄR Buch 54. 545. PP ÄR Buch 70. 626.; <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/KZT7-PWD>.

77 Halálzási helye ismeretlen. Nyugdíját a pozsonyi katonai pénztárból kapta, tehát a Felvidék nyugati felében élt és halt meg.

78 A születési anyakönyve szerint apja hadnagyként szolgált Pozsonyban. Keresztapja beketfalvi Mórocz József kapitány. Talán a lőcsei postamester, Victorin Fabianus Flach leszármazottja. Fallenbüchl 2002. 98.

zászlóaljzat teljes, hat százados tábori zászlóaljja fejlesztették. Morzin ezredest vezérőrnaggyá léptették elő, Hohenfeld másodőrnagy pedig a 23. gyalogezredbe távozott alezredesi előléptetés mellett. Bydeskuthy alezredes ekkor lett ezredes, alezredessé pedig Hillinger elsőőrnagyot léptették elő. Elsőőrnagy az addigi harmadőrnagy Flach lett. A másodőrnagy a kapitányok rangsorrendjében második erdélyi szász Johann von Schell lett, aki három (egy birodalmi, egy cseh és egy katonacsaládból származó) németet előzött meg. A harmadőrnagy helyre a negyedik rangú kapitányt, az Itáliában született, feltehetően katonacsalásból származó Joseph von Kraust léptették elő. A három említett németen kívül egy birodalmi német állt még előtte a rangsorban. Hillinger maradt Galíciában az alezredesi zászlóaljnál, a két tábori zászlóaljnál Schell és Kraus első- és másodőrnagy, a negyedik zászlóaljnál Flach harmadőrnagy szolgált.

JOHANN VON SCHELL VON EHRENSCHILD⁷⁹

1748 k., Segesvár – 1820. július 24., Nagyszeben.

Erdélyi szász, polgár, apja révén 1774-től nemes.⁸⁰ Evangélikus.

1766. augusztus 14-én császárkadétként csatlakozott a 34. gyalogezredhez. 1767. július 11-én káplárrá nevezték ki, 1769. március 1-én őrmesterré, 1772. február 29-én zászlóssá, 1773. április 26-án alhadnaggyá, 1781. augusztus 23-án főhadnaggyá, 1788. május 26-án századoshadnaggyá, 1789. február 1-én kapitánnyá, 1797. április 21-én őrnaggyá, 1800. április 1-én alezredessé léptették elő. 1800. szeptember 30-án nyugdíjazták.

Tekintélyes erdélyi szász patríciuscsaládból származott. Hosszú békeszolgálat és lassú előmenetelt követően a török háborút főhadnagyként kezdte, majd századoshadnagyként az ezredesi századot vezette, 1789 elején saját századot kapott, de végig a tábor zászlóaljában szolgált a törökök, majd a franciák ellen. Őrnagy előlépte-

79 Kreipner 1900, 842.; Schematismus 1821, 475.; MLST Karton 3073 IR 34 MT 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; MLST Karton 3125 IR 34 MT 1800 04 és 1800 10; MLST Karton 3115-3125 IR 34 MT 1789–1800; PP JR Buch 19 Oberstleutnants I. 107.

80 A család 1774-ben kapott nemességet. Georg Segesvár polgármestere, Johann Bartolomäus pedig a 34. gyalogezred alhadnagya volt. Feltehetően utóbbi fiáról van szó, l. Frank 1973, 240.; Megerle 1824, 435–436.

tésére az ezred 1797-es újjászervezésekor került sor, amikor Morzin előléptetése és Hohenfeld áthelyezése miatt mindhárom őrnagyi hely üresen állt. Flach – tekintettel kapitányi rangidősségére – egyből elsőőrnagy lehetett, majd az 1800-as itáliai tavasz-nyári hadjárat alatt lett alezredes. A marengói csatát követő hadműveleti szünet idején nyugdíjazták. Többekkel ellentétben ő hosszú ideig, húsz esztendeig élt nyugalmazott katonaként. Teljes katonai pályafutását a 34. gyalogezredben töltötte. Nőtlen.

JOSEPH KRAUS VON LÖWENFELD⁸¹

1749 k., Arquata (Itália, ma: Arquata Scrivia) – 1809. április 20., Sokul (Galícia, ma: Сокаль, Ukrajna).

Ausztriai származású⁸², nemes. Római katolikus.

1766. december 9-én vették fel császárkadétnak a 34. gyalogezredhez, ahol apja ekkor kapitányként szolgált. 1772. május 3-án zászlós, 1773. július 1-én alhadnagy, 1783. szeptember 25-én főhadnagy, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1789. augusztus 1-én kapitány, 1797. április 21-én őrnagy lett. 1801. február 9-én áthelyezték a 2. helyőrségi ezredbe, ahol ezután 1808. július 1-i nyugdíjazásáig szolgált. Galiciában telepedett le és nyugdíjazását követően hamarosan meghalt.

Apja bécsi születésű katona, Joseph jellegzetes katonagyerek-karriert mondhatott magáénak. Ugyan a bécsújhelyi akadémiát nem végezte el, apja elérte, hogy aktuális ezredébe felvegyék császárkadétnak, ezzel elindította a katonatiszti pályán. Innentől kezdve már a fiú szorgalmán, tehetségén és bátorságán múlt, milyen magas rangot ér el. A törökök elleni hadjáratot főhadnagyként kezdte a tábori zászlóaljnak kötelékében a Főseregben a Duna mentén, száza-

81 Kreipner 1900, 822.; Schematismus 1810, 403.; Megerle 1824, 348.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3074 IR 34 RL 1789; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793, 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797; MLST Karton 3115-3127 IR 34 MT 1789–1795; MLST Karton 4508 IR 53 ML 1783; MLST Karton 11 186 2. Garn. Reg ML 1807.; PP ÄR Buch 79. 452 4/6.

82 Apja, Augustin Kraus 1773-ban kapott nemességet, ekkor az 53. gyalogezred őrnagyaként szolgált, l. Frank 1972, 73.; Megerle 1824, 348. Az 53. gyalogezredbe a 34. gyalogezredből került 1772-ben, l. Geschichte 1881, 71., 1784-ben nyugdíjazták, l. Geschichte 1881, 81. A 34. gyalogezredbe az 57. gyalogezredből érkezett 1763-ban kapitányként, l. Kreipner 1900, 822.

doshadnagyként a tulajdonosi század élére került, majd 1789 őszén kapitányi előléptetését követően az alezredesi zászlóalj egyik századának élére került, így a franciák ellen az első koalíciós háborúban nem harcolt. Az ezred 1797-es újjászervezésekor másodőrnagy lett, így a tábori zászlóaljához került beosztásra. A második koalíciós háborúban őrnagyként a harctéren teljesített szolgálatot. Ezt követően azonban harctéri szolgálatra alkalmatlanként, de hátszágai, helyőrségi szolgálatra alkalmasként a második helyőrségi ezredbe helyezték át. Itt még hét éven keresztül szolgált, az ezred feloszlásakor helyezték nyugállományba, azonban ezután rövidesen meghalt.

Nőtlen.

8. Flach őrnagy 1797. május 15. nyugdíjba ment. Schell első-, Kraus másodőrnagy lett, harmadőrnaggyá a rangban második, magyar nemes, egykori nemesi testőrt, Trummer Ferencet léptették elő. Trummer egy csehországi németet előzött meg. Harmadőrnagyként Trummer a negyedik zászlóalj élére került.

TRUMMER FERENC⁸³

1752 k., Pavia/Győr⁸⁴ – 1823. május 2., Klagenfurt.

Magyar, nemes. Római katolikus. Apja a 34. gyalogezred kapitánya.⁸⁵

83 Kreipner 1900, 289., 294., 852.; Donnersberg 1892, 5., 6., 8., 44., 62.; Hellebronth 1939, 376.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; MLST Karton 3117–3122 IR 34 MT 1791–1796; MLST Karton 5170 IR 61 MT 1808 03; PP ÄR Buch 78. 96.; PP ÄR Buch 96. 111.; PP ÄR Buch 123. 63.; PP JR Buch 14. Oberste I. 30.

84 Hellebronth 1939, 376. szerint Győrben született 1752-ben, a katonai iratok születési helyként Paviát adják meg, ahol az apja szolgált. A család győri honosságához nem férhet kétség, a győri anyakönyvek a 18. században számtalan bejegyzéssel támasztják ezt alá. Trummer György, Antal, Mátyás és Pál apaként legalább 14 alkalommal szerepel a győri, révfalui és hédervári anyakönyvekben. Ferenc hasonnevű apja apaként valóban nem szerepel, viszont Hellebronth Kálmán szerint Trummer Ferenc kapitányként szolgált, tehát katona volt. 1749 és 1756 között Paviában a 19. gyalogezred állomásozott (Wrede 1898a, 249.). Igaz ugyan, hogy Weissenbacher 1896, 856. nem hozza az ezred tisztikarában, de az ilyen korai tisztek anyaga meglehetősen hiányos. Nem kizárható, hogy Ferenc valóban Paviában született az egyébként győri honos Trummer Ferenc kapitány fiaként.

85 Apja keresztnevének Hellebronth 1939, 376. Ferencet ad meg, Kreipner 1900, 852. viszont Jánost.

A Magyar Nemesi Testőrségben szolgált 1773. december 20-tól Győr vármegye ajánlására. 1776. április 9-én alhadnagynak kinevezve érkezett a 34. gyalogezredbe. 1784. október 1-én főhadnaggyá, 1789. február 1-én századoshadnaggyá, 1789. augusztus 22-én kapitánnyá, 1797. május 16-án őrnaggyá léptették elő. 1798-ban az újonnan felállított 61. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1801. július 7-én alezredessé léptették elő. 1808. március 4-ével nyugállományba helyezték, Grazban telepedett le, majd 1814. szeptember 1-étől Osoppo erődparancsnokaként reaktiválták. Véglegesen 1822. június 1-én ment nyugdíjba címzetes ezredesi ranggal.

Győr vármegyei nemesi családból származott. Minden bizonnyal a vármegye tekintélyes családja lehetett, mert a vármegye ajánlására vették fel a Nemesi Testőrségbe, ahonnan két és fél évnyi szolgálatot követően került a 34. gyalogezredbe. A török háborút főhadnagyként kezdte a tábori zászlóaljokban, majd századoshadnagyként az elsőőrnagyi század élére került. Kapitányként az alezredesi zászlóaljban Galíciában szolgált, de 1794 március 1-étől a tábori zászlóaljokba helyezték át egy század élére. Az 1796-os itáliai harcokban két alkalommal is fogságba esett. Az ezred 1797-es újjászervezésekor másodőrnagy lett, ezáltal a negyedik zászlóalj élére került. A zászlóaljat neki kellett Itáliába vezetni, és hat századra feltölteni, harcba vetésükre az első koalíciós háborúban azonban már nem került sor. Az újonnan szervezett 61. gyalogezredbe áthelyezve harcolta végig a második koalíciós háborút őrnagyként, majd az 1805-ös háborút alezredesként, ezt követően nyugdíjazták. Katonai szerepvállalása ezzel még nem ért véget, mert a visszaszerzett észak-itáliai területen álló Osoppo kis erődjének a parancsnokként reaktiválták és nyolc évet itt szolgált. Végleges nyugdíjazását követően hamarosan meghalt.

Nős, két fia született, János és Antal.

A 34. gyalogezred 14 törzstisztje közül mindössze ötöt tekinthetünk hungarus értelemben vett magyarnak, ebből egy soproni német, egy pozsonyi német, egy erdélyi szász és két magyar nemzetiségű tiszt. A magyar országgyűlés tehát a 34. gyalogezred esetében teljesen jogosan jelezte a helyzetet az uralkodónál, hiszen –magyar legénységű ezredről lévén szó – a magyar vezénylők aránya rendkívül alacsony. A másik, közvetett panasz, miszerint a magyar tiszteket az előléptetések során hátrányosan különböztetnék meg, viszont már nem állja meg a helyét. A hét

előléptetés során egyetlen alkalommal sem rangban legidősebb kapitányt léptették elő őrnaggyá, idegen ezredtől sem hoztak őrnagyot. Az előléptetettek között a magyarországiak már szűk többségben voltak, tehát az arány javult, bár összességében még mindig nem érte el az ötven százalékot sem. Az első koalíciós háború végén viszont az ezred öt törzstisztjéből négyen már hungarus magyarok voltak.

Az alezredesi és az ezredesi helyek betöltésénél szigorúan érvényesült a prioritás elve, tehát az elsőőrnagyot léptették elő. Hohenfeld távozása talán furcsának tűnhet, de az alezredesi előléptetésének dátuma 1797. március 15-e lett, míg a 34. gyalogezredben az ezred újjászervezése és a törzstiszti előléptetések ekkor még nem történtek meg, tehát a 23. gyalogezredben hamarabb léphetett elő.

A második koalíciós háború időszaka

A campoformiói békét követően a hadvezetés úgy döntött, hogy a hadseregben több szervezeti változást hajt végre. A cél a hatékonyság növelése lett volna, ennek fontos részét képezte a további egységesítés. A magyar gyalogezredek szervezete eltért a többi ezredétől, ezért a tizenegy magyar gyalogezred egy-egy zászlóaljából és tartalékosztályokból négy új magyar gyalogezredet állítottak fel. A 34. gyalogezred esetében azonban nem a negyedik, hanem az alezredesi zászlóalj átadására került sor a Krakóban szerveződő 4. új, később 62. számot kapott magyar gyalogezred részére.

Az ezred a második koalíciós háborút Itáliában töltötte, a hadszíntér összes fontos csatájában harcolt az ezrednek valamelyik része. Harcoltak Verona és Magnano mellett, az alezredesi zászlóalj Tirolban kezdte a hadjáratot, de még 1799 folyamán Itáliába vonult. Az 1800-as hadjáratban az ezred zöme Genova ostrománál harcolt, majd a Mincio mellett vívott csatában 1800 karácsonyán jelentős veszteséget szenvedett.

9. A hadkiegészítési területeket elvesztett németalföldi ezredek át- illetve újjászervezése keretében Khevenhüller alezredes számfeletti állományba került az ezredhez.

**FRANZ MARIA JOHANN JOSEF HERMANN GRAF
(1823-TÓL FÜRST) VON KHEVENHÜLLER-METSCH⁸⁶**

1762. április 7., Bécs – 1837. július 2., Fronsburg (Ausztria).

Osztrák (karintiai eredetű), birtokos arisztokrata, magyar indigena. Római katolikus.

1784. június. 1-én zászlósként kezdte katonai szolgálatát a 30. gyalogezredben. 1785. február 9-én alhadnaggyá, 1787. november 11-én főhadnaggyá lépett elő. 1789. április 21-én kapitányi előléptetéssel az 50. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1794. augusztus. 12-én másodőrnnaggyá, 1796. augusztus 21-én elsőőrnnaggyá és 1797. március 22-én alezredessé léptették elő. 1798. március. 31-én a 34. gyalogezredhez került, itt 1799. szeptember 25-én másodezredes lett. 1799. december 16-án a 23. gyalogezred parancsnoka lett. 1805. szeptember 1-én vezérőrnnaggyá léptették elő. Kezdetben békebeosztást kapott, 1805. november 11-től Olmütz helyőrségében dandárparancsnok lett. A háború után 1806. február 1-től nyugdíjazták. 1809. február 16. és december 22-e között reaktiválták, a belső-ausztriai tartalékok felügyelője lett. 1813. július 16. és 1814. augusztus 31-e között az 1. tartalékhadtestben szolgált, 1815. május 1-étől 1815. december 31-ig ismét szolgálatot vállalt, ezúttal a hátországban, ezután viszont haláláig nyugdíjas állományban maradt.

Khevenhüller a katonáskodó főúr archetípusának kései képviselője. Fiatalon belépett a hadseregbe, tiszteességgel végigszolgált a ifjú éveit, arisztokrata rangjának megfelelő gyorsasággal emelkedett a ranglétrán, 15 év szolgálatot követően ezredparancsnok lett, ezredét hat éven keresztül vezényelte. Tábornokként már csak másodvonalbeli szolgálatot vállalt, a békeidőket nyugállományban töltötte, de minden háborúban reaktiváltatta magát. A háborús időszak végével viszont már nem tért vissza a hadseregbe.

86 Kempelen 1913, 1–6.; Kreipner 1900, 818.; Wrede 1898a, 226.; Schmidt-Brentano 2006, 49.; Kudrna – Smith K24; MLST Karton 1209 IR 16 ML 1804; MLST Karton 2628 IR 30 ML 1787; MLST Karton 10.475 IR 50 RL 1788; MLST Karton 10.477 IR 50 ML 1792; PP JR Buch 9. Generale I. 82.; SB Prot. Nr. 128. 209.; SB Prot. Nr. 135. 212-213.; SB Prot. Nr. 150. 4402.; SB Prot. Nr. 152. 332-333.; SB Prot. Nr. 167. 3924.; SB Prot. Nr. 175. 3872.; SB Prot. Nr. 184. 3770.; SB Prot. Nr. 186. 270-271.; SB Prot. Nr. 204. 5058.; SB Prot. Nr. 206. 310-311.

Nős, három feleségétől (1791: Maria Elisabeth Gräfin von Kuefstein, 1798: Maria Josepha Gräfin von Abensberg und Traun, 1812: zichi és vásonekeői gróf Zichy Krisztina) nyolc gyereke született: Johann Sigmund, Johann Friedrich, Maria Anna, Richard, Albig Karl, Eduard, Othmar, Hedvig.

10. Az új magyar gyalogezredek felállítására 1798. június 1-ével került sor. Ezzel együtt az alezredesi zászlóalj élén Hillinger alezredes is az új ezredbe távozott, de elvezényelték a 3. új, később 61. számot kapott gyalogezredbe Trummer harmadőrnagyot is. Khevenhüller alezredes számfeletti állományból tényleges állományba került. Az eddigi negyedik zászlóaljból alezredesi zászlóalj lett. Ennek élére Khevenhüller került, aki a tiroli hadjárat alatt vezette a zászlóaljat.

11. A Bydeskuthy halála miatt megüresedett ezredparancsnoki helyre 1799 július végén Hillinger Károly érkezett vissza az ezredbe.

12. Khevenhüller alezredest 1799 szeptember végén előléptették, de ekkor még az ezred kötelékében maradt másodezredesként az alezredesi zászlóalj élén az év végéig, amikor elvezényelték az ezredtől. Az alezredesi helyet hónapokig nem töltötték be, csak 1800. április 1-ével került sor az előléptetésekre. Schell elsőőrnagy lett alezredes, Kraus elsőőrnagy, a másodőrnagyi helyre Peyassinovich Györgyöt léptették elő, aki egy ausztriai és két magyar után az ezred rangban negyedik kapitánya volt.

PEYASSINOVICH GYÖRGY⁸⁷

1764 k., Szentiván, Ivanec (Varasd vármegye, ma Ivanec, Horvátország)⁸⁸ – 1820. február 18., Varasd környéke (Horvátország).

87 Kreipner 1900, 258., 834.; Schematismus 1821, 476.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3117–3125 IR 34 MT 1792–1800; MLST Karton 3117 TL 1790; MLST Karton 3127 IR 34 MT 1800 03; PP JR Buch 25. Majore II. 121.

88 A katonai iratokban Szent Iván és Szent János szerepel a varasdi határőrvidéken. Feltehetően Ivanec községről lehet szó, amely Varasd vármegyében fekszik, ismert arról, hogy 1610-ben boszniai szerbeket telepítettek le császári védelem alatt, ezek között lehettek Peyassinovich György ősei is, l. Nagy-L. 2020, 255.

Szerb, nemes⁸⁹. Ortodox.

1782. május 1-én az egyik varasdi határőrezredben közlegényként kezdte katonai pályafutását. 1784. március 1-én áthelyezték a 34. gyalogezredbe, ahol 1787. március 5-én káplár, 1787. november 16-án zászlós lett. 1788. április 1-én alhadnagyi előléptetés mellett a szerb szabadcsapatba vezényelték, 1788. november 9-én főhadnagyi, 1789. szeptember 28-án századoshadnagyi, 1790. március 23-án kapitányi előléptetésben részesült. A szabadcsapat feloszlását követően 1790. november 15-én főhadnagyi ranggal került vissza a 34. gyalogezredbe, 1790. december 21-én századoshadnaggyá, 1796. január 11-én kapitánnyá, 1800. április 1-én őrnagyi előléptetésben részesült. 1801. március 15-én nyugdíjazták, visszatért szülőföldjére, és itt élt haláláig.

Minősítése alapján egy jó erkölcsű, szolgálatban tevékeny, igyekvő tiszt volt. Határőrvidéki családból származott, elképzelhető, hogy megszökött, hogy katonáskodjon. Kiváló, szorgalmas tisztként végigharcolta az első két koalíciós háborút. A Catillon melletti harcban 1794. április 26-án súlyosan megsebesült, hosszú ideig harcképtelen maradt, a kórházi állományban tartották nyilván, csak 1797 végén tért vissza a szolgálatba. A luneville-i békét követően nyugdíjazták, mint szolgálatra alkalmatlant.

Nőtlen.

13. Schell alezredest 1800 szeptemberének végével nyugdíjazták. Helyét csak két hónappal később töltötték be, alezredesnek a 32. gyalogezred elsőőrnagyát, Bechard-t nevezték ki, akinek testvére a Mérnökkarban szolgált, apjuk pedig a hadsereg korábbi tábornoka volt.

JOSEPH LUDWIG BARON BECHARD DE ROCHEPINE⁹⁰

1759 k., Napajedla, Morvaország (ma: Csehország) – 1806. január 16., Szombathely.

89 Nemességére a forrásokban található írásmód utal, feltehetően a 17. század közepéről származik.

90 Kreipner 1900, 784.; Hirtenfeld 1857a, 432.; Gatti 1901, 299.; Nagy-L. 2020, 68–71.; MLST Karton 2828 IR 32 ML 1784; MLST Karton 2829 IR 32 RL 1788; MLST Karton 2830 IR 32 RL 1789; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3133 IR 34 MT 1806 01.

Francia eredetű ausztriai, nemes, 1761-től apja révén báró, arisztokrata. Római katolikus.

A bécsi Hadmérnök Akadémián tanult, ahonnan 1776. november 1-én a 19. gyalogezredhez osztották be zászlósi ranggal, 1778. március 1-én alhadnagyá- léptették el. 1778. május 17-én főhadnagyi előléptetés mellett a 32. gyalogezredhez helyezték át, ahol 1787. november 1-én századoshadnagyi, 1788. augusztus 1-én kapitányi előléptetést kapott. 1790. február 14-én kérésére a tábornokhoz, majd 1792. október 31-én ismét a 32. gyalogezredhez vezényelték, ahol 1795. november 16-án harmadőrnagy, 1797. február 14-én másodőrnagy, 1799. szeptember 15-én elsőőrnagy lett. 1800. november 30-án alezredessé előléptetve a 34. gyalogezredbe helyezték át. 1805. szeptember 1-én ezredessé léptették elő, és az ezred parancsnoka lett. A háborút követően szabadsága alatt érte a halál.

Apja, Johann a hadsereg egyik legképzettebb műszaki tisztje volt a Katonai Mária Terézia-rend által nyert bárói diplomát, 1778-tól 1786-ig a bécsi Hadmérnök Akadémia igazgatói tisztét töltötte be, 1788-ban Belgrád alatt harc-téren esett el, halálakor altábornagyi rangot viselt. Testvére, szintén Johann tábornok rangig jutott hadmérnök tisztként. Joseph Ludwig a hadmérnök aka-démia elvégzését követően a gyalogsági szolgálatot választotta, bár rövid ideig tábornokban is szolgált. Pályafutásában apja tekintélye fontos szerepet játszott, hiszen 1787 és 1790 között három előléptetést is kapott. A török háborúktól haláláig minden hadjáratban harcolt. Az 1793. május 17-én és augusztus 21-én az Osztrák Németalföldön véghez vitt haditettei miatt 1794-ben megkapta a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét. Verona mellett 1799-ben megsebesült. A 34. gyalogezredet kiválóan vezette a caldierói csatában 1805-ben.

Bechard egy katonacsalád jeles tagja volt, amely Franciaországból települt át Ausztriába. Katonai szolgálatukkal jelentős társadalmi rangemelkedést értek el, a hadsereg legjobb műszaki tisztjei között tartották őket számon. Joseph Ludwig megmutatta, hogy gyalogsági szolgálatban is megállják a helyüket.

Nőtlen.

14. A háború végével az addig az Itáliai hadsereg törzsében szolgáló Wimpffen alezredest 1801 januárjának végén az ezredbe helyezték át számfe-

letti állományba. Tényleges szolgálatot nem teljesített az ezred kötelékében és négy hónap múlva távozott.

MAXIMILIAN ALEXANDER FREIHERR VON WIMPFEN⁹¹

1770. február 19., Münster – 1854. augusztus 29., Bécs.

Birodalmi német, arisztokrata. Római katolikus.

A bécsújhelyi katonai akadémiát elvégezve 1786. október 25-én zászlóska-détként a 9. gyalogezredbe került, 1787. szeptember 20-án zászlóssá előléptetve a 19. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1788. május 24-én alhadnagyi, 1789-ben főhadnagyi, 1794-ben századoshadnagyi előléptetésben részesült. 1796. május 5-én a táborkarhoz helyezték át kapitányi, 1799. szeptember 1-én őrnagyi előléptetéssel. 1800-ban az Itáliai Hadsereghez osztották be szárnysegédnek, a háború végén, 1801. január 25-én pedig a 34. gyalogezredbe helyezték át alezredesi előléptetéssel, de csak számfeletti állományba, ahonnan 1801. május 28-án a 60. gyalogezredbe távozott. 1803. március 1-étől a grazi főhadparancsnokság adjutánsa lett. 1805. szeptember 1-től ezredessé előléptetve Károly főherceg mellett az Itáliai Hadsereg főadjutánsaként szolgált, majd 1806. március 1-től ismét a grazi főhadparancsnokság adjutánsi szolgálatait látta el. 1806. december 19-től Károly főherceg főadjutánsa és a főhadparancsnokság egyik részlegének vezetője, 1813. május 28-tól vezérőrnaggyá előléptetve a Fősereg táborkari főnöke lett. Károly főherceg lemondását követően a znaimi fegyverszünet után lemondott a pozíciójáról, és Erdélybe helyezték dandárparancsnoknak. 1809. szeptember 2-án altábornaggyá léptették elő, és a Fősereg egyik hadosztályának vezetését kapta meg. 1814. december 1-től Troppau katonai parancsnoka lett, ezt 1815-ben a Fősereg egyik hadtestének parancsnoksága szakította meg.

91 Kudrna–Smith W37; Schmidt-Brentano 2006, 111.; Kreipner 1900, 857.; Wurzbach 1888, 252–260.; Svoboda 1876, 182–185.; Hirtenfeld 1857b, 871–877.; MLST Karton 628 IR 9 ML 1787; MLST Karton 1516 IR 19 RL 1789; MLST Karton 3127 IR 34 MT 1801 01, 1801 06; SB Prot. 81. 890 1/4.; SB Prot. 105. 667.; SB Prot. 124. 360 2/5.; SB Prot. 129. 396-397.; SB Prot. 137. 1028-1029.; SB Prot. Nr. 145. 818-819.; SB Prot. Nr. 152. 576-577.; SB Prot. Nr. 161. 356-357.; SB Prot. Nr. 169. 356-357.; SB Prot. Nr. 177. 366-367.; SB Prot. Nr. 186. 494-495.; SB Prot. Nr. 195. 232-233.; SB Prot. Nr. 206. 242-243.; Ternions Buch 18 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 526.; Dienstbeschreibung Buch 10. 104.

1821-ben Itáliába vezényelték a főhadparancsnok helyettesének. 1824. március 17-től a Táborkar főnöke lett. 1830. október 21-én tábornaggyá előléptetve Alsó-Ausztria főhadparancsnokának nevezték ki. Az uralkodó a 1844. szeptember 4-i tábornagyi előléptetéssel az 1. Arcière Testőrgárda parancsnokává nevezte ki, ezt a tisztséget haláláig ő töltötte be.

Wimpffen a hadsereg egyik legképzettebb, legtehetségesebb táborkari tisztje volt, aki csapatszolgálatot is kiválóan teljesített. Károly főherceg kiválasztotta munkatársának és kiválóan tudtak együttműködni. 1805-ben is hozzá osztották be, de végül az ulmi katasztrófát követően rá bízták Olmütz védelmét és a főhadiszállásra osztották be. Austerlitznél ő vezette azt a támadást, amely a francia győzelmet leginkább veszélyeztette. Tettéért a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét kapta. 1809-ben a regensburgi hadjáratban rosszul teljesítő Prochaska helyett ő lett a Fősereg táborkari főnöke. Ő dolgozta ki az asperni csata tervét, s ezért a Katonai Mária Terézia-rend parancsnoki keresztjét kapta. Wagramnál kidolgozott haditervét csak Napóleon zseniális húzása és szerencséje miatt nem tudta végrehajtani. Ezután Károly főherceg bukásával Wimpffen is kikerült a hadsereg legfelső vezető köreiből, de 1813-tól ismét szükség volt tudására. Ezután magas pozíciókat töltött be, hűsége és szolgálata elismeréseként Ferenc Józseftől 1852-ben megkapta az Aranygyapjas Rendet.

Nőtlen.

A luneville-i békétől a harmadik koalíciós háborúig

A második koalíciós háború végével a hadsereg demobilizációja következtében a törzstiszti helyek száma lecsökkent. A megszüntetett egységek törzstisztjeit reguláris csapatokhoz osztották be, így a háborút követő években még úgy is jelentős számfeletti állomány alakult ki, hogy nyugdíjazások is voltak. A 34. gyalogezred esetében az egyik őrnagyot nyugdíjazták, a másikat helyőrségi alakulathoz helyezték át, de még így is egy-egy számfeletti ezredessel és őrnaggyal rendelkezett az ezred.

Az 1805-ös háború előestéjén történt meg a gyalogezredek szervezetének jelentős átalakítása, az addigi három zászlóalj helyett ezredenként öt zászlóalj lett, ez a törzstiszti létszámot négyről hatra növelte.

Az ezred a harmadik koalíciós háborúban az itáliai hadszíntéren harcolt. Részt vett a Caldiero mellet vívott csatában, majd Károly főherceg vezetésével Magyarországra vonult, itt érte a pozsonyi béke megkötésének híre.

15. A második koalíciós háború végével 1801. február elején Kraust a 2. helyőrségi ezredbe vezényelték, március közepén Peyassinovich-ot nyugdíjazták, így az ezrednek két új őrnagyra volt szüksége. Az első előléptetett Gyurkovics András lett, aki az ezred rangban legidősebb kapitánya volt még azzal együtt is, hogy korábban egy évre nyugállományba helyezték. A másik őrnagy helyre Marcus Manz érkezett vissza az ezredbe a magyar inszurrekcióból. Az elsőőrnagy az inszurrekcióba helyezéskor őrnaggyá előléptetett, tehát rangban idősebb Manz lett.

IVANÓCI GYURKOVICS ANDRÁS⁹²

1765 k., Landshut, Morva Őrgrófság (ma Lanžhot, Csehország) – 1817. december. 21., Pétervárad, péterváradi határőrezred (ma Петроварадин, Petrovaradin, Szerbia).⁹³

Magyar, nemes. Római katolikus.

Katonai szolgálata az 56. gyalogezredben kezdte 1780. november 1-én önköltséges kadétként. 1784. november 21-én a 27. Czartorisky-vértesezredbe he-

92 Kreipner 1900, 811.; Schmidt-Brentano 2006, 38. (tévesen Sámuel keresztnévvel); Kempelen 1912, 428–429.; Nagy 1858c, 495–496.; Nagy 1868b, 265–266.; Pálmány 2019b, 1192–1193.; Wrede 1898a, 478.; Geschichte 1871, 237.; Schematismus 1810, 29.; Schematismus 1811, 33.; Schematismus 1812, 32.; Schematismus 1813, 23.; Schematismus 1814, 20.; Schematismus 1815, 51.; Schematismus 1816, 47.; Schematismus 1817, 46.; Schematismus 1818, 604.; Offiziers Heiratsbuch 3. 1810–1818 41.; MLST Karton 1994A IR 24 TL 1807; MLST Karton 3128 IR 34 TL 1802; MLST Karton 3616 IR 40 MT 1797. 09.; MLST Karton 4459 IR 52 MT 1807. 11.; Karton 4459 MLST Karton 11.506 CR Czartorisky ML 1787; SB Prot. Nr. 68 283.; SB Prot. Nr. 81 837.; SB Prot. Nr. 93 576.; SB Prot. Nr. 143 446–447.; SB Prot. Nr. 152 408–409.; SB Prot. Nr. 161 264–265.; SB Prot. Nr. 169 262–263.; SB Prot. Nr. 177 268–269.; SB Prot. Nr. 186 354–355.; SB Prot. Nr. 195 364–365.; SB Prot. Nr. 206 386–387.; SB Prot. Nr. 227 57.

93 Nem keverendő össze hasonló nevű tüzérszettel.

lyezték át, ahol 1784. december 1-én vicekáplár, 1786. július 1-én káplár lett. A vértés kitérőt követően visszatért a gyalogsághoz, 1788. június 1-én alhadnaggyá léptették elő, és a 40. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1789. november 1-én a főhadnagyi rangot is megkapta. 1793. szeptember 3-án áthelyezték a táborkarba, 1794. március 16-án kapitány lett. 1796. augusztus 1-én feltehetően egészségügyi okokból nyugdíjazták, de 1797. szeptember 16-án reaktiválták, és a 40. gyalogezredbe osztották be. A 34. gyalogezredbe 1798. november 16-án helyezték át, ahol 1801. március 16-án őrnaggyá léptették elő, de már 1802. június 1-én átvezényelték a 63. gyalogezredbe. 1806. február 1-én alezredessé lépett elő 24. gyalogezredben, majd 1807. november 1-én ezredes lett 52. gyalogezredben. 1809. május 18-án kapta meg vezérőrnagyi előléptetését és dandárparancsnoki beosztását a 9. hadtestben. Az 1809-es háborút követően Horvátországban szolgált dandárparancsnokként, 1814-ben pedig Károlyvárosban a franciáktól visszaszerzett horvát területek kormányzója lett. 1817. január 21-én altábornaggyá léptették elő, és hadosztályparancsnokságot kapott Péterváradon, de rövidesen meghalt.

Felvidéki nemesi családból származott, pályafutása ennek megfelelően két rövid (vértés és táborkari) kitérővel gyalogsági karrier mentén épült fel. Jól képzett tiszt volt, ezt mutatja, hogy már káplárként térképészeti munkálatra vezényelték, ennek köszönhetően táborkari szolgálatát. Fontos elismerésként tekinthetünk 1814-es feladatára, hiszen a franciáktól visszavett horvát területeket kellett vezetnie. Tevékenységét 1816-ban a Lipót Rend parancsnoki keresztjével jutalmazták.

Nős, felesége Roschovsky Christina. Gyermekeiről nem tudunk.

MARCUS VON MANZ⁹⁴

1751. szeptember 18., Znam, Morvaország (ma: Znojmo, Csehország) – 1815. június 21., Bécs.

Feltehetően magyarországi német, nemes. Római katolikus.

94 Kreipner 1900, 826.; Svoboda 1876, 85.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1789, 1790; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3120 TL 1794; MLST Karton 3127 TL 1801; MLST Karton 3118–3134 IR 34 MT 1793–1807; PP ÁR Buch 80. 675 2/4.; PP ÁR Buch 100. 732.; PP ÁR Buch 127. 808.

A bécsújhelyi akadémia elvégzését követően került a 34. gyalogezredbe 1771. június 10-én zászlóskadéti rangban. 1773. április 26-án zászlóssá, 1778. január 1-én alhadnaggyá, 1784. október 1-én főhadnaggyá, 1789. március 18-án századoshadnaggyá, 1790. december 21-én kapitánnyá léptették elő. 1800. november 1-ével a magyarországi inszurrekcióba vezényelték, egyben őrnaggyá léptették elő és egy zászlóalj élére állították. A 34. gyalogezredbe 1801. május 6-ával tért vissza elsőőrnagyként, de rövidesen hátrébb szorult a rangsorrendben. 1805. szeptember 1-én elsőőrnagy lett. 1807. március 29-ével félinvalidusként tiszteletbeli alezredesként nyugállományba helyezték. Nyugdíjának folyósítását 1808. november 1-e és 1811. március 16-a között felfüggesztették.

Apja főhadnagyként szolgált, ez alapot adott számára ahhoz, hogy a bécsújhelyi akadémián tanulhasson. Családjának származása ismeretlen, a magyar kötődést az inszurrekciós szolgálata okán feltételezhetjük. A török háborút és a francia háború első két évét a harctéren töltötte. 1794 folyamán, feltehetően egészségügyi okokból a Galíciában állomásozó alezredesi zászlóaljhoz helyezték, majd 1796 körül a tartalékosztályba került, az ezred újoncozását irányította. Feltehetően egészsége okozta, hogy őrnagyi előléptetésére tíz évet kellett várnia. Rövid inszurrekciós kitérője után 1805-ben ismét a harctérre vonult őrnagyként. Egészsége azonban megromlott, így hamarosan nyugdíjazni kellett, és Bécsben telepedett le. Nyugdíjas évei alatt a bécsi hadfogadó állomását vezette egy ideig.

Nőtlen.

16. Néhány nappal Manz áthelyezését követően a felosztatott magyar inszurrekcióból visszahelyezték az ezredbe Franz Torry őrnagyot, aki pályafutását az ezredben kezdte, innen helyezték 1790-ben szabadcsapatba, majd az ebből alakult könnyűzászlóaljba, végül pedig az inszurrekcióba. A magyar inszurrekciós szolgálata azért érdekes, mert egy 1822-es magyar nemességadományozáson kívül korábbi magyar kapcsolatot nem sikerült találni. Nem elképzelhetetlen, hogy magyarországi német polgár volt, aki birodalmi nemességet kapott, de erre egyelőre nem sikerült bizonyítékot találni. Torry tényleges szolgálatot nem teljesített őrnagyként, mivel nem érkezett be az ezredhez és három hónap múlva pedig elvezényelték.

FRANZ VON TORRY⁹⁵

1753 k., Bécs – 1826. május 22., Arad.

Ausztriai⁹⁶, nemes. Római katolikus.

Katonai szolgálatát 1773. szeptember 1-én önköltséges kadétként kezdte a 34. gyalogezredben, de 1773. november 1-én felvették császárkadétnak. 1776. január 6-án zászlóskadéttá, 1778. július 1-én zászlóssá, 1782. november 1-én alhadnaggyá és 1787. november 7-én főhadnaggyá léptették elő. 1790. április 15-én kapitányi előléptetéssel az akkor szerveződő O'Donel-szabadcsapatba helyezték. A szabadcsapat átszervezésekor 1798-ban az. 1. könnyűzászlóaljba került. 1800. december 1-én őrnagyi előléptetéssel a magyar inszurrekció Bihar vármegyei gyalogságának lett a parancsnoka. 1801. május 13-án őrnagyi rangjának megtartása mellett visszahelyezték a 34. gyalogezred számfeletti állományába. 1801. augusztus 15-én a 2. gyalogezredbe helyezték át számfeletti állományba, de már 1803. február 1-én másodőrnagy, 1805. szeptember 1-én alezredes lett. 1805. október 31-én francia hadifogságba esett, ahonnan 1806. március 22-én szabadult. 1809. május 27-én előléptették ezredessé és a 2. gyalogezred parancsnokává. 1813. szeptember 9-én vezérőrnagyi kinevezést kapott, egyben a főserég egyik dandárának élére állították. A háború végével 1814. április 19-én Arad erődparancsnokának nevezték ki, haláláig ezt a pozíciót töltötte be. 1813-ban megkapta a Szent Vlagyimir-rend harmadik osztályát.

Bécsi születésűként a magyar 34. gyalogezredben kezdte katonai pályáját. Végigharcolta a korszak összes háborúját, az első két koalíciós háborút könnyűgyalogos főtisztként, majd sorgyalogos törzstisztként. A felszabadító háború alatt lett belőle tábornok, a lipcsei és a franciaországi hadjáratban dandárt vezényelt. Egészsége megromlott, így ezután hátországi állomáshelyre rendelték.

95 Kreipner 1900, 377., 852.; Wrede 1898a, 127.; Schmidt-Brentano 2006, 102.; Kudrna – Smith T23; Királyi Könyvek 64.435 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_64_0435; MLST Karton 134 IR 2 ML 1811; MLST Karton 3072 IR 34 ML 1776; MLST Karton 3127 IR 34 TL 1801; SB Prot. Nr. 177. 432 32–33/50., SB Prot. Nr. 186. 512–513.; SB Prot. Nr. 195. 328–329.; SB Prot. Nr. 206. 348–349.; Ternions Buch 15 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 202.

96 Magyar inszurrekciós szolgálata miatt elképzelhető, hogy magyarországi származású. Magyar nemességet 1822. március 27-én kapott, de előtte a katonai iratokban már nemesként jelezték, tehát birodalmi nemessége lehetett.

Nős, 1794. szeptember 17-én házasodott. Felesége Petit Karolina, három gyermekéről tudunk: Emanuel, Peter, Thomas.

17. A Wurmser-szabadcsapat feloszlását követően 1801. szeptember elején helyezték át az ezred számeletti állományaiba Kengyel Ignác ezredest, aki korábban határőrcsapatoknál szolgált. Az ezredes 1802. január végéig szabadságát töltötte, csak ezt követően vonult be az ezredhez szolgálattételre, de csak néhány hónapot szolgált, mert hamarosan a megüresedett első székely határőrezred parancsnokává nevezték ki.

KENGYEL IGNÁC⁹⁷

1743. július 22., Virje (magyarul Prodavíz), varasd-szentgyörgyi határőrezred (ma Virje, Horvátország) – 1813. október 3., Belovár, varasd körösi határőrezred (ma Bjelovar, Horvátország).

Horvát, magyar eredetű, de Horvátországba elszármazott család tagja, nemes. Apja határőrvidéki katonatiszt volt. Római katolikus.

A katonasághoz 1758. január 1-én a varasd-szentgyörgyi határőrezred kadétjaként lépett be. 1758. február 20-án zászlótartói, 1758-ban őrmesteri, 1759-ben zászlósi, 1760-ban alhadnagyi, 1772. december 1-én főhadnagyi, 1773. május 18-án rangvásárlással századoshadnagyi, 1778. március 1-én kapitányi előléptetésben részesült az ezredben. 1790. június 9-én őrnagyi előléptetéssel a kozaraci és pozaraci hegyi milícia parancsnoka lett. 1791. október 1-én másodőrnagyként visszahelyezték a varasd-szentgyörgyi határőrezredbe, ahol 1794. február 8-án elsőőrnagyi lett. Alezredesi előléptetést 1797. április 13-án az otocsáci határőrezredben kapott. 1800. április 12-én ezredessé léptették elő és Wurmser-szabadcsapat parancsnokává ne-

97 Anyakönyv <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-8996-BWGZ>; Kudrna-Smith K14; Schmidt-Brentano 2006, 48.; Kreipner 1900, 377.; Wrede 1898a, 148. Wrede 1903, 269.; Schematismus 1806, 47.; Schematismus 1807, 43.; Schematismus 1814, 377.; HKR SR Best. Buch 13. p. 45., 109., 163., 202.; Offiziers Heiratsbuch 1. 1755–1784 33.; MLST Karton 5646 GR 4 TL Offiziere; MLST Karton 5710 GR 6 RL 1758; MLST Karton 5711 GR 6 RL 1760; MLST Karton 5716 GR 6 ML 1778; MLST Karton 5717 GR 6 ML 1787; MLST Karton 5728 GR 6 MT 1772. 12.; MLST Karton 5728 GR 6 MT 1773. 05.; MLST Karton 5730 GR 6 MT 1778. 03.; MLST Karton 5761 GR 6 TL Offiziere; SB Prot. Nr. 142. 5001.; SB Prot. Nr. 150. 4404.; SB Prot. Nr. 152. 323.; SB Prot. Nr. 167. 3934.; SB Prot. Nr. 175. 3882.; SB Prot. Nr. 184. 3780.

vezték ki. A szabadcsapat feloszlását követően 1801. szeptember 1-én a 34. gyalogezred másodezredese lett, majd 1802. július. 13-án ezredesként a 14. első székely határőrezred, 1804. október 1-én pedig a 4. szluini határőrezred parancsnoka lett. 1805. december 1-én tiszteletbeli vezérőrnagyi ranggal nyugdíjazták, de 1809. május 16-án reaktiválták, és Horvátországban egy hátországi dandár élére helyezték, amely később csatlakozott a 9. hadtesthez. 1810. január 1-én végleg nyugdíjba vonult.

Katonai pályafutását származásából adódóan csaknem teljes egészében a határőrvidéki csapatoknál töltötte, így a kisháborús műveletek mesterének számított, ezt jól mutatja, hogy a hadsereg egyik legjobb könnyűgyalogos-egységének, a Wurmser-szabadcsapatnak élére helyezték. Katonacsaládként és régi nemesként katonai pályaképe a magyar nemesi karriert képviseli.

Nős, 1782. november 28-án vette el Lang Orsolyát, két fiáról (Mirkó és József) van tudomásunk.

18. Az ezredtulajdonos fia, báró Kray Ferenc őrnagyként az Itáliai Hadsereg törzsében, majd apja mellett látott el szárnysegédi feladatot. A táborszernagy tudta, hogy fiának nincs sok kedve a katonai pályához, meg is nősült az első koalíciós háború alatt, jobban szeretett volna gazdálkodni, mint a hadseregben szolgálni. Az apa ezredében a fiú csak névleg szolgált, végig szabadságolás alatt volt, végül ki is lépett a szolgálatból. A táborszernagy már nem érthette meg, hogy Ferenc tragikus körülmények között egy balesetben rövidesen meghalt.

BÁRÓ KRAJOVAI ÉS TOPOLYAI KRAY FERENC⁹⁸

1769. október 15., Milánó – 1805. április 26., ismeretlen helyen.⁹⁹

Magyar, nemes, 1792-től apja révén báró. Apja Kray Pál táborszernagy. Római katolikus.

98 Kreipner 1900, 377., 822.; Lázár 2015, 244-249.; Just 1909, 5-6.; Svoboda 1876, 207-208.; HKR SR Best. Buch 13. 8., 140., 201.; MLST Karton 175 IR 2 MT 1797 02; MLST Karton 3128 IR 34 MT 1802. 04.; MLST Karton 11.043 Deutsches Jägerkorps Kurz MT 1794 07; MLST Karton 11.043 Deutsches Jägerkorps Kurz TL 1794.; SB Prot. Buch 116. 600.; SB Prot. Buch 105. 600.

99 Lőfegyver-baleset következtében halt meg. Halálának helyét a források nem közlik, feltehetően Topolyán, a családi birtokon történt a baleset.

A bécsújhelyi katonai akadémián tanult, innen 1788. január 24-én a 31. gyalogezredhez került zászlóskadéti rangban, majd 1789. április 19-én zászlósi és 1789. május 15-én alhadnagyi előléptetésben részesült. 1790. augusztus 12-én főhadnagyi előléptetéssel az 1. oláh határőrezredbe helyezték. 1794. július 1-én előléptették kapitánnyá és a német vadászcsapatba helyezték századparancsnoknak, majd 1797. február 11-én a 2. gyalogezredbe került. 1799. május 20-án kapta meg őrnagyi előléptetését és egyben apja mellé adták szárnysegédnek az Itáliai Hadseregbe. Apja mellett maradt a németországi hadszíntéren és a leváltását követően is. A háború végével és apja nyugdíjazásával 1801. október 1-én apja ezredébe, a 34. gyalogezred állományába helyezték. 1802. március 31-én rangmegtartás nélkül kilépett a hadseregből.

Katonai pályafutását apja, Kray Pál határozta meg. Két testvérével együtt a bécsújhelyi katonai akadémián tanult, de eredményei nem voltak jók, nem igazán lelkesedett a katonai pályáért. Könnyelmű életével sok bosszúságot okozott apjának. A katonaságot többször ott akarta hagyni, de apja hatására annak életében ezt mégsem történt meg. Házasságát is apja ellenzése ellenére kötötte meg, ekkor még az is felmerült, hogy a házassági kaució értékének megfelelő összegért cserében lemond az örökségéről. Apja végül beleegyezett házasságába, és még a kaució megfizetését is átvállalta. Gyors katonai előmenetelét minden esetben apja közbenjárásának köszönhette. Ennek csúcspontja szárnysegédi szolgálata volt. A szolgálata ellátásával sohasem volt probléma, mindig lelkiismeretesen végezte el feladatát. Apja támogatása nélkül azonban további előmenetele kérdésessé vált, ezért inkább a topolyai birtok vezetése mellett döntött.

Nős, 1794-ben vette el Barbara von Gesselt, egy elzászi emigráns lányát. Hat gyermekük született: Pál, Franciska, Barbara, Mária, Amália és János.

19. Az ezred kötelékében a harctéren tanúsított bátorsága okán léptették elő Schmelzern kapitányt őrnaggyá 1799-ben, de egyből¹⁰⁰ át is helyezték a 7. könnyűzászlóalj élére. A zászlóalj feloszlását követően rövid ideig a 19. gyalogezred kötelékébe tartozott, de 1802 tavaszán visszatért anyaezredébe. Mivel

100 Az adminisztratív átfutási idő miatt másfél hónapig még az ezred állományában maradt számfelteként.

Schmelzern lett az ezred rangban legidősebb őrnagya, Manzot számfeletti állományba helyezték, hiába volt rangban idősebb Gyurkovicsnál.

JOHANN (1820-TÓL FREIHERR) VON SCHMELZERN¹⁰¹

1761 k., Prága – 1831. március 16., Josephstadt, Csehország (ma: Josefov u Jaromere, Csehország).

Csehországi német, nemes, 1820-tó báró. Római katolikus.

A 34. gyalogezredben 1776. május 20-án önköltséges kadétként kezdte katonai szolgálatát. 1778. június 21-én káplárrá, 1781. április 21-én őrmesterré, 1785. október 15-én zászlóssá, 1787. október 15-én alhadnaggyá, 1789. február 1-én főhadnaggyá, 1794. július 2-án századoshadnaggyá, 1797. április 21-én kapitánnyá léptették elő. Harctéri érdemeiért 1799. július 28-án őrnagyi előléptetésben részesült az ezredben, 1799. szeptember 13-án a 7. könnyűzászlóalj élére helyezték. A könnyűzászlóalj feloszlásakor 1801. november 1-ével a 19. gyalogezredbe került, majd 1802. április 1-én visszatért a 34. gyalogezredbe, ahol 1805. szeptember 1-én alezredessé, 1807. július 24-én ezredessé léptették elő. 1809. augusztus 31-én vezérőrnagyi rangot kapott. 1812. szeptember 3-án nyugdíjazták, 1813. július 16-án reaktiválták és Josephstadt erődparancsnokává nevezték ki, 1815. január 5-én Ragusa parancsnoka lett. 1822. május 1-én ismét nyugdíjazták, de 1822. augusztus 27-én reaktiválták, és ismét Josephstadt erődparancsnokává nevezték ki, ahol haláláig szolgált.

Schmelzern kiváló harctéri szolgálatáról volt híres. Több alkalommal említették jelentésekben, különösen az 1793. május 23-i famars-i csatában, amikor elsőként tört be a francia sáncba katonái élén. Több alkalommal meg is sebesült, az 1793-as évben szeptembertől az év végéig sebesülése miatt nem

101 Kreipner 1900, 239., 780-781.; Wrede 1898a, 360.; Frank 1973, 255.; Schmidt-Brentano 2006, 89.; Kudrna – Smith S31; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1789, 1790; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 10.649 7. Leit. Bat. RL 1800, 1801; MLST Karton 3118-3123, 3128-3138 IR 34 MT 1793–1797, 1802–1809; PP JR Buch 9. Generale I. 170.; SB Prot. Nr. 143. 480 5/8.; SB Prot. Nr. 152. 546-547.; SB Prot. Nr. 161. 352-353.; SB Prot. Nr. 169. 350-351.; SB Prot. Nr. 184. 3950.; SB Prot. Nr. 186. 470-471.; SB Prot. Nr. 195. 468-469.; SB Prot. Nr. 206. 516-517.

szolgálhatott. Neve az egész hadseregben ismertté vált 1799-ben Ceva védelme révén, emiatt soron kívül kapta meg őrnagyi előléptetését. Megfelelő beosztást sem tudtak még adni neki, így egyelőre számfeletti őrnagy lett az ezrednél, csak másfél hónappal később vehette át az Otto ezredes nyugdíjazása miatt megüresedett parancsnoki pozíciót a 7. könnyűzászlóalj élén. A 34. gyalogezred élén Sandomir elleni rohama elismeréseként kapta meg 1809-ben a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét, majd ennek révén 1820-ban a birodalmi bárói címet. Tábournoki előléptetésének idejére megromlott egészségi állapota miatt már harctéri szolgálatra nem vezényelték ki.

Nőtlen.

20. Rendkívül érdekes eset történt 1802 májusában, amikor Gyurkovics András és Adalbert de Best szolgálati helyet cserélt. Adminisztratív átfutási idő miatt de Best egy hónappal korábban került át a 34. gyalogezredbe, de a döntést az Udvari haditanács egy napon hozta. Egyelőre nem tudjuk, hogy mi állhatott a csere hátterében, mert a németalföldi de Best a németalföldi katonák maradvékát tömörítő 63. gyalogezredben szolgált és a magyar legénységű 34. gyalogezredbe érkezett, míg a magyar Gyurkovics a németalföldiekből álló ezredbe, amelyik hadkiegészítését Itáliába helyezték át, de ahol a legtöbb birodalmi német toborzott is szolgált.

A 34. gyalogezredben az elsőőrnagy Schmelzern, a másodőrnagy de Best lett, Manz maradt számfeletti. De Bestet azonban 1803 elején elvezényelték az ezredtől, így Manz tényleges másodőrnagy lehetett.

ADALBERT DE BEST¹⁰²

1758 k., Brüsszel – 1820. november 28., Olmütz, Morvaország (ma: Olomouc, Csehország).

Németalföldi, nemes. Római katolikus.

1772. augusztus 1-én az 55. gyalogezred számfelletti császárkadétjaként kezdte katonai szolgálatát. 1774. július 10-én tényleges állományba helyezték. 1775. szeptember 1-én zászlósi, 1781. augusztus 16-án alhadnagyi, 1787. augusztus 1-én főhadnagyi, 1793. április 1-én századoshadnagyi, 1797. július 23-án kapitányi előléptetésben részesült. 1799. március 25-én Taufers mellett hadifogságba esett, amelyből 1799. július 19-én váltották ki. A vallon ezredek átszervezésekor, 1799. november 1-én őrnagyi előléptetés mellett a 63. gyalogezredbe helyezték, ahol 1801. január 15-én elsőőrnagy lett. A 34. gyalogezredbe 1802. május 1-én helyezték át, de már 1803. március 16-án a 14. gyalogezredbe távozott, ahol 1807. január 1-én alezredessé, 1807. november 1-én pedig ezredessé léptették elő. Tábornoki kinevezését 1809. június 17-én kapta meg vezérőrnagyi ranggal, a Belső-Ausztriai Hadseregben lett dandárparancsnok. A háború végével 1810. január 1-én nyugdíjazták, 1812. április 1-én reaktiválták és Pozsonyban lett dandárparancsnok. Az 1813-as mozgósításkor a Főseregben vezényelt egy dandárt, de 1814-ben az Itáliai Hadseregbe vezényelték át. A háborúk végével Olmützben lett dandárparancsnok, ahol haláláig szolgált.

A császári-királyi hadsereg németalföldi kiegészítésű csapatait – valódi nemzetiségtől függetlenül – vallonnak nevezték. Ezekben a csapatokban sok helybéli tiszt szolgált, akiknek az Osztrák Németalföld elvesztése után szolgálati helyet kellett találni, mivel a vallon ezredek újoncok híján fel kellett oszlatni.

102 Wrede 1898a, 210.; Schmidt-Brentano 2006, 24.; Kudrna – Smith D11; Schematismus 1813, 24.; Schematismus 1814, 21.; Schematismus 1815, 51.; Schematismus 1816, 47.; Schematismus 1817, 47.; Schematismus 1818, 47.; Schematismus 1819, 42.; Schematismus 1820, 42.; Schematismus 1821, 473.; MLST Karton 3128 IR 34 MT 1802 06; MLST Karton 3128 IR 34 TL 1802; MLST Karton 3129 IR 34 MT 1803 03; MLST Karton 1046 IR 14 MT 1807 01; MLST Karton 1050 IR 14 MT 1809 06; SB Prot. Nr. 143. 442-443.; SB Prot. Nr. 152. 264-265.; SB Prot. Nr. 167. 3878.; SB Prot. Nr. 175. 3828.; SB Prot. Nr. 177. 210-211.; SB Prot. Nr. 186. 266-267.; SB Prot. Nr. 195. 288-289.; SB Prot. Nr. 206. 298-299.; Ternions Buch 15 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 183.

Ennek első lépcsőjeként 1799-ben az összes ezred legénységét az újonnan felállított 63. gyalogezredbe szervezték át, majd 1801-ben ezt az ezredet itáliai hadkiegészítési körzethez rendelték. A tisztek többsége továbbra is császári-királyi szolgálatban maradt, így őket más ezredbe osztották szét. De Best jellemző németalföldi tiszti karriert futott be, viszont érdekes módon 1807-ben két rangot is emelkedve lett őrnagyból ezredparancsnok.

Nőtlen.

21. Hillinger Károlyt 1805. szeptember 1-ével tábornokká léptették elő, ez rangidősség alapján történő előléptetést vont maga után, tehát ezredessé Bechard alezredes, alezredessé Schmelzern elsőőrnagy, elsőőrnaggyá Manz másodőrnagy emelkedett. A többi őrnagyi hely betöltéséről később hoztak rendelkezést.

22. Az ezred belső átszervezése és a négy zászlóaljás szervezet kialakítása 1805 augusztusában megtörtént, az ezredparancsnok előléptetése következtében három, a tartalékszázlój felállítására következte egy, tehát összesen négy új őrnagyi hely keletkezett az ezredben. A másodőrnagy a rangban legidősebb Kirchenbetter kapitány lett, a másodőrnagy a rangban negyedik d'Assante kapitány, a harmadőrnagyi helyre az ezredben korábban már szolgált, de kapitányként néhány nappal az őrnagyi előléptetését megelőzően visszahelyezett, rangban harmadik Reinisch kapitány lett. A tartalékszázlój élére a nyugállományú Michael Mayer került, aki a háború végével vissza is tért nyugállományba.

Az átszervezés indikálta előléptetések esetén kimaradt a sorból a rangban második kapitány, Csörgey László, egy Pozsony vármegyei magyar nemes. Csörgey 1805. október közepén nyugdíjba vonult. Ennek okát azonban nem ismerjük, vajon ő maga kérhette-e nyugdíjazását, amely esetleg folyamatban lehetett már az őrnagyi előléptetések idején, vagy éppen ellenkezőleg, egyszerűen kihagyták az előléptetésből, így sértődöttségében maga kezdeményezte a nyugdíjazását. Csörgey több mint hat évvel később halt meg nyugalmazott kapitányként.

JOHANN KIRCHENBETTER VON RITTERSKIRCH¹⁰³

1764. január 13., Kunszentmiklós – 1837. augusztus 9., Pozsony.

Feltehetően ausztriai illetőségű katonacsaládból származott¹⁰⁴, születésekor nem nemes, apja révén 1779-től nemes. Római katolikus.

A bécsújhelyi katonai akadémián tanult, ahonnan 1783. október 3-án alhadnagyi rangban a második székely határőrezredbe helyezték, ahol 1788. június 18-án főhadnaggyá léptették elő. 1791. november 1-én a 34. gyalogezredbe helyezték át, ahol nyugdíjazásáig szolgált, és az ezred minden hadjárátát végigharcolta. 1793. május 1-én századoshadnaggyá, 1795. szeptember 16-án kapitánnyá, 1805. szeptember 17-én másodőr-naggyá, 1809. március 18-án elsőőr-naggyá, 1809. szeptember 15-én alezredessé léptették elő. 1813. május 10-én számos sebesüléséből kifolyólag megromlott egészsége miatt nyugállományba helyezték. Pozsonyban telepedett le.

A császári-királyi hadseregben a 18. században jelentek meg a katonacsaládok, melyek egyik korai képviselőjeként tarthatjuk számon a Kirchenbetter családot, amelynek Johann a legalább a harmadik katonáskodó generációját képviselte. A család eredetéről nincsenek információink, bármelyik német terület szóba jöhet. Johann apjának tiszti szolgálata tette lehetővé Johann számára, hogy a bécsújhelyi akadémián tanuljon. Szokatlanul magas rangban kezd-

103 Kreipner 1900, 258., 289., 293., 366., 428., 819.; Svoboda 1876, 144.; Frank 1972, 34.; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3117–3145 IR 34 MT 1793–1813; MLST Karton 11.498 KR 4 ML 1762; MLST Karton 11.499 KR 4 ML 1763, 1764; PP JR Buch 19 Oberstleutnants I. 95.; Offiziers Heiratsbuch 1. 1755–1784 fol. 23v.; Offiziers Heiratsbuch 2. 1785–1810 fol. 100v.

104 Apja egy vértesezred tisztje volt, birodalmi nemességet kapott. Születési helyeként a magyarországi „Nembwei”-t adják meg a mustrában, ez a Pozsony vármegyei Németbélrt jelenti (az azonosítást köszönöm lektoromnak, Lenkefi Ferencnek), de egyben hozzáteszik, hogy katonagyerek volt, tehát az ő apja is katonaként szolgált. Esetleges identitásváltására utal, hogy Pozsonyban telepedett le. Német nyelvű irathagyatéka az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában található Fol. Germ. 1345. és 351., illetve Analekta 835. és 2939. jelzetek alatt. Az iratokból egy művelt, széles látókörű, német anyanyelvű tiszt képe bontakozik ki előtünk. Összesen 13 kötetnyi és 16 folio, mintegy ötezer oldalas kézíratos hagyatéka útinaplót, napi politikai kommentárokat, olvasmányok jegyzeteit, természettudományi feljegyzéseket, katonai szakkönyvek kommentárjait, visszaemlékezéseket, illetve francia nyelvtanulási jegyzeteket, szószedeket tartalmaz német nyelven, rövidebb latin és francia szövegekkel.

hette a pályafutását és meglehetően gyorsan haladt előre a ranglétrán. A 34. gyalogezredben négy alkalommal sebesült meg, egy-egy század élén 1794. április 26-án Catillon mellett, 1796. szeptember 15-én Mantova előtt, 1800. június 14-én a marengói csatában, egy gránátoszászlóalj élén 1809. május 21–22-én az asperni csatában. Aspern és Wagram mellett nyújtott teljesítménye miatt került sor alezredesi előléptetésére. Nyugdíjazására 49 évesen került sor az elszenvedett sebesülések (jobb szemén, mellkasán, általános gyengeség) miatt. Ennek ellenére nyugdíjazását követően még huszonnégy évig élt. Biztosak lehetünk benne, hogy tábornoki rangot kapott volna, ha egészsége engedte.

Nős, felsége Katharina Mayer. Egy lányuk ismert, Izabella.¹⁰⁵

PASQUAL D'ASSANTE¹⁰⁶

1759 k., Nápoly – 1817. szeptember 4., Kisszeben (Zeeben), Sáros vármegye (ma: Sabinov, Szlovákia).

Itáliai, nemes. Római katolikus.

Katonai szolgálatát a 34. gyalogezredben kezdte 1776. augusztus 10-én számfeletti császárkadétként, csak 1778. augusztus 1-én került tényleges állományba. 1784. október 1-én zászlóssá, 1787. december 9-én alhadnaggyá, 1789. február 1-én főhadnaggyá, 1795. december 19-én századoshadnaggyá, 1797. április 21-én kapitánnyá léptették elő. 1800. május 13-án Monte Creto mellett fogságba esett, de már június 5-én kiszabadult. 1805. szeptember 17-én őrnagyi előléptetést kapott. 1807. december 23-án a 32. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1809. június 22-én alezredes lett, 1813. január 15-én katonai érdemei elismeréseként címzetes ezredesi ranggal nyugdíjazták. Kisszebenben telepedett le és ott halt meg négy évvel később.

Dél-Itáliai származású tisztként nem tudjuk milyen körülmények között került a császári-királyi hadseregbe, különösen egy magyar ezredbe, hiszen

105 Miháldi báró Splényi Henrik (1781–1866) koronaőr, főispán felesége lett.

106 Kreipner 1900, 337., 360., 801.; Seeliger 1900, 143., 172.; Schematismus 1819, 460.; MLST Karton 2840 IR 32 ML 1811; MLST Karton 2894 IR 32 MT 1808 01; MLST Karton 2905 IR 32 MT 1813 01; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3117-3134 IR 34 MT 1793–1807

már születésekor sem volt Nápoly Habsburg uralkodó alatt. Ennek ellenére teljes pályafutását magyar csapatoknál töltötte. Az ezred kötelékében harcolta végig a török háborút, a franciák ellen csak 1793 késő nyarán vezényelték, addig a hátszágban állomásozott. Egy nagyobb sebesüléséről tudunk: 1799. június 19-én Cascina Grossa mellett említették a sebesültek között. Az ezredben két évig szolgált törzstisztként, majd a 32. gyalogezredbe került. Ennek kötelékében harcolt 1809-ben a győri csatában is. Mindössze ötvennégy éves korában került nyugdíjas állományba feltehetően egészségi állapotára tekintettel, mivel a viszfoglaló háború során sem reaktiválták, holott abban az időben nagyon sok tisztre volt szükség és sok nyugalmazott tisztet reaktiváltak hátszági, rendészet vagy adminisztratív feladatok ellátására. Gyenge egészségi állapotát látszik alátámasztani, hogy nyugdíjazása után viszonylag rövid időn belül meghalt.

Nős, felesége ismeretlen, gyerekeiről nem tudunk.

CARL REINISCH¹⁰⁷

1766 k., Hungarisch Brod (Magyarbród), Morvaország (ma: Uherský Brod, Csehország) – 1837. május 8., Pest.

Morvaországi német, nemes. Római katolikus.

1786. szeptember 11-én került a 34. gyalogezredbe császárkadétként, 1788. január 1-én zászlóssá, 1789. február 1-én alhadnaggyá léptették elő. 1790. június 6-án főhadnagyi előléptetéssel az O'Donel-szabadcsapatba helyezték át. 1794. június 19-én hadifogságba esett, 1795. július 25-én szabadult ki. 1796. november 27-én századoshadnagyi, 1797. április 4-én kapitányi előléptetést kapott. 1798. június 1-én az O'Donel-szabadcsapatból alakult 1. könnyűzászlóaljba került, amelynek feloszlata után 1801. szeptember 1-én visszatért a 34. gyalogezredbe. 1802. június 1-én a 39. gyalogezredbe helyezték át, de 1805. szeptember 11-én ismét a 34. gyalogezredbe tért vissza, ahol 1805. szeptember 17-én őrnagyi előléptetést kapott. 1808. június 1-én az 55. gyalogezredbe

107 Kreipner 1900, 839., Fiedler – Pick 1898, Anhang 28.; Bichmann 1880, 116. 119.; Schmidt-Brentano 2007, 149.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3127–3128 IR 34 MT 1801–1802; MLST Karton 3136 IR 34 MT 1808 06; MLST Karton 10.608 IR 55 MT 1808. 06.; PP JR Buch 9. Generale I. 127. Ternions Buch 14 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 84.

helyezték át, 1809. május 25-én alezredessé léptették elő. 1810. február 16-án ismét ezredet váltott, ezúttal a 60. gyalogezredbe, majd 1810. szeptember 1-én a 62. gyalogezredbe került. 1813. december 3-án ezredes és ezredparancsnok lett. Aktív pályája végén, 1826. április 20-án kapott tábornoki előléptetést, vezérőrnagy és dandárparancsnok lett Przemyslben. Katonai pályafutása 1828. április 1-i nyugdíjazásával zárult le. Magyarországon telepedett le.

A morva–német Reinisch szinte teljes katonai pályáját magyar egységeknél töltötte. Rövid korai szolgálata után egy szabadcsapathoz, tehát könnyűgyalog-sághoz került, itt harcolta végig az első két koalíciós háborút. Ezt követően gyakori alakulatváltásokat tapasztalhatunk. Ennek oka a háborúk utáni létszámcsökkentés, amely a tiszti helyek számát is csökkentette. A rangban legfiatalabb tisztek számfölötti állományba kerültek, és oda helyezték őket, ahol éppen megürült egy-egy hely. A felszabadító háborúban 1813–1814-ben a Főszeregben harcolt, 1815-ben viszont a Nápoly ellen vonuló hadsereghez tartozott. A Murat és hadserege ellen szerzett érdemeiért 1817. november 24-én Ferdinánd királytól megkapta a szicíliai Híres Szent Ferdinánd és érdemei királyi rendet.

Nőtlen.

MICHAEL VON MAYER¹⁰⁸

1765 k., Iglau, Morvaország (ma: Jihlava, Csehország) – 1809. december 23., Königgrätz, Csehország (ma: Hradec Králové, Csehország).

Morvaországi német, nemes. Római katolikus.

A 19. gyalogezredben kezdte katonai pályafutását önköltséges kadétként 1783. február 1-én. 1784. november 1-én káplárrá, 1785. augusztus 24-én császárkadéttá, 1787-ben zászlóssá, 1788. augusztus 1-én alhadnaggyá, 1789 folyamán¹⁰⁹ főhadnaggyá, 1797. március 1-én századoshadnaggyá, 1797. június 1-én kapitánnyá léptették elő. 1800. március 22-én őrnaggyá előléptetve Mayert Bo-

108 Kreipner 1900, 827.; Weissenbacher 1896, 829.; MLST Karton 1515 IR 19 ML 1787; MLST Karton 1556 IR 19 MT 1788 08; MLST Karton 1568 IR 19 MT 1797; MLST Karton 3131 IR 34 MT 1805 10; MLST Karton 3133 IR 34 MT 1806 03; MLST Karton 11.383 2. Königgrätzi LW Bat MT 1809; PP ÄR Buch 80. 652.; PP ÄR Buch 70. 781.; PP ÄR Buch 55. 678.; HKR SR Best. Buch 13. 161.

109 Források hiányában a nap nem állapítható meg. Az év elején felvett revízióban még al-

logna városparancsnokává nevezték ki. 1800. augusztus 16-án nyugállományba helyezték, Magyarországon telepedett le. 1805. szeptember 1-én reaktiválták, és a 34. gyalogezred tartalékszázlójának élére állították. A harmadik koalíciós háború végével 1806. március 21-én ismételten nyugállományba vonult. 1808. december 1-én Csehországba települt át. A Landwehr megszervezésekor a 2. königgrätzi zászlóalj parancsnokának nevezték ki, szolgálatát 1809. március 23-án kezdte meg. Az év végén aktív zászlóaljparancsnokként érte a halál.

Mayer morvaországi származása ellenére magyar egységben, nevezetesen a 19. gyalogezredben töltötte aktív pályafutását. Mindössze tizenhét éves pályafutása után harmincöt évesen nyugdíjazták, emögött feltehetően olyan súlyos sebesülés állhatott, amely még tartós hátországi szolgálatra is alkalmatlanná tette. A harmadik koalíciós háború során rövid ideig egy szerveződő tartalékszázlóját vezényelt, 1809-ben pedig egy csehországi Landwehr zászlóalj élére került, itt érte a halál mindössze negyvennégy évesen. Érdekesség, hogy Mayernek olyan szinten nem volt kapcsolata az ezred adminisztrációjával, hogy még nevét is helytelenül, Johann keresztnévvel említik az ezred iratai, holott a 19. gyalogezred és a központi adminisztráció irataiból egyértelműen és kizárólagosan megállapítható, hogy Michael keresztnévet viselt.

Nőtlen.

Az 1809-es háború és az oroszországi hadjárat

A pozsonyi békét követően az ezred Győr környékén, majd a felvidéken állomásozott, majd Galíciába vezényelték. Az 1809-es háborúban Ferdinánd főherceg 7. hadtestében szolgált, harcolt a Raszyn mellet csatában, a Sandomir elleni rohamban 1809. június 16-án jelentős veszteséget szenvedett. Ezután

hadnagy, a novembertől fennmaradt havi táblázatokban már főhadnagy. Sajnos az 1788-ra vonatkozó revízió iratai nincsenek meg, illetve későbbi áthelyezési anyagai sem találhatók meg.

Komárom erődjébe vezényelték. A schönbrunni békét követően egy ideig még Komáromban állomásoztak, majd ismét Galíciába vezényelték őket, így Napóleon oroszországi hadjáratához adott, Schwarzenberg herceg által vezetett Segélyhadtestbe is bekerült. Ennek kötelékében harcolt az ezred az oroszországi hadjáratban.

23. Az ezred élén álló Bechard ezredes 1806 elején meghalt. Helyére a határőrgyalogságnál, illetve az 1800–1801-es és 1805–1806-os magyar inszurrekcióban szolgált Kazinczy László ezredest vezényelték. Ezzel egyidőben a hadsereg demobilizálása és a háromzászlóaljas szervezet ismételt felvétele miatt d'Assante és Reinisch számfeletti állományba került, míg Mayer őrnagyot ismételten nyugdíjazták.

KAZINCZI ÉS ALSÓREGMECZI KAZINCZY LÁSZLÓ¹¹⁰

1763. június 19., Alsóregmec – 1807. július 16., Bécs.

Magyar, nemes. Református.

A gradiskai határőrezred önköltséges kadétjaként 1782. január 1-én kezdte. 1783. április 4-én zászlósi, 1787. április 8-án alhadnagyi, 1789. május 16-án főhadnagyi, 1790. február 25-én századoshadnagyi, 1793. március 1-én kapitányi, 1800. november 6-án másodőrnagyi előléptetésben részesült. 1801. február 25-én a magyar inszurrekcióhoz került alezredesi rangban. A reguláris hadsereg ezt elismerte, és az inszurrekció feloszlása után, 1801. május 28-án a 14. gyalogezredhez, 1804. május 16-án pedig a 49. gyalogezredhez helyezték. 1805. november 2-án ezredesként ismét a magyar inszurrekcióba lépett át. A rangját ismét elismerte a császári-királyi hadsereg és az inszurrekció végével a 34. gyalogezred élére került, azonban alig több mint egy év múlva meghalt.

A híres költő, Kazinczy Ferenc öccse, a Borsod vármegyéből származó jó módú birtokos Kazinczy család tagja. A sárospataki református gimnáziumban végzett, ezután lett katona. A hadseregben patrónusa Wilhelm Ludwig Gustav Graf von Wartensleben tábornok volt, akinek felesége, Teleki Klára révén, feltehetően református hittársként vette szárnyai alá. Wartensleben a Katonai

110 Kreipner 1900, 784.; Schematismus 1808, 380.; Réfi 2014, 412–413.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3133–3134 IR 34 MT 1806–1807.

Határőrvidéken szolgált, minden bizonnyal az ő segítségével kezdte egy határőrezredben a pályáját. Az első koalíciós háborúban fontos szerepet játszó Wartensleben 1794-től adjutánsként maga mellé is vette Kazinczyt. A patrónus 1797 nyarán visszavonult a harctéri szolgálattól, ezután Kazinczy csapattisztként harcolt. Két alkalommal az inszurrekció kötelékébe lépett. Számos sebesülése következtében 1806-ban már sokat betegeskedett, bécsi gyógykezelése idején érte a korai halál. Bátyjához hasonlóan rendkívül széles irodalmi műveltséggel rendelkezett, érdeklődése azonban a katonáskodásra irányult, lefordította Friedrich Schiller: A harmincéves háború című munkáját is, amely sajnos nem maradt fent.

Nős, felesége Lukács Franciska, gyermekük nem született.

24. Marcus Manz őrnagyot 1807 márciusának végén nyugdíjazták. Az őrnagyi helyre Selmbach őrnagyot helyezték át, aki a 43. gyalogezred számfeletti állományában volt. Selmbach őrnagyi rangja hiába volt tizenhat nappal régebbi, az elsőőrnagyi helyet Kirchenbetter töltötte be.

JOSEPH VON SELMBACH¹¹¹

1762 k., Bécs – 1809. március 17., Sandomir, Galícia (ma: Sandomierz, Lengyelország).

Ausztriai nemes. Római katolikus.

Császárkadétként kezdte katonai pályáját 1775. október 3-án a 18. gyalogezredben. 1778. március 26-án alhadnaggyá lépett elő az első székely határőrezredben, ahonnan saját kérésére gróf Nordis alhadnaggyal való csere által került át 1779. május 11-én a 43. gyalogezredbe, itt 1786. október 14-én főhadnagyi, 1794. március 1-én századoshadnagyi, 1795. szeptember 24-én kapitányi, 1805. szeptember 1-én őrnagyi előléptetésben részesült. 1807. április 1-én helyezték át a 34. gyalogezredbe. Két év múlva békeszolgálat során Sandomirban meghalt.

111 Kreipner 1900, 845.; Frank 973, 299.; MLST Karton 3134–3138 IR 34 MT 1807–1809; MLST Karton 3135 IR 34 TL 1807; MLST Karton 10.287 IR 43 MT 1779 06; MLST Karton 10.301 IR 43 MT 1794 04; MLST Karton 10 303 IR 43 MT 1795 09; MLST Karton 10 319 IR 43 MT 1807 03.

Bécsi származású tiszt, feltehetően az 1759-ben birodalmi nemességet kapott Joseph Rochus von Selmbach, cseh udvari ágens fia. Pályája nagyobb részét a belső-ausztriai kiegészítésű 43. gyalogezredben szolgálta. Itt azonban az 1806-os hadsereg-redukcióval számfeletti állományba került, a 34. gyalogezredbe Marcus von Manz nyugdíjazásával megürült tényleges helyre érkezett. Az ezredben azonban nem szolgált sokáig, mert még az 1809-es háború kitörése előtt meghalt.

Nőtlen.

25. Kazinczy ezredes váratlan halálával megüresedett az ezredesi pozíció, amelyet ezúttal ezreden belüli előléptetéssel töltötték be. Schmelzern alezredes ezredessé lépett elő. Az alezredesi helyre a csehországi német, Geiger őrnagyot léptették elő, aki a 26. gyalogezred állományából érkezett. Geiger rangja Kirchenbetterénél három évvel volt régebbi.

FRANZ VON GEIGER¹¹²

1759 k., Prága – 1824. október 22., Károlyváros, Zágráb vármegye, Horvátország (ma: Karlovac, Horvátország).

Csehországi német, nemes. Római katolikus.

Tiszt gyermekeként született, ez lehetővé tette számára, hogy a bécsújhelyi katonai akadémiát elvégezhesse, amely után 1778. március 9-én zászlóskadéti rangban a 29. gyalogezredhez került, ahol 1778. augusztus 26-án zászlósi, 1782. november 1-én alhadnagyi, 1788. szeptember 22-én főhadnagyi előléptetésben részesült. 1789. november 2-án a táborkarba helyezték át. Itt szolgálva kapta 1793. június 30-án kapitányi, 1797. január 26-án őrnagyi előléptetését. 1799. április 1-én a törzsgyalogezredhez, de 1801. május 31-ig a Németországi Hadsereg törzsébe vezényelték, majd a törzsgyalogezred feloszlásakor 1801. augusztus 1-ével a 15. gyalogezredhez, 1802. augusztus 1-én a 26. gyalogezred-

112 Kreipner 1900, 809.; Schematismus 1818, 80.; Schematismus 1819, 64.; Schematismus 1825, 470.; Hödl 1906, 59.; Svoboda 1876, 114.; MLST Karton 2514 IR 29 ML 1786; MLST Karton 3682 IR 41 ML 1811; MLST Karton 3732 IR 41 MT 1813 04; MLST Karton 11.295 Stabs IR MT 1799 3-12; MLST Karton 11.299 Stabs IR MT 1801 08; SB Prot 185. 4405-4406.; SB Prot. 99. 239.; SB Prot 105. 579.; SB Prot. 116. 579.

hez, 1802. november 1-én a 18. gyalogezredhez helyezték. A 34. gyalogezred állományába 1807. július 28-án alezredesi előléptetés mellett került át. 1809. augusztus 6-án ezredesi előléptetéssel a 41. gyalogezred parancsnoka lett. 1813. április 1-én nyugállományba helyezték, 1813. október 16-án Károlyváros térparancsnokaként újból szolgálatba állt, 1819-től egyben Károlyváros erődjének parancsnoka is lett, itt szolgált haláláig.

Geiger katonacsaládba született, így bekerült a katonai képzőintézménybe. Csapatszolgálatban, a 29. gyalogezredben harcolt a török háborúban, majd az első koalíciós háborút a táborokban a németalföldi, rajnai és németországi hadszíntéren harcolta végig. Érdekes módon azonban a második koalíciós háború előestéjén a törzsgyalogezredbe helyezték át, viszont a háború idejére a Németországi Hadsereg törzsébe vezényelték. A háború végével visszatért a törzsgyalogezredhez, ezzel megvált a táborkari szolgálattól és csapattisztként folytatta pályafutását, így több egységváltást követően került a 34. gyalogezredbe, ahol két évig alezredesként szolgált. Pályája végén rendészeti és erődparancsnokságot látott el.

Nős, felesége és gyermekei ismeretlenek.

26. Az ezred két számfeletti őrnagyja 1807 év végén és 1808 derekán távozott az ezredből. D'Assantét a 32. gyalogezred, Reinischt pedig az 55. gyalogezred tényleges másodőrnagyi helyére vezényelték át. Ezzel az ezred törzstiszti karában négy tényleges állományú tiszt maradt.

27. A harmadik koalíciós háború előtt 1809. február 16-ával rendeltek el a hadsereg mozgósítását és a háborús szervezetre történő átállást. Mivel Kirchenbetter elsőőrnagy gránátoszászlóalj élén szolgált, az ezredbe egy harmadőrnagyi helyet is rendszeresítettek, amelyre a rangban legidősebb Peremanns kapitányt léptették elő.

LUDWIG VON PEREMANNS¹¹³

1769 k., Gent, Osztrák Németalföld (ma: Belgium) – 1844. október 26., Bécs.

Németalföldi, nemes. Római katolikus.

Egy antwerpeni alapítvány császárkadéti helyére felvéve kezdte katonáskodását 1786. november 26-án a németalföldi kiegészítésű 9. gyalogezredben. 1788. augusztus 25-én zászlósi, 1789. október 27-én alhadnagyi, 1792. március 5-én főhadnagyi előléptetésben részesült. 1797. április 25-én századoshadnagyi előléptetéssel helyezték át a 34. gyalogezredhez, ahol 1798. december 7-én kapitánnyá, 1809. február 16-án őrnaggyá léptették elő. 1811. május 31-én kilépett a szolgálatból, de 1813. január 11-én folytatta katonai pályafutását a 34. gyalogezredben. 1813. szeptember 7-én alezredessé léptették elő. 1819. június 31-én nyugállományba helyezték, Bécsben telepedett le, de az 57. gyalogezred 1. Landwehr zászlóaljának parancsnoki tisztét továbbra is betöltötte. 1827. május 20-án végleg, további szolgálat nélküli nyugállományba került.

Peremanns azon németalföldi tisztek egyike, akik a császári-királyi hadseregben maradtak az Osztrák Németalföld elvesztését követően is. Kapcsolatát azonban nem vesztette el a szülőföldjével, több alkalommal kért utazási engedélyt Brüsszelbe. Szolgálati minőségében jó, előrelátó, megbízható törzstisztnak írták le. A németalföldi felkelés leverésében és az első koalíciós háborúban a 9. gyalogezred kötelékében vett részt, de a németalföldi csapatok létszámutánpótlási problémája miatt ezredét is újjászervezték, cseh, morva és galíciai újoncokból állítottak fel új részeket, őt pedig a magyar 34. gyalogezredhez vezényelték, amelynek soraiban 1799 és 1815 között az oroszországi hadjárat kivételével a korszak többi háborúját végigharcolta. Összesen tizenhárom hadjáratban vett részt, ezek során három sebesülést szenvedett, ezek közül egy ismert, 1799. május 1-én Scharl községnél az Alpokban, Teufers (Tubre) mellett, ahol Hadik altábornagy ki is emelte jelentésében. Feltehetően Napóleon rendelete miatt tá-

113 Kreipner 1900, 332., 519., 835.; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3123–3142 IR 34 MT 1797–1811; PP JR Buch 19 Oberstleutnants I. 70.

vozott a császári-királyi hadseregből egy rövid időre, amely a francia birodalom területén születettek számára megtiltotta a más hadseregben való szolgálatot.

Nőtlen.

28. Selmbach másodőrnagy váratlan halála miatt Peremanns másodőrnagy lett, a harmadőrnagyi helyre 1809. április elején az ezred rangban legidősebb kapitányát, Enyetter Andrászt léptették elő, aki viszont a Sandomir elleni támadás során két és fél hónappal később életét vesztette.

ENYETTER ANDRÁS¹¹⁴

1766. május 20., Brassó – 1809. június 16., Sandomir, Galícia (ma: Sandomierz, Lengyelország).

Magyar, nemes. Evangélikus.

Önköltséges kadétként 1783. november 11-én a 45. gyalogezredben kezdte katonai pályáját. 1788. augusztus 21-én zászlóssá, 1790. február 6-án alhadnaggyá léptették elő. 1792. február 1-én erdélyi ajánlásra felvették a Magyar Nemesi Testőrségbe, ahol 1793. április 16-áig szolgált, ekkor főhadnagyi előléptetéssel a 34. gyalogezredbe helyezték át. Itt 1797. április 27-én századoshadnagyi, 1799. április 11-én kapitányi, 1809. április 1-én őrnagyi előléptetésben részesült. 1809. június 16-án a Sandomir elleni rohamban hősi halált halt.

Erdély délkeleti részén, Háromszékben és Brassó vidékén ismert Enyetter család 1699-ben kapott erdélyi nemességet, a 18. században a helyi vezető elit elismert családja volt. Feltehetően András apja, szintén András háromszéki másodalispán, illetve Brassó vidéke szenátora és országgyűlési követe is volt. Ilyen családi háttérrel talán furcsának tűnhet, hogy Enyetter András egy stájer kiegészítésű ezredben kezdte a szolgálatát. Ez az ezred azonban két évtizedig állomásozott Erdélyben, így feltehetően kialakult valamiféle kapcsolat az ezred tisztikara és a helyi elit között, és ez alkalmat adott a szolgálatra, hiszen abban a

114 Kreipner 1900, 276., 805.; Hellebronth 1939, 136.; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3118–3138 R 34 MT 1793–1809.

nyelvi közegben Enyetter számára a német nyelv nem okozhatott gondot. A török háborút a főszeregben harcolta végig az ezredben, majd rövid időre Bécsbe, Magyar Nemesei Testőrségbe került, de a háború ismételt kitörésével újból csapatszolgálatra vezényelték. A 34. gyalogezred kötelékében minden hadjáratban harcolt, többször megsebesült. Az ezred gránátosztyályaival 1795. október 19-én a Mannheim melletti hídfőben vívott harcok során különösen kitüntette magát. A második koalíciós háború utolsó itáliai összecsapásában, a kevésbé ismert Mincio melletti jelentős csatában a Borghetto melletti hídfőben az ezred alezredesi zászlóalját ideiglenesen vezényelve fogságba esett. Az ezred története megjegyzi, hogy a franciáknak jelentős veszteséget okoztak és minden lőszerüket elhasználták, ezt követően kapituláltak bátor parancsnokuk vezetésével. A békekötést követően kiszabadult. Az ezred soraiban harcolva harctéren vesztette életét.

Nőtlen.

29. Schmelzern ezredest 1809. július 24-én vezérőrnaggyá, Geiger alezredest augusztus 6-án ezredessé léptették elő és elvezényelték az ezredből, így ideiglenesen augusztus végéig az ezredben egyetlen törzstiszt, a frissen előléptetett Peremanns őrnagy szolgált, mivel Kirchenbetter továbbra is gránátoszászlóaljat vezetett a Főszeregben. Az alezredesi helyre a 37. gyalogezred őrnagyát Szinkovich Zsigmondot 1809. július 23-án már előléptették, de ő csak a hónap végével érkezett be az ezredhez. Az ezredparancsnoki helyre a 48. gyalogezredben 1809. május eleje óta másodezredesként szolgáló Gabelkoven ezredes került. Kirchenbetter őrnagyot 1809. szeptember közepén alezredessé léptették elő, így az ezredben másodalezredesi, majd a demobilizációt követően 1810. februárjától számfeletti állományba került. Peremanns elsőőrnagy lett, a másodőrnagy helyre az ezred rangban legidősebb kapitányát, Mazur Zsigmondot léptették elő.

SZINKOVICH ZSIGMOND¹¹⁵

1760 k., Lipnitsza, Horvátország, Varasd, vármegye, (ma: Lipnica Zagorska) – 1840. szeptember 14., Kassa.

Horvát, nemes. Római katolikus.

A 37. gyalogezredben kezdte pályafutását 1778. október 7-én önköltséges kadétként. Az ezred kötelékében emelkedett folyamatosan a ranglétrán, 1783. március 1-én káplárrá, 1785. október 1-én őrmesterré, 1786. február 1-én zászlóssá, 1787. november 1-én alhadnaggyá, 1789. február 11-én főhadnaggyá, 1797. október 8-án századoshadnaggyá, 1799. június 4-én kapitánnyá, 1805. szeptember 1-én másodőrnaggyá, 1806. december 2-án elsőőrnaggyá léptették elő, 1809. július 23-án alezredessé előléptetve a 34. gyalogezredbe helyezték át, 1813. szeptember 7-én ezredesi előléptetve az ezred parancsnokává nevezték ki. 1820. július 1-ével nyugállományba helyezték. Kassán telepedett le, ott élt haláláig.

Feltehetően abból a Szinkovich családból származott, amely I. Lipóttól 1694-ben kapott nemességet. Horvát származása ellenére az észak-magyarországi kiegészítésű, beléptekor a Dunántúl északi felében állomásozó, később 37. számot kapott gyalogezredben kezdte pályáját és ezután harmincegy évig ebben az ezredben szolgált. A török háborúban a Bánátban, majd a Főseregben Belgrád alatt harcolt. Az első koalíciós háború első éveit a hátszágban töltötte, az ezredesi zászlóalj kötelékében 1796-ban került ki a rajnai hadszíntérre, harcolt a würzburgi csatában, majd Neuwied térségében. A második koalíciós háborút Tirolban kezdte, majd a veszteségek miatt újjászervezett ezreddel 1800-ban a németországi hadjáratban vett részt. A harmadik koalíciós háborúban ismét Itáliában harcolt. Ezekben a hadjáratokban nem volt szerencséje a 37. gyalogezrednek, soraiban Szinkovichnak sem, mert rendre túlerővel bíró ellenséggel került szembe, és kevés sikert tudott elérni. 1809-ben a galíciai hadszíntérre került, ahol különösen kitüntette magát a raszyni csatában április 19-én és Sandomir mellett június 14-15-én. Miután a 34. gyalogezred törzstisztjei sorában

115 Kreipner 1900, 785.; Finke 1896, 1463.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3138–3151 IR 34 MT 1809–1815; MLST Karton 3384 IR 37 ML 1787; Offiziers Heiratsbuch 2. 34.; PP JR Buch 14. Oberste I. 85.

hiány keletkezett, ide helyezték át. Az ezred parancsnokságát a kulmi csata után vette át, vezetése alatt harcolt az ezred a lipcsei csatában.

Nős, felesége ismeretlen, gyerekei: Barbara, Jozefa¹¹⁶, Katalin, Frigyes, Julianna.

LUDWIG FREIHERR VON GABELKOVEN¹¹⁷

1763. október 31., Kőszeg – 1829. november 26., Bécs.

Ausztriai, magyar indigena, arisztokrata. Római katolikus.

Katonai szolgálatát 1783. augusztus 30-án önköltséges kadétként kezdte a 2. gyalogezredben. 1784. május 1-én zászlóssá, 1787. május 1-én alhadnaggyá, 1788. december 1-én főhadnaggyá, 1795. április 3-án századoshadnaggyá, 1797. február 23. kapitánnyá léptették elő. Másodőrnagyi előléptetését a 60. gyalogezredbe történt áthelyezésével kapta 1799. december 19-én, ahol 1805. szeptember 17-én elsőőrnaggy lett. 1807. november 1-én alezredessé előléptetve a 48. gyalogezredbe helyezték. 1809. május 5-én lett másodezredes lett, 1809. szeptember 16-ával a 34. gyalogezred parancsnokává nevezték ki. 1813. szeptember 2-án léptették elő tábornokká, vezérőrnaggy lett és dandárparancsnok a Főseregben, de már 1813. szeptember 30-án nyugdíjazták. Ez azonban nem tartott sokáig, mert 1813. november 8-án reaktiválták, dandárparancsnok lett Galíciában. 1814. október 1-én végleg nyugdíjba vonult.

Apja a D'ayasasa-vértesezred parancsnokaként szolgált születésekor, négy évvel később tábornokká léptették elő. Ausztriai származása ellenére egész csapattiszti pályafutását magyar egységeknél töltötte (a 2., a 48. és a 60. gyalogezred

116 Zajatsek Mihály felesége.

117 Anyakönyv <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-K83S-25>; Királyi Könyvek 51.36 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_51_0036, 51.42 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_51_0042, 52.64 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_52_0064; Kudrna – Smith G2; Schmidt-Brentano 2006, 33.; Kempelen 1912, 241.; Kreipner 1900, 785.; Nagy 1858c, 305-306.; Pálmány 2019a, 575-576.; Wrede 1898a, 360., 453.; Wurzbach 1859, 46.; Schematismus 1813, 26.; Nagy-L. 2020, 136-137.; Schematismus 1830, 476.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 5106 IR 60 ML 1804; MLST Karton 5132 IR 60 MT 1807. 11.; MLST Karton 6641 KR 8 ML 1765; PP JR Buch 9. Generale I. 87.SB Prot. Nr. 177 432 28-29/50.; SB Prot. Nr. 186 362-363.; SB Prot. Nr. 195 5146.; SB Prot. Nr. 206 5465.

is Magyarországról nyerte hadkiegészítését), ez feltehetően anyjának, ghymesi gróf Forgách Rozáliának volt köszönhető. Apja 1778-ban magyar indigenátust is kapott, amelyet az 1792-es országgyűlés erősített meg. Feltehetően Ludwig is megtanult magyarul. Négyen voltak testvérek, Franz lovasságnál szolgált, címzetes vezérőrnagyként nyugalmazták, Anton vágújhelyi prépost lett, Zsigmond pedig kamarai tisztviselő. A család komolyan vette a magyar honfiúságot, Anton, aki prépostként az országgyűléseken is részt vett, a magyar tisztképző intézet, a Ludovika létrehozását jelentős összeggel támogatta. Ludwig a korszak összes háborúját végigharcolta egészen a lipcsei csatáig, azonban csapatszolgálat után csak rövid ideig szolgált tábornokként. Társadalmi státuszát mutatja, hogy 1809-ben megkapta a kamarási címet.

Nőtlen.

MAZUR ZSIGMOND¹¹⁸

1765. december 7., Késmárk – 1812. október 8., Tryszyn, Oroszország (ma: Breszt, Брѣст része, Fehéroroszország).

Magyar, nemes.¹¹⁹ Evangélikus.

1786. november 1-én furírként kezdte katonai pályáját az első oláh határőrezredben, ahol 1787. december 10-én őrmesterré, 1788. május 11-én zászlóssá léptették elő. 1793. június 21-én áthelyezték a 8. gyalogezredbe, egyben alhadnaggyá, 1796. szeptember 21-én főhadnaggyá léptették elő. 1799. augusztus 24-én került a 34. gyalogezredbe kapitányi előléptetéssel. 1809. július 12-én őrnaggyá léptették elő. Harcban esett el az oroszországi hadjáratban.

Kray Pál tábornok unokaöccse, Katalin nevű nővérének a fia volt. Kray jelentős támogatást nyújtott az ifjúnak, holott nem volt róla túl jó vélemény, azt írta róla, hogy „túl élettelen, álmos és ráadásul csúnya”. Ennek ellenére az első oláh határőrezred parancsnokaként felvette a fiút az ezredébe. Mivel a kadéti ranghoz szükséges testmagasságot nem érte el, ezért furírként, írnok-

118 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/KHDF-CC7>; Kreipner 1900, 373., 828.; Lázár 2015, 249-250.; Pollak 1892, 31-32., 44.; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3124 IR 34 TL 1799; MLST Karton 3124–3143 IR 34 MT 1799–1812.

119 Családja nem keverendő össze az 1790-ben nemességet kapott Mazur családdal.

ként tudta felvenni, majd folyamatosan gondoskodott az előléptetéséről, még ezredparancsnokként Mazur tisztté avanszálhatott. Kray 1792 végétől a Németalföldön szolgált, feltehetően ő szerezte Mazur számára az alhadnagyi előléptetést az ott szolgáló 8. gyalogezredben. Amikor Kray megkapta a 34. gyalogezred tulajdonosi méltóságát, az akkorra még egy rangot feljebb lépett Mazurt kétrangnyi előléptetéssel vette át ezredébe kapitánynak. Kray nem mulasztotta el közölni unokaöccsével, hogy mindent neki köszönhet. „Emlékeztess, hogy ne feledkezzen meg szülei támogatásáról, mivel ez a fő oka az ő előléptetésének” – írta Kray tábornagy Sándor öccsének. Mazur azonban nem szolgált rá a szigorú ítéletre, mert megállta a helyét a hadseregben. A francia háborúba 1796 őszén kapcsolódott be, amikor zászlóaljával az itáliai hadszíntérre vezényelték, ettől kezdve minden hadjáratban ezrede soraiban becsülettel harcolt. Az 1800 karácsonyán vívott Mincio melletti csatában az ezred katasztrófájának részese-ként fogságba esett. Őrnagyi előléptetésére az 1809-es galíciai hadjárat közben került sor. Zászlóaljparancsnokként az oroszok ellen vívott ütközetben esett el.

Nőtlen.

30. Peremanns elsőőrnagy 1811. május végével kilépett a szolgálatból, helyére a 31. gyalogezred számfeletti állományában lévő Portner őrnagyot helyezték át. Portner rangban idősebb volt Mazurnál, így ő lett az elsőőrnagy, Mazur a másodőrnagy.

FRANZ FREIHERR VON PORTNER UND HÖFLEIN¹²⁰

1768. április 15., Otocsác, Katonai Határőrvidék (ma: Otočac, Horvátország) – 1852. január 17., Bécs.

Horvát, arisztokrata. Római katolikus.

Egy kapitány fiaként született a Katonai Határőrvidéken. Apja révén a bécsújhe-lyi katonai akadémián tanult, ahonnan 1787. július 7-én zászlóskadétként a 20. gya-

120 Kreipner 1900, 837.; Svoboda 1876, 198.; MLST Karton 1614 IR 20 ML 1787; MLST Karton 1643 IR 20 MT 1787 09; MLST Karton 2725 IR 31 ML 1807; MLST Karton 3142 IR 34 TL 1811; MLST Karton 3142–3145 IR 34 ML 1811–1813; Stabsbücher Prot. Buch 50. 720 2/7; Stabsbücher Prot. Buch 61. 834.; Stabsbücher Prot. Buch 71. 629., 779.; PP JR Buch 25. Majore II. 82.

logezredhez került, 1787. szeptember 14-én léptették elő zászlóssá. 1789. november 12-én a alhadnagy előléptetéssel a Mérnökkarhoz helyezték át. 1792. november 1-én főhadnaggyá, 1797. április 1-én századoshadnaggyá léptették elő. A második koalíciós háború után, 1802. szeptember 1-én kérésére a 31. gyalogezredhez helyezték, ahol 1805. szeptember 1-én kapitányi előléptetést kapott. 1809. május 4-én a szlavóniai inszurrekcióba helyezték át őrnaggyá előléptetve. Innen az inszurrekció feloszlata után, 1809. december 1-én visszatért a 31. gyalogezredbe, majd 1811. szeptember 15-én a 34. gyalogezredbe került át. 1813. május 5-én nyugdíjazták, 1818-ig Erdélyben élt, 1818 végén Pozsonyba költözött, 1819. március 19-én pedig felvették a bécsi invalidusházba, ahol életének hátralévő részét töltötte.

Családja a horvát tengerpartról, Zengg városából származott. Apja Georg Andreas Freiherr von Portner und Höflein kapitányként szolgált a Katonai Hátőrvidéken. Családja a horvát nemességgel szoros rokoni kapcsolatban állt, anyja a szentilonai Knesevich családból származott. Franz testvére, Anna, Jellachich Ferenc felesége lett, az 1848–1849-es szabadságharcból ismert Josip Jelačić édesanyja, tehát Franz Freiherr von Portner und Höflein Josip Jelačić nagybátyja volt.

Portner a bécsújhelyi akadémián tanult jó eredménnyel, képzett katonának számított, így gyorsan emelkedett a ranglétrán. Rövid csapattiszti szolgálat után a Mérnökkarba került, s ez jelentős elismerésnek számított. 1790-ben a Havasalföldön teljesített szolgálatot, majd 1793-ra a Rajna melletti hadsereghez vezényelték. A második koalíciós háború után azonban katonai előmenetele lelassult, gyalogsági csapatszolgálatba került. Feltehetően egészségi állapota játszhatott szerepet abban, hogy mindössze 45 évesen nyugállományba helyezték.

Nőtlen.

31. Mazur őrnagy 1812. október 8-án elesett. A másodőrnagy helyre az ezred rangban második legidősebb kapitányát, Wöber Antalt léptették elő. A rangban legidősebb kapitány, a korábbi ezredparancsnok, Johann von Schmelzern testvére, Thädeus von Schmelzern 1812. november 1-ével 47 évesen, rossz egészségi állapota miatt nyugállományba került.

ANTON VON WÖBER¹²¹

1773 k., Szeged – 1852. november 28., Bécs.

Magyarországi német¹²², nemes. Római katolikus.

Az 52. gyalogezredben 1791. február 24-én önköltséges kadétként kezdte katonai pályáját. 1791. június 14-én szabadossá, 1791. szeptember 1-én káplár-
rá, 1793. március 1-én őrmesterré, 1794. október 1-én zászlóssá, 1797. márci-
us 1-én alhadnaggyá, 1799. május 1-én főhadnaggyá léptették elő az ezredben.
1800. november 1-én a átlépett magyar inszurrekcióba századoshadnagyi rang-
ra lépve, annak feloszlata után, 1801. augusztus 7-én visszatért az 52. gyalog-
ezredbe. 1804. február 1-én a 34. gyalogezredbe helyezték, itt 1805. szeptember
26-án kapitány, 1812. október 10-én őrnagy lett. 1814. március 23-án alezredesi
előléptetéssel a 19. gyalogezredbe, 1814. november 24-én a 33. gyalogezredbe
helyezték át. 1819. június 14-én ezredessé léptették elő és áthelyezték az 52. gya-
logezredbe, amelynek ekkor másodezredese, 1819. augusztus 1-én parancsnoka
lett. 1830. január 11-én tábornokká léptették elő, vezérőrnagyi rangban Bécs-
ben egy dandár élére került. 1836. február 29-én altábornagyi előléptetéssel a
zágrábi hadosztály parancsnoka lett. 1846-ban Bécsbe vezényelték a Judicium
Delegatum Militare Mixtum elnökének helyettesi tisztségébe nevezték ki. 1851.
március 3-án címzetes tábornagyi rangban nyugállományba helyezték.

Családja, feltehetően dédapja, Johann Adam Wöber 1690-ben kapott birod-
almi nemességet udvari haditanácsosi tevékenységéért. Johann Adam fia, Au-
gust Thomas birodalmi bárói címet, illetve 1753-ban magyar indigenátust kapott.
Anton azonban biztosan nem ebből az ágból származott, mert bárói címe nem
volt. Feltehetően közigazgatási vagy katonai hivatalnokként kerülhetett a család
Szegedre, ahol biztosan magyar, hungarus identitást vettek fel, mivel Anton részt

121 Kreipner 1900, 858.; Weissenbacher 1896, 461.; Geschichte 1871, 366.; Frank 1974, 234.;
Wurzbach 1889, 214–215.; Schmidt-Brentano 2007, 204.; MLST Karton 3080 IR 34 ML
1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton
3130–3147 IR 34 MT 1804–1814; MLST Karton 4489 IR 52 TL 1819 06; MLST Karton 4417
IR 52 ML 1920; MLST Karton 4488 IR 52 MT 1819 06, 08.; PP JR Buch 10. Generale II. 15.;
Ternions Buch 18 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 529.

122 Nemzetiségi identitására és nyelvtudására nincs adatunk. Wöber Györgyöt magyar néven
említi a szakirodalom, ez a magyar nemzetiséget valószínűsítene, de nem sikerült kapcs-
latot találni kettejük között.

vett a magyar inszurrekcióban, halála után a szegedi városháza dísztermébe egy életnagyságú festményt készítettek róla. Anton az egész francia háborút végig harcolta, végig magyar egységekben szolgálva. A háború végén alezredesi rangot ért el, de karrierje nem tört meg, az évtized végén ezredparancsnok lett, egy évtizedes szolgálatot követően pedig tábornokká lépett elő. Pályája végén a bizalmi pozíciót jelentő hadbírószági elnökhelyettesi tisztséget viselte.

Nőtlen.

32. A szolgálatból korábban kilépett Peremanns őrnagy 1813 elején ismét szolgálatba állt, de beérkeztéig egyelőre számfeletti állományba került.

33. 1813 áprilisában Peremanns őrnagy beérkezett az ezredhez, így ő lett az elsőőrnagy, Wöber a másodőrnagy. Portner elsőőrnagy a nyugdíjazását kérte, így ő rövid ideig, távolléte idején számfeletti állományba került, majd nyugállományba távozott az ezredből.

A felszabadító háborúk

Az oroszországi hadjáratot követően az ezredet feltöltötték és a Schwarzenberg herceg vezetése alatt álló Csehországi Hadseregbe osztották be. Az ezred harcolt a drezdai és a lipcsei csatában és az 1814-es franciaországi hadjáratban. A háború végével Észak-Itáliába került békehelyőrségbe, az 1815-ös hadjáratban a Nápolyi Királyság ellen bevetett hadtest kötelékébe rendelték, néhány kisebb ütközetben kellett helytállnia. Az ezredet háború végén Velence helyőrségébe osztották be.

A magyar ezredeknek a felszabadító háborúk idején negyedik zászlóalj felállítását rendelték el,¹²³ így a törzstiszti helyek száma eggyel megnőtt. Ezek feloszlására csak a vizsgált időszakon kívül került sor.

¹²³ Nagy-L. 2013, 83-84.

34. Gabelkoven ezredest a drezdai csatát követően, 1813 szeptember elején vezérőrnaggyá léptették elő. Az ezred parancsnokává Szinkovich alezredest, alvezredessé Peremanns elsőőrnagyot léptették elő, Wöber elsőőrnagy lett. A másodőrnagyi helyre Joseph von Socher-t helyezték át és léptették elő. Socher kapitányi rangja az ezred minden kapitányáénál régebbi volt.

JOSEPH VON SOCHER¹²⁴

1780 k., Trieszt – 1821. március 25., Milánó.

Ausztriai, nemes. Római katolikus.

Katonai pályafutását az Osztrák Tengermellékről kiegészített 13. gyalogezredben kezdte önköltséges kadétként 1796. szeptember 15-én. 1798. szeptember 29-én zászlóssá, 1800. június 1-én alhadnaggyá, 1805. január 28-án rangvásárlással századoshadnaggyá léptették elő. 1808. április 1-én kapitányi előléptetéssel átkerült az újonnan felállított trieszti haditengerészeti zászlóaljhoz, majd innen 1809. május 1-én visszament a 13. gyalogezredbe, majd az ezred feloszlásával 1810. február 20-án a 48. gyalogezredbe. A 34. gyalogezredbe 1813. szeptember 7-én őrnagyi előléptetéssel helyezték át. 1819. augusztus 30-án alezredes lett, másfél év múlva érte a korai halál.

Az Osztrák Tengermelléken született, katonai pályafutásának felét az innen kiegészített ezredben, ennek megfelelően a déli, itáliai hadszíntéren töltötte. A terület 1809-es elvesztése és a schönbrunni békében a császári-királyi hadsereg létszámának maximalizálása következtében ezredét feloszlatták, így került a magyar 48. gyalogezredhez, majd a drezdai csata után a 34. gyalogezredhez, Lipcse mellett már ezen ezred soraiban harcolt. Fiatalon, mindössze 41 évesen halt meg.

Nős, felesége 1807-ben vette el Cecilia Zachot¹²⁵, két gyermekükről tudunk: Maria és Josepha.

124 Kreipner 1900, 846.; Schematismus 1821, 470.; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3157 IR 34 MT 1819 08; MLST Karton 3145–3151 IR 34 MT 1813–1815; MLST Karton 4126 IR 48 MT 1810 03; MLST Karton 10.323 IR 43 MT 1809 05; Offiziers Heirathsbuch 2 1785–1810 202.

125 Kézenfekvő lenne Zach Antal tábornok rokonának tekinteni, erre utaló adatunk azonban nincs.

35. A felszabadító háború során a magyar gyalogezredek 1814 elején állították fel negyedik zászlóaljaikat. Ennek élére Socher másodőrnagyot vezényelték, így az ezrednél keletkezett őrnagyi helyre az ezredben rangban legidősebb Foucault kapitányt léptették elő.

CARL GRAF FOUCAULT¹²⁶

1779 k., Mesan, Lotaringia¹²⁷ – 1814. március 20., Lyon.

Francia, arisztokrata. Római katolikus.

A 11. gyalogezredben zászlósként kezdte katonai pályáját 1794. június 6-án, 1796. június 20-án alhadnaggyá, 1799. május 1-én főhadnaggyá léptették elő. 1805. szeptember 1-én századoshadnagyi előléptetés mellett a 34. gyalogezredbe helyezték át, 1809. február 16-án kapitányi, 1814. január 30-án őrnagyi előléptetésben részesült. 1814. március 20-án a Lyon mellett vívott ütközetben esett el.

Lotaringiai eredetű grófi család sarja. Feltehetően testvére volt az a Ludwig Graf Foucault, aki kapitányként 1806-ban a Katonai Mária Terézia-rendre pályázott. Azon – ebben a korban már meglehetősen ritka – kivételek egyike, aki katonai képzettség nélkül egyből tisztként kezdte a katonai pályáját. Ez korábban az arisztokrácia gyerekei esetében rendkívül gyakori volt, a 18. század utolsó harmadára viszont már visszaszorult, ekkor már a katonai tapasztalat és képzettség és tapasztalat többet számított, mint a születés. Foucault esetében azonban feltehetően Michael Wallis tábornagy, az Udvari Haditanács elnöke járhatott közbe, mert a saját tulajdonosi századába vette fel az ezredébe. Az első két koalíciós háborút a 11. gyalogezred kötelékében harcolta végig, az itáliai hadszíntéren 1796. szeptember 7-én a Primolano mellett vívott ütközetben fogásba esett, amikor Augereau csapatai körülvették az ezrede kilenc századát. 1797. március 3-án kiváltották a hadifogságból és egy maradványokból szervezett vegyes zászlóaljba osztották be. A második koalíciós háborút is Itáliában harcolta végig. A harmadik koalíciós háború előestéjén érkezett a 34. gyalog-

126 Kreipner 1900, 807.; Geschichte 1878, 182–184.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3131–3147 IR 34 ML 1805–1814.

127 A település nem azonosítható egyértelműen. „Mesan” és „Messian” névalakban szerepel a forrásokban.

ezredbe egy század élére, szintén Itáliában harcolt, 1809-ben pedig ezredével a galíciai hadjáratban vett részt. Az 1813–1814-es hadjáratot a Főseregben a németországi hadszíntéren töltötte, harcolt Drezdánál és Lipcsénél is, a háború utolsó napjaiban vesztette életét a Lyon mellett, Limonestnél – Augereau csapatai ellen – vívott ütközetben.

Nőtlen.

36. A Foucault őrnagy március 20-i halálával és Wöber őrnagy március 23-i áthelyezésével és előléptetésével megüresedett helyre a 2. gyalogezredből őrnagyi előléptetéssel Zajatsek Mihály érkezett. A másik üresen álló őrnagyi helyre Dobay Györgyöt, a 4. gyalogezred kapitányát léptették elő. Mindketten rangban idősebbek voltak a 34. gyalogezred minden kapitányánál. Socher elsőőrnagy, Zajatsek másodőrnagy, Dobay harmadőrnagy lett.

ZAJATSEK MIHÁLY¹²⁸

1780. augusztus 29., Szubranetz, Bukovina (ma: Shubranets, Шубранець, Ukrajna) – 1836. szeptember 13., feltehetően Gospić, Katonai Határőrvidék (ma: Horvátország).

Magyar-szlovák, születésekor nem nemes, 1834-ben nemességet kapott. Római katolikus.

A bécsújhelyi katonai akadémián tanult, ahonnan 1799. január 16-án a 2. gyalogezredbe osztották be zászlósi rangban. 1800. július 1-én alhadnagy, 1805. február 1-én főhadnagy, 1805. szeptember 1-én főhadnagyi rangban ezredsegédtiszt, 1809. április 13-án kapitány¹²⁹ lett. 1814. március 26-án, Foucault halálával megüresedett helyre őrnagyi előléptetéssel érkezett a 34. gyalogezred-

128 Kreipner 1900, 859.; Svoboda 1876, 300.; Schematismus 1837, 514.; Királyi Könyvek 66.279 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_66_0279; MLST Karton 128 IR 2 ML 1803; MLST Karton 132 IR 2 ML 1806; MLST Karton 135 IR 2 ML 1811; MLST Karton 191 IR 3 MT 1809 04; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3147–3151 IR 34 MT 1813–1815; MLST Karton 11.165 Garn. Reg. 2 ML 1780; Offiziers Heirathsbuch 3 1810–1818 163.

129 A 34. gyalogezred áprilisi havi táblázatában csak századoshadnagyi előléptetés szerepel, a havi táblázatokban júniustól szerepel kapitányként anélkül, hogy az előléptetést jeleznék. Későbbi mustrákban nem jelentenek századoshadnagyi rangot, csak kapitányit az áprilisi előléptetéssel.

be. 1818. szeptember 30-án a 7. brodi, 1819. július 31-én az 16. első oláh határőrezredbe helyezték, utóbbi ezredben 1828. január 20-án lett alezredes. 1830. augusztus 31-én az 1. likkai határőrezredbe helyezték át ezredesi előléptetéssel ezredparancsnoknak, haláláig itt szolgált.

Nyitrai születésű apja huszárként szolgált az Esterházy-huszárezredben, majd ennek feloszlata után a második helyőrségi ezredbe került kapitányként, így születhetett a fiú Bukovinában és így tanulhatott a bécsújhelyi katonai akadémián. Kiváló eredménye lehetett, mivel egyből zászlósi rangban került egy soreszredhez. A tiszti pályán is rendkívül gyorsan haladt előre, 15 év szolgálatot követően már el is érte a törzstiszti rangot. A tanulmányi eredménye mellett a harctéren is kiemelkedő teljesítményt nyújtott, mivel egy alacsony rangú törzstiszt esetén némileg szokatlan, hogy az orosz Szent Anna-rend parancsnoki keresztjét megkapja. Ezen kívül az 1815-ös hadjáratban nyújtott teljesítményéért Reinisch ezredessel együtt ő is megkapta a nápoly-szicíliai Híres Szent Ferdinánd és érdemei királyi rendet.

Nős, 1816. július 5-én vette el Szinkovich Jozefát, ezredparancsnokának lányát, hat gyermekük ismert: Gusztáv, Henrik, Petronella, Henrika, Matild, Klotild.

DOBÓI DOBAY GÖRGY¹³⁰

1775 k., Dóbó, Sáros vármegye (ma: Dubovica, Szlovákia) – 1828. május 14., Pécs.

Magyar, nemes. Római katolikus.

1794. április 26-án császárkadétként kezdte katonai pályáját a 34. gyalogezredben, 1794. augusztus 1-én zászlóssá lépett elő. 1795. augusztus 16-án a felvették a Magyar Nemesi Testőrségbe Sáros vármegye ajánlatára. Alig egy év szolgálatot követően 1796. szeptember 16-án a varasd-körösi határőrezredhez osztották be. 1797. április 16-án főhadnagyi előléptetéssel a 4. gyalogezredhez

130 Kreipner 1900, 803.; Donnersberg 1892, 127.; Hellebronth 1939, 130.; Nagy 1858b; Kempelen 1912a, 330.; MLST Karton 372 IR 4 MT 1797 04; MLST Karton 1521 IR 19 ML 1806; MLST Karton 1573 IR 19 MT 1804. 08; MLST Karton 1574 IR 19 MT 1805 09; MLST Karton 3147–3151 IR 34 MT 1814–1815; MLST Karton 4533 IR 53 ML 1818; MLST Karton 5202 IR 61 MT 1820 08; PP JR Buch 25. Majore II. 221.

helyezték át, itt 1800. november 3-án századoshadnaggyá léptették elő. 1804. június 16-án a 19. gyalogezredhez vezényelték, ahol 1805. szeptember 1-én kapitány lett. 1814. május 8-án őrnagyi előléptetéssel került a 34. gyalogezredbe, innen 1818. augusztus 16-án az 53. gyalogezredbe, 1820. augusztus 1-én a 61. gyalogezredbe helyezték át. 1823. március 1-én szolgálatra való alkalmatlansága miatt nyugállományba helyezték. Pécsen telepedett le.

Sáros vármegye egyik befolyásos birtokos nemesi családjából származott, nagyapja alispánja is volt a vármegyének. Császárkadétként kezdte szolgálatát, majd rövid időre a bécsi Magyar Nemesi Testőrséghez került, azonban alig egy év múlva egy határőralakulathoz helyezték. Nem ismerjük a testőrségtől való távozása hátterét, de nem zárhatjuk ki, hogy fegyelmi oka lehetett, mivel a határőregységeknek nem volt túlságosan magas presztízszük a hadseregben. Bármi történt is, rövid idő múlva a hadsereg egyik legnagyobb tekintélyű alakulatához, a bécsi kiegészítésű Deutschmeister-gyalogezredhez helyezték át és még elő is léptették. Eddig a rajnai hadszíntéren szolgált, ezzel Itáliába került át, itt harcolt 1805-ben és 1809-ben is. Utóbbi évben ezredének kötelékében a győri csatában is harcolt. Az oroszországi hadjáratban és a szászországi harcokban vett részt, harcolt Drezdánál és Lipcsénél is, ezt követően került a 34. gyalogezredbe, amellyel az 1815-ös nápolyi hadjáratban vett részt. A háborúk végeztével egyre több egészségügyi problémája lett, többször volt távol egységétől betegség miatt, végül egészségügyi okokkal nyugdíjazták.

Nőtlen.

A törzstiszti kar jellemzői

A törzstiszti kar tagjainak és az ezredbe kerülésük körülményeinek történetének ismeretében az adatok vizsgálatával további fontos megállapításokat tehetünk. Az adatok elemzését megelőzően fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a törzstiszti kart alkotó negyvenhárom főből négy fő (Ullrich, Wimpffen, Torry és Kengyel) valódi, aktív szolgálatot nem teljesítettek az ezredben, hanem csak névleg tartoztak az ezred számfeletti állományába. Az eredményeknél ettől függetlenül számításba vettem őket is, mert a magyar diéta tárgyalásán előkerült a

német ezrekben számfeletti magyar ezrekbe való áthelyezése, mint negatív példa és a magyar tisztek előmenetelét gátló tényező. A kérdést azonban további vizsgálatnak kell alávetni.

Az első és legfontosabb kérdés, egyben a kutatás alapkérdése, hogy a teljes törzstiszti kar nemzetiségi összetétele milyen képet mutat, mekkora hányada tekinthető hungarus értelemben vett magyarnak.

A 43 törzstisztet összesen nem kevesebb, mint 15 csoportba lehet besorolni nemzetiségük szempontjából:

Nemzetiség	Fő	Hungarus	Belföldi	Külföldi	Német
Magyar	9	9			4
Magyarországi német	4	4			1
Erdélyi szász	1	1			1
Szlovák	1	1			
Horvát	2	2			
Szerb	1	1			
Osztrák	9		9		9
Tiroli	1		1		1
Csehországi német	2		2		2
Morvaországi német	2		2		2
Cseh	4		4		
Itáliai	2		1	1	
Németalföldi	2		2		
Birodalmi német	2			2	2
Francia	1			1	
Összesen	43	18	21	4	22

1. táblázat.

Az adatok egyértelműen megmutatják, hogy a magyar területről kiegészített 34. gyalogezred törzstisztjeinek mindössze 41,89%-át tették ki a hungarus értelemben magyarnak tekinthető tisztek, a magyar nemzetiségűek pedig 20,93%-ot. Az Osztrák Örökös Tartományokból ennél többen, összesen tízen, 23,26%-ban származtak. A Magyar Szent Korona országán kívülről, de a Habsburg Mo-

narchia területéről 21 fő, 48,84%, ezen túlról, minden szempontból külföldről négy fő, 9,3% érkezett. Rendkívül magas a németek aránya a huszonnégy fővel: ez 51,16%-ot jelent. A magyar országgyűlés azonban bizonyára nem a magyarországi németeket kifogásolta (6 fő, 13,95%), hanem a külföldiakat (16 fő, 37,21%).

Az adatsor egyértelműen rávilágít a magyar országgyűlés panaszának lényegére. Nem véletlenül említették a németeket mint a magyar tisztek előmenetelének gátlóit, a 34. gyalogezred törzstiszti karának összetétele egyértelműen alátámasztja a panasz helyességét. Az országgyűlés ennek alapvető indokát az idegen ezredek számfeletti állományában lévő tisztek magyar egységekhez helyezésében látta.

A francia háborúk kitörésekor az ezred hét törzstisztségéből mindössze egy volt magyar, a többi hat idegen. Ezt követően az ezredben huzonnyolc őrnagy, tizenegy alezredesi és nyolc ezredesi üresedés történt, tehát összesen negyvenhét alkalommal töltöttek be törzstiszti helyet, vagy léptettek elő valamely törzstiszti rangba.

	Őrnagy	Alezredes	Ezredes
Előléptetések ezreden belül			
Hungarus	9	3	2
Idegen	8	3	2
Áthelyezés más ezredtől, szolgálati helyről			
Hungarus	5	1	3
Idegen	6	4	1
Összesen			
Hungarus	14	4	5
Idegen	14	7	3

2. táblázat.

Az ezredbeli előléptetések és a kívülről az ezredbe helyezettek adatai között lényegi eltérés nem tapasztalható, nagyjából fele-fele arányban láthatunk hungarusokat és idegeneket mindkét kategóriában. Ez az arány azonban önmagában a „kívánatos” egyharmad–egynegyed idegen aránynál jelentősen nagyobb, tehát egyértelműen ez okozta a hungarus értelemben vett magyarok alacsony

számarányát. Az országgyűlés által megfogalmazott egyik kifogás tehát egyértelműen igazolást nyert, az áthelyezések során fölös számú idegen tiszt érkezett az ezredbe.

Az országgyűlés mások kifogását, az előléptetések során a magyarok esetleges hátrányos megkülönböztetését az őrnagyi előléptetések esetén a kapitányi rangidősség alapján tudjuk vizsgálni. A hungarus előléptetettek esetén a kilenc előléptetettek átlagos kapitányi rangidőssége 1,78-as értéket, az idegenek esetében 3,25-öt mutat. Jelentős eltérést tapasztalhatunk az átlagok között, ezúttal is egyértelműen a hungarusok kárára, mivel a magyar kapitányok átlagban kapitányi rangban a második helyen álltak őrnagyi előléptetésük alkalmával, azonban az idegenek a harmadik–negyedik helyen. A hungarusoknak tehát egyértelműen többet kellett várni az őrnagyi előléptetésre, mint az idegeneknek.

Egy különösen kiugró példa ebben az esetben némileg árnyalja a képet, mivel Hohenfeld esetében a magas rangú apa nyilvánvalóan közbenjárt fia érdekében, így soron kívül léptették elő rangban tizedik kapitányként. Hasonló esetet láthatunk a magyar Mazur esetében is, hiszen ő az ezredtulajdonos unokaöccse volt és két rangot ugorva érkezett az ezredbe kapitánynak, tehát az ilyesfajta kivétel nem kötődött nemzetiséghez. Ha azonban Hohenfeld adatát kivesszük az idegen előléptetettek közül, akkor kereken kettes értéket kapunk, amely még mindig némileg magasabb, mint a magyar.

A törzstiszti előléptetések vizsgálata tehát a hungarus értelemben vett magyarok alacsony arányának két okát egyértelműen megmutatta, a magyar 34. gyalogezredben helyezett törzstisztek és az ezredbéli előléptetések között is fele-fele arányban találunk idegeneket. Az előléptetések esetén az is kiderült, hogy a hungarus és idegen őrnagyi előléptetések esetén az idegenek számára egy nagyon enyhe előny mutatkozott. A különbség azonban annyira kicsi, hogy ez önmagában jelentős különbséget nem okozhatott, tehát a probléma inkább az őrnagyi előléptetésre váró kapitányok összetételében keresendő, mint a bármilyen irányú megkülönböztetésben.

A törzstisztek társadalmi helyzetét tekintve a kép megegyezik az eddig vizsgálatok során feltárt összetétellel, a részletekben azonban felfigyelhetünk egy érdekességre. A negyvenhárom törzstisztből két fő nem volt nemes a születésekor, egy katonagyerek (Kirchenbetter) és az egyetlen szlovák (Zajatsek).

A harminchárom nemesből tizenhat hungarus és tizenhét volt idegen, a nyolc arisztokrata között azonban egyetlen hungarust találunk, a horváltá lett Portnert. Az idegen arisztokraták között ausztriaiakat és birodalmiakat is találunk, köztük tekintélyes családok sarjait is (Strassoldo, Morzin, Khevenhüller, Wimpffen, Foucault), ez azt jelenti, hogy a legmagasabb arisztokrácia köreiből is teljes mértékben elfogadott és ranghoz méltó beosztás volt egy magyar gyalogezredben szolgálni. A magyar gyalogság a 18. század eleji állapotából világszínvonalúvá érett, eredményeivel, vitézségével kivívta az őt megillető helyet és elismerést a császári-királyi hadseregben, de még messze a Habsburg Monarchia határain túl is. Ugyanakkor az érem másik oldala, hogy a magyar katonák élén a magyar tisztek, különösen a magyar arisztokrácia sarjai háttérbe szorultak, akár még azt is kijelenthetjük, hogy a magyar katonák vitézségének babérait idegen arisztokraták arathatták le.

A született köznemesség alkotta a törzstiszti kar döntő többségét, ez alátámasztja, hogy a hadseregben a tiszt pálya a társadalom középső szegmensének elsődleges terepe volt, a mundér megfelelő elfoglaltságot és presztízst biztosított a kiváltságolt világi rendnek.

A tiszt pálya a társadalmi mobilitás egyik fontos csatornájaként is működhetett. Mária Terézia 1757-ben úgy rendelkezett, hogy 30 év tiszti szolgálatot követően kérhették a tisztek az örökletes nemességet, illetve akik már nemességgel rendelkeztek, a tetemes taksa megfizetésével bárói, taksa nélkül lovagi címet kaphattak.¹³¹ A feltételeken 1810-ben annyit szigorítottak, hogy harminc év fegyveres szolgálatot írtak elő, és legalább egy harci érintkezésben is részt kellett venni.¹³² A törzstiszti kar mindkét nemesség nélkül született tagja megkapta a nemesi címet szolgálata révén.

A nemességgel rendelkezők számára a Katonai Mária Terézia-rend elnyerése utat biztosított az arisztokrácia sorai közé. A nemesek soraiból összesen négyen emelkedtek a rendi társadalom ranglétráján, minden esetben a Katonai Mária Terézia-rend állt a háttérben. Bechard és Kray esetében az apa által elnyert rendi lovagkereszt révén történt a rangemelkedés, Schmelzern és Bydes-

131 Réfi 2014, 109-110.

132 Réfi 2014, 109. 275. lábjegyzet.

kuthy viszont maga érdemelte ki a lovagkeresztet és ennek révén a bárói címet. Rajtuk kívül hárman érdemelték még ki a legmagasabb katonai kitüntetést, Bechard, Morzin és Wimpffen, utóbbi a lovagkereszt mellett a parancsnoki keresztet is megkapta. Esetükben azonban ez társadalmi emelkedést nem hozott, mert már arisztokraták voltak.

A törzstisztek vallási arányai nem hordoznak meglepetést. A negyvenhárom törzstisztből harminchatan római katolikusok voltak, öt evangélikus és egy-egy református és görögkeleti mellett. A tizenhárman magyarusból azonban csak tizenkettő volt római katolikus, négy evangélikus mellett a református és az ortodox is közülük került ki. A magyar törzstisztek között a Magyar Szent Korona országainak négy legnagyobb népességarányú vallását megtaláljuk.¹³³ A belső arányok tekintetében az evangélikusok felülreprezentáltak, bár ez általános jelenség, mivel a református magyar nemesség a Carolina Resolutio és az általános érzülete miatt kisebb arányban vállalt katonai szolgálatot. Az idegenek között egy birodalmi német evangélikust (Leyritz) találunk.

A törzstisztek katonai iskolázottságának vizsgálata tizenegy esetben bizonyult pozitívnak. Heten a bécsújhelyi akadémiára jártak, egy tiszt (Bechard) a bécsi Hadmérnök Akadémiát látogatta, hárman a Magyar Nemesi Testőrségnél szolgáltak. A bécsújhelyi akadémia hét hallgatójából négyen magyar magyarnak tekinthetők, viszont csak egyetlen magyar nemzetiségűt (Kray) találunk köztük egy horvát (Portner), egy szlovák (Zajatsek) és egy magyarországi német (Manz) mellett. Az országgyűlés kérte a királyt, hogy vegyen fel magyarokat is a bécsújhelyi akadémiára. Ez a kérés teljesen helyénvalónak bizonyult, mert a magyar nemzetiségűek valóban messze alulreprezentáltak voltak a katonai képzésben. A Magyar Nemesi Testőrség katonai képzése a helyzetet csak kis mértékben enyhítette, mert az nem kifejezetten katonatiszt-képzőként működött.

A katonai szolgálat kezdetei két nagy csoport köré összegezhetők. A legnagyobb csoportot a kadéti szolgálatkezdő jelentette. Az öt zászlóskadét mindegyike a bécsújhelyi akadémián tanult, tiszti előléptetése előtt néhány évet még

133 Faragó 2011, 316–317.

a legjobb hallgatóknak adott rangban szolgált. A nyolc császárkadét többségét katonatisztek fiai tették ki, míg a tizenhárom privátkadét a társadalom középső szegmenéséből érkezett, mivel a belépés költségeit meg kellett fizetni. A császár- és privátkadétek jellemzően a katonáskodni vágyó nemesség soraiból kerültek ki. Négy esetben a források nem közlik, hogy milyen kadétról van szó. A rendszer rendkívüli fontosságára, egyben eredményességére hívja fel a figyelmet, hogy összesen harminc törzstiszt kezdte katonai pályáját valamilyen kadétként.

A másik nagyobb csoportot a tisztként kezdők alkotják. Heten zászlósként kezdték katonai szolgálatukat, közülük egy-egy fő bécsújhelyi akadémián és a bécsi Hadmérnök Akadémián tanult. Zajatsek a második koalíciós háború előestéjén került zászlósi rangban csapatszolgálatba Bécsújhelyről, amikor a háborús előkészületek miatt szükség volt új tisztekre. Bechard a hadmérnökiskolába járt, feltehetően még az iskola befejezése előtt került gyalogsági szolgálatba. Nem követte apja és testvére nyomdokait, nem műszaki vonalon működött, hanem a gyalogságnál és egy rövid ideig a táborkarban teljesített szolgálatot. A további öt zászlósként kezdőből ketten (Foucault, Morzin) befolyásos arisztokrata családból érkeztek, ketten (Leyritz és Urban) komoly katonai pályát szerettek volna befutni, mert rangvásárlással éltek, Hohenfeld pedig tábornok apja nyomdokaiba lépett.

A három legmagasabb rangban kezdő későbbi törzstiszt mindegyike egyedi eset. Kirchenbetter Bécsújhelyen végzett és erdélyi székely határőrezredbe egyből alhadnagynak nevezték ki. Feltehetően ezzel tették számára vonzóvá a távoli végvidéken való szolgálatot. Khevenhüller minden bizonnyal családi összeköttetéseinek köszönhette előnyös pályakezdetét. Trummer esetében a testőri szolgálat szolgált az alhadnagyi rang alapjául, mivel minden testőrt legalább alhadnagyként helyeztek át csapathoz a testőri szolgálat végeztével.

A fennmaradó három törzstiszt egyik nagyobb csoporthoz sem sorolható be. Ketten (Hillinger és Mazur) furírként léptek a hadseregbe. Kray megjegyzése¹³⁴ alapján a furíri szolgálattal a fizikai követelmények, elsősorban a test-

134 Lázár 2015, 249-250.

magasság teljesítése alól lehetett kibújni. A fiatal vagy gyengébb fizikumú ifjak számára ez adott lehetőséget fiatalabb életkorban bekerülni a hadseregbe. Hillinger esetében későbbi ezredadjutánsi szolgálatából inkább az adminisztrációban való jártasság, az iskolázottság jelenthette a háttérét.

A törzstiszti karból az egyetlen Peyassinovich György kezdte a katonáskodást közlegényi szolgálattal. Elképzelhető azonban, hogy esetében privátkadétságról volt szó, mivel a privátkadétkok rangja közlegénynek felelt meg, közlegényként is tartották számon őket, és pályáíve nagyban hasonlít a privátkadétkokra.

A negyvenhárom törzstisztből kilencen tisztként kezdték katonai pályafutásukat, érdemes tehát áttekinteni, hogy a többi harmincnégy törzstiszt hogyan jutott el az első tiszti rangig. A tiszti rang alatt töltött időszak néhány hónaptól tizenhárom évig tartott. A pályakezdetttől egy éven belül öten kaptak tiszti előléptetést, öt éven belül további tizennyolcan, tíz éven belül kilencen, Hillinger Károlynak viszont tizenhárom és fél évet kellett várni a tiszti előléptetésig. A kadétkok között a katonai akadémián legjobb teljesítményt nyújtott zászlóskadétkok mindegyike legfeljebb két éven belül zászlósi előléptetést kapott. A másik furirként kezdő, Mazur az összeköttetései révén másfél éven belül megkapta a zászlósi rangot.

A privátkadétkok és császárkadétkok esetében viszont a legmeghatározóbb a belépés időszaka volt. Háborús időkben gyorsan lehetett előléptetéshez jutni. A hétéves háború végétől egészen a török háborúra történt mozgósításig tartó békeidőben viszont hosszú éveket kellett várni egy-egy rang eléréseért. Buresch és Bydeskuthy rangvásárlással rövidítette meg a várakozási időt, mindketten alhadnagyira lépvén ezzel.

A törzstiszti rang eléréséhez a legrövidebb időt, mindössze kilenc évet a két befolyásos arisztokrata családból származó Khevenhüllernek és Morzinnak kellett várnia, őket tizenegy és tizenhárom évvel Kray és Wimpffen követte, akiknek szintén komoly összeköttetései voltak. Viszonylag gyors karriert jelent a tizenöt és húsz év közötti törzstiszti kinevezés, s ezt tizenkét fő esetében regisztrálhatjuk. Az átlagos karrierívben húsz és harminc év között tizenkilenc tisztnek kellett szolgálnia a törzstiszti rangig, míg harminc év fölött nyolcan voltak. A sor végén a Hillinger és Flach áll harmincnégy és harminchat évvel.

Tovább árnyalható a kép, ha a főtisztként szolgált időt tekintjük át. Ebben a kategóriában kilenc és harmincegy év közötti szolgálatokat tapasztalunk. Az élen Khevenhüllert, Hohenfeldet és Krayt találjuk, akik tíz éves főtiszti szolgálaton belül lettek törzstisztek. Tizennyolc tiszt tíz és húsz év közötti, húsz tiszt pedig húsz és harminc év között töltött el főtisztként, Tausch és Kengyel harminc évnél is többet.

A törzstiszti rang elérésében az összeköttetéseken túl a rangvásárlás intézményét kell megemlíteni, mint ami gyorsíthatta az előmenetelt. A rangvásárlást többnyire negatív színben tüntetik fel, bár ez lehetőséget teremtett az érdemek feletti előléptetésre. A helyzet azonban nem ennyire egyszerű, ugyanis a hosszú békeidőszakokban sokaknak elvehetta a kedvét a szolgálattól a kínosan hosszú előléptetési idő. A rangvásárlással számos elkötelezett, kiváló tiszt élt. Az esetünkben az ezred legismertebb vitéz parancsnoka, Bydeskuthy Zsigmond két alkalommal is úgy vásárolta a rangját.

A rangvásárlás mindenestre korántsem tekinthető tömegesnek. A negyvenhárom törzstiszt esetében mindössze tizenegy rangvásárlást regisztráltam, minden esetben főtiszti rangot vásároltak. Nyolc tiszt élt ezzel a lehetőséggel, hat esetben két rangot emelkedett a vásárló. Morzin, Bydeskuthy és Urban két alkalommal vásároltak rangot négy, három és két rangot ugorva ezzel a ranglétrán. Az egyszeri rangvásárlók közül Socher, Buresch és Tausch két-két rangot ugrott, Leyritz és Kengyel pedig egyet-egyet.

A katonai pályafutás egyik legfontosabb információja a legmagasabb elért rang. A vizsgált negyvenhárom törzstisztből harminc fő törzstiszti rangban került ki a hadseregből: tizennégy őrnagy, kilenc alezredes és hét ezredes. A tábornoki rangot tizenhárman érték el, közülük nyolcan vezérőrnagyként, négyen altábornagyként és végül Wimpffen tábornagyként fejezte be katonai pályafutását.

A katonai karrier vége távolról sem jelentette a törzstisztek zömének halálát. A negyvenhárom főből huszonnégyen nyugalmazott állományba kerültek át, továbbra is nyilvántartásban voltak, kötötte őket a katonai eskü, tehát ez is tekinthető egyfajta szolgálatnak, rendelkezésre állásnak. A nyugalmazott tisztekről a 18. század közepe óta adatbázist tartottak fent, amelyben szerepelt, hogy esetleg hadba hívható volt-e az illető. A tisztek többsége egészségi

állapota miatt már a szolgálatra alkalmatlan kategóriába tartozott, de néhányuknál egy ideig még hátszágai szolgálatra behívható minősítést szerepel, akadt több példa is a vizsgált törzstisztek között, hogy nyugdíjazását megszakították. A nyugdíjban töltött időszak széles spektrumon mozog, a legkevesebb időt, egy évet hárman (Kraus, Trummer és Wöber) töltöttek nyugálmányban, a két leghosszabb ideig Leyritz és Portner harminchárom, illetve harminckilenc évig élvezhette a nyugdíjat. Az átlagos nyugdíjban töltött idő tizennégy évet tesz ki.

A katonai szolgálat teljesítése közben, de nem harctéren tizenöt vizsgált személy vesztette életét, az ellenség előtt harcban mindössze haltak meg, érdekes módon mindhárman a korszak második felében, a rövidebb háborús periódusok idején, 1809-ben Enyetter, 1812-ben Mazur, 1814-ben Foucault, az öt és fél évig tartó első és a két évig tartó második koalíciós háború idején senki sem.

A főtisztek körében viszonylag gyakori rangmegtartás nélküli kilépés egy törzstiszt, Kray esetében vetett véget a katonai pályafutásnak. Peremanns is kilépett rövid időre, de visszatérve elismerték neki korábbi rangját, így folytathatta pályafutását.

A karrierívek – összegzés

Az elemzés lezárásaként, egyben az eredmények összegzéseként a kigyűjtött adatok alapján meg lehet próbálni az átlagos pályáíveket megrajzolni. A pályaképek összeállítása módszertanát tekintve a vizsgált személyek pályafutása adatainak matematikai átlagolását jelenti, tehát az adott csoport hány éves korában érte el átlagosan az adott rangot. A módszer problémája, hogy néhány tiszt esetében nem ismerjük a pontos születési időpontot, csak hozzávetőleges adatunk van róla. Ezekben az esetekben a legvalószínűbb születési évet vettem számításba, ehhez képest legfeljebb egy-két évnyi eltérés lehet, bár ez az átlagokat érdemben nem befolyásolja.

Túlságosan általános leegyszerűsítés lenne azonban egyetlen ideálpályáívet leírni, mivel a vizsgált negyvenhárom fő hét különböző ranggal fejezte

be pályafutását, a hatrangnyi különbség pedig elvileg alapjaiban más pályafutást tükrözhet. Az összesítésben ezért minden rangnak két külön összesítést készítettem olyan módon, hogy az egyikbe mindazokat belevettem, akik legalább az adott rangot elérték, de adott esetben onnan még feljebb léptek, a másik esetben azonban csak azon tisztek adatait vettem be az átlagolásba, akik az adott rangban fejezték be a pályafutásukat. A két szempont szerint összeállított adatsorokat a jobb áttekinthetőség okán két külön táblázatban adom közre.

	Belépés	Zászlós	Alhadnagy	Főhadnagy	Századoshadnagy	Kapitány	Őrnagy	Alezredes	Ezredes	Vezérőrnagy	Altábornagy	Táborszernagy	Tábornagy	Távozás	Halál
Teljes minta	18	20	23	26	32	34	41	45	46	51	49	60	74	53	62
Őrnagyként távozók	18	21	22	26	33	35	42							47	56
Alezredesként távozók	18	22	22	27	33	36	43	47						51	61
Ezredesként távozók	18	20	22	25	31	34	40	46	48					54	61
Vezérőrnagyként távozók	18	21	24	29	34	36	41	47	49	55				63	70
Altábornagyként távozók	17	18	23135	22	26	26	34	37	40	46	51			56	60
Tábornagy	16	17	18	19	24	26	29	31	35	39	43	60	74	84	84

3. táblázat.

135 Rangvásárlás miatt az átlag magasabb, mint a következő rang esetén.

Az egyes rangok átlagos eléréskori életkorának értékelésekor, tehát a karrierívek vizsgálatában figyelembe kell venni, hogy az utolsó csoportot az egyetlen tábornagy alkotja, így ez az adatsor túlságos esetlegessége miatt nem vehető be az elemzésbe.

Az életpálya sajátosságait és a főtiszti rangok fölötti pályafutás esetében azt tapasztaljuk, hogy az minél magasabb rangot ért el valaki, az egyes rangokat annál hamarabb érte el. Tehát a karrier hossza összefügg a legmagasabb elért ranggal. Ebben az a meglepő, hogy az őrnagyok katonai pályafutása átlagosan negyvenhét éves életkorban, huszonkilenc év szolgálatot követően véget ért. Az alezredek esetében ez az adat ötvenegy és harminchárom, az ezredekénél ötvennégy és harminchat, a vezérőrnagyoknál hatvanhárom és negyvenöt. A törzstiszti rangokon belül tehát alapvetően, aki tovább szolgált, az jó eséllyel három–négy éven belül feljebb léphetett a ranglétrán, a tábornokok közé történő bekerülés inkább csak idő kérdése volt, mert ezredeként átlagosan hat évet kellett szolgálni, innen továbblépni viszont már ismét komoly mérföldkönek számított.

	Belépés	Zászlós	Alhadnagy	Főhadnagy	Századoshadnagy	Kapitány	Őrnagy	Alezredes	Ezredes	Vezérőrnagy	Altábornagy	Táborszernagy	Tábornagy	Távózás	Halál
Teljes minta	18	20	23	26	32	34	41	45	46	51	49	60	74	53	62
Legalább alezredes	18	20	23	26	32	33	40	45	46	51	49	60	74	57	64
Legalább ezredes	18	20	23	26	31	33	39	44	46	51	49	60	74	59	66
Legalább vezérőrnagy	17	20	24	26	31	32	38	43	45	51	49	60	74	62	68
Legalább altábornagy	17	18	22	22	25	26	33	36	39	44	49	60	74	62	65
Tábornagy	16	17	18	19	24	26	29	31	35	39	43	60	74	84	84

4. táblázat.

A pályakezdet tekintetében az egyes rangok között minimális eltérést találunk, egységesen tizenhét–tizennyolc évesen kezdődött a katonai szolgálat, az első tiszti rangot tizennyolc–huszonkét, az alhadnagyit huszonkettő–huszonnégy, a főhadnagyit huszonkettő–huszonkilenc, a kapitányit huszonhat–harminchat éves korban érték el. Az altábornagyi sor esetén Morzin két rangváltása – amellyel négy rangot ugrott előre két év alatt – némileg torzítja az eredményt. Az főtiszti rangból törzstisztibe kerülni hatalmas lépésnek számított. Átlagosan hét évet kellett kapitányként szolgálni az őrnagyi előléptetéshez, tehát igazán itt fogható meg minőségi ugrás, mivel egy gyalogezredben békeidőben legalább tizennégy kapitány és csak két őrnagy szolgált, de még legnagyobb létszám esetén az 1790-es években háborúban is csak három őrnagy jutott tizenkilenc kapitányra.

A másik fontos minőségi ugrás meglepő módon nem a tábornoki karba történő bekerülés, hanem az altábornagyi rang elérése, ezt mutatja, hogy a teljes mintában az őrnagyi rangot átlagosan negyvenegy éves korban érték a tisztek, ez még a vezérőrnagyi karriert befutók esetén is pontosan ennyi, az őrnagyként karrierjüket befejezők esetén negyvenkét év, s ez minimális különbség. Sokatmondó adat, hogy az altábornagyi rangig emelkedők átlagosan harminchárom évesen, az öt ilyen vizsgált személy esetében huszonkilenc és harminckilenc éves kor között érték az őrnagyi rangot. Megfordítva az állítást azt jelenthetjük ki, hogy aki negyven éves koráig nem érte el az őrnagyi rangot, az jó eséllyel nem emelkedett vezérőrnagyi rang fölé.

A 34. gyalogezred törzstisztjei vizsgálatának konklúziójaként ismét leszögezhetjük, hogy alapvetően helyénvalók voltak a magyar országgyűlés feliratának megállapításai a magyar törzstisztek alacsony számarányával kapcsolatosan, és ez elsősorban a német nemzetiségű tisztek nagy számának tudható be. Az országgyűlés másik két megállapítását – miszerint ennek az az oka, hogy a magyarokat hátrányosan különböztették volna meg, illetve nagy számban helyeztek át német tiszteket – nem, illetve legfeljebb csak rendkívül enyhe mértékben láthatjuk bizonyítottnak. A kérdés, hogy mi okozta a magyar törzstisztek alacsony számarányát, egyelőre nyitva marad.

A 34. GYALOGEZRED FŐTISZTJEI

„A napóleoni háborúk a vagyontalan nemesi ifjak számára a hadi pályán nyújtának előmeneteli lehetőséget”¹³⁵ – írja Szluha Márton a Gergye-családról írott tanulmányában Gergye Gábor kapcsán. A háborúkat illető pontatlan fogalmazástól¹³⁶ eltekintve kétségtelen, hogy a Habsburg Monarchia állandó hadseregében katonatiszti pályával a nemesség lehetőséget kapott társadalmi rangjának megfelelő életpályára. A társadalmi mobilitás egyik legfontosabb eszközét egészen a 18. századig a katonai pálya jelentette, a katonai teljesítmény honorálásának fontos módja volt a nemesség-, illetve birtokadományozás, amely a nemességen belüli pozíciót javíthatta. Különösen a folyamatos háborúskodással telt török háborúk időszaka adott lehetőséget a nemesség megszerzésére. A nemesség genesisében és történetében is rendkívüli mértékben fonódott össze a katonáskodással, még akkor is, amikor a nemesség közvetlen katonai funkciója, a személyes felkelés jelentősége a 18. századra minimálisra zsugorodott. A nemesség és a katonáskodás kapcsolatának rendi konjunktúrája az 1788-ban kezdődő és egészen 1815-ig tartó háborús időszakban késői, utolsó reneszánszát élte.

Az állandó magyarországi háborúskodás 1711-et követő megszűnése után közvetlenül, helyben megszűnt a katonáskodás lehetősége. A birtokán gazdálkodó, de emellett katonai szolgálatot vállaló vagy éppen katonai szolgálata ér-

135 Szluha 1998, 32.

136 Gyakori probléma, hogy a teljes, 1792 és 1815 közötti háborús periódust napóleoni háborúként aposztrofálják, holott Napóleon csak 1799 végén lett a francia állam egyik vezetője, 1802-től első számú vezető, így a napóleoni megnevezés csak az 1805 és 1815 közötti háborúkra értelmezhető. Úgy gondolom, hogy az egész periódusra – ha tömör elnevezést kell használni – a leghelyesebb a „francia” jelző használata a „forradalmi” és „napóleoni” jelzők nélkül, mivel ezzel elkerülhető a forradalom végét illető vita (pl. Soboul 1799-ig tárgyalja a forradalom történetét) zavaró hatása. Maguk a francia háborúk az egytől hétig „számozott” koalíciós háborúk voltak, amelyeket a korszakban Európában és az európai hatalmak által azon kívül vívott egyéb (pl. orosz–svéd, orosz–török, brit–amerikai stb.) háborúk egészítettek ki.

demeiért birtokot kapott végvári katona nemes jellegzetes képe elenyészett. Az állandó háború korszakának vége a katonai és hivatali pálya kettéválást okozta. Ennek két közvetlen következménye jelentős számunkra. A birtokos nemesség érdeklődése szépen lassan a hivatali pálya felé fordult, és ez a század végére az ország vezetésében, illetve a helyi, vármegyei irányítás tekintetében a birtokos nemesség, a bene possessionati jelentős térnyeréséhez vezetett.¹³⁷ Ez a birtokos nemesség jelentős részét eltérítette tehát a katonai pályától. A másik következmény a birtok nélküli vagy a birtokos nemesség többedik fiainak katonai szolgálatvállalása. Ez megteremtette a független, helyhez, birtokokhoz nem kötött nemes katonatiszt karakterét. Az ilyen módon katonai szolgálatot vállaló nemesifjak száma azonban lényegesen kisebb potenciált mutatott a korábbiakhoz képest, mivel a jogi, hivatali pálya az ő számukra is lehetőséget adhatott a birtokok nélküli kenyérkeresetre.¹³⁸ A katonai karrier vonzereje vesztett fényéből, de el nem enyészett. Kérdés, hogy valójában mekkora vonzerő maradt meg.

A független, nemesi származású katonatiszti csoport kialakulása előnyöket jelentett mind a nemesi társadalom, mind az uralkodó számára. A nemesség szemszögéből a katonatiszti pálya önmagában presztízsertékű lehetett. A katonatisztek általában nem tartottak igényt a családi birtokra, jellemzően megváltatták örökrészüket a többi családtaggal, vagy éppen a katonáskodás során szerzett jövedelmüket a katonai pálya befejeztével birtokvásárlásra fordíthatták,¹³⁹ így növelve a család jelentőségét. Nem mellesleg a katonai pályára küldés a családfő számára megfelelő eszköz lehetett bizonyos családi ügyek rendezésére is.

Az uralkodó szempontjából hasonló előnyökkel járt a független katonatiszti réteg megjelenése, mert a hadsereg szigorú rendje és szelleme miatt ezeken keresztül saját támogatottságát növelhette. Számos példát láthattunk kifejezetten nemzeti identitását vesztett katonacsaládok kialakulására magyar eredetű családok esetében is.¹⁴⁰ Ez a folyamat azonban csak korlátozott mértékben érvényesült a magyar tisztek tekintetében.

137 Szijártó 2006, 7–141., különösen: 138–141. Érdekes, hogy a katonáskodás szerepének taglalása nem kerül terítékre.

138 A jogi, értelmiségi pálya előzményeihez: Bónis 1971; Zombori 1988; Dominkovits 2002.

139 Kray Pál birtokszerzéséről: Lázár 2015, 237–241.

140 A legismertebb talán Benedek Lajos tábornagy személye.

A társadalmi mobilitással a rendi társadalomban a katonaság tekintetében nem csupán a nemességen belüli, tehát birtoktalanból kisbirtokos, kisbirtokosból középirtokos, nemesből arisztokrata típusú változásokkal kell számolnunk, hanem a nemesség alatti társadalmi csoportok esetén is. Ebben az esetben a nemesség megszerzése a társadalmi emelkedés egyetlen módja a katonai pályafutás tekintetében, más fajta, társadalmi értelemben vett elismerés nem létezett, a jobbágyot örökletesen nem szabadították fel szolgáltatásai alól,¹⁴¹ de városi polgárjogot sem lehetett pusztán katonai szolgálattal elnyerni.

A főtiszti kar kutatási eredményeinek bemutatása esetén kézenfekvő lenne a prozopográfiát segítségül hívni. Ebben az esetben viszont fontosabbnak tartom a magukat az egyéneket látni, illetve a tiszti pálya képét bemutatni, ezért a prozopográfia helyett a logikailag rendszerezett adatközlés módszerét választottam. Ezzel a módszerrel több olyan lényeges jelenséget is megfigyelhetünk, amelyet a prozopográfia használatával nem tudnánk bemutatni.

Az ezred teljes fennmaradt személyügyi iratanyagát áttekintve 438 főtiszt szolgálata bizonyítható. Négy esetet tudtam rögzíteni, amely során megtörtént az áthelyezés, de mégsem történt szolgálat az ezredben. Három esetben mégis más ezredhez irányították a tisztet, egy esetben pedig kommunikációs hiba történt, mert a tiszt már a parancs kiadása előtt elhalálozott.

Az ezredben szolgáló tisztek körét elsőként az ezred által havi rendszerességgel vezetett létszámkimutatások alapján állítottam össze. Ezeket az ezredtörténetben szereplő, utóbb hiányosnak bizonyult listával és adatokkal¹⁴² vettem össze. Ezt követte a mustrák, majd a revíziók, végül az újoncozási és áthelyezési listák adatainak feldolgozása. A korszakon túlnyúló adatok feltárásának alapját a sematizmusok, illetve az Österreichische Militärische Zeitschriftben szereplő tiszti változásokat bemutató részek adták, majd ezután következett a nyugdíjazási könyvek feldolgozása. Az utolsó fázist az egyes tisztek még így is hiányzó

141 Néha előfordult egy-egy kiszolgált katona adómentessé tétele, de csak saját magára vonatkoztatva, nem örökíthető módon, így ez tartós társadalmi emelkedést nem jelentett.

142 Kreipner – tévesen – nem számította a tisztek közé a zászlósokat, így azok a tisztek nem szerepelnek a listájában, akik csak zászlósként szolgáltak az ezredben. Listájában több pontatlanságot is találtam, összességében azonban mégis rendkívül hasznosnak bizonyult, mert sok adat pontos felderítésére Kreipner adta az alapot.

adatainak célzott, akár más ezred iratai között történő felkutatása jelentette. A katonai pályafutás tisztázását a tisztek személyes adatainak pontosítása és a társadalmi háttér felderítése követte. Különösen fontosnak bizonyult, hogy az egyházi anyakönyvekben sikerült megtalálni sok tiszt születésének idejét is.¹⁴³ Több szerző állapította már meg, hogy egy ilyen jellegű adattárra vonatkozó kutatásokat sohasem lehet lezárni. Különösen igaz ez a főtisztekre vonatkozó vizsgálatot tekintve. A 438 tiszt rendkívül szerteágazó irányban folytatta katonai pályafutását, ez a felkutatandó adatok forrásait rendkívül szétszórja, a fennmaradás szeszélye pedig jelentős adatmennyiség kinyerését teszi lehetetlenné.

Az ezredben szolgáló 438 tiszt katonai pályafutását áttekintve fel lehet állítani azokat a karriertípusokat, amelyek mentén csoportosítva a tiszteket felvázolhatók a tisztikar jellemzői. A tipológiát a tiszt társadalmi háttere (ezen belül a nemzetisége és vallása), pályakezdete, a katonai pálya eseményei, a karrier vége és a katonai szolgálatot követő életút mint legfontosabb jellemzők és a tiszt pályának keretet adó tényezők alapján lehet felállítani. Az egyes típusokra nem lehet minden jellemzőt alkalmazni, hiszen például egy birtokos nemes, aki a Nemesi Testőrségnél kezdte katonai karrierjét harcban eleshetett, kiléphetett vagy akár nyugdíjba vonulhatott, tehát nem feltétlenül érte el a karrierjének potenciális csúcspontját.

Fontos rögzíteni, hogy a kutatás pontosan milyen adatokra terjedt ki. Alapvető a tiszt neve, valamint születésének és halálkozásának alapadatai, tehát az időpont és a helyszín felkutatása. A helyszínt az adat születésekor éppen aktuális határok mentén, illetve a katonai iratokban szereplő adat alapján rögzítettem,¹⁴⁴ de minden esetben törekedtem a mai települést is azonosítani. Ehhez alapvetően Vályi, Lipszky és Fényes Elek munkáit használtam, valamint az 1873-as

143 Az anyakönyvi adatok felderítésében a <http://familisearch.org> oldalt használtam, amely Magyarország tekintetében a fellelhető római katolikus és református anyakönyvek ártírt feldolgozását, Szlovákia esetében pedig ezeken kívül még az evangélikus anyakönyveket is, illetve még mindhárom felekezet szkennelt anyakönyvi oldalait is tartalmazza. A névátírások minden hibája ellenére teljes bizonyossággal meg tudtam állapítani számtalan tiszt születési adatát, mivel egy meglehetősen intelligens keresési rendszer áll rendelkezésre. Fontos leszögezni, hogy jelen pillanatban (2021 nyarán) az adatbázis nem teljes.

144 Ezeknek a vármegyék területei esetleges változásainak, illetve az országok területi változásainak szempontjából van jelentőségük.

helységnévtárat, illetve a kurrens térképeket.¹⁴⁵ Az esetek döntő többségében sikerült azonosítani a települést, néhány esetben van bizonytalanság, de sajnos akadt olyan település, amely egyik azonosításra használt forrásban sem szerepelt. Olykor csak a szerencse segített, mert a katonai forrásokban hallás alapján leírva nem minden esetben volt pontos a helynév.¹⁴⁶

A személyes adatok körébe tartozik a vallás és a társadalmi, rendi állapot is. Az utóbbit meghatározására alapvetően a vizsgált katonai források alapján nyílt lehetőség. Az arisztokrata címeket szinte minden esetben hozzák az iratok, az egyszerű nemességet viszont viszonylag ritkán, a vizsgált korszakban előre haladva egyre ritkábban. A nemesség, még inkább a birtokos nemesség rögzítéséhez ezért segítségül kellett hívni a genealógiai szakirodalmat és adatbázisokat. Még így sem sikerült minden kétséget kizáróan kimutatni minden „gyanús” tiszt esetében a nemességet, sok esetben csak az erős gyanút tudtam rögzíteni. Valójában önmagában a tiszt rang a nemesség „gyanúját” kelti, hiszen az alapvető feltételeknek (írni-olvasni tudás, jó német nyelvismeret) legnagyobbbrészt csak nemesek, esetleg polgárok tudtak megfelelni.

Az adatgyűjtés kiterjedt a tiszt családi állapotra, gyermekekre, illetve esetlegesen a felmenőkre, amennyiben ez releváns adatot hordoz. Releváns adatnak az édesapa katonai szolgálatát, vármegyei, vagy országos tisztségét tekintetem, illetve ezeken felül az lett volna még az értelmiségi (tanár, tudós, orvos stb.) vagy városi tisztség is, ezekből azonban csak három orvost sikerült találni.¹⁴⁷

A személyes adatok között a halálozás idejét és helyét is kutattam, ezt azonban csak viszonylag kevés esetben tudtam meghatározni, mert a források szűk-

145 Ezek közül kiemelendő a Mapire (A Habsburg Birodalom történeti térképei) <http://mapire.eu>, amely mindhárom katonai felmérés térképanyagát, illetve számos egyéb kataszteri térképet tartalmaz georeferált formában.

146 A csépánfalvi Teőke-testvérek esetében például Kentsan, Kontschan és Dolan három különböző névalak szerepelt Koncsán-Dolyán község helyett a három meglévő forrásban.

147 Figyelemreméltó tény, hogy két esetben vármegyei főorvosról van szó: a fejér megyei Brigelius Mátyás fia József, illetve a veszprémi Havranek József hasonnevű fia. A harmadik, Zach József pesti orvos Károly nevű fia. Zach József három fia közül kelttő lett katona. Antal tábornagyi ranggal került nyugalmazott állományba, leginkább a marengoi csatából ismert, ahol a császári-királyi hadsereg tábornoki főnöke volt, címzetes tábornagyként halt meg 1826-ban. Károly századoshadnagyként 1793. április 18-án a Raimes alatt szerzett sebesülésébe halt meg. János Ferenc híres csillagász lett. Utóbbi életrajza: Vargha 2003.

szavúak e tekintetben. A katonai szolgálat alatt elhalálozottak adatait megadják a források, az 1820-ban még élő, korábban nyugalmazott tisztek esetében is viszonylag jó a találati arány, de az 1820-ban már nem élt, vagy a hadsereg kötelékéből kilépett, vagy kizárt tisztek halálzására semmiféle adat nem áll rendelkezésre. Az ismert összefoglaló családi genealógiák meglehetősen pontatlan adatokat szolgáltatnak, de gyakori, hogy a katonának állt családtagot nem is közlik, vagy semmi adatot nem adnak meg róla.

Az iskolák adatai közül csak a katonai iskolákra terjedt ki az adatgyűjtés. A bécsújhelyi Katonai Akadémia, a bécsi Hadmérnök Akadémia mellett a Magyar Nemesi Testőrség tartozik ebbe a kategóriába. A nem katonai iskolák tekintetében a rendszeres igényű adatgyűjtés jócskán túlmutatott a kutatás keretein.¹⁴⁸

A főtisztek katonai karrierjét – a szöveg olvashatóságának szempontját figyelembe véve – év szerint adtam meg, ugyanis nem szerettem volna terhelni a szöveget tengernyi adattal, hiszen ezek a mondanivaló szempontjából nem lényegesek. Mivel a főtisztek között sok későbbi törzstiszt is szolgált, az egyes típusok megértéséhez elkerülhetetlen néhányuk szerepeltetése ebben a fejezetben. A karrierjük bemutatását a komparativitást figyelembe véve ezúttal a főtisztek adattartamához igazítottam.

A magyar és idegen főtisztek aránya

Az 1792 és 1815 közötti időszakban 438 főtisztet sikerült regisztrálni az ezredben. Ebből 318 fő esetében sikerült meghatározni a teljes katonai pályafutást, illetve az összes személyi adatot, a többi esetben csak a katonai pálya frag-

148 A katonai iratok nem adnak támpontot a tisztek nem katonai iskoláihoz. Egy-egy szerencsés esetben sikerült ilyen adatra bukkanni, de ezek megerősítése pl. a soproni líceum esetében a források hiánya miatt meghiúsult. Rendkívül ígéretes az MTA-ELTE Egyetem történeti kutatócsoport Magyarországi Felsőoktatási Intézmények (1580–1918) nevű projektje (vezetője: Szögi László) által összeállítás alatt lévő adatbázis (<https://leveltar.elte.hu/hu/leveltar/kutatas/adatbazisok/magyarorszag-i-felsooktatasi-intezmenyek-1580-1918> – amelyben a korszakra vonatkozóan jelenleg csak a Budai Jezsuita Akadémia névjegyzéke található meg.

mentumai vagy a személyi adatok maradtak hiányosak. Ebből a 318 főből 181 tekinthető hungarus értelemben vett magyarnak (56,92%). Önmagában ez az adat valóban alátámasztani látszik a magyar rendeknek a magyar tisztek számának növelésére vonatkozó követelését. Ezt a számot azonban jelentős mértékben árnyalja egy nagyon fontos esemény.

Az 1809-es év végén a 92 főből álló főtiszt kar 1810. június elejére 142 főre duzzadt. A 34. gyalogezred főtiszt állománya ekkor főként német és cseh tisztekkel gyarapodott, az 50 új főtsz között alig találunk öt magyart. Ennek nagyon egyszerű az okát megtalálni. Az 1808 során felállított, mintegy száz landwehrzászlóalj, a háború során szervezett szabadcsapatokat, valamint a nyolc, német¹⁴⁹ gyalogezredet feloszlatták, illetve a kilenc vadászzászlóalj osz-tálynyira csökkentették,¹⁵⁰ de a tiszti állomány nagyobbik részét nem bocsátot-ták el, hanem a mintegy háromezer tisztet a hadsereg megmaradt egységeibe osztották be. A hadvezetés ezzel nyilván meg akarta őrizni a tiszti állományt, hogy egy később szükséges mozgósítás során gyorsan rendelkezésre álljon a kellő számú, megfelelő tapasztalattal rendelkező tiszttömeg. Mivel a feloszlott egységek között magyar csak néhány szabadcsapat, mint például a két erdélyi vadászzászlóalj volt, a háromezres tiszttömeg elsöprő többsége, feltételezhető-en legalább 90–95%-a nem magyar volt, így a 34. gyalogezredbe került tisztek többsége sem magyar volt.

Ha ezt az ötven tisztet kivesszük a 318 tiszt közül, akkor 268 tisztből 176 magyart találunk, ez 65,67%-nak felel meg, és ez az adat kísértetiesen hasonlít a Réfi Attila által a huszártörzstisztek esetében bemutatott 65,48%-os arányra. Önmagában tehát a példaegység esetében a magyar főtisztek aránya a „legmagyarabbnak” tekinthető huszárok legmagasabb rangú csapattisztjeivel egyenlő arányt mutat. Ez az arány az 1810-es áthelyezésekkel nagymértékben felborult. A mintegy háromezer gyalogsági tisztet a megmaradt ötvenkét gyalogezred kö-zött osztották szét, ez átlagosan ötvenöt–hatvan, javarészt nem magyar tisztet

149 A hadsereg gyalogezredei szervezet szerint német és magyar ezredekre tagolódtak. Ma-gyarnak számított a Magyar Szent Korona országaiból kiállított 1798-ig 11, azt követően 15 gyalogezred. Az összes többi gyalogezred hadkiegészítési területétől függetlenül németnek számított.

150 Ez a harmadára való csökkentést jelentett a legénységi és a főtiszt létszám tekintetében is.

jelentett ezredenként. Ez valóban teljes mértékben felborította a tisztek arányát, de egyben évtizedes távlatban ellehetetlenítette a korábbi arány visszaállítását. Az 1813-ig tartó békeperiódusban¹⁵¹ a tisztek közül sokan kiléptek és nyugdíjazásra kerültek, így az 1813-as nagy mobilizáció teremtette csak meg újabb tisztek alkalmazásának lehetőségét és a szerény mértékű előmenetelt, mivel az 1813-as év végén találkozunk először az alacsonyabb tisztek körében jelentkező üres helyekkel, pedig közben az előírt főtiszti állomány az 1812 eleji hatvankettőről száztizenkettőre emelkedett. A hosszú távú kihatás egyértelműen hátrányos a tisztek arányának szempontjából, mivel a mozgósítás során alig volt szükség új tisztek kinevezésére, így az addig természetes tisztutánpótlás minimálisra csökkent. Az 1815-öt követő demobilizáció viszont az azt követő évtizedre konzerválta ezt a mesterséges, kényszerű arányt. Alapvetően tehát a tisztek arányának 1810-et követő módosulása nem valamifajta magyarelles lépéssorozat, hanem katonai szükségszerűség, az 1809-es tiszti állomány fegyverben tartása a hadsereg gyors mobilizálásának fenntartása céljából történt. Az is igaz azonban, hogy válogatás nélkül osztották be a tiszteket az egyes ezredekhez, tekintet nélkül a nemzetiségükre, tehát a magyarokat sem csoportosították magyar alakulatokhoz.

A 181 magyar tiszt belső nemzetiségi arányait nagy óvatossággal ugyan, de lehet vizsgálni. A nemzetiség meghatározása a legtöbb esetben viszonylag egyértelmű, néhány esetben kérdéses. Ilyen esetekben közvetett forrásokat is segítségül hívtam a meghatározásokhoz, így a nemzetiség is vizsgálható lett. Az adatokat a korabeli nemzetiségi arányok két rekonstrukciójának adataival egészítettem ki. A meghatározás végeredménye a következő:

151 Az 1812-es oroszországi hadjáratban 30 ezer császári-királyi katona vett részt, illetve egy hasonló erejű támogató hadtestet vontak össze Galíciában. Ezen csapatok feltöltésére csak rendkívül kismértékű és részleges mozgósítás történt, így szervezetenként az békeperiódusnak számít. A Schwarzenberg herceg vezette hadtest ennek ellenére kemény harcokat vívott, és érzékeny veszteséget szenvedett a hadjáratban.

			Benda (1804) ¹⁵²	Faragó (1838) ¹⁵³
Magyar	96	53,04%	21,22%	37,4%
Szlovák	6	3,31%	8,24%	13,1%
Német	51	28,18%	9,29%	9,9%
Horvát	21	11,60%		
Szerb	7	3,87%		
<i>Délszláv</i>	28	15,47%	15,44%	16,6%
Román			20,56%	17,1%
Rutén			2,92%	3,4%
Egyéb			2,33%	2,5%
Összesen	181	100%	100%	100%

5. táblázat.

A viszonyítás alap itt is Réfi Attila huszártörzstiszteket vizsgáló eredménye, amely 184 fő vizsgálata alapján 78,26% magyart, 14,67% magyarországi németet, 4,35% délszlávot és 2,72% Magyarországon élő indigenát talált. Ehhez képest szembeötlő a magyar nemzetiség kisebb, a németek kétszer akkora aránya, illetve a délszlávok jelentős súlya. A magyarországi németek relatív nagy aránya azt mutatja, hogy a huszár csapatnem a magyar nemzetiségűek számára sokkal vonzóbbnak tűnt, a gyalogságot arányait tekintve kevesebben választották. A délszlávok magas aránya is némileg meglepő, mert a határőrcsapatok jelentős számú délszláv tisztet foglalkoztattak. A huszonnyolc délszláv közül azonban csak kilenc fő kezdte katonai szolgálatát határőrezredben, ez azt mutatja, hogy a tisztek nemzetiségére nem voltak tekintettel a helyek elosztásánál. A magyarországi németek kiugróan nagy száma több tényezőtől eredeztethető. A városi gyalogos hadviselés hagyományaiából eredeztethető, hogy néhány erdélyi százsz mellett sok cipser, valamint nagyszámú, városban élő, magyarországi német került a gyalogsághoz ez. A dualizmus korában megfigyelt jelenség, a felvidéki németek sok tisztet adó bázisa egyértelműen kimutatható már a 18. század végén is. A románság soraiból a katonatisztek közé a korszakban szinte egyáltalán nem kerültek be.

152 Magyarország története 1980, 439.

153 Faragó 2011, 327–328.

Felettebb elgondolkodtató a magyar nemzetiség csupán 53%-os aránya. Ennek okairól mentalitástörténeti kutatás mutathat ki jelenségeket. Két tényezőt azonban az ilyen kutatás alapjaként megemlíthetünk. Az egyik a már említett vélekedés, hogy a magyarok előtt az idegen tisztek elzárják az érvényesülés, az előléptetési lehetőség útját. A másik ennek egyfajta következménye, a kevés tiszti pályára lépő magyar. Kérdéses, hogy ez a második jelenség közvetlen következménye csupán az elsőnek, vagy éppen ettől független tényező váltotta ki. Nem kizárt, hogy a 17–18. századi magyar hadtörténeti sajátosságok miatti társadalmi változás járult hozzá a jelenséghez. A Rákóczi-szabadságharcot követően a magyar katonáskodó réteg lassan felszívódott, és ennek fontos tényezője, hogy a császári hadsereg kevés magyar ezrede és tiszti helye nem is adott lehetőséget a katonatiszti identitás felépülésére, illetve a végvári katonaságnak a reguláris keretek közé való, jelentősebb mértékű átalakulására.

Ismert a Rákóczi-szabadságharc legjelentősebb katonai problémája, a reguláris hadsereg elégtelensége, amelyet leginkább a reguláris harcokban jártas katonatisztek és vezénylő parancsnokok hiányára vezethetünk vissza. Egyedül a huszár csapatnem rendelkezett potenciálisan alkalmas tiszttal bázissal reguláris csapatok felépítésére. A gyalogság tekintetében egészen az 1741-es hat gyalogezred felállításáig rendkívül korlátozott tiszti helyek álltak rendelkezésre. A 18. század második felében élő kilenc gyalogezred békeidőben 630 főtiszti helye sem tekinthető a katonatiszti identitást jelentős mértékben építő számnak. Ugyanebben az időben a teljes huszárságnál legfeljebb 450 tiszti hely létezett, és ez szintén meglehetősen csekély. A két csapatnem együtt alig haladja meg az ezer tiszti helyet. Ezt a határőrezredek jelentősen növelhették, így a jövőben a határőrök tisztikarát is vizsgálni kell.

A katonai karriererek

A karriererek áttekintésének tapasztalata szerint a karrierkezdet alapvetően meghatározta az egész életpályát, ezért a csoportokat alapvetően a karrierkezdet, vagy meghatározó állomás (pl. Nemesi Testőrség) alapján csoportosítottam. Egyetlen esetben tettem ezzel kivételt, a soproniakkal, mivel kiugróan

magas a soproni, illetve a környékbeli főként német tisztek aránya. A karrierrek áttekintését követően nyílik mód a potenciális karrierspektrumot felvázolni.

A vizsgált katonai pályafutások legtipikusabb képviselője a hungarus értelemben vett magyar nemes. Katonai pályáját több módon kezdhette. Azok, akiknek a legnagyobb befolyásuk volt, elsősorban a bene possessionatus rétegből kikerülve a nemesi testőrséghez delegáltathatták a vármegye által fiaikat. Akiknek katonai vonalon volt összeköttetésük, azok rendes kadétként (k. k. ordinari Cadet, császárkadét) lettek, akiknek ilyen nem volt, azok önköltséges hadapródként kezdték katonai pályafutásukat. A legszegényebbek – vagy éppen azok, akik családjuk akarata ellenére lettek katonák – elsőkterek, és egyszerű közlegényként kerültek a seregbe. Akad néhány nemes, akik ezektől eltérő pályát futottak be.

A pályaképek válogatása során azonban korántsem csak a tipikus bemutatására törekedtem, hanem szándékosan a szélső értékeket, valamint az érdekességeket is kiemeltem. Összességében azonban igyekeztem megőrizni azt a benyomást, amely a karrierrek vizsgálatával összképként kialakult. Az egyes kategóriákon belül a valóság leginkább a némi szórással „permutált” tipikus pályafutású tisztek sokszorozásával, illetve a szélső értékek megtartásával jellemezhető.

Tisztképző intézetek

A 18. században magyar tisztképző intézet nem létezett, viszont a Habsburg Monarchiának voltak tisztképző intézményei. A legrégebbi ezek közül a bécsi Mérnökakadémia volt, amelyet 1717-ben alapítottak.¹⁵⁴ Ezt követte a bécsúj helyi Katonai Akadémia 1751-es alapítással.¹⁵⁵ Ez a két intézmény birodalmi jellegénél fogva nyitva állott a magyarok előtt is. A Mérnökakadémiára a vizs-

¹⁵⁴ Gatti 1901, 56–57.

¹⁵⁵ Svoboda 1876, XLII–XVIII.

gált tisztek közül mindössze hárman jártak,¹⁵⁶ a bécsújhelyi kadétház esetében huszonnégy diákot sikerült regisztrálni, és ez annak a 318 tisztnak, akinek a pályafutása kezdetére megbízható adatokat sikerült fellelni, meglepően nagy részét adja. A Magyar Nemesi Testőrség ugyan nem kifejezetten tisztképző intézményként működött, hiszen a magyar nemesi ifjúság kiművelését, a birodalomhoz való erőteljesebb kapcsolását tűzte ki az alapító Mária Terézia elsődleges célnak. A valóságban azonban a testőrségnek nagyon komoly szerepe volt a tisztképzés terén is, mivel a testőrök magas szintű katonai mesterséget tanultak, majd testőri szolgálatukat követően szinte kivétel nélkül hosszabb-rövidebb ideig tiszti szolgálatot is teljesítettek. A 318 tisztből tizennégy esetében tudtam kimutatni a testőri szolgálatot.

ENYETTER ANDRÁS 1766. május 20-án született Brassóban. Evangélikus, magyar. Családja 1699-ben nyert nemességet. 1783-ban a 45. gyalogezred önköltséges hadapródja, 1788-tól ugyanitt zászlós, 1790-től alhadnagy. 1792-ben került a testőrséghez Erdélyből, de már a következő évben kérelmére a 34. gyalogezredbe helyezték főhadnagyként. 1797-ben századoshadnagy, 1799-ben kapitány, 1809-ben őrnagy lett. A 34. gyalogezred kötelékében 1809. június 16-án esett el a Sandomir alatti ütközetben.¹⁵⁷

HRABOVAI HRABOVSKY JÁNOS a magyar történelemben ismert személyiség. 1777. március 5-én¹⁵⁸ született Győrben. Katolikus, magyar, nemes, apja kapitány volt. 1795-ben került a Testőrséghez Baranya vármegye ajánlására,

156 Kettőn arisztokraták, a stájerországi Ludwig de Ville márkí és a kanizsai születésű Martin Hochberg báró. Utóbbi apja katona volt, fia egyszerően az állomáshelyén született, hungarus voltára nincsen adat. A harmadik, Karl von Zach kilépett az akadémiáról, később viszont császárkadétként mégis a hadsereg tagja lett.

157 Kreipner 1900, 276. (sebesülése 1795-ben), 373. (fogságba esése 1800-ban), 418–419. (halála Sandomir alatt), 805.; Hellebronth 1939, 136.; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807.; MLST Karton 3118–3138 IR 34 MT 1793–1809.

158 Hellebronth munkájában (Hellebronth 1939, 182–183.) májusi időpont szerepel, de ezt az anyakönyvi bejegyzés megcáfolja.

de már 1797-ben áthelyezték a 34. gyalogezredbe, még abban az évben főhadnagy lett. 1805-ben kapitánnyá előléptette a táborkarba helyezték át, ahol egészen tábornoki előléptetéséig szolgált. Az 1809-es háborúban Dalmáciában olyan kiválóan harcolt Stoichevich törzsébe beosztva, hogy a következő évben a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét kapta meg, de ezévben őrnaggyá is előléptették. 1813-ban a kamarási címet, 1814-ben az alezredesi előléptetést kapta meg. Ezredessé 1821-ben léptették elő, a Lipót-rend lovagkeresztjének adományozásában is részesült. 1823-ban kapta meg a Mária Terézia-rend után járó magyar bárói rangot. 1830-ban vezérőrnagyi, 1837-ben altábornagyi előléptetésben részesült. 1847-ben Szlavónia főhadparancsnoka lett. 1848-ban a szabadságharc mellé állt, előbb királyi biztos, majd országos főhadparancsnok. 1849 elején a császáriak elfogták, ideiglenesen nyugdíjazták, majd haditörvényszék elé állították. Ez 1850-ben előbb halálra, majd harmincévi várfogságra ítélte. 1852-ben kegyelmet nyert, de néhány nap múlva, 1852. szeptember 18-án Olmützben meghalt.¹⁵⁹

VIDA ISTVÁN 1782-ben Nagyszombaton született. Katolikus, magyar, nemes. A Testőrséghez 1800-ban vették fel Pozsony vármegye ajánlatára, ahol öt évet szolgált. 1805-ben alhadnagyként került a 34. gyalogezredhez, de még azévben főhadnaggyá léptették elő. 1812-ben századoshadnagy, 1813-ban kapitány lett. 1819-ben kapitányként ideiglenes nyugdíjba helyezték gyenge egészsége miatt. 1828-ban néhány hónapig a 3. helyőrségi zászlóaljban szolgált, majd végleges nyugalomba vonult. Kiváló minősítéssel rendelkezett, öt hadjáratban harcolt, Drezdánál megsebesült. 1855. december 20-án Vasváron halt meg. 1848–49-es tevékenységéről nincsen tudomásunk.¹⁶⁰

159 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/XCGF-G3S>; Kreipner 1900, 337. (fogságba esése 1799-ben), 359. (fogságba esése 1800-ban), 815.; Schmidt-Brentano 2007, 75.; Hellebronth 1939, 182–183.; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807.; MLST Karton 3123–3131 IR 34 MT 1797–1805; PP JR Buch 10. Generale II. 26.

160 Kreipner 1900, 519. (nyugalmazása 1819-ben), 854.; Hellebronth 1939, 391.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3131–3151 IR 34 MT 1805–1815; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse II. 159.

SAMUEL VON REICHENHALL Besztercén született, Erdélyben 1759 körül. Evangélikus, erdélyi szász. Katonai pályafutását 1778-ban kezdte császárdétként az 57. gyalogezredben, a következő évben zászlós, 1783-ban alhadnagy lett. A Testőrségnél 1783 és 1787 között szolgált.¹⁶¹ Ezt követően alhadnagyként került a 34. gyalogezredhez, 1788-ben főhadnagy, 1790-ben századoshadnagy, 1793-ban kapitány lett. 1797-ben kilépett¹⁶² a hadseregből.¹⁶³

TEMERINI GRÓF SZÉCSEN KÁROLY 1778. október 26-án született Tirgovicsében (ma Veliko Trgovišće, Horvátország). Szécsen Sándor kamaraelnök fia. Horvát, katolikus, nemes,¹⁶⁴ 1811-ben apja révén gróf. Felesége Almásy Jozefa, akitől két fia és két lánya született, de fiúágon Adolf (+1864) és Sándor (+1878) fiai halálával ága kihalt. Horvátországból szolgált a Testőrségnél 1797 és 1799 között. Innen főhadnagyként került a 34. gyalogezredhez, 1800-ban századoshadnagy lett. 1805-ben az 5. varasd-kőrösi határőr gyalogezredhez helyezték kapitánnyá előléptetve. 1809-ben a 7. brodi, majd 1810-ben őrnaggyá előléptetve a 6. varasd-szentgyörgyi határőr gyalogezredhez helyezték át. 1813-ben címzetes alezredeként nyugállományba helyezték. Ennek háttérben az állhat, hogy apja 1813. február 27-én meghalt, így birtokait testvérével, Miklóssal megörökölte. 1845. március 24-én Temesváron halt meg.¹⁶⁵

161 Erdélyi javaslatra került a Testőrséghez, ahol igazolnia kellett nemességét. Ezt csak a Segesvár által kiállított bizonyoságlevéllel tudta megtenni, de ezt a Testőrség nem fogadta el. Ekkor a Guberniumhoz fordult, mivel állítása szerint a családja nemeslevele és minden nemességet igazoló oklevele elveszett, kérve, hogy az uralkodó kegyelemből fogadja el Segesvár bizonyoságlevelét nemessége igazolására. II. József elfogadta a kérelmét. Hellebronth 1939, 316.

162 1797-ben az ezredet a veszteségek miatt újjászervezték. Ekkor három új őrnagyi előléptetésre is sor került, de Reichenhall nem volt közöttük. Elképzelhető, hogy ez vezethetett a kilépéséhez, bár rangban mindhárom előléptetett kapitány idősebb volt nála, mert mindhárman 1789-ben lettek kapitányok.

163 Kreipner 1900, 838.; Hellebronth 1939, 316.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3118–3122 IR 34 MT 1793–1796.

164 Apja, Sándor és nagybátyja, Mátyás 1763-ban nyert címereslevelet.

165 Családfája: Geni <http://www.geni.com/people/K%C3%A1roly-Sz%C3%A9csen-de-Temerin/6000000017327308286>; Hellebronth 1939, 352.; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3124–3131 IR 34 MT 1795–1807.

SISÁK ERNŐ 1784–1785 körül született Nagyszébenben. Feltehetően magyar, katolikus, apja, Sisák Ignác 1800-ban nyert címereslevelet, nőtlen. 1803-ban császárkadétként belépett a 2. gyalogezredbe.¹⁶⁶ 1805-ben került a Testőrséghez, de a háború kitörése miatt mindössze három és félhavi szolgálatot követően még 1805-ben főhadnaggyá előléptetve az 1. székely határőr gyalogezredbe helyezték, majd 1807-ben a 26. gyalogezredbe került. 1809-ben a horvát perszonális inszurrekcióba helyezték át századoshadnaggyá előléptetve. Ennek felosztatásával 1810 elején a 62. gyalogezredbe került, majd 1812-ben a 34. gyalogezredhez helyezték, ahol 1813 elején kapitány lett. 1828-ban a 32. gyalogezredhez helyezték át őrnagyi előléptetéssel. Itt 1834-ben alezredes, 1835-ben ezredes lett. 1843-ban címzetes vezérőrnagyként vonult nyugdíjba. Vicenzában, Grazban, majd Veronában élt, Grazban halt meg 1864. augusztus 8-án.¹⁶⁷

TRUMMER FERENC 1752-ben született Győrben, vagy Paviaban. Katolikus, magyar, nemes, apja kapitány, nős, két gyermek édesapja. A Testőrségnél Győr vármegye ajánlatára 1773 és 1776 között szolgált. 1776-ban alhadnagyként a 34. gyalogezredbe került, ahol 1784-ben főhadnagy, 1789-ben századoshadnagy, még abban az évben kapitány, 1797-ben őrnagy lett. 1798-ban a 61. gyalogezredbe helyezték át. Itt 1801-ben alezredes lett, 1808 folyamán nyugdíjazták. 1814-ben reaktiválták, alezredesi rangban Osoppo erődparancsnoka lett egészen 1822. június 1-ig, címzetes ezredesként történt végleges nyugdíjazásáig. 1823. május 2-án halt meg Klagenfurtban.¹⁶⁸

166 Apja Sisák Ignác az erdélyi főhadparancsnokság helyettes auditora volt, 1800. szeptember 26-án magyar nemességet kapott. Ez magyarázza a császárkadéti pályakezdetet. Királyi Könyvek 60.134 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_60_0134

167 Kreipner 1900, 845.; Seeliger 1900, 220., 225–226., 232.; Hellebronth 1939, 332–333.; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3143–3151 IR 34 MT 1812–1815; PP JR Buch 9. Generale I. 195.

168 Kreipner 1900, 289., 294. (két fogságba esése), 852.; Donnersberg 1892, 5–6., 8., 44., 62. (utóbbiban tévesen 1809 eleji nyugdíjazása) Hellebronth 1939, 376.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3120 TL 1794; MLST Karton 3117–3122 IR 34 MT 1791–1796; PP JR Buch 14. Oberste I. 30.

A Magyar Nemesi Testőrség kiváló katonai ismereteket adott, noha nem kimondottan katonai iskolaként működött, viszont az itt szolgálatot teljesítő tisztek számára az előléptetések sora nyitva volt. A legmagasabb főtiszti rangot, a kapitányit leglassabban, nyolc év alatt Vida érte el. A vízvásztónak tekinthető őrnagy előléptetésre¹⁶⁹ még viszonylag korán lehetőségük volt, onnan pedig a legnagyobb katonai karrier kilátása is nyitva volt. A testőri szolgálat a legjobb ajánlólevélnek számított még rövid katonai szolgálat esetén is.

A birodalom két kifejezetten tisztképző intézménye, a bécsújhelyi „kadét-ház”, illetve a bécsi Hadmérnök Akadémia alapvetően tisztek gyerekei számára nyújtott képzést és tiszti karrierlehetőséget származástól függetlenül meritokratikus elv alapján.¹⁷⁰

EPERJESSY MIHÁLY 1757 körül született Erdélyben, Maroskeresztúron vagy Szászvásáron.¹⁷¹ Katolikus, magyar, nemes. Apja, Mihály katona volt, hadnagyi rangban szolgált. 1771 és 1777 között a bécsújhelyi akadémiára járt, ahonnan a 2. gyalogezredbe került császárkadétként. 1778-ban zászlós, 1782-ben a 34. gyalogezredbe helyezték át, ahol 1784-ben alhadnagy, 1788-ban főhadnagy, 1793-ban századoshadnagy, 1797-ben kapitány lett. 1798-ban a négy új magyar gyalogezred megszervezésekor az új, 62. gyalogezredhez került, ahol az 1805-ös szervezeti változás alkalmával őrnaggyá léptették elő. 1809 elején nyugdíjazták, de már a tavasz során az erdélyi inszurrekcióban szolgált alezredeként. Ezen szolgálatának elismeréseként a végleges nyugdí-

169 A bevezetésben adott példát alapul véve 1792-ben egy gyalogezredben három őrnagy és 18 kapitány szolgált, tehát a kapitányoknak mindössze hatoda léphetett előre. Ez volt az előléptetések legszűkebb keresztmetszete.

170 A meritokráciáról a hivatalnokok körében lásd: Khavanova 2005 és Khavanova 2014.

171 Az 1786-os mustrajegyzék Maroskeresztúrt ír (MLST Karton 3073 ML 1786), a nyugdíjazási könyv „Szászvásár”-t (PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 108.) ír Erdélyben. Szászvásár, másik nevén Majorjka, németül Hundertmarkt, Hundertmorgen, ma Ihlány (Szlovákia), Szepes vármegyében található. Feltehetően Szászváros (ma: Orăștie, Románia) elírásáról lehet szó. Az eseményhez korban a mustrajegyzék áll közelebb, így inkább az lehet a helyes. Végző bizonyosságot csak az anyakönyvek vizsgálata adhat a kérdésben.

jazásakor 1810-ben címzetes alezredes lett. 1825. február 28-án¹⁷² Nagyszébenben halt meg.¹⁷³

HRABOVAI HRABOVSZKY JÓZSEF a fentebb bemutatott Hrabovszky János öccse. Győrben született 1784. április 4-én. Katolikus, magyar, nemes, apja kapitány volt, nőtlen. A bécsújhelyi akadémián 1789 és 1799 között tanult. Innen 1799-ben a 34. gyalogezredhez került zászlósi rangban. 1800-ban alhadnagy lett az ezrednél. 1805-ben¹⁷⁴ áthelyezték a Táborkarhoz, és főhadnaggyá léptették elő. 1806-ban kapitány, majd 1815-ben őrnagy lett, szárnysegéd. Kérésére 1816 végén ismét a 34. gyalogezredhez helyezték, de a milánói főhadparancsnokságra volt beosztva adjutánsként. 1819-ben a 19. gyalogezredhez, a következő évben a 39. gyalogezredhez került, de még 1820 végén címzetes alezredesként nyugdíjazták. 1823. április 14-én a Tolna vármegyei Kajdacson halt meg.¹⁷⁵

BARÁTHY ALAJOS 1787. június 16-án született szegeden. Katolikus, magyar,¹⁷⁶ 1817-ben nőtlen. Apja, Baráthy Félix kapitány 1795-ben kapott nemességet. Alajos Bécsújhelyen 1795 és 1805 között tanult. 1805-ben a 23. gyalogezredben császárkadét, 1807-ben helyezték át a 34. gyalogezredhez, ahol 1809-ben zászlós, 1812-ben alhadnagy, 1813-ban főhadnagy lett. 1819-ben kilépett a hadseregből, további sorsa ismeretlen.¹⁷⁷

172 PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 108. Ennek ellenére Svoboda 1876, 109–110. 1824. május 12-t közöl. A nyugdíjazási könyv ügyviteli célú bejegyzése hitelesebb forrás, így azt fogadjuk el.

173 Kreipner 1900, 289. (1796. augusztus 12-én fogságba esett, november 17-én kiváltották), 805.; Svoboda 1876, 109–110. (katona pályafutása rendkívül pontatlan, halálának idejére 1824. május 12-t ír); MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3117–3124 IR 34 MT 1791–1799; PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 108. (születési hely: Szászvávár).

174 1805-ben térképészeti munkálatokra osztották be.

175 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X6SW-Y4D>; Kreipner 1900, 815.; Weissenbacher 1896, 484–485., 814.; Mayer 1875, 391., 393., 673.; Svoboda 1876, 295.; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3124–3131 IR 34 MT 1798–1805; 3080; PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 85.

176 Svoboda 1876, 330. szerint apja osztrák volt, de ez Baráthy vezetéknevvel meglehetősen valószínűtlen. Feltehetően ez inkább azt jelentheti, hogy 1795-ben osztrák nemességet kapott.

177 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X6GG-D86>; Kreipner 1900, 519., 794.;

WUKASSEVICH DÁNIEL 1774. április 8-án született Carlopagoban (ma: Karlopag, Horvátország). Katolikus, horvát, nemes, apja határőr főhadnagy volt, nős. Bécsújhelyen 1784 és 1792 között tanult. 1792-ben zászlóskadétként került a 34. gyalogezredhez, még abban az évben zászlós lett. 1795-ben alhadnaggyá, 1798-ban főhadnaggyá lépett elő. 1799-ben az itáliai könnyűzászlóaljhoz (Buonacossi-zászlóalj) helyezték át előléptetve kapitánnyá. 1801-ben visszatért a 34. gyalogezredhez, ahonnan 1803-ban az 52. gyalogezredhez került. A wagrami csatában tanúsított hősiességéért Károly főherceg hadparancsban léptette elő őrnaggyá. Aktív katonai szolgálata alatt, 1813. július 27-én Varasdon halt meg.¹⁷⁸

ALEXANDER EYERLE VON EYERSPERG 1760. október 10-én született Győrben. Katolikus, nemes, német,¹⁷⁹ 1790-ben nőtlen. Apja főhadnagy volt.¹⁸⁰ A bécsújhelyi akadémián 1769 és 1778 között tanult. Ezt követően a 34. gyalogezred zászlóskadétja lett, 1783-ban zászlóssá, 1784-ben alhadnaggyá, 1789-ben főhadnaggyá léptették elő. 1793-ban kilépett a hadseregből, további sorsa ismeretlen.

JOHANN KIRCHENBETTER VON RITTERSKIRCH 1764. január 13-án született Kunszentmiklóson. Katolikus, nemes, feltehetően ausztriai származású katonagyerek, nős, két gyermek (Isabella 1804, Karl 1805) apja. Apja lovassági kapitány. A bécsújhelyi akadémián 1775 és 1783 között tanult, ezt követően a 2. székely határőr gyalogezredbe helyezték alhadnagyi rangban.

Svoboda 1876, 330.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3138–3151 IR 34 MT 1809–1815.

178 Kreipner 1900, 238. (sebesülése Neerwindennél), 294. (1796. szeptember 23-i fogságba esése), 854.; Geschichte 1871, 282.; Schematismus 1813, 365.; Svoboda 1876, 238–239. (hiányos, fogságba esése az utolsó adat); MLST Karton 3129 TL 1803; MLST Karton 3118–3129 IR 34 MT 1793–1803.

179 Magyarország honosságát több adattal alátámaszthatjuk. A 18. század elején Eyersperg postamestert ismerünk Pozsonyban (Munkás 1911, 222–224.). Eyersperg jószágigazgató Heves vármegyében (Orosz 1906, 62.). Az apatini csüllengtelep vezetésében Eyersperg Antal hadnaggyal találkozunk 1770 körül (Szatmáry 1937, 3.). A család győri honosságát a névmagyarosítás adata is alátámasztja (Századunk névváltoztatásai 1895, 173.)

180 Feltehetően az előző jegyzetben említett Eyersperg Antal.

1788-ban főhadnaggyá lépett elő. 1791-ben áthelyezték a 34. gyalogezredbe, ahol 1793-ban századoshadnagy, 1795-ben kapitány, 1805-ben őrnagy, 1809-ben pedig alezredes lett. 1813-ban Pozsonyban térparancsnok volt. 1813-ban nyugdíjazták. 1837. augusztus 9-én halt meg Pozsonyban.¹⁸¹

MARTIN BARON HOCHBERG 1788. november 11-én született Kanizsán. Katolikus, arisztokrata, német,¹⁸² 1806-ban nőtlen. Apja alezredes volt.¹⁸³ Martin a Mérnökakadémián 1805-ig tanult, ekkor lett zászlós a 34. gyalogezredben. 1806-ban a 49. gyalogezredhez vezényelték, ahol 1808-ban meghalt.¹⁸⁴

A tisztképző intézetek hallgatói a fentiek alapján kivétel nélkül tisztek gyerkei. Az apák általános jellemzője, hogy relatív alacsony rangúak, tábornok egy sem volt közöttük, található viszont több nemzetiség: magyar, magyarországi német, horvát, német. A családok nem mindegyike volt nemes, hiszen Baráthy apja éppen az iskolai felvételének évében kapott nemességet. A példák-ból is megerősíthetjük, hogy a katonai iskolák a katonadinasztiák kiépülésé-

181 Kreipner 1900, 258. (sebesülése Catillen mellett), 289. (1796. augusztus 12-e előtt fogságba esett, november 17-én kiváltották), 293. (előző adatnak ellentmond, hogy eszerint 1796. szeptember 15-én S. Giorgio mellett megsebesült), 366. (Marengo mellett megsebesült), 428. (Aspern mellett megsebesült), 819.; Svoboda 1876, 144. (születési helye téves, sok pontatlansággal); MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3117–3145 IR 34 MT 1793–1813; MLST Karton 11.498 KR 4 ML 1762; MLST Karton 11.499 KR 4 ML 1763, 1764; PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 95.; Offiziers Heiratsbuch 1. 1755–1784 fol. 23v.; Offiziers Heiratsbuch 2. 1785–1810 fol. 100v.

182 Nemzetiségére nincsen adatunk.

183 1788-ban Kanizsán a Jacquemin-vértesezred állomásozott. Hochberg alezredes neve (keresztnév említése nélkül) viszont a Kinsky-svalizserezred történetében jön elő, amikor 1790-ben őrnaggyá léptették elő, majd 1791-ben alezredessé, feltehetően 1788-ban a Jacquemin-vértesezredben szolgált. 1794- késő őszen a hónapok óta súlyos beteg alezredest nyugdíjazták (Pizzighelli 1903, 190., 192., 209.). Kérdéses, hogy közülük volt-e a Hochberg von Hennersdorf családhoz, amelynek grófi ágából a 17–18. század fordulóján Karl altábornagyi rangig emelkedett. Esetleg a család bárói ágából származhatott Martin. Magyar indigenátusról nincsen tudomásunk.

184 Gatti 1901, 642.; MLST Karton 3133 IR 34 TL 1806; MLST Karton 3131–3133 IR 34 MT 1805–1806.

nek fontos eszközei voltak. Az alacsonyabb rangú tisztek gyermekei számára a család katonai előrelépésének fontos eszköze lehetett a katonai iskola. Számukra apjuk főtishti rangján való túllépést meglehetősen biztonsággal biztosította az iskola. A karrier kezdetének szórása a császárkadéttól az alhadnagyig tart, tehát az egykori hallgatók biztos, viszonylag gyors előmeneteli lehetőséget kaptak. A tisztek számára engedélyezett kilépés indokait legtöbb esetben nem ismerjük, általában személyes indokok állhattak a kilépés mögött.¹⁸⁵ Házasság esetén a kaució letétele alapkövetelmény volt, ha ezt nem tudta a tiszt letenni, választani kellett a kard és a házasság között, de gyakori az öröklés miatti kilépés, vagy éppen az előléptetés elmaradása, vagy jövedelmezőbb polgári álláslehetőség. A kilépés természetesen a jó kilátásokkal induló tisztek esetében is előfordult. A katonai iskola a társadalmi emelkedésben is lépcsőfok. Csak kiválóan szolgáló tisztek gyerekeit vették fel, ebben az esetben pedig a nem nemesi származásúak nemesítése szinte biztosra vehető, ezzel megnyílt az út a jól szolgáló, hűséges tisztek családjai számára az emelkedésre a katonai ranglétra mellett a társadalmi életben is.

A viszonylagosan gyors rangemelkedés – rangonként három év alatti idő gyorsnak tekinthető – tette lehetővé számukra, hogy a törzstiszti rangokig emelkedhettek. Az ennél magasabbra emelkedéshez különleges szerencse, vagy különleges vitézség, vagy mindkettő kellett. Viszonylag ritka, hogy főtishti apák gyermekei tábornokságig vitték, a felsorolt példák között sem találhatunk ilyet. Az ezredben megfordult tisztek közül a katonai iskolába jártak gyermekei között nem találhatunk magasabb katonai rangot viselőket, így a katonadinasztiák kialakulásának harmadik tipikus elemét, a harmadik generáció tábornoki előlépését nem tudtuk regisztrálni.

A bemutatott karrierok közül érdemes összehasonlítani a két Hrabovszky-testvért. Az alapvető különbséget János Mária Terézia-rendjében érhetjük tetten. Ez volt az a pont, ahol ő ki tudott törni a második generáció számára jellemzően elérhető törzstiszti rangból. József is kiváló katona lehetett, ebben nem kételkedhetünk. Térképészeti munkája kiváló képzettségről tesz tanúbi-

185 A személyügyi iratokban ritkán szerepel a kilépés indoklása, de az Udvari Haditanács iratanyagában a kérelmekből és az ezek révén készült indoklásokból nagy számban maradt fent.

zonyságot, harctéri szolgálatával sem lehetett probléma, hiszen adjutánsnak nem választhattak gyáva tiszteket. Viszont nem adódott számára olyan lehetőség – vagy éppen nem tudott élni vele –, amely az egyetlen valódi kitörési pontot, a Mária Terézia-rendet meghozhatta volna. Ilyen tekintetben az adatok alapján csak megerősíteni lehet, hogy a társadalmi emelkedés második lépcsője kizárólag a birodalom hatalmas reputációjú kitűntetése volt. E nélkül társadalmi értelemben bajosan lehetett kitörni. A rangemelkedés nyilvánvalóan származhatott a családból is, Szécsen Károly esetében az apa szerzett egyre magasabb beosztásokat és címeket. De több olyan esetet is ismerünk, amely az apa tiszti szolgálataiért kapott nemességet, miközben gyermeke már ugyanezen érdemekért szintén a tiszti pályán volt akár császárkadétként kezdve, akár katonai iskolába bekerülve. A katonatiszti utánpótlás tekintetében a meritokratikus elv ebben a korszakban meglehetősen tisztán érvényesült.

Csapatszolgálatban kezdő tisztek

Tisztként kezdők

A 18. század utolsó harmadában már meglehetősen ritka eset volt, ha valaki egyből tisztként kezdte katonai pályafutását mindenféle katonai előképzettség, iskola nélkül. A magyar tisztek közül mindössze hat ilyen esetet tudtam rekonstruálni, azonban nem tanulság nélkül való típusokat találtam.

GRÓF ESTERHÁZY PÁLT 1767. december 6-án keresztelték született Pozsonyban a család cseszneki ágából. Katolikus, magyar, arisztokrata, nő (felesége Csáky Jozefa), két lánya gyermekként meghalt. Édesapja gróf Esterházy Imre lovassági tábornok. Katonai szolgálatát 17 évesen, 1785-ben a 33. gyalogezredben kezdte zászlósként, 1787-ben alhadnagy, 1789-ben főhadnagy, majd még ezévben a 34. gyalogezredbe helyezték át századoshadnaggyá előléptetve. 1791-ben kapitány lett. 1794-ben szolgálat helyét elcserélve a Keglevich-ulánus szabadcsapatba került, 1796-ban a Wurmser-féle határőr sza-

badcsapatban¹⁸⁶ lett őrnagy. A következő évben alezredessé léptették elő, így a csapat parancsnoka is lett. 1798-ban a 4. huszárezredbe helyezték ezredessé előléptetve. 1799-ben fogságba esett, a következő évben szabadult csak ki, de alig fél év múlva vezérőrnagyi előléptetésben részesült. 1808. január 4-én Pozsonyban dandárparancsnoki beosztásban szolgált, amikor öngyilkosságot¹⁸⁷ követett el.¹⁸⁸

ANTON VON LEYRITZ Győrben született 1786 körül. Evangélikus, német, nemes, 1807-ben nőtlen. Apja Friedrich von Leyritz. (1742-ben született Neustadt am Kulmban,¹⁸⁹ bajor területen, 1757-től 1793-ig szolgált az ezredben, 1789 végétől 1793-ig az ezred parancsnoka volt. A 1793. május 23-i famars-i csatában tanúsított gyenge teljesítménye miatt mozdították el helyéből, uralkodói kegyelemből a következő évben nyugdíjazták.) Anton von Leyritz 1801-ben zászlósként kezdte pályafutását, 1805-ben alhadnaggyá lépett elő. 1809-ben hadbíróági döntés következtében elbocsátották. Ugyanebben az év-

186 A szabadcsapat gyalogsági részéről van szó. Wrede 1898b, 501.

187 Az öngyilkosság hátterében talán korábbi fejsérülése állhatott, amely során saját katonája lőtte fejbe tévedésből. Pál az előőrsöket ellenőrizte, amikor a nagy hidegben egy elesett francia katona kabátjába bújt. Az őt így franciának nézte és lőtt. Forrás: Esterhazy <http://de.esterhazy.net/index.php/I570>. (Pestet írt halála helyéül, de ez feltétlenül téves adat).

188 Anyakönyv <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-9R7Q-6Q4>; Genealogy <https://genealogy.euweb.cz/hung/esterhazy4.html>; Kudrna – Smith E24; Schmidt-Brentano 2006, 29.; Kreipner 1900, 805.; Amon 1898, 227–228.; Kempelen 1912a, 469–475.; Nagy 1858c, 80–100.; Pálmány 2019a, 238.; Réfi 2014, 315–316.; Wrede 1901, 232., 250.; Schematismus 1801, 207.; Schematismus 1802, 176.; Schematismus 1803, 36.; Schematismus 1804, 54.; Schematismus 1805, 42.; Schematismus 1806, 43.; Schematismus 1807, 40.; Schematismus 1808, 377.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; MLST Karton 7461 HR 4 MT 1798. 03.; MLST Karton 10.999 Wurmser FK MT 1796. 09.; MLST Karton 10.999 Wurmser FK TL 1796; MLST Karton 11.000 Wurmser FK MT 1797. 04.; MLST Karton 11.754 Motschlitiz UL FK MT 1794. 08.; MLST Karton 11.756 Motschlitiz UL FK TL 1796; Offiziers Heiratsbuch 2. 1785–1810 85r.; SB Prot. Nr. 115 538 4/6.; SB Prot. Nr. 124 120.; SB Prot. Nr. 128 133.; SB Prot. Nr. 135 262–263.; SB Prot. Nr. 143 210–211.

189 A család így nem tekinthető hungarus értelemben vett magyarnak. 1786-ban, Anton születésének évében apja Pesten állomásozott a 2. gránátoszázad parancsnokaként, Anton győri születése ehhez nem köthető. Nem tarthatjuk kizártnak, hogy Magyarországon telepedett meg a család, ezért nem is zárhatjuk ki a vizsgálatból. Ezt erősíti, hogy Voit Pál egyik tanulmányában megjelent a család (Voit 1939, 48., 64.), de Budapest adófizetői között is megjelentek a Leyritz-testvérek (Vörös 1971, 263.)

ben a 19. gyalogezredben Anton von Leyritz zászlósként tűnt fel. Feltehetően ő róla van szó. A 19. gyalogezredből 1820-ban főhadnagyként az Arcière Testőrgárda udvari őrségébe helyezték át, ahol 1840-ig szolgált.¹⁹⁰

ZÖLDY IMRE 1778 körül Simontornyán született. Katolikus, magyar, nemes, 1803-ban nőtlen. 1801-ben az inszurrekcióból helyezték át zászlósként a 34. gyalogezredbe.¹⁹¹ 1803-ban a 39. gyalogezredbe került, 1805-ben alhadnagy lett, 1809-ben főhadnagy. Későbbi sorsa ismeretlen.¹⁹²

DRÁVECZKY FERENC 1782 körül született Drávecen (ma: Dravce, Szlovákia). Katolikus, magyar, nemes, nőtlen. 1799 végén zászlósként lépett be a 34. gyalogezredbe. A következő évben alhadnagy lett, az év végén rövid időre francia fogságba esett. 1805-ben főhadnagy, 1812-ben századoshadnagy, 1813-ban kapitány lett. 1809-ben megsebesült. 1820-ban kapitányként nyugdíjazták, 1850. május 12-én halt meg ismeretlen¹⁹³ helyen.¹⁹⁴

A négy tiszt pályafutása három különböző kategóriát takar. Gróf Esterházy Pál mint Esterházy Imre lovassági tábornok fia mindössze tizenhét évesen zászlósként kezdhette katonai pályafutását. Rendkívül gyorsan emelkedett, és ezt az apja 1792-es halála sem tudta megtörni. Harminckét évesen már tábornok lett, ez nagyon gyors katonai karriert sejtetett. Feltehetően 1809-ben altábornagy lehetett volna, sikerek esetén az 1813–1814-es harcokban akár hadtestparancsnokság sem lett volna elérhetetlen számára, ezt a békeidőkben akár még további előléptetés is követhette volna.

190 Kreipner 1900, 783 (apja életrajza), 825.; Weissenbacher 1896, 825.; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3127–3138 IR 34 MT 1801–1809.

191 Összesen huszonöt tisztet helyeztek ekkor az inszurrekcióból a reguláris seregbe.

192 MLST Karton 3129 IR 34 TL 1803; MLST Karton 3127–3129 IR 34 MT 1801–1803.

193 A kassai hadikassza területén, feltehetően szülőfalujában, Drávecen.

194 Kreipner 1900, 373. (fogságba esése Mincionál), 418–419. (sebesülése Sandomierz alatt), 804.; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3124–3151 IR 34 MT 1798–1815; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse II. 163.

Ebbe a kategóriába tartozott még gróf Erdődy Péter is, gróf Erdődy János horvát bán, lovassági tábornok fia is, aki 1789-ben 17 évesen alhadnagyként lépett be a hadseregbe, négy év múlva főhadnagy lett, újabb másfél év múlva már századoshadnagy. Feltehetően apja 1796-os halálát követően lépett ki a hadseregből. Anton Leyritz is ez a kategória, de nála feltehetően apja ezredbeli szolgálata adhatta a lökést a karrier gyors indulásában. Leyritzék esete nem egyedi, Christian Knorr von Rosenroth és fia Joseph is hasonló eset annyi különbséggel, hogy a kapitányként nyugalmazott apa „csak” császárkadéti rangot kapott fiának.

Zöldy Imre esete sem egyedi. Az inszurrekcióban a főtiszteket a vármeigyék jelölték, de akik a sorhadba át akartak lépni, azok rangmegtartással erre lehetőséget kaptak. Mindezt olyan időben, 1801-ben, amikor a háború végével a hadsereg létszámát csökkenteni kezdték. Jól mutatja ez a tény is, hogy a tisztikar utánpótlási bázisául természetes módon a magyar nemességet is komolyan számításba vették, hiszen olyan időszakban vettek át minimális tapasztalattal rendelkező magyar nemeseket főtiszti rangban, amikor erre a hadseregnek tulajdonképpen semmi szüksége sem volt.

Dráveczky Ferenc szolgálata kezdetének körülményeit nem ismerjük. Az biztos, hogy az ezredben nem szolgált felmenője, de a korszakban legalább ezredesként sem szolgált egyetlen Dráveczky sem. Nem elképzelhetetlen ugyanakkor, hogy magas rangú támogatója volt, családja egyik ága bárói címet kapott,¹⁹⁵ vagy egyszerűen a tiszthiány vezetett tisztként való szolgálatkezdéséhez. 1799 novemberében ugyanis hét tiszti hely nem volt betöltve. Egy alkalmas, németül beszélő nemes tisztjelöltet ebben a helyzetben feltehetően könnyebben nevezhetek ki zászlóssá. Dráveczky esetében azonban talán többről lehet szó, hiszen feltűnő, hogy mindössze nyolc hónapig volt zászlós, tehát hamar alhadnagy lett belőle. Szepes vármegyéből származott, ahonnan az ezredtulajdonos Kray Pál is, nem zárható ki tehát a kapcsolat közöttük, már csak azért sem, mert Kray halálával Dráveczky karrierje rendes mederbe terelődött, többéves előléptetésekkel. Kray egyébként – a többi ezredtulajdonoshoz hasonlóan – a

195 Szemethy 2020, 52.

tisztek előléptetésében saját szempontot is érvényesített. Mazur Zsigmondot, rokonát már az oláh határőrezredbe magához vette, amikor a 34. gyalogezred tulajdonosa lett, akkor Mazur két rangot ugorva lett kapitány az ezredben.¹⁹⁶ Az sem lehet véletlen, hogy Esterházy Pál a 34. gyalogezredbe került. Az ezredtulajdonos herceg Esterházy Miklós ugyan a család idősebb fraknói ágának feje volt, így Esterházy Miklós és Imre harmadunokatestvérek voltak csupán, de a családhoz tartozás tudata itt fontos lehetett.

A katonai karrier közvetlenül tisztként csak nagyon keveseknek indulhatott, elsősorban magas összeköttetéssel rendelkezőknek. A karrier potenciálja természetesen ehhez idomulva talán a legmagasabb az összes kategória közül. Az inszurgens tisztek átvétele pedig fontos tényező, ezt alább még ütköztetni fogunk hasonló áthelyezésekkel.

Császáradétkok

A vizsgálatba bevont 181 magyar tiszt közül mindössze hét kezdte katonai pályafutását császáradétként – azokat az eseteket leszámítva, amelyekben később a Testőrséghez került az illető.

SZTRÁZSAY GYÖRGY 1769-ben született Dócs (Doics, Dojes, Dojcs, ma: Dojč, Szlovákia) községben, Nyitra vármegyében. Katolikus, magyar, nemes,¹⁹⁷ nős. 1788-ban a 34. gyalogezredben császáradétként kezdte szolgálatát. 1790-ben zászlós, 1794-ben alhadnagy, 1797-ben főhadnagy, 1805-ben századoshadnagy, 1809-ben kapitány lett. 1812-ben őrnagyi karakterrel nyugdíjazták. 1800-ban Mincionál fogságba esett, 1809-ben Sandomierznél megsebesült. 1819. március 22-én halt meg szülőfalujában.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Lázár 2015, 249–250.; Just 1909, 42.

¹⁹⁷ Dócs községben az úrbéri rendezés idején Lotaringiai Ferencnek voltak csak úrbéres birtokai, másnak nem. Ez nyilván nem zárja ki, hogy allódiuma lehetett a Sztrázsay-családnak. Fónagy 2013a, 218.

¹⁹⁸ Kreipner 1900, 373. (1800-as fogságba esése), 418–419. (sebesülése 1809-ben), 850.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34

A csépanfalvi Teőke-testvérek,¹⁹⁹ Lénárd és Károly Koncsán-Dolyán községben születtek (ma: Dolány, Szlovákia) Szepes vármegyében 1750 és 1756 körül. Lénárd katolikus, Károly evangélikus,²⁰⁰ magyarok, nemesek, nőtlenek. A család régi szepesi²⁰¹ középbirtokos,²⁰² bene possessionatus család, a szepesi tízlándzsások egyike. Lénárd 1769-ben lett császárkadét az ezredben, 1772-ben zászlós, 1777-ben alhadnagy, 1784-ben főhadnagy, 1789-ben századoshadnagy, 1790-ben kapitány, 1792-ben nyugdíjazták, további sorsa ismeretlen.²⁰³ Károly 1774-ben privátkadétként lépett be, 1776-ban császárkadét, 1778-ban zászlós-kadét lett. 1784-ben zászlóssá, 1787-ben alhadnaggyá, 1789-ben főhadnaggyá léptették elő. 1794-ben rangmegtartás nélkül kilépett.²⁰⁴

JOHANN VON PITTER 1767-ben született Jabuka faluban, a későbbi Torontálalmáson a Bánátban. Katolikus, német, nemes, nő, egy lány édesapja. Az ezred fiúnevelő intézetéből²⁰⁵ 1785-ben vették át az ezredbe császárkadétnak. 1787-ben zászlós, 1789-ben alhadnagy, 1793-ban főhadnagy, 1797-ben századoshadnagy, 1799-ben kapitány lett. 1809-ben a 23. gyalogezredbe helyezték őrnaggyá előléptetve. 1810-ben a 37. gyalogezredhez került. 1812-ben őrnagyként nyugdíjazták. 1828-tól közel két évig a bergamoi térparancsnokság őrnagya, majd 1830 végén címzetes alezredeként végleges nyugalomba vonult. Nyugdíját nem sokáig élvezhette, 1831. június 21-én Alrinoban, Lombardiában meghalt. Pitter az ezred talán legtöbbet harcolt

ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3117 IR 34 TL 1790; MLST Karton 3117–3143 IR 34 MT 1791–1812; PP JR Buch 25. Majore II. 53.

199 A nevük Tőke, Theőke, Thőke formában is megtalálható.

200 A mustrajegyzékekben egyértelműen más vallásúnak vannak feltüntetve.

201 Nagy 1865, 283–284. Az egyik családtag 1790–91-ben és 1802-ben a vármegye egyik követe volt.

202 Fónagy Zoltán 1770 körül 607 hold úrbéres birtokot mutatott ki a család négy tagjának kezén és osztatlanul közös birtokként. Fónagy 2013b, 1463–1464.

203 Kreipner 1900, 851.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793.

204 Kreipner 1900, 851.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3115–3119 IR 34 MT 1790–1794.

205 Ez valószínűsíti, hogy apja az ezred tisztje volt korábban, erre viszont forrást nem sikerült fellelni.

tisztje volt, tizenöt hadjáratot harcolt végig, ebből tizennégyet az ezred kötelékében.²⁰⁶

ZACH KÁROLY Pesten született 1755. január 18-án. Magyar, katolikus, nemes, nőtlen. Károly a híres tábornok, báró Zach Antal Ferenc és a híres csillagász, Zach János Ferenc testvére volt. A korokban közismert Zach-testvérek édesapja, Zach József orvos Morvaországból érkezett, először Esztergomba, végül Pesten telepedett le, 1765-ben nemességet kapott.²⁰⁷ A család elmagyarosodott, János Ferenc ugyan csak gyermekkorát töltötte Magyarországon, de életében „igaz madgyarnak” tartotta magát, halála előtt a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé fogadta.²⁰⁸ Károly 1771 és 1773 között a Mérnökakadémián tanult, de kilépett. 1775-ben császárkadétként lépett a 23. gyalogezredbe. Még abban az évben a táborkarba helyezték, majd 1778-ban hadnaggyá előléptetve a törzsgyalogezredbe, az év végén pedig a 34. gyalogezredbe. 1784-ben lett főhadnagy, 1785 és 1786 között a bécsújhelyi akadémia állományában találjuk. Táborkari és bécsújhelyi szolgálata is jó képességekre és iskoláztatására utal. 1786-ban visszatért a 34. gyalogezredhez. 1789-ben századoshadnagy lett. 1793. április 13-án a Raimes és Vicoigne melletti ütközetben megsebesült, sebesülésébe öt nappal később belehalt.²⁰⁹

206 Kreipner 1900, 238. (sebesülése Neerwindennél 1793-ban), 258. (sebesülése Catillen-nál 1794-ben), 280. (fogságba esése 1795-ben), 321. (sebesülése és fogságba esése 1799-ben) 836.; Finke 1896, 741., 754.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3117 IR 34 TL 1790; MLST Karton 3118–3138 IR 34 MT 1793–1809; PP JR Buch 19. Oberstleutnants I. 179.

207 József fiai: János, Antal, Ferenc, Károly, lásd: Királyi Könyvek 47.227 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_47_0227.

208 Patkós 2004, 1378.; Vargha 2003, 53. János Ferenc hadmérnöki akadémiai tanulmányairól Gatti munkája nem tud, az csak Antalt és Károlyt ismeri. Károly 1773-as kilépése és János Ferenc pesti piarista tanulmányainak ez évi kezdete viszont gyanúsan egybeesik. Elképzelhető, hogy mindketten jártak az akadémiára, és együtt léptek ki. Gatti 1901, 299.

209 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X8TK-Q32>; Kreipner 1900, 858., 241. (sebesülése és halála); Gatti 1901, 299.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794.; Csillagász bátyjáról lásd: Vargha 2003.

ANTON VON VOLKMANN Balassagyarmaton született 1768 körül. Német,²¹⁰ katolikus, nemes, nős, apja tiszt volt. 1785-ben császárkadétként vették fel a 28. gyalogezredbe. 1788-ban zászlós, 1790-ben alhadnagy, majd alig egy hónapra rá főhadnagy lett áthelyezték a táborkarhoz. 1792-ben érkezett a 34. gyalogezredhez, de itteni szolgálata alatt is folyamatosan a táborkarnál teljesített szolgálatot, ahova 1793-ban vissza is helyezték. Itt folyamatosan haladva a ranglétrán 1794-ben már kapitány, 1797-ben őrnagy lett. 1801-ben a 43., 1802-ben az 53. gyalogezredbe osztották be, de még ebben az évben kilépett. Szolgálatát folytatva 1805-ben alezredesként ismét a táborkarba lépett be. 1806-ban az 53. gyalogezredhez helyezték át, ahol 1809-ben kiérdemelte az ezredesi előléptetést és a Katonai Mára Terézia-rend lovagkeresztjét. 1813-ban vezérőrnaggyá léptették elő. 1824. április 5-én halt meg Linzben.²¹¹

JOHANN SCHELL VON EHRENSCHILD 1748 körül született Segesváron. Erdélyi szász, evangélikus, nemes, nőtlen. 1766-ban vették fel a 34. gyalogezredbe császárkadétként. 1767-ben káplári, 1769-ben őrmesteri feladatokat látott el. 1772-ben lett zászlós, 1773-ban alhadnagy, 1781-ben főhadnagy, 1788-ban századoshadnagy, 1789-ben kapitány, 1797-ben őrnagy, 1800-ban alezredes, de még ebben az évben nyugdíjazták. 1820. július 24-én halt meg Nagyszebenben.²¹²

A szolgálatukat császárkadétként kezdők (illetve privátkadétkból ide előlépők) számára a hozott példák alapján komoly karrierlehetőség bontakozott ki. Császárkadétnak a katonai iskolákhoz hasonlóan elsősorban szintén katonai

210 A bácsi honos Volckmann János 1741. október 10-én kapott nemeslevelet Volckenheim előnévvel. Elképzelhető, hogy Anton édesapjáról, esetleg nagyapjáról van szó., lásd: Királyi Könyvek 39.154 https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/hu_mnl_ol_a057_39_0154

211 Kreipner 1900, 854., Hirtenfeld 1857b, 900–902.; Marx 1838, 294.; Schmidt-Brentano 2006, 106.; Schematismus 1825, 470.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3118 IR 34 TL 1793; MLST Karton 3118 IR 34 MT 1793.

212 Kreipner 1900, 842.; Schematismus 1821, 475.; MLST Karton 3073 IR 34 MT 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; MLST Karton 3125 IR 34 MT 1800 04 és 1800 10; MLST Karton 3115–3125 IR 34 MT 1789–1800; PP JR Buch 19 Oberstleutnants I. 107.

gyerekeket vettek fel. A haláleset és kilépés nélkül számukra a kapitányi rang elérése, tehát a szokványos főtisztai karrier könnyedén elérhető közelségben volt. A két nyugalmazott kapitány, Teőke Lénárd és Sztrázsay György negyvenkét, illetve negyvenhárom évesen vonultak nyugdíjba. Ha maradnak a hadsereg kötelékében, akkor néhány éven belül őrnagyok lehettek volna. Teőke Lénárd esetében feltehetően családi ok állhatott a háttérben, hiszen Károly is két évben belül kilépett. Schell és Pitter teljes karriert futottak be, törzstisztként végezték a pályafutásukat. Volkmann rendkívül tehetséges és bátor katona volt. 1809-es haditette még a Mária Terézia-rendek közül is kiemelkedő ügyességről és kvalitásról tett tanúbizonyságot. Korai halála egy potenciálisan még magasabbra ívelő karrier tört meg. Az eddigi példák közül leginkább Hrabovszky Jánossal állítható párhuzamba.

Az eddigi kategóriákban az volt a közös, hogy az újdonsült katona nem saját érdemei alapján, hanem elsősorban születése vagy családjának érdemei, elsősorban katonai szolgálata miatt kapta meg a pályája indulásánál az előnyt. A születési előny a két magas rangú arisztokrata esetében egyértelmű, azonban fontos hozzátenni, hogy mindkét tiszt édesapja magas rangú katona is volt egyben. Mind a kifejezett katonai képzést nyújtó intézményeknél, mind a császárkadéti kezdésnél is az alapelv az apa katonai szolgálata volt. Nehéz ebben a gyakorlatban nem ugyanazt látni, amit Olga Khavanova mutatott ki Mária Terézia idején az iskoláztatási támogatások rendszerében, a szülők érdemeinek jutalmazását a gyermek iskoláztatásában.²¹³ Nyilvánvalóan a tisztai pályafutások tekintetében a konvertiták és az árvák nem kerülhettek előtérbe, hanem az apa katonai szolgálata volt a mérvadó. Ilyen tekintetben a meritokrácia elvének másodgenerációban történő érvényesülésének lehetünk tanúi. A katonai karrier kezdeténél a fő szempont az apa szolgálata, nem pedig a társadalomban, különösen annak rendi vonatkozásában elfoglalt pozíció. Feltűnő, hogy alig akad arisztokrata Erdődyn és Esterházyk kivül. Ez szintén az érdemek elismerésének elsőségét bizonyítja.

213 A kamarai hivatalnokok körében a meritokratikus elvek működéséről l.: Khavanova 2014, 1214.

A bécsújhelyi kadétház és a mérnökakadémia diákjainak a bekerülésénél ugyan döntően számított az apa katonai szolgálata, de a fiú további sorsát saját teljesítménye határozta meg. Az akadémiákról ugyanis már saját eredményeik alapján kerültek különböző beosztásokra. A legjobbak zászlósként, lovasságnál alhadnagyként kezdhették pályafutásukat, ez néhány éves előnyt jelentett, különösen béke idején. A legjobb hallgatók egész karrierjét végigkísérhette az akadémiai jó teljesítmény, mert a táborkarban mindig szükség volt képzett, jó képességű tisztekre. A császári-királyi hadsereg hadmérnökei ebben a korszakban a világ élvonalába tartoztak. Ismét utalni kell Olga Khavanova által kimutatott, Mária Terézia által tudatosan végrehajtott váltás ezen a területen is világosan érvényesült. Ez a kettős kiválasztási rendszer, az apai érdeme alapján bekerülni az oktatásba, majd a saját érdemek alapján elkezdni a pályafutást, emelete a tisztikar színvonalát. Ugyanakkor a 34. gyalogezred számai azt mutatják, hogy az elméleti képzésben részesült tisztek száma még mindig rendkívül alacsony szinten maradt. A tisztikar utánpótlását hatalmas arányban még mindig a katonai előképzettség nélküli, civil szférából érkezettek adták.

Kissé más a helyzet a nemesi testőrök esetében. Mivel a Testőrségbe a megyék delegálták a nemesifjakat, itt az érvényesülés útja a megyei közéleten keresztül vezetett. Az uralkodónak erre közvetlen befolyása nem volt, legfeljebb elutasíthatta a felvételt, erre azonban nem gyakran került sor. A Testőrség tehát rendi alapon működő intézmény képét mutatja. Nem mehetünk el ugyanakkor azon tény mellett, hogy Testőrség tagjainak kiválasztását ugyan az uralkodó közvetlenül nem tudta irányítani, de az intézmény működésébe komoly befolyása lehetett. Ismertes Kisfaludy Sándor és társainak Testőrségből való kizárásának története, amely ugyan elsődlegesen fegyelmi vétség következménye volt, viszont magát a fegyelmi vétséget nem sikerült a tettesekre bizonyítani, így a kizárás a gárda kapitányának javaslatára történt,²¹⁴ de az uralkodó hatalmi szavára.²¹⁵ Ilyen tekintetben itt nem találhatjuk meg a meritokrácia elvét, de az uralkodó mégis rendelkezett egyfajta szelekciónak lehetőségével. Hasonló módon nem találhatjuk meg közvetlenül a saját érdem alapján történő szelekciónak sem. A Testőrségbe bekerültek automa-

214 Gálos 1931, 7–8.

215 Markó 1929, 377.

tikusan alhadnagyi rangot kaptak, ez a testőri szolgálatuk végével sem változott. Legfeljebb ott mutatható ki némi szelekció – amint azt Kisfaludy esetében némileg látható –, hova helyezték a testőrt. Ez a példában említett esetben elsősorban fegyelmi indokkal történt, de megláthatjuk benne a képzés megvetése miatti kegy megvonását is, hiszen a tanórákat nem látogató testőrök szakismeretei is alacsony szinten állhattak, így csak másodrangú alakulatokba kaphattak besorolást.

A hadseregbe tehát a rendi és a meritokratikus elv alapján bekerült tisztek előmenetelét tekintve a végigvitt karrierek tekintetében az alsó határt főtiszti pálya csúcspontján, a kapitányi rangban találjuk meg, de viszonylag ritka, hogy az ötvenedik életévéig szolgáló tisztt ne ért volna el törzstiszti rangot. A kiemelkedő katonai tehetséggel rendelkezők számára a lehetőség adott volt a tábornoki karba, de akár a felsőbb katonai vezetésbe is bekerülni. A társadalmi rang nem volt akadály a felemelkedés előtt. Esterházy esetében a rendkívül gyors emelkedés bizonyára az apának, családnak is szólt, de nem csak annak. Számtalan olyan esetről is tudunk, hogy arisztokraták és egyben magas rangú tábornokok gyermekei nem vitték sokra a hadseregben, vagy pedig nem harctéren szolgáltak, hanem névleges katonai rangot kaptak, vagy gárdaszolgálatot láttak el. Mindenesetre a legnagyobb karrierlehetőség az ő számukra volt kilátásban. Ismert Hadik András fiainak sorsa: András lovassági tábornoki rangig vitte, Károly negyvenegy évesen altábornagyként a Marengonál szerzett sebesülésbe halt bele. A magas rang kilátása azonban ezen csoport egésze számára elérhető távolságban volt. Nyilvánvaló, hogy a kiemelkedő személyes bátorság és katonai tehetség mellé a szerencsére is szükség volt. Hrabovszky és Volkmann esetében a Katonai Mária Terézia-rend hozta meg az áttörést. Volkmann idő előtti halála akadályozta meg a további előlépést, Hrabovszky viszont képes volt az egyik legnagyobb súlyú pozíció, a főhadparancsnokság elérésére is.

Nem túlzás kijelenteni, hogy ez a csoport jelentette a hadsereg tábornoki karának potenciális utánpótlását.

A következőkben a tiszteknek más fajta kategóriáit veszem sorra. Itt már sokkal korlátozottabban érvényesül a központi akarat, sokkal inkább a spontán tiszttutánpótláson van a hangsúly, így a társadalmi rétegződéssel is szorosabb kölcsönhatást figyelhetünk meg.

Privátkadétok

Réfi Attila mutatta ki, hogy a hadsereg tisztikarának utánpótlásának gerincét az önköltséges hadapródok adták. Ezt a megállapítást Réfi a törzstiszti kar vizsgálatával tette. Kérdéses, hogy ez a megállapítás a főtisztikarra is igaz-e. Elég a pusztá számadataira mutatni, amely szerint a 181 tisztből 73 önköltséges hadapródként kezdte katonai pályafutását (közülük ketten később kerültek a Testőrséghez). Ez a 71 fő a teljes állomány 39%-a, tehát szűk két ötöde. Réfi Attila vizsgálatában a huszártörzstisztek között 32,3% volt ez az arány. Réfi megállapítását tehát a főtisztikar utánpótlása tekintetében még fokozottabban érvényesnek tekinthetjük. Megfordítva az adatokat, feltételezhetjük, hogy a katonai szolgálatukat privátkadétként kezdő tisztek számára a törzstiszti rang elérése korántsem volt elérhetetlen.

A Csörgey-testvérek, László és Gáspár a Pozsony vármegyei Elő Patonyban (ma: Lég/Lehnice része Masníkovo néven, Szlovákia) születtek, László 1750. május 27-én, Gáspár 1759. április 17-én. Magyarok, katolikusok, nemesek, nőtlenek. László 1771-ben privátkadétként lépett a 34. gyalogezredbe. 1775-től káplár, 1778-tól zászlós, 1783-tól alhadnagy, 1788-tól főhadnagy, 1793-tól századoshadnagy, 1795-től kapitány. 1805. október 15-én nyugdíjazták. Későbbi sorsa ismeretlen.²¹⁶ Gáspár 1780-ban lett privátkadét a 34. gyalogezredben. 1787-ben káplárra, 1788-ban zászlóssá, 1789-ben alhadnaggyá, 1794-ben főhadnaggyá, 1799-ben századoshadnaggyá, végül 1800-ban kapitánnyá léptették elő. 1810. június 30-án nyugdíjazták. Szülőfalvában telepedett le, ott halt meg 1823. június 1-én.²¹⁷

SÁGHY ANTAL 1781. április 8-án született Répceszemerén. Katolikus,

216 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V14F-6FP>; Kreipner 1900, 244. (sebesülése 1793-ban Famars-nál), 280. (sebesülése 1795-ben), 800.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3118–3131 IR 34 MT 1793–1805.

217 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V14F-4X4>; Kreipner 1900, 800.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34

magyar, nemes, nős, két gyermeke született. 1799-ben privátkadétként lépett a 34. gyalogezredbe. Alig öt hónap múlva, 1800 elején zászlós lett, 1801-ben alhadnagy, 1809-ben főhadnagy, 1812-ben századoshadnagy, végül 1813-ban kapitány. 1824. május 1-én lépett nyugállományba kilenc hadjáratot és egy sebesülést magában foglaló katonai pályafutást követően. 1845. április 20-án Kisigmádon, Komárom vármegyében halt meg.²¹⁸

TOMSICS IMRE 1789-ben született a Zemplén vármegyei Kiszáron (ma: Malé Ozorovce, Szlovákia). Katolikus, magyar,²¹⁹ nemes, nőtlen. 1807-ben érkezett a 34. gyalogezredbe privátkadétként, 1809-ben zászlóssá, 1813-ban alhadnaggyá, 1815-ban főhadnaggyá, 1831-ben századoshadnaggyá, majd 1835-ben kapitánnyá léptették elő. 1835. április 16-án vonult nyugállományba, 1859. február 8-án (Sátoralja)Újhelyen halt meg. Az 1848–1849-es eseményekben nem vett részt.²²⁰

MOCSÁRY JÓZSEF 1794-ben született Hibe községben, Zemplén vármegyében (ma: Hybe, Szlovákia). Katolikus, magyar,²²¹ nemes, nős. 1810-ben a 19. gyalogezredben lett privátkadét. 1812-ben káplári, majd még azévben őrmes-

RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3118–3140 IR 34 MT 1793–1810; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse II. 119. A Csörgy-testvérek adataihoz nyújtott segítségéért köszönetemet fejezem ki Német Tibornak, aki – László és Gáspár Imre nevű testvérének hatodik generációs leszármazottjaként – segítette munkámat.

218 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V4KF-3PC>; Kreipner 1900, 373. (fogságba esése Mincionál 1800-ban), 528., 841.; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3125–3151 IR 34 MT 1800–1815; PP JR Buch 32. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse I. 387.

219 Minősítése szerint beszélt németül, magyarul, szlovákul és latinul jól, olaszul közepesen. PP JR Buch 35. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse IV. 244.

220 Kreipner 1900, 543., 851.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3138–3151 IR 34 MT 1809–1815; PP JR Buch 35. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse IV. 244.

221 Minősítése szerint beszélt németül, magyarul, szlovákul jól, olaszul és latinul valamelyest. PP JR Buch 36. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse V. 288.

teri szolgálatra osztották be, 1813 tavaszán zászlós lett. Az év őszén került a 34. gyalogezredbe, ahol még az év végén alhadnaggyá léptették elő. 1828-ban lett főhadnagy, 1833-ban századoshadnagy, 1837-ben kapitány. 1842. június 1-én nyugállományba vonult. 1847. október 17-én halt meg Kassán.²²²

JURINICH ISTVÁN 1784-ben született Varasdon, a Katonai Határőrvidéken. Horvát,²²³ katolikus, nemes, nőtlen. 1805 végén került privátkadétként az 53. gyalogezredbe, egyben zászlóssá is előléptették. 1809-ben alhadnagy, 1812-ben főhadnagy lett. 1813-tól 1814-ig a horvát-szlavón banderialis gyalogszászlóaljnál szolgált századoshadnagyként. 1814-ben helyezték át a 34. gyalogezredbe, ahol 1815-ben kapitánnyá léptették elő. 1836-ban a 19. gyalogezredhez helyezték át, egyben őrnaggyá léptették elő. 1840. április 1-ével nyugdíjazták címzetes alezredesként. 1855. december 24-én halt meg Zágrábban. Az 1848–1849-es harcokban nem vett részt. Két alkalommal sebesült meg.²²⁴

WÖBER ANTAL Szegeden született 1773 körül.²²⁵ Magyarországi német, katolikus, polgár, ismeretlen időpontban nemességet kapott,²²⁶ nős. Gyermekei miatt menekült a hadseregbe. 1791-ben privátkadétként lépett az 52. gyalogezredbe. Még ebben az évben frájter, majd káplár lett, 1793-ban őrmester. 1794-ben lett zászlós, 1797-ben alhadnagy, 1799-ben főhadnagy.

222 Kreipner 1900, 553., 829.; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3145–3151 IR 34 MT 1813–1815; PP JR Buch 36. Hauptleute / Rittmeister I. Klasse V. 288.

223 Minősítése szerint beszélt németül, horvátul, latinul és magyarul. PP JR Buch 20. Oberstleutnants II. 53.

224 Kreipner 1900, 544., 817.; Weissenbacher 1896, 501., 816.; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3147–3151 IR 34 MT 1814–1815; PP JR Buch 20. Oberstleutnants II. 53.

225 A mustrajegyzékből 1772-es születésre következtethetünk, a nyugdíjkönyvben 1775-ös születési év található. Reizner János 1771-es születést ír, utóbbit fogadtam el, mert a karrier adatai ezt valószínűsítik. Reizner 1899, 104.

226 Apja kötélverő mester volt. A Királyi Könyvekben nem található a család nemessége. Wöber György 1848-ban Szeged város követeként vett részt az országgyűlésen, 1849 és 1855 között a város polgármestere volt. Az 1811-es mustrában találkozunk először a nemességet jelölő „von” szóval a nevében. Ugyanakkor az 1800-as inszurrekcióban tisztként szolgált, tehát ekkor már nemes volt. Nem elképzelhetetlen tehát, hogy akár nemesként városba költöző és ott iparosi életmódot folytató vagy pedig iparos polgárként nemességet szerző családról van szó.

1800–1801-ben az inszurrekcióban századoshadnagyként szolgált, de 1804-ig csak számfeleltként. 1805-ben helyezték át a 34. gyalogezredbe kapitánnyá előléptetve. 1812-ben a csatatéren elesett Mazur őrnagy helyébe őrnaggyá lépett elő. 1814-ben a 19. gyalogezredbe helyezték alezredessé előléptetve, de még ebben az évben a 33. gyalogezredbe került. Innen 1819-ben az 52. gyalogezredbe helyezték át ezredessé előléptetve. 1830-ban vezérőrnagyi, 1836-ban altábornagyi előléptetést kapott. 1851. március 3-án tábornaszernagyi ranggal nyugállományba helyezték. 1848–1849-ben az *Judicium Delegatum Militare Mixtum* elnökhelyettesenként tevékenykedett. 1852. november 28-án halt meg Bécsben.²²⁷

LANGHY IGNÁC KÁROLY Karánsebesen született 1773. január 16-án. Katolikus, magyar, nemes, nős. 1794-ben privátkadétként vették fel az 1. báni határőr-gyalogezredbe. 1796-ban az inszurrekcióban alhadnagyként harcolt, majd 1797-ben furirként a 2. helyőrségi ezredbe került. A következő évben főfurír lett a 43. gyalogezredben, ahonnan 1802-ben leszerelték. Az 1808-ban felállított brucki Landwehr-zászlóaljba főhadnagyként vették fel. A Landwehr felosztatását követően 1810-ben a 34. gyalogezredbe került, ahonnan főhadnagyként nyugdíjazták 1815-ben. Alik két hónap múlva a regensburgi szállítási különítményben ismét alkalmazták, majd 1816-ban Osoppoba került a térparancsnokság főhadnagyaként. Ezen év végén végleg nyugdíjazták. 1842. december 4-én halt meg Budán.²²⁸

227 Kreipner 1900, 858.; Weissenbacher 1896, 461.; Geschichte 1871, 366.; Frank 1974, 234.; Wurzbach 1889. 214.–215.; Schmidt-Brentano 2007, 204.; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3130–3147 IR 34 MT 1804–1814; MLST Karton 4489 IR 52 TL 1819 06; MLST Karton 4417 IR 52 ML 1920; MLST Karton 4488 IR 52 MT 1819 06, 08.; PP JR Buch 10. Generale II. 15.; Ternions Buch 18 Ternion 1, Generale, Grundbuch Nr. 529.

228 Kreipner 1900, 824.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3140–3150 IR 34 MT 1810–1815; PP JR Buch 51. Oberleutnants I. 311.

KRAMARITS ANDRÁS 1792-ben született a Vas vármegyei Lócson. Katolikus, magyar, birtokos nemes,²²⁹ 1811-ben nőtlen. 1808-ban privátkadétként vették fel a 34. gyalogezredbe, ahol a következő évben zászlós lett. 1811-ben rangvesztéssel kizárták a hadseregből. Ennek oka és későbbi sorsa is ismeretlen.²³⁰

MÓGA JÁNOS az ismert 1848-as tábornok 1784. december 12-én született Brockón, Nyitra vármegyében. Magyar, katolikus, nemes, nős, két fia és egy lánya született. 1802-ben lépett a 2. gyalogezred kötelékébe privátkadétként. 1803-ban káplár, 1804-ben zászlós, 1805-ben alhadnagy, 1809-ben főhadnagy lett. A wagrami csatában súlyosan megsebesült, amely miatt 1810-ben címzetes századoshadnagyként nyugdíjazták. Két év múlva tényleges századoshadnagyként reaktiválták a 46. gyalogezred soraiban. 1814-ben kapitány lett, még ebben az évben a 34. gyalogezredbe került át. 1820-ban a 2. gyalogezredbe helyezték őrnaggyá előléptetve. 1829-ben a 33. gyalogezredbe került, ahol 1831-ben alezredessé, majd 1835-ben az 52. gyalogezredbe helyezve ezredessé léptették elő. A vezérőrnagyi rangot 1842-ben nyerte el. Az 1848-as események közepén, 1848. június 21-én lett altábornagy. 1848-ban ő vezette²³¹ a magyar hadsereget Jellačić ellen, 1848. szeptember 29-én Pákozd-nál, győzelmet aratott, Schwechat mellett 1848. október 30-án vereséget szenvedett. 1848. november elsején rangjáról lemondva visszavonult. 1849 elején Windisch-Grätz elfogatta. A haditörvényszék rangfosztásra, hadseregből való kitasztásra, valamint ötévnyi várfogságra ítélte. 1849. szeptember 2-ával zárták ki a hadseregből. Büntetését Olmützben letöltve veje, Lázár György szászerkedi birtokán élt 1861. november 10-i haláláig.²³²

229 Fényes Elek munkájában Lócs birtokosai között találhatjuk a Kramarics-családot is, lásd: Fényes 1851b, 35.

230 MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3138–3148 IR 34 MT 1809–1814.

231 A parancsnokságot 1848. szeptember 27-én vette át.

232 Kreipner 1900, 519., 829.; Kirchtaler 1895, 619.; Ebhardt 1888, 977.; Schmidt-Brentano 2006, 120.; Geschichte 1871, 374.; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST karton 3147–3151 IR 34 MT 1814–1815; PP JR Buch 10. Generale II. 25.

VAJDA JÓZSEF 1764 körül született Bucsú községben, Vas vármegyében. Magyar, katolikus, birtokos nemes,²³³ 1805-ben nőtlen. 1784-ben privátkadétként került a 34. gyalogezredbe. 1787-ben káplár, 1789-ben zászlós, 1793-ban alhadnagy, 1797-ben főhadnagy, 1800-ban századoshadnagy, 1805-ben kapitány lett. 1806. szeptember 30-án rangmegtartással kilépett a hadseregből. További sorsa ismeretlen.²³⁴

KAZAY SÁNDOR 1784. október 10-én született Baracskán, Fejér vármegyében. Magyar, református, birtokos nemes,²³⁵ 1805-ben nőtlen. 1801-ben privátkadétként vették fel a 34. gyalogezredbe. 1804-ben káplári szolgálatot látott el, de még ebben az évben zászlósi helyet vásárolt magának. 1805-ben alhadnaggyá léptették elő. 1811. április 30-án rangmegtartás nélkül kilépett a katonai szolgálatból. Későbbi sorsa ismeretlen.²³⁶

MESZLÉNYI JÁNOS 1768-ban született Velencén, Fejér vármegyében. Katolikus, magyar, középirtokos nemes,²³⁷ nős, felesége Polimperger Teréz, két fia született. 1785-ben lett privátkadét a 34. gyalogezrednél. 1788-ban káplárrá, 1789-ben zászlóssá, 1790-ben alhadnaggyá léptették elő. 1794-ben rangmegtartás nélkül kilépett, feltehetően családi ok miatt. Ezután nősült meg, 1811-ben halt meg.²³⁸

233 Fényes Eleknél közbirtokosként találjuk a Vajda-családot Bucsú községben, lásd: Fényes 1851a, 170.

234 Kreipner 1900, 855.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST karton 3117–3133 IR 34 MT 1791–1806.

235 Fényes Eleknél Baracska birtokosa között találjuk a Kazay-családot. Fényes 1851a, 88.; Fónagy 2013b, 1052. Kazay Sándor birtokos a Veszprém vármegyei Bándon és Tótvázsonyban.

236 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V5ST-VKB>; Kreipner 1900, 813.; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3130–3142 IR 34 MT 1804–1811.

237 Fónagy 2013b, 1172.

238 Kreipner 1900, 828.; Sárváry 1993; Nagy 1894, 60.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794. Ezúton köszönöm meg Sárváry Mariann segítségét.

GYURKOVICS ANDRÁS 1765 körül született Landshutban, Morvaországban (ma: Lanžhot, Csehország). Feltehetően apja katonatisztként szolgált itt. magyar, katolikus, nemes, nőtlen. 1780-ban privátkadétként került a Czartoryski-vérteszredbe. 1784-ben vicekáplár, 1786-ban káplár lett. 1788-ban a 40. gyalogezredbe került alhadnaggyá előléptetve. 1789-ben lett főhadnagy. 1793-ban a táborkarba kérte át magát, ahol 1794-ben kapitány lett. Egészségi állapota miatt 1796-ban nyugdíjazták, de 1797-ben újból a 40. gyalogezredbe került. 1798-ban helyezték át a 34. gyalogezredhez. 1801-ben lett őrnagy. 1802-ben a 63. gyalogezredhez vezényelték. 180a-ban alezredessé előléptetve a 24. gyalogezredhez került, 1807-ben pedig ezredessé előlépve az 52. gyalogezred parancsnoka lett. 1809-ben vezérőrnaggyá léptették elő. 1817 elején altábornagyi kinevezést kapott, de 1817. december 21-én Péterváradon meghalt.²³⁹

SZLOBODA PÁL 1779. január 13-án született Csejtén, Nyitra vármegyében (ma: Čachtice, Szlovákia). Magyar,²⁴⁰ evangélikus, nemes, nőtlen. 1800 elején lépett be a 34. gyalogezredbe privátkadétként. 1803-ban káplár, 1805-ben zászlós, még ebben az évben alhadnagy lett. 1812. október 11-én halt meg Pozsonyban, miközben szabadságát töltötte.²⁴¹

239 Kreipner 1900, 811.; Schmidt-Brentano 2006, 38. (tévesen Sámuel keresztnévvvel); Kempen 1912, 428–429.; Nagy 1858c, 495–496.; Nagy 1868b, 265–266.; Pálmány 2019b, 1192–1193.; Wrede 1898a, 478.; Geschichte 1871, 237.; Schematismus 1810, 29.; Schematismus 1811, 33.; Schematismus 1812, 32.; Schematismus 1813, 23.; Schematismus 1814, 20.; Schematismus 1815, 51.; Schematismus 1816, 47.; Schematismus 1817, 46.; Schematismus 1818, 604.; Offiziers Heiratsbuch 3. 1810–1818 41.; MLST Karton 1994A IR 24 TL 1807; MLST Karton 3128 IR 34 TL 1802; MLST Karton 3616 IR 40 MT 1797. 09.; MLST Karton 4459 IR 52 MT 1807. 11.; Karton 4459 MLST Karton 11.506 CR Czartoryski ML 1787; SB Prot. Nr. 68 283.; SB Prot. Nr. 81 837.; SB Prot. Nr. 93 576.; SB Prot. Nr. 143 446–447.; SB Prot. Nr. 152 408–409.; SB Prot. Nr. 161 264–265.; SB Prot. Nr. 169 262–263.; SB Prot. Nr. 177 268–269.; SB Prot. Nr. 186 354–355.; SB Prot. Nr. 195 364–365.; SB Prot. Nr. 206 386–387.; SB Prot. Nr. 227 57.

240 Nevéből kifolyólag szlovák nemzetisége elképzelhető. Minősítését nem sikerült fellelni, nyelvtudásáról nem áll rendelkezésre adat.

241 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V16F-N41>; Kreipner 1900, 846.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3131–3143 IR 34 MT 1805–1812.

A katonai szolgálatokat privátkadétként kezdő tisztek pályaképe meglepően hasonlít a katonai nevelőintézetekből kikerültekkel, valamint a császárkadéttal. Az adott szituációtól függően a tiszti rang eléréséig hosszabb időt kellett várniuk. Háborús időben, amikor tartalékegységeket kellett felállítani, tiszti veszteségek is gyakrabban előfordultak, könnyebb és gyorsabb volt az előremenetel. Békeidőben viszont egyértelműen hosszabb volt számukra a várakozási idő a tiszti rangig. A privátkadét önmagában közlegényi rangot jelentett, ezért – főként a korszak első felében – végig kellett járni a ranglétrát. Természetesen sokkal rövidebb időt kellett altiszti szolgálatban tölteni, mint a többi legénységi állományúnak. A császárkadétnál ugyan a rangban nem jelent meg, de a valóságban őket is beosztották viszonylag rövid altiszti szolgálatra. Az altisztként szolgáló kadétek nem minden esetben járták végig a teljes ranglétrát (frájer, káplár, őrmester), gyakran kihagytak egy-egy rangot.

A tiszti rangot elérve viszont előmenetelük már nagy egyezőséget mutat, tehát nem mutatható ki az előmenetelben önálló „privátkadéti” út. Mivel fiatalon, általában harmincadik életévük betöltése előtt tisztek lettek, számukra sem volt elérhetetlen a tábornoki karba bekerülni. Wöber, Móga és Gyurkovics példája azt mutatta, hogy ehhez még a Katonai Mária Terézia-rend sem kellett. A privátkadéti pályakezdet viszonylag széles kör számára elérhető volt, ráadásul lehetőséget adott kiemelkedő katonai karrierre is. Ez önmagában vonzóvá tette ezt a karriertípust. A privátkadétek felvétele az ezredtulajdonosok hatáskörében volt, ez nem tette szükségessé az Udvari Haditanács vagy akár valamelyik főhadparancsnokság közreműködését, az ezredtulajdonosok felvehettek ezredükbe tehetségesnek tűnő fiatal tisztjelölteket. Így sokkal könnyebb lehetett a hadseregbe bekerülni, mint a sokkal erősebb összekötötést igénylő tisztképző intézetekbe vagy az uralkodó személyes döntését feltételező császárkadéti rangba. Az ezredhez összekötötést jelenthetett akár egy ott szolgáló tiszt, aki lehetett rokon, ismerős, barát, de akár a nagybirtokos ezredtulajdonos szolgálatában álló uradalmi tiszt is.

A potenciális karrier ebben az esetben is – az előző kategóriához hasonlóan – a legmagasabb főtiszti rangot, a kapitányit ígérte. Kimutatható, hogy ezt egyfajta célnak is tekintették a tisztek, mert a nyugdíjjal véget érő tiszti pályafutások jelentős része kapitányi nyugdíjazással zárult. Abban az esetben, ha a tiszt

vállalta a további szolgálatot, előbb-utóbb a törzstiszti előléptetés sem maradt el. Tábornoki előlépéshez különös bátorság és szerencse kellett, de a törzstiszti rang elérhető volt privátkadétként a hadseregbe kerülve is. A viszonylag kevés törzstiszti előléptetést a korai kilépések, illetve az ötvenedik életév előtti vagy ahhoz közeli, kapitányként történt nyugdíjazás és a – viszonylag ritkán előforduló – szolgálat közbeni elhalálozás indokolja.

A privátkadétek körének társadalmi összetételének meghatározása – azon túl, hogy nemességük nagyon sok esetben bizonyítható, a többi esetben a privátkadéti szolgálat vállalásának anyagi terhe miatt erősen feltételezhető – meglehetősen egysíkú képet mutat. Született arisztokratát egyet sem lehet találni a 70 fős csoportban. A szórványos adatokból arra következtethetünk, hogy alapvetően ez a kategória a kis- és középbirtokos nemesség, esetleg a polgárság számára adott lehetőséget a katonatiszti pályára, közülük is inkább az elsőgenerációs katonáknak. Ezen jellegzetesség tükröződik a kilépésekben is. Meszlényi János esetében szinte biztosan a családi birtokviszonyokkal indokolható a kilépés, esete bizonyára nem egyedi. A fiatalon katonai pályát választó birtokos nemesek számára addig lehetett vonzó a katonai életpálya, amíg nem volt saját birtokuk. Öröklés, esetleg sikeres birtokper esetén kiléptek a seregből és civil pályán folytatták életüket: gazdálkodtak, megházasodtak, családot alapítottak.

A soproniak

Az eddigi, pályakezdés szerinti csoportosítás logikáját némileg megtörve ki kell emelni egy sajátos csoportot, a soproni, illetve Sopron környéki születésű evangélikus tiszteket. A 181 tisztből heten tartoznak ebbe a csoportba. Az már önmagában is érdekes, hogy egy tíz-tizenötezer fős lakosságú város meglepően sok tisztet bocsátott ki, miközben egy másik, hasonló nagyságrendű város, Győr például ötöt, amelyből egy tisztgyerek testvérpár, egy pedig idegen tiszt fia volt. A soproniak közül hárman magyarok, ketten biztosan nemesek, közlegényként kezdték pályafutásukat. A négy német közül viszont hárman privátkadétként, egyikük adminisztratív területen. Számunkra most a négy német tiszt érdekes.

CHRISTIAN STANG 1769. december 26-án született Süttörön, Eszterhá-zán, a mai Fertődön.²⁴² Német, evangélikus, feltehetően polgár, 1805-ben nőtlen. 1789 végén lépett privátkadétként a hadseregbe. Fél év múlva kapott zászlósi kinevezést. 1793-ban alhadnagy, 1797-ben főhadnagy lett. 1805-ben rangja megtartása nélkül kilépett. További sorsa ismeretlen.²⁴³

LEOPOLD BUSCH 1749 körül született Sopronban. Német, evangélikus, feltehetően polgár, nőtlen. 1775-ben vették fel a 34. gyalogezredbe privátkadétként. 1778-ban fráter, 1788-ban őrmester lett. 1789-ben léptették elő zászlóssá, 1793-ban alhadnaggyá, 1797-ben főhadnaggyá. 1798-ban nyugdíjazták. Halálának helye és ideje ismeretlen.²⁴⁴

GOTTLIEB SCHWENK 1751 körül született Sopronban. Német, evangélikus, feltehetően polgár, nőtlen. 1770 elején lépett be a 34. gyalogezredbe privátkadétként. 1776-ban fráter, 1778-ban káplár, 1787-ben őrmester lett. 1794-ben zászlósi előléptetést kapott, 1797-ben alhadnaggyá, 1799-ben főhadnaggyá, 1809-ben századoshadnaggyá, majd még ebben az évben kapitánnyá lépett elő. 1812 derekán kapitányként nyugdíjba vonult. Sopronban halt meg 1827. május 30-án.²⁴⁵

242 Feltehetően édesapja az Esterházy-uradalom alkalmazottja lehetett, l.: 1780. szept. 21. „Az új erdősz, Stang Forstmeister Eszterházán utasítást kapott az összes erdő felülvizsgálására.” Mócsényi 1998. a791.; soproni származására l.: Csatkai 1942, 99.

243 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/XCGH-SG3>; Kreipner, 289. (sebesülése 1796-ban Itáliában), 337. (sebesülése 1799-ben Cascine Grossa mellett), 342. (sebesülése 1799-ben Fresanora mellett), 847.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3118–3131 IR 34 MT 1793–1805.

244 Kreipner 1900, 305. (sebesülése 1797-ben Mantovában), 798.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 174, 1796; MLST Karton 3118–3123 IR 34 MT 1793–1797.

245 Kreipner 1900, 845.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794; MLST Karton 3118–3143 IR 34 MT 1793–1812; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister I. Klasse II. 120.

HILLINGER KÁROLY 1742–1743 körül született Sopronban. Magyarországi német, evangélikus, nemes,²⁴⁶ nőtlen. Apja mészáros.²⁴⁷ 1759-ben furírként lépett be a 34. gyalogezredbe. 1770-ben ezredadjudtáns lett. 1772-ben alhadnagynak nevezték ki, 1778-ban főhadnagyi, 1784-ben századoshadnagyi, 1787-ben kapitányi, 1793-ban őrnagyi, 1797-ben alezredesi előléptetésben részesült. 1798-ban ez ezred alezredesi zászlóaljával együtt átadták az újonnan szervezett 62. gyalogezrednek. 1799-ben ezredesi előléptetésekor maga kérte, hogy a 34. gyalogezred élére helyezték. 1805-ben vezérőrnaggyá léptették elő, de még ebben az évben nyugdíjazták. Szülővárosába költözött, ahol aktív közéleti szerepet élt. A városi polgárőrség megszervezésében oroszánrészt vállalt. 1809-ben a franciák letartóztatták, és Strasbourgba vitték, s csak a schönbrunni béke megkötése után térhetett haza. 1817. december 3-án halt meg Sopronban.²⁴⁸

A soproni születésű német tisztek esetében csupán egyiküknél mutatható ki a nemesség, ketten szinte biztosan polgárok voltak. Stang esetében a süttöri, eszterházai születés hordozhat számunkra fontos adatot. Az ezredtulajdonos, Esterházy Antal a híres Esterházy „Fényes” Miklós fia volt. Miklós udvarát Eszterházában tartotta, Stang talán uradalmi alkalmazottjának fia lehetett. A két soproni polgár, illetve iparos fia példája azt mutatja, hogy a privátkadéti karrierkezdés a polgárok számára is nyitva állt. Önmagában az, hogy viszonylag hosszú idő telt el a privátkadéti kezdet és az első tiszti rang elérése között, leginkább az 1763 és 1787 közötti hosszú békeidőszaknak volt köszönhető, amely

246 Hillinger már az 1786-os mustrában is nemesként van feltüntetve, tehát feltehetően nem katonai érdemeiért kapta nemességét.

247 Fiedler 1943, 84.; Csatkai 1969, 84.

248 Kreipner 1900, 244. (sebesülése 1793-ban Famars-nál), 784.; Bodart 1908, 367.; Schmidt-Brentano 2006, 43.; Krisch 2009, 50.; Kudrna – Smith H47; Schematismus 1806, 45.; Schematismus 1817, 69. Schematismus 1818, 600.; MLST Karton IR 34 3073 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3131 IR 34 MT 1805 09.; MLST Karton 5218 IR 62 MT 1798. 11.; MLST Karton 5219 IR 62 TL 1799; SB Prot. Nr. 128 217.; SB Prot. Nr. 135 304–305.; SB Prot. Nr. 150 4466.; SB Prot. Nr. 159. 4586.; Prot. Nr. 167 4022.; Prot. Nr. 175 3958.; Prot. Nr. 184 3844.; Prot. Nr. 193 4798.; Prot. Nr. 204 5158.; Prot. Nr. 215 5483.

során a bajor örökösödési háború eseménytelensége nem adott lehetőséget gyors karrierépítésre. Hillinger még a lassú pályakezdet ellenére is rendkívül figyelemreméltó karriert futott be, amelyet végül rövid tábornoiki szolgálataival koronázott meg.

Az adminisztratív poszton kezdők

Viszonylag ritka dolog volt akkoriban, ha egy későbbi katonatiszt adminisztratív területen kezdte katonai szolgálatait. A soproni születésű Hillinger esetében már láttunk egy példát, rajta kívül a 181 magyarországi tisztből öten sorolhatók ebbe a csoportba.

MAZUR ZSIGMOND 1765. december 7-én született Késmárkon. Magyar, evangélikus, nemes, nőtlen. Kray Pál, a későbbi táborszernagy unokaöccse (Katalin nővérének fia)²⁴⁹ volt. Kray 1786-ban az 1. oláh határőrezred parancsnokaként vette fel az ezredbe furírként. Kray öccsének írott levelében azon szándékának adott hangot, ha az ifjú Mazur 1786 októberében megérkezik, akkor kadétként, vagy ha nem éri el a megkívánt testmagaasságot, akkor furírként az ezredbe veszi.²⁵⁰ Ez meg is történt, mert 1786. november 1-én Mazur szolgálatba állt furírként az 1. oláh határőrezredben. Egy évvel később, 1787-ben őrmester lett,²⁵¹ 1788-ban zászlós. Krayt 1790 márciusában vezérőrnaggyá léptették elő, így közvetlenül nem protezsálhatta unokaöccsét, ugyanakkor 1793-ban feltehetően ő járta ki neki az alhadnagyi előléptetést a 8. gyalogezrednél. 1796-ban főhadnaggyá lett ebben az ezredben. Miután Kray 1799-ben a 34. gyalogezred tulajdonosa lett, Mazurt egyből áthelyeztette az ezredbe, mégpedig két rangot ugorva, kapitánnyá előléptetve. Kray halála ellenére is elnyerte Mazur az őrnagyi előléptetést

249 Just 1909, Stammtafel der Familie von Kray.

250 Lázár 2015, 249–250.; Just 1909, 42.

251 Kray ugyanakkor nem volt jó véleménnyel unokaöccséről, aki szerinte katonának „gar zu tot und schläfrig, auch unansehnlich”. Ezért megpróbálkozott erdélyi aranybányában alkalmaztatni 1787 elején, de az események azt bizonyítják, hogy sikertelenül. Just 1909, 45., Lázár 2015, 250.

1809-ben. 1812. október 8-án Tryszyn (ma: Terespol, Lengyelország) mellett ütközetben esett el.²⁵²

JOSEPH HAAS Gradiskában született 1770 körül. Német, katolikus, feltehetően nemes, nőtlen. 1788-ban furírként a 34. gyalogezredben kezdte pályafutását. 1792-ben császárkadét, 1794-ben zászlós, 1797-ben alhadnagy, 1799-ben főhadnagy lett. 1799. november 6-án a Novi melletti csatában elesett.²⁵³

BÁRÓ VÉCSEY FERENC Brünnben született 1784 körül.²⁵⁴ Magyar, katolikus, arisztokrata, nőtlen. 1805-ben írnokként került a katonai adminisztrációba,²⁵⁵ egy hónap múlva adjutáns lett. 1809-ben a 18. gyalogezredbe helyezték zászlóssá előléptetve. Még az év során alhadnagy lett, majd a 3. galíciai önkéntes zászlóaljba került főhadnagyi előléptetéssel. Ennek feloszlását követően 1810-ben a 34. gyalogezredbe helyezték át. A lipcsei csatában halt meg 1813. október 16-án.²⁵⁶

JOSEPH GLAUBAUF 1792-ben született Óbudán. Német, katolikus, feltehetően polgár, nőtlen. Pályafutását a marburgi felszerelési bizottságnál (*Montur Commission*) kezdte 1809 elején. Az év derekán számvevő adjutáns lett az óbudai bizottságnál, 1813-ban zászlóssá léptették elő. Az év végén áthelyezték

252 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/KHDF-CC7>; Kreipner 1900, 828., 373. (fogságba esése Mincio mellett 1800 végén); Lázár 2015, 249–250.; Pollak 1892, 31–32., 44.; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3124 IR 34 TL 1799; MLST Karton 3124–3143 IR 34 MT 1799–1812..

253 Kreipner 1900, 321. (sebesülése és fogságba esése 1799-ben Magnanonál), 344. (halála Novinál), 811.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3118–3123 IR 34 MT 1793–1797.

254 A család genealógiájában nem tudtam elhelyezni, mert egyik genealógia sem tartalmaz megfelelő családtagot. Az 1780-as évek első felében Brünnben állomásozó csapatok tisztjei között sem található Vécsey.

255 Az 1811-es mustra „Verpflegs Branch”-ot ír, de ezt nem tudtam minden kétséget kizáróan azonosítani.

256 Kreipner 1900, 854.; Genealogy <http://genealogy.euweb.cz/hung/vecsey3.html>; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3140–3145 IR 34 MT 1810–1813.

a 34. gyalogezredbe, ahol 1823-ban alhadnagy, 1831-ben főhadnagy, 1838-ban pedig századoshadnagy lett. 1840-ben nyugdíjazták. 1842. április 19-én halt meg Lembergben. Alkoholproblémái miatt szolgálatát elhanyagolta, és emiatt időlegesen többször fel kellett függeszteni.²⁵⁷

Az adminisztratív terület alapvetően két eltérő kezdetet foglalt magában. Az egyik az ezreden belüli furíri szolgálatot jelentette. Kray leveléből egyértelmű, hogy ez valóban csak látszat volt, mivel alapvetően katonatiszti orientációjú pályakezdetet jelentett. A furír fizetett rang volt, így nem kellett letenni a privátkadétoknál szükséges jelentős összeget. Esetlegesen furírként a szokásos 17–18 éves kor előtt is el lehetett kezdeni a katonai pályát.

A másik altípus a tényleges adminisztratív kezdet, a hadsereg ellátásában, vagy más egyéb kiszolgálószerveiben kapott beosztotti állás volt. Ez elsősorban természetéből fakadóan polgárok, kereskedők számára jelenthetett életpályát. A harcoló csapatokhoz való áthelyezés indítékait nem sikerült feltárni. Vécsey pályakezdése egészen furcsa ezen a területen, az eddigi kutatások alapján példa nélkül álló.

Az adminisztratív területen való pályakezdet kilátása alapvetően a privátkadéti kezdettel rokonítható. Mazur az összeköttetésének köszönhetten némileg gyorsított előrelépését, hősi halála az ezredesi rang lehetőségét vette el tőle. Glaubauf testesíti meg az átlagos karriert, illetve annak alsó szegmensét, mivel nem kapta meg a kapitányi előléptetést. Haas és Vécsey esetében korai haláluk miatt csak az ígéretes karrier első felét regisztrálhatjuk.

A legénységi állományúak

A 34. gyalogezred főtisztai karából azonosíthatóan hungarus magyar 181 főből egészen meglepő módon ötvenkilenc fő közlegényként vagy valamilyen altiszti rangban kezdte katonai pályafutását, ez 32,60%-nak felel meg. Réfi Attila kimutatta, hogy a huszártörzstisztek között 14,74%-ban található meg közle-

²⁵⁷ Kreipner 1900, 549. (nyugdíjazása), 810.; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3145–3151 IR 34 MT 1813–1815; PP JR Buch 48. Hauptleute / Rittmeister 2. Klasse III. 146.

gényi karrierkezdet. Természetesen szó sincsen arról, hogy a főtisztek esetében a toborzott, vagy kiállított jobbágyok tömegei számára nyitva állt volna ilyen tömegében a főtiszti pálya. A közlegények esetében ugyan a társadalmi állásra utalást nem rögzítenek a források, viszont tizenhárom esetben a későbbi karrier iratanyaga alapján sikerült kimutatni a nemességet.²⁵⁸ Valójában a legszegényebb nemesek gyermekei nem engedhettek meg maguknak privátkadét-ságot, vagy éppen a családfő ellenére lettek katonák otthonról, vagy iskolából elszökve. Utóbbi esetben korántsem csak a legszegényebb nemesség rétegeiről lehet szó.

A szegény, vagy szökött ifjú nemesek a hadseregbe állva próbálhattak szerencsét. Jelen pillanatban ezt a tételt nem tudjuk megfordítva bizonyítani, tehát nincsen arról adatunk, hogy a sorállományba bekerült nemesek milyen arányban értek el főtiszti rangot. A főtisztek közé jutott sorállományúak esetében mindenképpen feltételeznünk kell némi iskolázottságot az elemi iskolák fölött is, hiszen ha éppen nem német polgárról, cipszerről vagy erdélyi szászról volt szó, akkor a tisztí előléptetéshez szükséges német nyelvtudást valamilyen módon meg kellett szerezni.

SAMUEL BREHM 1777. július 28-án született Szepesszombaton (ma: Spišská Sobota, Szlovákia). Német (cipszer), evangélikus, nemes,²⁵⁹ nő, legalább két fia született. 1793 derekán lépett be közlegényként a 34. gyalogezredbe. 1794-ben káplár, 1797-ben őrmester, 1799-ben ezredadjudáns, 1805-ben főhadnagy, 1809-ben századoshadnagy, 1812-ben kapitány lett az ezrednél. 1814-ben őrnaggyá előléptetve áthelyezték a 19. gyalogezredbe, innen 1830-ban alezredessé előléptetve a 61. gyalogezredbe távozott. 1832-ben ezredessé előlépve az 53. gyalogezred élére került. 1838. június 1-ével vezérőrnagyi karakterrel nyugdíjazták. Kilenc hadjáratot harcolt végig, kétszer sebesült meg. Értett a geometriához, geográfiához és a történelemhez. Karrierjét feltehetően iskolá-

258 Nemesnek tekintetem a katonai forrásokban, vagy Kreipnernél legalább egyszer előforduló „von”, „Edler”, „Edelmann”, „Adler”, vagy „Ader” megnevezést, a nemesi inszurrekcióban történő szolgálatot, illetve egyéb forrás által alátámasztott nemességet.

259 Az 1811-es mustrában említették először nemesként. Nem valószínű, hogy mindössze 12 év tisztí szolgálat után nemességet kapott volna, így nemessége feltételezhetően régebbi.

zottságának köszönhette. 1848–1849-ben nyugdíját megvonták, de végül visszakapta azt. Érintettségét nem sikerült feltárni, a honvédsereg tábornoki, vagy törzstiszti karába nem került be. 1855. augusztus 21-én halt meg Pozsonyban.²⁶⁰

HORVÁTH FERENC Berekalján (ma Tompaládony része) született Sopron vármegyében 1737 körül. Magyar, evangélikus, nemes, nőtlen. 1758-ban lépett be a 34. gyalogezredbe közlegényként. 1759-ben káplár, 1761-ben őrmester, még abban az évben zászlós, 1769-ben alhadnagy, 1773-ban főhadnagy, 1784-ben századoshadnagy, 1788-ban kapitány lett. 1795-ben nyugállományba helyezték. Halálzási helye és ideje ismeretlen.²⁶¹

CZUPPER JÓZSEF 1778–1781 körül született Kisszebenben, Sáros vármegyében (ma: Sabinov, Szlovákia). Magyar, nemes, katolikus,²⁶² nőtlen. 1798 elején önkéntesként állt be a 10. huszárezredbe. 1801-ben az 51. gyalogezredbe került, ahol 1802-ben káplár, 1803-ban őrmester, 1805-ben alhadnagy, 1809-ben főhadnagy lett. Az év őszén az 1. csaslaui landwehrrészlőaljba helyezték századoshadnaggá előléptetve. Még az év vége előtt a 34. gyalogezredbe került. 1812-ben kapitány lett, 1823-ban nyugdíjazták. 1826. március 26-án halt meg Kassán.²⁶³

260 Kreipner 1900, 414.; (sebesülése 1809-ben Sandomierznél), 797.; Weissenbacher 1896, 793., Donnersberg 1892, 131., 133–134.; Geschichte 1881, 230., 238.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3131–3147 IR 34 MT 1805–1814; PP JR Buch 9. Generale I. 188.

261 Kreipner 1900, 815.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794; MLST Karton 3117–3121 IR 34 MT 1791–1795.

262 Czupper József anyakönyvi bejegyzését nem sikerült minden kétséget kizáróan megtalálni. Három, néhány éven belül született Czupper-testvér: Johanna 1786-ban, Éva és Ádám ikerként 1788-ban született. Apjuk András, anyjuk Anna, római katolikusok. Johanna bejegyzésénél libertinusnak, Éva és Ádám bejegyzésénél civisnek írják őket. A Királyi Könyvekben nincs Czupper nevű személy nemességéről adat, a genealógiai szakirodalom nem ismeri a családot. Czupper József az 1811-es mustrában van nemesként feltüntetve. A nyugdíjazási könyv 1778-as születési évet és evangélikus vallást ír, az 1811-es mustra 1781-es születést és katolikus vallást.

263 Kreipner 1900, 527.; 801.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3140–3151 IR 34 MT 1810–1815; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister I. Klasse II. 390.

BITVAI KOMÁROMI SÜLYE PÁL 1759. augusztus 1-én született Szemerén, Győr vármegyében. Magyar, református, nemes (1622-es nemeslevéllel), nőtlen. Református lelkészcsaládból származott.²⁶⁴ 1775 derekán közlegényként állt be a 34. gyalogezredbe. 1778-ban fráter, 1782-ben káplár, 1784-ben őrmester, 1777-ben zászlós, 1778-ban alhadnagy, 1790-ben főhadnagy, 1797-ben századoshadnagy, hat nap múlva kapitány lett. 1808. április 30-án nyugdíjazták őrnagyi ranggal. 1809-ben rövid ideig a komáromi hadikórházban szolgált. 1826. október 26-án halt meg Pápán.²⁶⁵

SKOLNIKOVITS JÁNOS 1786 körül született Nyitrán. Magyar,²⁶⁶ katolikus, nemes, nőtlen. 1802-ben a 2. gyalogezred fiúnevelő intézetéből került a 60. gyalogezredbe közlegényként. 1803-ban lett káplár, 1804-ben furír, 1809-ben őrmester, még abban az évben zászlós és alhadnagy is az inszurgens nyitrai lovasezredbe áthelyezve. Rangját megtartva még 1809-ben visszahelyezték a 60. gyalogezredbe, de 1810-ben már a 34. gyalogezredbe került. 1813-ban főhadnaggyá léptették elő. 1818-ban kilépett a hadseregből, későbbi sorsa ismeretlen.²⁶⁷

JÁROSY FERENC 1764. november 25-én született Pinnye községben, Sopron vármegyében. Magyar, katolikus, nemes, nős, legalább egy fia született. 1781-ben lett közlegény a 34. gyalogezredben. 1784-ben fráter, 1787-ben káplár, 1789-ben zászlós, 1790-ben alhadnagy, 1795-ben főhadnagy, 1799-ben száza-

264 Dédapja ismert lelkész, gályarabságot szenvedett. Pál apja, nagyapja, nagybátyjai, unokatestvérei közül többen lelkészek. Mocsáry 1997, 37–40.; Köblös – Kránitz 2009, 463–467.

265 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V53C-XY2>; Kreipner 1900, 321. (sebesülése 1799-ben Magnanonál), 360. (fogságba esése 1800-ban Monte Cretonál), 821.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3118–3136 IR 34 MT 1803–1808; PP JR Buch 25. Majore II. 42. (halálának helye téves). Részletes életrajza: Nagy-L. 2016.

266 Nemzetiségére, nyelvtudására nincsen adat. Nevéből és születési helyéből kifolyólag lehetséges a szlovák nemzetiség.

267 Kreipner 1900, 518., 845.; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3086 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3140–3151 IR 34 MT 1810–1815.

doshadnagy, 1800-ban kapitány lett. 1807-ben kapitányként kilépett a szolgálatból. További sorsa ismeretlen.²⁶⁸

MARTIN GAIDLER VON WOLFSFELD 1750 körül született Holicsban, Nyitra vármegyében. Német, katolikus, nemes, nőtlen.²⁶⁹ 1769-ben közlegényként lépett a 34. gyalogezredbe. 1773-ban fráter lett, de még az év folyamán császárkadétnek vették fel, így feltehetően apja katonatiszt volt. 1778-ban zászlós, 1782-ben alhadnagy, 1787-ben főhadnagy, 1790-ben századoshadnagy, 1793-ban kapitány lett. 1797-ben a Mantova alatt kapott sebesülésébe belehalt.²⁷⁰

Bozzay Sámuel 1769 körül született Nemescsó községben Vas vármegyében. Magyar, evangélikus, feltehetően nemes,²⁷¹ 1811-ben nőtlen. 1794-ben toborozták közlegényként az Utászkarba. Még ebben az évben káplár lett, 1797-ben őrmester. 1801 végén a 34. gyalogezredhez vezényelték át. 1805-ben zászlóssá, 1809-ben alhadnaggyá léptették elő. 1813. február 28-án kilépett a szolgálatból, későbbi sorsa ismeretlen.²⁷²

GRUBANOVITS JAKAB 1767. május 18-án született Karádon, Somogy vármegyében. Magyar, katolikus, feltehetően nemes,²⁷³ 1794-ben nőtlen. 1786-

268 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/XCPM-G5F> (születési helyét Nagylóznak írja, ez Pinnye közvetlen szomszédságában található); Kreipner 1900, 289. (fogságba esése 1796-ban), 294. (ismételt fogságba esése 1796-ban), 337. (fogságba esése 1799-ben), 816.; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3117–3134 IR 34 MT 1791–1807.

269 Gäidler József lovagi diplomája 1770. július 19-én kelt, lásd: Jelentés 1918, 207. A család feltehetően Csehországból származott: De Luca 1791, 672.

270 Kreipner 1900, 242. (halála), 808.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3118–3122 IR 34 MT 1793–1796.

271 Nagy 1858, 225.

272 Kreipner 1900, 797.; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3082 IR 34 RL 1808, 1810; MLST Karton 3131–3145 IR 34 MT 1801–1813.

273 Baranyai 1914, 617. említi a Karádon is feltűnt Grubanovics-családot. Jakab apját az anyakönyvi bejegyzés szerint Antalnak hívták, mint a Baranyai által említett karádi gazdatisztet.

ban közlegényként lépett be a 34. gyalogezredbe. 1787-ben fráter, 1789-ben zászlós, 1793-ban alhadnagy, 1797-ben főhadnagy. 1802. december 25-én kilépett a szolgálattól címzetes kapitányi ranggal,²⁷⁴ későbbi sorsa ismeretlen.²⁷⁵

KOHL KÁROLY 1744 körül született Vépen, Vas vármegyében. Magyar, katolikus, társadalmi állása ismeretlen, nőtlen. 1762. március 7-én lépett a 34. gyalogezredbe közlegényként. 1764-ben fráter, 1766-ban káplár, 1770-ben őrmester, 1773-ban zászlós, 1778-ban alhadnagy, 1785-ben főhadnagy, 1797-ben századoshadnagy. 1801. április 11-én Székesfehérváron a tartalékosztályban szolgálva meghalt. Az 1790-es években az iratokban legtöbbször toborzásra küldve szerepelt.²⁷⁶

BENTSÁTH JÁNOS 1762 körül született Korponán, Zólyom vármegyében (ma: Krupina, Szlovákia). Magyar, katolikus, társadalmi állása ismeretlen, nőtlen. 1780-ban vették fel a 34. gyalogezredbe közlegénynek. 1783-ban fráter, 1786-ban káplár, 1787-ben őrmester, 1793-ban zászlós, 1795-ben alhadnagy, 1799-ben főhadnagy lett. 1800. április 30-án a Genováért vívott harcok során elesett.²⁷⁷

274 Az általam feldolgozott 438 tiszt anyagában ez az egyetlen eset, amikor hadseregből a tényleges rangnál magasabb ranggal lépett ki egy tiszt, címzetes rangot kapva. A kilépések többsége rangmegtartás nélküli. Grubanovics Jakab 13 éves tiszti szolgálata után jogosult lett volna nyugdíjra is. Kilépésekor gránátoszázadban szolgált öt éve, tehát előléptetésre, további akár magasabb karrierre nagy esélye volt. Jakab öccse volt az 1781. július 3-án Karádon született Grubanovits Antal, akinek pályafutását ezidáig nem sikerült minden részletében tisztázni. Annyi bizonyos, hogy privátkadétként kezdte szolgálatát és 1803 utolsó napján alhadnagyként lépett ki. Az egy évnyi különbség a kilépések között talán családi örökséget sejtethet. Apjuk halála éve ismeretlen. Grubanovits Antalnak van a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában írásos hagyatéka.

275 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/V4JX-GFS> Kreipner 1900, 811.; MLST Karton 3074 IR 34 RL 1789, 1790; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3118–3128 IR 34 MT 1796–1802, MLST Karton 3117 IR 34 TL 1790; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1794.

276 Kreipner 1900, 820.; MLST Karton 3073 IR 34 ML 1786; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3118–3127 IR 34 MT 1793–1801.

277 Kreipner 1900, 238. (arany vitézségi érme 1793-ban, a neerwindeni csatában), 289. (sebesülése 1796-ban), 331. (sebesülése 1799-ben Taufers mellett), 344. (sebesülése 1799-ben

UJFALUDY JÁNOS 1767 körül született Veszprémben. Magyar, katolikus, nemes, nőtlen. 1789-ben toborzással került a 34. gyalogezredbe közlegénynek. 1790-ben fráter, majd káplár lett, 1793-ban őrmester, 1796-ban alhadnagy (arany vitézségi érmet kapott, zászlósi rangot kihagyva léptették elő), 1799-ben főhadnagy. 1800 és 1801 között a nemesi inszurrekcióban szolgált kapitányként, a 34. gyalogezredhez visszatérve századoshadnagyi rangot ismertek el neki, 1805-ben kapitánnyá léptették elő. 1809. június 16-án a Sandomierz elleni rohamban elesett.²⁷⁸

DRINÓTY GYÖRGY 1756-ban született Téten,²⁷⁹ Győr vármegyében. Magyar, evangélikus, feltehetően nem nemes, nőtlen. 1775-ben került közlegényként az ezredhez. 1784-ben léptették elő frájterrá, de még abban az évben káplárrá is. 1790-ben őrmester lett, 1799-ben zászlós, az év végén alhadnagy, 1805-ben főhadnagy, 1809-ben századoshadnagy. 1810. február 1-én 13 hadjáratban való részvételt követően sebesülései következtében nyugállományba helyezték. 1829. január 18-án halt meg Székesfehérváron.²⁸⁰

KRONUSZ JÓZSEF 1770. február 18-án született Győrszentmártonban, a mai Pannónhalmán, Győr vármegyében. Magyar, katolikus, társadalmi állása ismeretlen, nőtlen. 1786-ban közlegényként lépett a 34. gyalogezredbe. 1790-ben káplár, 1794-ben őrmester, 1797-ben zászlós, 1799-ben alhadnagy,

Novi mellett), 359. (halála Bisagno mellett), 795.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3120 IR 34 TL 1793; MLST Karton 3118–3125 IR 34 MT 1793–1800.

278 Kreipner 1900, 359. (sebesülése 1800-ban Bisagnonál), 418–419. (halála Sandomierznél) 853.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3077 IR 34 RL 1794, 1796; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3123–3138 IR 34 MT 1797–1809.

279 A nyugdíjazási könyv szerint Bezi községben született Győr vármegyében.

280 Kreipner 1900, 373. (sebesülése 1800-ban Mincionál) 804.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3076 IR 34 RL 1793; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3124–3140 IR 34 MT 1798–1810; PP JR Buch 46. Hauptleute / Rittmeister 2. Klasse I. 204.

1801-ben főhadnagy, 1809-ben századoshadnagy, 1812-ben kapitány lett. 1815. június 30-án nyugdíjazták. 1819 végén ismét szolgálatba állt kapitányként a 2. helyőrségi zászlóaljnál, ahonnan 1824. október 16-án címzetes őrnagyi ranggal, 15 hadjáratban való részvétellel, kitűnő szolgálattal véglegesen nyugdíjazták. 1826. április 10-én Győrszentmártonban halt meg.²⁸¹

TÚRÓTY JÓZSEF 1791-ben született Glogan községben, Szerém vármegyében.²⁸² Magyar, katolikus, feltehetően nem nemes, nős, gyermektelen. A 34. gyalogezred fiúnevelő intézetéből mustrálták közlegényként fegyveres szolgálatra 1803-ban.²⁸³ 1805-ben káplárrá, 1809-ben őrmesterré, 1813-ban zászlóssá, 1814-ben alhadnaggyá, 1824-ben főhadnaggyá, 1832-ben századoshadnaggyá, 1834-ben kapitánnyá léptették elő. 1840. január 1-ével nyugdíjazták. Az 1848–1849-es eseményekben nem vett részt. 1851. május 12-én címzetes őrnaggyá léptették elő. 1870. május 10-én halt meg Kassán, az ezred 1815 vége előtti tisztakarának utolsó tagjaként.²⁸⁴

A katonai pályafutásukat közlegényként kezdő tisztek nem meglepő módon általában nem jutottak túlságosan magasra a tiszti pályán. Tipikus pályaképük a konkrét példákban is jól láthatóan a legmagasabb főtiszti rangig mutatott. Az

281 Anyakönyv <https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X6S8-F4V>; Kreipner 1900, 373. (fogásba esése 1800-ba Mincionál), 822.; MLST Karton 3075 IR 34 ML 1791; MLST Karton 3078 IR 34 RL 1797, 1799; MLST Karton 3079 IR 34 RL 1800; MLST Karton 3080 IR 34 ML 1805; MLST Karton 3081 IR 34 ML 1807; MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3123–3151 IR 34 MT 1797–1815; PP JR Buch 33. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse II. 136., Majors 1/262.

282 Klokant nem sikerült azonosítani. Három forrás egybehangzóan ezt a nevet adja meg. Vályi, Lipszki, Fényes és az 1873-as helységnévtár sem hozza, kurrens térképen sem található. Lenkefi Ferenc szerint ez a Torontál vármegyei Galagonyással (Glogonj, Glogau) azonos. Ezúton köszönöm a lehetséges azonosítást.

283 A fiúnevelő intézetbe csak katonák fiai kerülhettek. 1790-ben van adatunk Turoczy Andrásról, aki a brodi határőrezredben szolgált alhadnaggyként (MLST BfO Turoczy Andreas). József szerémségi születése miatt feltehetően apjáról van szó. Kapcsolatát a felvidéki nemes Thuróczy-családdal nem sikerült bizonyítani.

284 Kreipner 1900, 548. (nyugdíjazása), 851. (tévesen privátkadéti kezdetet ír); MLST Karton 3083 IR 34 ML 1811; MLST Karton 3085 IR 34 ML 1817; MLST Karton 3138–3151 IR 34 MT 1809–1815; PP JR Buch 36. Hauptleute / Rittmeister 1. Klasse V. 116.

egyetlen kiugró pályafutás mutatja, hogy különösebb társadalmi alap nélkül is ki lehetett törni ebből a körből, de ez meglehetősen ritka volt. Brehm feltehetően iskolázottságának köszönhette a magasra ívelő pályafutását. Ezen kategória számára kulcsfontosságú volt, hogy mikor kezdte a pályafutását, hosszabb békeidők még a tiszti rangok elérése előtt erősen lecsökkentette az előléptetések lehetőségét.

A közlegényként kezdő tisztek számára a legfontosabb az volt, hogy mennyi idő alatt jutottak el a tiszti rangig. Ilyen tekintetben meglehetősen nagy szórást mutatnak a tiszti pályaképek. Többségük tíz–tizenkét évi szolgálat alatt eljutottak az első tiszti rangig, de erre Bentsáth Jánosnak 13, Drinóty Györgynek 24 évet kellett várni. A közlegényi kategóriára is elmondhatjuk azonban, hogy az első tiszti rang elérését követően a pályakezdet már nem befolyásolta a későbbi előlépést. Legfeljebb annyiban, hogy magasabb életkorban eljutni a kapitányi rangig azt jelentette, hogy kisebb esély mutatkozott a törzstiszti rang elérésére. Jellemzően azonban az időben későbbre tevődött főtiszti rangok miatt a pályafutás eltolódott, gyakoribbak a kapitány alatti nyugdíjazások, illetve a kapitányok nyugdíjazása is az előző kategóriákhoz képest később történt, a tisztek 50-es, 60-as életévei során.

Társadalmi megoszlást tekintve ez a csoport nehezebben körülhatárolható. Arisztokratát értelemszerűen nem találunk közöttük, de egyértelműen nem tudtam katona felmenőket sem kimutatni. Több esetben a nemesi származás alátámasztott, sok esetben feltételezhető. Az alapvető probléma, hogy a jobbagyi, vagy polgári származást rendkívül nehéz bizonyítani, mert ez önmagában a katonai forrásokban nem jelenik meg. Azt gondolhatnánk, hogy a rendi társadalom hadseregében a rendi állásnak a katonaságnál is fontos szerepe van, legalább annyira, hogy a személyügyi nyilvántartásokban ezt rögzítik. A valóságban azonban mégsem tették meg ezt. Természetesnek vehetnénk, hogy a tiszti rang önmagában hordozza a nemesi státuszt, viszont ez esetben szükdés-telen lett volna a nem nemes tisztek nemesítéséről szóló 1757-es rendelkezés, amelynek alapján a 30 év kifogástalan tiszti szolgálat után kérhető volt a nemeslevél.²⁸⁵ A hadsereg adminisztrációjában nem is vezettek semmiféle kimu-

285 Réfi 2014, 109–110.

tatást erről, a katonai személyügyi iratokban sem jelennek ezek meg, így nem is tudtam kimutatni tiszti rang elnyeréséhez kötött nemesítést, holott 1810-ben annyit könnyítettek a feltételeken, hogy a harmincéves szolgálatot nem kötötték a tiszti ranghoz, csupán a kérelmezéskor kellett tisztnek lenni a nemesítéshez.

Olga Khavanova az iskolaügyi kérdésben a meritokratikus elv mellett a filantróp vonásokat is markánsan kimutatta.²⁸⁶ Magától értetődően ez a katonatiszti pálya tekintetében korántsem lehet markáns, de azért jelen van. Az ezredék fiúnevelő intézeteiben ugyanis mód volt ezen elv érvényesítésére, igaz Mária Terézia halála után, a fiúnevelő házak 1782-es megalapítását követően. Ugyanakkor a filantróp vonás hadseregen belüli érvényesítésében felfedezhetjük a kontinuitást Mária Terézia és II. József uralkodása között. Mária Terézia az iskolaügyben erősítette a filantróp vonalat, II. József pedig ezt a hadseregbe is kiterjesztette a fiúnevelő intézetek létrehozásával.

Okunk van azt feltételezni, hogy még a közlegényként kezdők között is jelentős többségben vannak a nemesi származásúak. Ez a már említett oknál fogva – a tiszti ranghoz német nyelvtudás és jó írni-olvasni tudás kellett – a legvitézebb közlegény sem léphetett előre. Mindenesetre az ehhez a csoporthoz tartozó tisztek közül, akinek sikerült a legkisebb adatot megtudni a családi háttéréről, az legalább városi polgár, de jellemzően nemesi állású volt.

Összegzés

A fejezet azt a célt tűzte maga elé, hogy egy példaegységet kiválasztva, annak tiszti karát megvizsgálva bemutassa a főtiszti kar társadalmi háttérét, illetve megrajzolja az egyes társadalmi csoportok potenciális katonai pályaképét, illetve társadalmi előmeneteli lehetőségeit. Az 1792 és 1815 közötti időszakban 438 főtisztet sikerült regisztrálni az ezredben. Ebből 318 fő esetében sikerült meghatározni a teljes katonai pályafutást, illetve az összes személyi adatot, a többi esetben csak a katonai pálya fragmentumait, vagy a személyi adatok ma-

²⁸⁶ Khavanova 2005, 1124.

radtak hiányosak. Ebből a 318 főből 181 tekinthető hungarus értelemben vett magyarnak (56,92%). Hangsúlyozom, hogy jelen tanulmányban a nemzetiségi megoszlással, illetve a magyar-idegen aránnyal a tény rögzítésén túl, illetve a magyar és idegen tisztek előléptetési lehetőségeivel és gyakorlatával nem foglalkoztam, azt a következő fejezetben vizsgálom meg. A katonai pályafutás és a társadalmi kérdések megválaszolásához ezen 181 tisztet hívtam segítségül. Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a vizsgált csoport szükségképpen nem lehet a teljes főtiszti kar reprezentánsa.

A katonai pályaképekből a katonai előmenetel gyakorlati rendszerének egy meghatározó összetevőjét, az előmeneteli lehetőség időbeli változásainak képét is megfesthetjük – a teljes tisztikarra vonatkozóan. A leggyorsabb előmeneteli lehetőség az 1790-es években volt. A gyalogezredek negyedik zászlóaljainak és a huszárezredek ötödik osztályainak felállítása az 1780-as évek végén a tisztii helyek számát is növelte, a háború idején magasabb fluktuáció pedig gyorsabb előmenetelt tett lehetővé. Az 1780-as és 1790-es évek fordulóján szinte minden tiszt előlépett, gyakori, hogy még az 1790-es évtized első felében ezt újabb rangemelkedés követte. Az 1796-os év a tisztikart is megviselte, az 1797-es év tavaszán került sor az ezred újjászervezésére, a tisztikar feltöltésére, a hiányok pótlására, ez a tisztek jelentős számának előléptetését jelentette. Általános jelenség, hogy a háborúk kezdetén vagy akár még közvetlenül ezelőtt a mozgósítás a századok számának növelésével kezdődött, és ez lehetővé tette a tömeges tisztii előléptetéseket. Ezt a jelenséget 1789-ben, 1805-ben, 1809-ben és 1813-ban is tapasztalhatjuk. A másik előléptetési lehetőség az ezredet ért jelentős veszteségekhez kapcsolódik. Az 1796-os már említésre került. Ezen kívül az 1800 karácsonyának két napján a Mincio mellett vívott ütközet, illetve az 1809. június 16-i Sandomierz elleni roham okozott olyan jelentős tisztii veszteségeket, amelyek közvetlenül előléptetési hullámhoz vezettek.

A másik oldalon a háborúkat lezáró békéket követő demobilizáció évekre lezárta az előléptetés útját. A feloszlott századok tisztikara számfeletti állományba került, ráadásul más feloszlott egységektől is jelentős számú tiszt érkezhetett. A legnagyobb ilyen hullám 1810 elején érkezett az ezredbe. Az 1809-es év végén 92 főből álló főtiszti kar 1810. június elejére 142 főre duzzadt. A 34. gyalogezred főtiszti állománya ekkor főként német és cseh tisztekkel gyarapo-

dott, az ötven új főtiszt között alig találunk öt magyart. Ennek nagyon egyszerű az okát megtalálni. Az 1808 során felállított mintegy száz landwehrrészlóaljat, a háború során szervezett szabadcsapatokat, valamint nyolc gyalogezredet feloszlattak, de a tiszti állomány nagyobbik részét nem bocsátották el, hanem mintegy háromezer tisztet a hadsereg megmaradt egységeibe osztották be. A hadvezetés ezzel nyilván meg akarta őrizni a tiszti állományt, hogy egy később szükséges mozgósítás során gyorsan rendelkezésre álljon a szükséges, megfelelő tapasztalattal rendelkező tiszttömeg. Mivel a feloszlattott egységek között magyart csak néhány szabadcsapatot, mint például a két erdélyi vadászszóaljat találhatunk, a háromezres tiszttömeg elsöprő többsége, feltételezhetően legalább 90–95%-a nem magyar volt, így a 34. gyalogezredbe került tisztek többsége sem lehetett magyar.

Az adatokból markáns kép rajzolódik ki a tiszti pályafutásról. A katonai szolgálat alapjaként a műveltségi „cenzus” meghatározó. Az írni-olvasni tudás, német nyelvismeret és az alapvető számolási tudás elengedhetetlen követelményei a tiszti szolgálatnak. A műveltségi „cenzus” a magasabb rangok elérésében hatványozottabban volt szükséges. Különösen érdekes lenne megvizsgálni a műveltségi szintet az előmenetel potenciáljának arányában, azonban a műveltség „mérésére” jelenleg az alapvető tipológia és módszertan²⁸⁷ hiányzik.

A potenciális karrierlehetőséget két szempont szerint vizsgáltam meg. Az első szempont alapja a katonasággal szembeni viszony a karrier kezdetén. Az első generációs katonák közé azok tartoznak, akiknek édesapjuk nem teljesített katonai szolgálatot, legfeljebb az inszurrekcióban. A másodgenerációsnak tekintek minden tisztet, akiknek legalább egy rendbeli felmenőjük szolgált a hadseregben, tehát a kialakulófélben lévő katonadinasztiák tagjait is ebbe a kategóriába soroltam. A támogatottak azokat a tiszteket jelentik, akiknek magas pártfogójuk akadt a katonai, vagy politikai vezetésben vagy azáltal, hogy maguk

287 Szükséges lenne a különböző területű iskolák, illetve ezek bizonyos részeinek, egy-egy osztályának, félévének, stúdiumának elvégzése, illetve főként az arisztokrácia tekintetében a házitanítók, illetve a cavaliertourok, lovagi iskolák által adott tudás szintjének felmérése és egy, legalább valamennyire egységes szempontrendszerű összehasonlító rendszer felállítása. De még ennek meglétében is szükséges lenne a mélyreható egyéni vizsgálat, amelynek forrásai gyakran hiányoznak.

is magas rangú katonák gyerekei, vagy családtagjai voltak, vagy egyéb összekötés révén.

A legnagyobb csoportot jelentő első generációs katonák számára az átlagos karrier legénységi, legfeljebb privátkadéti szolgálattal kezdődött, és kapitányi ranggal ért véget, amelyet esetleg címzetes őrnagyi nyugdíjazás követett. Gyakori az ötvenes életek során a nyugdíjazás, hiszen a kapitányi nyugdíj már szerény, de biztos megélhetést biztosított egyéb jövedelem híján. A másodgenerációsok körében már gyakori közvetlen császárkadéti vagy a katonai képzés révén a zászlós- és császárkadéti kezdet. Potenciális a törzstiszti előléptetés, az ezredesi rang sem elérhetetlen számukra, a nyugalmazott címzetes tábornokság is előfordul, a teljes karriernek esetében inkább felfelé nyitott a potenciál. Külön csoportként emeltem ki a katonai képzésben részesültek körét, mivel itt a főként meritokratikus elvek alapján válogatott bécsújhelyi akadémia, a leginkább tehetségekre építő katonai műszaki akadémia és a társadalmilag meghatározott magyar Nemesi Testőrség heterogén csoportot képeznek, az azonban közös, hogy előzetes katonai tudás, tehát a többi kategóriától eltérően a tudásból származtatható jobb „munkavégzés” számukra megkönnyíthette az előrehaladást. A kadéti, ritkán tiszti pályakezdet az előző kategóriánál némileg magasabb potenciálú pályát kínált. Nyilvánvalóan a legmagasabb karrierlehetőséget a támogatottak körében regisztrálhatunk. Nekik a tiszti karrierkezdet sem lehetetlen, de a katonai nevelőintézetekben is széles tér nyílt számukra, de a kadéti kezdet legalább biztosítva volt. A gyors előmenetel miatt teljes karrier esetén az ezredesség szinte biztosra volt vehető, de a tábornoki előléptetésre is nagy esélyük mutatkozott.

Másik szempontnak a társadalmi állást választottam. Itt a tiszti pálya tekintetében a legalacsonyabbról érkezettek a polgárok, illetve nemességgel igen, de jelentősebb vagyonnal nem rendelkező köznemesek. Jellemzően közlegényként vagy privátkadétként kezdték a karrierjüket, a tiszti rang eléréseért is évtizedet kellett várniuk, így potenciálisan számukra a legmagasabb főtiszti rang, a kapitány látszott a katonai pályafutás csúcsaként. A bene possessionatus nemesség, a vármegyei elit leszármazottai jellemzően a Nemesi Testőrség tagjai, de közülük a legtöbb a család anyagi áldozatát követelő privátkadéti karrierkezdet is. A tiszti rang viszonylag gyors elérését a törzstiszti potenciál

követte, hiszen még a rangvásárlásra is lehetett anyagi erőforrásuk. Nem ritka a tábornoki előlépés sem. Ebben a kategóriában természetesen az arisztokrácia gyermekei számára a legmagasabb a karrierkezdet és a potenciális elérhető rang is. Gyakran tisztként kezdtek, de legalább privátkadétként. Az összeköttetések révén gyorsan haladhattak a fő- és törzstiszti rangokon át egészen a legmagasabb törzstiszti, illetve tábornoki rangokig. A tábornokok között ebben a korban a katonai teljesítmény már jobban számított, mint a magas rangú származás, ezért magasra már közülük is szinte kizárólag csak a valóban alkalmas katonák emelkedhettek.

Az egyes katonák karrierlehetőségei alapvetően ezen két rendszer metszetéből tevődik össze, amelyet az illető katonai képességei, bátorsága, szerencséje egészített ki. Természetesen nem mindegyik bemutatott karrier teljes, hiszen a halálozás, kilépés, elbocsátás esetén a katonai pályafutás félbeszakadhatott. A potenciális pályafutás túlszárnyalásának szinte egyetlen eszköze a kiugróan magas katonai teljesítmény határozható meg. Hrabovszky János, Anton von Wöber, Móga János, vagy éppen Carl von Hillinger egyértelműen ennek köszönhették kimagasló karrierjüket. A másik végletre, a karrier kényszerű megszakadására is van példa, a gyenge katonai teljesítmény, vagy fegyelmi vétség az ok. Előbbi esetben haditörvényszéki vizsgálat, majd uralkodói kegyelemből kényszernyugdíjazás, utóbbi esetben viszont a katonaságtól való elbocsátás volt a következmény. Érdekes módon az egyetlen dokumentálható eset, ahol az alkohol okozott problémát, csak felfüggesztéshez vezetett, de Joseph Glaubauf esetében a potenciális karriert jelentő kapitányi rang el nem érése feltehetően összeköthető ezzel.

A felvilágosult abszolútizmus alapvetően változtatta meg az állam szerepét a társadalomban, ennek egyik következménye a közigazgatás teljes átbürokratizálódása volt. Ez a folyamat a császári-királyi hadseregben is végbement, és azzal a következménnyel járt, hogy a dikasztériumi hivatalnokokhoz hasonlóan a tisztek is mintegy állami tisztviselőkké váltak, rögzült az előrelépés rendszere, az állandó hadsereg biztos karriert kínált a belépni szándékozók számára, de ebben a karrierben rejlő potenciál bizonyos tényezők mentén eltérő lehetett a belépők számára. A nyilvánvaló katonai teljesítmény mellett egyértelműen fontos még a társadalmi helyzet, mint a karrier kiindulópontja, de már nem

feltétlenül döntő jelentőségű, nem állított olyan falakat, amelyeket a katonai teljesítménnyel ne lehetett volna ledönteni. A hivatalnoki pályafutással párhuzamosan a hadseregben is megjelent a meritokratikus elv, de lényeges különbség, hogy a katonai pálya lehetőséget adott a tartós társadalmi emelkedésre adott esetben akár több generáció együttes munkájával, de egyénileg is, tehát a rendi társadalom egyik lehetséges csatornájaként működött, amely lehetővé tette az egyes, jogilag meghatározott csoportok közötti átmenetet.

KAPITÁNYI ELŐLÉPTETÉSEK AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK KOALÍCIÓS HÁBORÚ KORÁBAN

A „de nativis Hungaris ad legiones Hungaricas applicandis” koronatanácsi tárgyalásában Ürményi József tett egy megjegyzést, miszerint az Alvinczy-, Gyulay- és a Nádasdy-gyalogezredekben a kapitányok többsége német, illetve utal Fegyveress Jánosra, aki az 52. gyalogezredben tízévfnyi kapitányi szolgálatot követően lehetett őrnagy.²⁸⁸ Az ezred 1789-es revíziójában, amelyet az év elején végeztek, a tábori zászlóaljokban szolgáló tíz kapitány közül valóban csak három magyar nevűt találunk (Vízkelety, Mocsáry, Fegyveress), de köztük van a Nyitra vármegyei Paulik Iván is, illetve Klauzál Gábor apja, az 1793-ban magyar nemességet kapott Klauzál János, aki Luxemburg mellett, a mustra szerint az Eypen nevű településen született.²⁸⁹

Ürményi megjegyzése tehát csak részben tekinthető alátámasztottnak, mégis rávilágít egy fontos tényezőre: a törzstiszteket a kapitányok köréből választották ki, tehát a legalacsonyabb rangú vezénylők kiválasztása teremtette meg az alapot a hadsereg vezetésének kiegészítéséhez. Ez annál is inkább fontos tényező, mert a kapitányok századokat vezényeltek, tehát önálló vezényleti jogkörrel rendelkeztek. A kapitányokat a századoshadnagyok köréből választották ki, akik az ezred törzstisztjeinek századait vezényelték, de csak a törzstisztek helyetteseként. A kapitányi rang és a századparancsnoki beosztás a legfontosabb tapasztalatszerzés, egyben próba is volt a nagyobb parancsnoki beosztások betöltését megelőzően. Az előléptetési láncban a kapitányi előléptetés sokak számára a karrier csúcspontját jelentette, de egyben a további, magasra ívelő karrier lehetőségét is.

288 MLST Karton 4397 IR 52 ML 1792.

289 MLST Karton 4394 IR 52 ML 1787 és MLST Karton 4395 IR 52 RL 1789.

A törzstiszti előléptetések esetében már tapasztalhattuk, hogy a császári- királyi hadseregben a francia háborúk idején nem létezett semmiféle előírás kötelező érvényű előléptetésekre vagy a rangidős tiszt kötelező előléptetésére. A főtisztok esetében a döntést elvileg az ezredtulajdonos hozhatta meg, de ezt a jogát ritkán gyakorolta, mellette az ezred-, dandár-, hadosztályparancsnok és a felsőbb vezetők, de akár az uralkodó is dönthetett az előléptetésről. A fejezet célja, hogy esettanulmány jelleggel bemutassa a kapitányi rangra történő előléptetés gyakorlatát és megvizsgálja, hogy valóban történt-e megkülönböztetés a magyarok kárára.

A vizsgálat során kitérek a kapitányi előléptetések körülményeire, indokoltságára, így szükségképpen ismételnem kell a törzstisztekről szóló fejezetben említett adatokat. Az előléptetett kapitányokról egy nagyon rövid információsort közlök, amelyben a teljes neve, születési ideje és helye, a pályakezdete, az ezredbe kerülése, a századoshadnagyi és kapitányi előléptetése, végül a nemzetisége áll. Ennek egy része is ismétlés, ez az érthetőség és áttekinthetőség miatt bizonyult szükségesnek. A vizsgálatot csak a második koalíciós háború végével befejezem, mert a diétai felirat hatása ezen túl már nem feltételezhető, viszont az évtizedes távlat elegendő arra, hogy a tisztikar előléptetési dinamikáját, a különböző helyzeteket kellő mélységben feltárhassuk és ebből következtetéseket vonjunk le.

Az 1792 és az 1801 dereka közötti időszakban összesen harminc alkalommal került sor változásra a vezénylőtisztek körében nem számítva az ezreden belüli, előléptetéssel nem járó áthelyezéseket. Ezek a változások rendkívül változatosak voltak: kilépés, felfüggesztés, haláleset, nyugdíjazás, előléptetés és áthelyezés. A törzstiszti változások nem minden esetben vontak maguk után kapitányi előléptetést, de az előléptetési spektrum teljes képeinek megrajzolásának igénye miatt megemlítem ezeket is.

A kapitányok mögött a rangok sorában a századoshadnagyokat találjuk. Ők a törzstisztek századainak parancsnokai voltak. Elvileg minden törzstiszten egyben századparancsnok is volt, ebben helyettesítették őket a századoshadnagyok. Az 1798-as átszervezésig hat törzsszázad létezett, de 1794 végéig csak öt élén állt századoshadnagy, a harmadórnagy század élére is ekkor neveztek ki ilyen tisztet, addig a harmadórnagy maga parancsnokolt. A négy új magyar

gyalozezred 1798 közepi megszervezésekor a törzsszázadok száma ötre csökkent. A kapitányok előléptetése egyetlen kivétellel a századoshadnagyok közül került ki.

Az ezred hét törzstisztje és tizennyolc kapitánya 1792 tavaszán, a francia háború kitörésekor:

FRIEDRICH VON LEYRITZ ezredes: sz.: 1742, Neustadt an der Kulm, Felső-Pfalz (ma: Neustadt am Kulm), 1757 óta szolgált az ezredben – birodalmi²⁹⁰ német.

FERDINAND GRAF MORZIN (számfeletti) alezredes (gránátoszászlóalj-parancsnokként szolgált): sz.: 1756, Prága, 1770-től szolgált a 35. gyalozezredben, 1773 óta az ezredben – cseh.

ANTON GRAF STRASSOLDO alezredes: sz.: 1750 körül, Udine, 1764-től a 43. gyalozezredben, 1789. 07. 04-én érkezett az ezredbe – itáliai.

JOHANN VON ULLRICH (számfeletti) alez: születési helye és ideje ismeretlen, 1790-ben érkezett, csak névleg az ezredben²⁹¹ – nemzetisége bizonytalan.

MELCHIOR TAUSCH VON GLÜCKELSTHURN első őrnagy: sz.: 1741 körül, Innsbruck, 1757-től a 46. gyalozezredben, 1768-tól az ezredben – tiroli.

BÁRÓ BYDESKUTHY ZSIGMOND másodőrnagy: sz.: 1751, Komárom, 1762-től a 2. gyalozezredben, 1769-től a 37. gyalozezredben (1789-ben Belgrád ostromakor kapta a Katonai Mária Terézia Rendet, bárói címét is ennek köszönhette), 1789-ben jött az ezredbe – magyar.

CARL BURESCH V. GREIFFENBACH harmadőrnagy: sz.: 1747 körül, Czelkowitz, Csehország, 1764 óta az ezredben – cseh.

ADALBERT KALLASCHKA: sz.: 1747 k., Budin (Csehország), 1767 óta az ezredben, 1783. szeptember 25-én századoshadnagy, 1784. október 1-én kapitány – cseh.

290 Birodalmi német kategóriába soroltam azokat, akik a Német-római Birodalomban, de nem Habsburg-fennhatóság alatti területen születtek.

291 Tényleges szolgálatot nem látott el, mert teljes idő alatt szolgálati helyétől távol tartózkodott.

- CHRISTIAN KNORR VON ROSENROTH:** sz.: 1734, Ober-Roerbach, 1758-tól a 35. gyalogezredben, 1788 körül érkezett az ezredbe, 1783. december 10-én századoshadnagy, 1784. október 1-én kapitány – birodalmi német.
- ADALBERT VON URBAN:** sz.: 1747 k., Prága, 1767-ben zászlósi helyet vásárolt az ezredben, 1784. június 30-án századoshadnagy, 1786. szeptember 25-én kapitány – cseh.
- CARL VON HILLINGER:** sz.: 1743, Sopron, 1769 óta az ezredben, 1784. október 1-én századoshadnagy, 1787. november 16-án kapitány – magyarországi német.
- HORVÁT FERENC:** sz.: 1737, Berekalja, 1758-tól az ezredben, 1784. október 1-én századoshadnagy, 1788. május előtt kapitány – magyar.
- FERDINAND GRAF WEISSEWOLF:** sz.: 1757 k., Prága, 1773-tól az 50. gyalogezredben, 1780 óta az ezredben, 1787. november 16-án századoshadnagy, 1788. július 21-én kapitány – csehországi német.
- JOHANN VON SCHMID:** sz.: 1744, Leitmeritz, 1767-ben alhadnagyi helyet vásárolt az ezredben, 1787 nyarán századoshadnagy, 1788 augusztusában kapitány – csehországi német.
- JOSEPH FLACH:** sz.: 1745, Pozsony, 1760-tól az ezredben, 1784. október 1-én századoshadnagy, 1788. október 1-én kapitány – magyarországi német.
- IGNAZ TEYSINGER VON TÜLLENBERG (TYLLENBURG):** sz.: 1748 k., Gavi, Itália, 1767-ben zászlósi helyet vásárolt az ezredben, 1787. december 12-én századoshadnagy, 1789. február 1-én kapitány – német.
- JOHANN VON SCHELL:** sz.: 1748, Segesvár, 1766-tól az ezredben, 1788. május 26-án századoshadnagy, 1789. február 1-én kapitány – erdélyi szász.
- PAUL TOPPERTZER:** sz.: 1741 k., Késmárk, 1758-tól az ezredben, 1788 nyarán századoshadnagy, 1789. február 1-én kapitány – magyarországi német.
- GEORG MEYER:** sz.: 1729, Kirchbullenbach, 1745-től a Ferrari-gyalogezredben, 1772 óta az ezredben, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1789. március 18-án kapitány – birodalmi német.
- OTTO ADOLPH GRAF HOHENFELD:** sz.: 1764, Linz, 1784-ben IR 54. gyalogezredben, 1786-tól szolgált az ezredben, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1789. március 27-én kapitány – osztrák.

- JOSEPH VON KRAUS:** sz.: 1749, Arquata, 1766-tól az ezredben, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1789. augusztus 1-én kapitány – német.
- TRUMMER FERENC:** sz.: 1752, Győr, nemesi testőr, 1776-tól az ezredben, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1789. augusztus 22-én kapitány – magyar.
- TEŐKE LÉNÁRD:** sz.: 1750, Koncsán-Dolyán (ma: Dolány, Szlovákia), 1769 óta az ezredben, 1789. február 1-én századoshadnagy, 1790. augusztus 19-én kapitány – magyar.
- MARCUS VON MANZ:** sz.: 1751, Znaim, a bécsújhelyi akadémián tanult, 1771 óta az ezredben, 1789. március 18-án századoshadnagy, 1790. december 21-én kapitány – morva.
- GRÓF ESTERHÁZY PÁL:** sz.: 1769, Pozsony, 1785-ben a 33. gyalogezredben, 1789-től az ezredben, 1789. július 31-én századoshadnagy, 1791. február 1-én kapitány – magyar.

Végignézve a 34. gyalogezred vezénylőtiszti listáját láthatjuk, hogy a diéta panasza ezen ezred tekintetében mindenképpen jogos volt. A hét törzstisztből mindössze egyetlen magyart találunk, az 1799-ben az ezred élén hősi halált halt Bydeskuthy Zsigmondot. Két birodalmi arisztokrata mellett egy-egy cseh, birodalmi német, tiroli, illetve egy meg nem határozható nemzetiségű törzstiszt szolgált az ezredben. A kapitányok között némileg kedvezőbb a kép, de bizonyára a rendek által elképzelt méltányos arányt nem érte el. A tizennyolc kapitányból nyolc magyar (ebből három magyarországi német és egy erdélyi szász), tíz idegen. Az utóbbi kategóriába egy-egy morva és birodalmi német, két-két csehországi német, cseh, birodalmi arisztokrata és német – feltehetően tisztgyerek²⁹² – tartozott.

Különösen érdekes megvizsgálni a tisztek szolgálatának kezdetét. A törzstisztek közül csak Leyritz és Buresch kezdtek a 34. gyalogezredben, a többieket áthelyezték. A kapitányok körében a tíz idegen tiszt körül hatan a 34. gyalogezredben

292 Mindketten itáliai területen születtek, ugyanakkor német nevük van. Ezt az ellentmondást úgy lehet feloldani, hogy itáliai területen állomásozó császári-királyi alakulat tisztjének gyerekéről van szó. A német nemzetiség kissé bizonytalan, mert magyarországi vagy csehországi is lehetett. Trummer Ferenc esetében is van egy adat paviai születésre, ennek ellenére Trummer magyar nemes volt, ezt testőri szolgálata is bizonyítja.

kezdtek szolgálatukat, hárman úgy vásároltak maguknak tiszti rangot, egyikük a bécsújhelyi akadémiáról került az ezredbe. Négy idegen tisztet úgy helyeztek át az ezredbe. A nyolc magyar tisztből heten itt kezdték karrierjüket, egyedül a lovasági tábornok fia, magyar arisztokrata, Esterházy Pál kezdett más ezredben, de rá jellemző volt a sok ezredváltás és a gyors előmenetel. A magyar tisztek körében természetes, hogy itt kezdték pályafutásukat. Viszont a sok idegen tiszt itteni kezdése, az akadémiát végzett ifjú idehelyezése kétségtelenül tudatosságot takar, nem a véletlen műve. Feltűnő a magyarországi nem magyar nemzetiségűek, nevezetesen a németek nagy száma, legalábbis országos vagy területi arányukat messze meghaladó részesedése. Ezt a két adatot összevetve felmerül, hogy egyáltalán akadt-e elegendő magyar nemes a tiszti helyek feltöltésére. Tehát a sok idegen tiszt ok, vagy okozat? Azért volt sok idegen tiszt, mert nem volt elegendő magyar nemes a tiszti helyek feltöltésére, vagy azért volt kevés magyar tiszt, mert az idegenek elvették a helyet. A diéta választát már ismerjük. De vajon tényleg ez volt a helyzet? Erre a kérdésre az előléptetések vizsgálatával kaphatunk választ.

1. Teőke Lénárd 1792. május 31-ével kilépett. Helyét a századoshadnagyok rangsorrendjében harmadik Anton von Puteany kapta meg.

ANTON VON PUTEANY: sz.: 1752 k., Podmokol (Csehország), 1768-tól az ezredben, 1789. október 1-én századoshadnagy, 1792. június 23-án kapitány – cseh.²⁹³

Puteany előtt a szintén cseh Joseph Gladis és a pesti német polgár, Zach Károly, az ekkor éppen alezredes, de később címzetes tábornagyságig emelkedett Zach Antal testvére állt a rangsorrendben.

2. Johann von Ullrich számfeletti alezredest 1792. szeptember 30-ával nyugdíjazták, de ez előléptetést nem vont maga után.

293 A Puteany család egyik ága Magyarországon telepedett le, báró Puteany Vencel révén Szigligeten lett birtokos. Fia, József a reformkor liberális ellenzékének jeles tagja, 1848-ban képviselő, életrajzát l.: <http://zalai.dfmk.hu/zalaiak?p=705>

3. Adalbert Kallaschka 1793. március 18-án a neerwindeni csatában elesett, Ferdinand Graf Weissenwolf 1793. március 31-ével kilépett a szolgálatból. Weissenwolf helyét az 1. gránátoszázad élén Adalbert von Urban foglalta el. Kapitányi előléptetést a második és harmadik rangú századoskapitányok kapták meg. Carl von Zach is elesett Neerwindennél, így csak Gladis maradt előttük.

MARTIN GAIDLER VON WOLFSFELD: sz.: 1750 k., Holics (Nyitra vm.), 1769-től az ezredben, 1790. április 19-én századoshadnagy, 1793. április 3-án kapitány – magyarországi német (morvaországi származású, 1770-ben lett indigena)

SAMUEL VON REICHENHALL: sz.: 1759, Beszterce (Erdély), 1778-tól az 57. gyalogezredben, 1783-tól nemesi testőr, 1787-től az ezredben, 1790. december 21-én századoshadnagy, 1793. április 16-án kapitány – erdélyi szász.

4. Az 1793. május 23-i famarsai csatában nyújtott „inkorrekt viselkedés” miatt Leyritz ezredest és Buresch őrnagyot felfüggesztették. Egészen a következő év tavaszáig az ezred állományában maradtak számfelletti törzstisztekként, amikor kegyelemből nyugdíjazták őket. 1793. július 16-án ezredessé Morzin alezredes lépett elő, őrnaggyá a kapitányi rangsorrend harmadikját, Carl von Hillingert léptették elő. Hillinger helyét a 2. gránátoszázadban Gaidler kapitány foglalta el, kapitánnyá a Gladis mögött második rangú századoshadnagyot, Peyassinovich Györgyöt léptették elő.

PEYASSINOVICH GYÖRGY: sz.: 1764 k., Szentjános (Horvátország), 1782-től varasdi határőr gyalogezredben, 1784-től ezredben (1788-1790 között szerb szabadcsapatban), 1789. szeptember 28-án századoshadnagy, 1793. szeptember 1-én kapitány – horvát.

5. Tausch őrnagy 1793. szeptember 30-án nyugállományba vonult. Helyére a kapitányi rangsor tizedik helyén lévő Hohenfeld gróftól léptették elő őrnaggyá. Hohenfeld helyére ismét Gladis kihagyásával a sorrendben őt követő Dodelt léptették elő.

JOHANN DODEL: sz.: 1745, Esztergom, 1765-től az ezredben, 1793. április 3-án századoshadnagy, 1793. október 28-án kapitány – magyarországi német.

6. Strassoldo alezredes 1793. november 28-án meghalt. Helyére Bydeskuthy léptették elő alezredessé 1794. február 8-ával. Bydeskuthy 1793. április 5-óta egy gránátoszászlóalj parancsnoka volt. Az ezred harmadónagyi helyét a kapitányi rangsorrend másodikával, Adalbert von Urbannal töltötték be 1794. május 21-i előléptetéssel. Urban gelyét az 1. gránátoszázad élén a rangban negyedik kapitánnyal, Joseph Flachhal töltötték be. Flach helyére ismét csak Gladis kihagyásával a második rangú századoshadnagy lépett elő.

BENEDICT BARON REICHLIN VON MELDEGG: sz.: 1756, Offenburg, 1772-től az 57. gyalogezredben, 1790-től az ezredben, 1793. április 16-án századoshadnagy, 1794. július ismeretlen napján kapitány – birodalmi német.

7. Gróf Esterházy Pál 1794. július 30-án beosztást cserélt Carl von Förtsch kapitánnyal, a Keglevich-féle ulánus szabadcsapatból. Sajnos Förtschről nem áll rendelkezésre részletes adat. Esterházy a szabadcsapatban feltehetően a gyorsabb előrelépés reményét látta.

8. Horvát Ferencet 1795. július 15-én nyugdíjazták. Helyére a rangsorrendben Gladist követő Kirchenbettert léptették elő.

JOHANN KIRCHENBETTER VON RITTERSKIRCH: sz.: 1764, Kunszentmiklós, 1783-tól a 2. székely (15.) határőr gyalogezredben, 1791-től az ezredben, 1793. május 1-én századoshadnagy, 1795. szeptember 16-án kapitány –német. (Feltehetően ausztriai származású katonacsalád.)

9. Paul Toppertzer 1795. november 11-én baleset során meglőtte magát, sérülésébe belehalt. Megint csak Gladis kihagyásával az őt követő Csörgy László lett kapitány.

CSÖRGEY LÁSZLÓ: sz.: 1750, Előpatony, 1771 óta az ezredben, 1793. szeptember 1-én századoshadnagy, 1795. december 19-én kapitány – magyar.

10. Urban őrnagyot 1796. április 15-ével nyugdíjazták. Helyére még a nyugdíjazás előtt a kapitányok rangsorrendjében harmadik Flachot léptették elő 1796. április 1-én. Flach helyét az 1. gránátoszázad élén Schell kapitány foglalta el. Schell helyét ezúttal nem az ezredből töltötték be, hanem a Grün Loudon-szabadcsapatból, mivel a korábban az ezredben szolgáló Posch kapitányt vezényelték át.

DEMETRIUS BARON POSCH: sz.: 1769 k., Bécs, 1785-től az ezredben, 1791–1795: Grün-Loudon szabadcsapat,²⁹⁴ 1791. október 1-én kapitány – osztrák.

11. Posch kapitány 1796. szeptember 4-én nyugalomba vonult, Förtsch kapitány 1796. október 17-én harcban elesett, 1797 elején Reichenhall kapitány kilépett. Posch százada szinte teljesen megsemmisült, ezért helyét nem töltötték be, a másik két helyet más csapatoktól áthelyezett tisztekkel töltötték be.

ANDREAS LANG: sz.: 1758, Bécs, 1790-től a Szekerészetnél, 1791-től törzsdragonos, 1792-től a 2. helyőrségi ezredben, 1794-től a táborkarban, 1797. január 12-én lett kapitány az ezredben²⁹⁵ – osztrák.

PETER DE BOLLIS: sz.: 1751 Flaurnee (Lüttich), 1774-től a 3. tüzérezredben, 1778-ban a Donzelli-szabadcsapatban, 1779-től az 55. gyalogezredben, 1794. március 18-án századoshadnagy, 1797. március 1-én lett kapitány az ezredben – németalföldi.

294 Főhadnagyként került át a szabadcsapatba, ahol egyből kapitánnyá léptették elő. A 34. gyalogezredbe történt visszatéréseivel elismerték számára a kapitányi rangot.

295 Táborkari főhadnagyként két rangot ugorva léptették elő kapitánnyá. Az ezrednél nem szolgált, ugyanis továbbra is a Táborkarba vezényelték szolgálattételre. Később vezérőrnagyi rangig emelkedett.

12. Az ezredet az itáliai hadjáratban és Mantova védelme során elszenvedett veszteségek miatt újjá kellett szervezni 1797 márciusa és áprilisa folyamán. Morzin ezredest március 1-én vezérőrnaggyá léptették elő. Helyét Bydeskuty alezredes foglalta el április 21-én ezredessé előléptetve. Alezredessé Hillinger őrnagy lépett elő ugyanezen a napon. Hohenfeld őrnagyot a 23. gyalogezredbe helyezték át, így mindkét őrnagyi hely szabad lett. A kapitányok közül Gaidler 1797 áprilisában sebesülésébe belehalt, március elején nyugdíjazták Puteanyt, Knorrt és Meyert. A maradék tizenhárom kapitány rangsorából április 21-én a harmadik Schell és Kraust léptették elő őrnaggyá. Az ezred negyedik zászlóalját ugyanekkor hat századra növelték, ez az ezred századainak számát huszonhatra, kapitányainak számát húszra emelte, tehát kilenc új kapitányt kellett kinevezni. A hat századoshadnagy közül öt április 21-ével, egy 28-ával lépett elő, de a helyükre lépő új századoshadnagyok közül hármat 28-án kapitánnyá léptettek elő. A két gránátoszázad élére Kirchenbetter és Reichlin kapitányok kerültek a rangsorrend alsó feléből.

JOSEPH GLADIS: sz.: 1744, Prága, 1765-től 33. gyalogezredben, 1768-tól az ezredben (alhadnagyi helyet vásárolt), 1789. március 27-én századoshadnagy, 1797. április 21-én kapitány – cseh.

EPERJESSY MIHÁLY: sz.: 1757 k., Maroskeresztúr, 1777-től a 2. gyalogezredben, 1782-től az ezredben, 1793. október 28-án századoshadnagy, 1797. április 21-én kapitány – magyar.

JOHANN VON SCHMELZERN: sz.: 1761, Prága, 1776 óta az ezredben, 1794. július 2-án századoshadnagy, 1797. április 21-én kapitány – csehországi német.

JOSEPH PLETZ: sz.: 1756 k. Eger (Cseho.), 1777-től a 2. gyalogezredben, 1781-től az ezredben, 1794. december 31-én századoshadnagy, 1797. április 21-én kapitány – cseh.

PASQUAL D'ASSANTE: sz.: 1759 k., Nápoly, 1776 óta az ezredben, 1795. december 19-én századoshadnagy, 1797. április 21-én kapitány – itáliai.

WENZEL CSERVENKA: sz.: 1751, Aurzi noves (Csehország), 1770 óta az ezrednél, 1795. szeptember 16-án századoshadnagy, 1797. április 28-án kapitány – cseh.

A szintén előléptetett három főhadnagy:

TARRASCH, JOHANN: sz.: 1761 k., Kolleschovetz (Cseho.), 1772 óta az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. április 28-án kapitány – csehországi német.

KOMÁROMI PÁL: sz.: 1759, Gyórszemere, 1775-től az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. április 28-án kapitány – magyar.

JOSEPH HERDLICZKA: sz.: 1765, Prága, a bécsújhelyi akadémián tanult, 1783-tól a térképezési munkálatokban, 1787-től az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. április 28-án kapitány – cseh.

13. Az ezred újjászervezése májusban folytatódott. Dodel kapitány 1797. május 8-án meghalt, Flach őrnagyot május 15-ével nyugdíjazták. Flach helyére a rangban második kapitányt, Trummer Ferencet léptették elő őrnaggyá 16-án. Helyére a hét századoshadnagy közül a rangban²⁹⁶ második és harmadik lépett elő.

ANTON VON GÄRTNER: sz.: 1765 k., Linz, 1782 óta az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. május 16-án kapitány – osztrák.

JOHANN VON FALDEREN: 1768, Troppau, a bécsújhelyi akadémián tanult, 1778-tól az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. május 23-án kapitány – sziléziai.

14. Teysinger kapitányt 1797 júniusa folyamán nyugállományba helyezték. Helyére a hét századoshadnagy rangsorrendjének harmadika (Kohl Károly és Ludwig Peremanns mögött), Anton von Chimany került 1797. augusztus elejével.

ANTON VON CHIMANY: sz.: 1768, Pardubic, 1786-tól a 15. gyalogezredben, 1788-tól az ezredben, 1797. április 21-én századoshadnagy, 1797. augusztus elején kapitány – osztrák.

²⁹⁶ Egy számfeletti századoshadnagy is volt. Hetük közül négyen rangban egyidősek voltak, de ilyenkor a korábbi rang elérése számított. Ebben volt a két előléptetett második és harmadik.

15. 1798. június 1-én négy új magyar gyalogezredet hoztak létre a meglévő 11 gyalogezred egy-egy zászlóaljának összevonásával. A 34. gyalogezred az alezredesi zászlóaljat adta át a 62. gyalogezrednek. Ide távozott Hillinger alezredes, Chimany, Schmid, Cservenka, Gärtner és Eperjessy kapitányok. Trummer őrnagyot a 61. gyalogezredbe vezényelték. Hillinger helyére a 24. gyalogezredből az ott számfeletti Franz Graf Khevenhüller alezredest (sz.: 1762, birodalmi arisztokrata) helyezték át. Ekkor nem léptettek elő senkit sem.

16. Herdliczka kapitányt 1798 októberében a 62. gyalogezredbe helyezték. Helyére az immáron öt századoshadnagy közül rangban második Ludwig Peremannst léptették elő.

LUDWIG PEREMANNS: sz.: 1769, Gent, 1786-tól a 9. gyalogezredben, 1797-től az ezredben, 1797. április 25-én századoshadnagy, 1798. december 7-én kapitány – németalföldi.

17. Joseph Gladis 1799. január 15-én az 1. helyőrségi ezredbe távozott. Helyét ezúttal ezreden kívülről töltötték be. A 40. gyalogezredből Gyurkovics András érkezett, aki később altábornagyi rangig jutott.

GYURKOVICS ANDRÁS: sz.: 1765 k., Landshut, 1780-tól a Czartoris-ky-vértesezredben, 1790-től a táborkarban, 1796-ban nyugdíjazták, reaktiválva 1797-től a 40. gyalogezredben, 1794. március 16-án kapitány – magyar.

18. Marcus von Manz rangban legidősebb kapitányt 1799. április 10-én számfeletti állományban az ezred tartalékosztályának élére helyezték. Helyén a Kohl után rangban második Enyetter András került előléptetésre.

ENYETTER ANDRÁS: sz.: 1766, Brassó, 1783-tól a 45. gyalogezredben, 1790-től a nemesi testőrségnél, 1793-tól az ezredben, 1797. április 27-én századoshadnagy, 1799. április 11-én kapitány – magyar.

19. Johann von Falderen 1799. május 2-án a Lavia és Süz mellett vívott ütközetben elesett. Az üresedést a 8. gyalogezredből érkező Mazur Zsigmonddal töltötték be augusztus 24-én. Mazurról azt mindenképpen érdemes tudni, hogy az ezredtulajdonos Kray Pál unokaöccse volt. Már 1786-ban maga mellé vette furírnak az 1. oláh határőrezredbe, amelynek akkor Kray ezredese volt. Mazur főhadnagyi rangból lépett előre kapitánnyal.

MAZUR ZSIGMOND: sz.: 1765 Késmárk, 1786-tól az 1. oláh határőrezredben, 1793-tól a 8. gyalogezredben, 1799. augusztus 24-én kapitány²⁹⁷ – magyar.

20. Bydeskuty Zsigmond ezredes 1799. április 27-én a Cassano mellett vívott ütközetben megsebesült, sebesülésébe május 18-án belehalt. Posztumusz vezérőrnaggyá léptették elő. Helyét Hillinger alezredes foglalta el, akit július 23-án a 62. gyalogezredből visszahelyeztek, és ezredessé léptettek elő.

21. A 2. gránátoszszázad éléről Reichlin kapitány 1799. július 22-én a 62. gyalogezredbe távozott. Helyét Csörgey László kapitány foglalta el, akinek helyére a századoshadnagyközl Kohl és az éppen fogságban lévő Johann von Pitter mögött harmadik rangút, Leopold Graf Gallert léptették elő kapitánnyal szeptember 1-ével.

LEOPOLD GRAF GALLER: sz.: 1771 Graz, 1789 óta az ezredben, 1797. június 21-én századoshadnagy, 1799. szeptember 1-én kapitány – osztrák.

22. Khevenhüller alezredest 1799. július 25-én ezredessé léptették elő, december 15-én távozott a 23. gyalogezredbe, addig a 34. gyalogezred számfeletti ezredeseként szolgált. Alezredesi helyére csak 1800. április 1-ével léptették elő Schell első őrnagyot, így Kraus addigi másodikból első őrnagy lett. A másodőrnagyi helyet a kapitányok közül rangban második Peyassinovichcsal töltötték be szintén 1800. április 1-én. Az ő helyére Járosy Ferenc, az akkori második századoshadnagy lépett ugyanezen a napon.

²⁹⁷ Két rangot átugorva léptették elő kapitánnyá, tehát nem volt századoshadnagy.

JÁROSY FERENC: sz.: 1764 Pinnye, 1781 óta az ezredben, 1799. április 11-én századoshadnagy, 1800. április 1-én kapitány – magyar.

23. Johann von Schmelzern kapitányt 1799. július 28-án Ceva védelméért őrnaggyá léptették elő, majd szeptember 15-én a 7. könnyűzászlóaljhoz helyezték át. Századának élére október 3-án a Kohl után rangban második századoshadnagy, a fogságból éppen visszatért Johann von Pitter került.

JOHANN VON PITTE: sz.: 1767 Jabuka (Bánát), 1785 óta az ezredben, 1797. április 27-én századoshadnagy, 1799. október 3-án kapitány – magyarországi német.

24. Pletz kapitányt 1800. január 15-én a cremonesei táborig kórház állományába helyezték át. Kohlt ismét kihagyva az őt rangban követő Czompó János lett kapitány.

CZOMPÓ JÁNOS: sz.: 1754 Földvár, 1775 óta az ezredben, 1798. december 7-én századoshadnagy, 1800. január 15-én kapitány – magyar.

25. Peter de Bollis kapitányt 1800. április 15-én a cremonesei felszerelési raktárba helyezték. Kapitánnyal május 1-ével A Kohlt követő Thaddeus von Schmelzern századoshadnagy került.

THADDEUS VON SCHMELZERN: sz.: 1767 k. Prága, 1787 óta az ezredben, 1799. augusztus 1-én századoshadnagy, 1800. május 1-én kapitány – csehországi német.

26. Lang kapitányt 1800. június 4-ével a 4. gyalogezredbe helyezték át. Előléptetésben ismét a Kohl utáni századoshadnagy, ezúttal Csörgy Gáspár, László öccse részesült július 1-ével.

CSÖRGEY GÁSPÁR: sz.: 1759 Előpatony, 1780 óta az ezredben, 1799. szeptember 7-én századoshadnagy, 1800. július 1-én kapitány – magyar.

27. Schell alezredest 1800. szeptember 30-án nyugállományba helyezték. helyét ezúttal nem az ezredből töltötték be, hanem a 32. gyalogezredből Joseph Baron Bechard őrnagyot áthelyezve alezredessé léptették elő november 30-án.

JOSEPH BARON BECHARD: sz.: 1759 Napajedl (Morvao.), 1776-tól a Mérnökkarban, 1777-től a 19. gyalogezredben, 1778-tól a 32. gyalogezredben – morva (feltehetően francia származású).

28. Manz számfeletti kapitányt a tartalékosztályból 1800. november 1-ével a magyar inszurrekcióhoz helyezték át. Előléptetést nem vont maga után.

29. 1801 januárjában az osztrák Maximilian Baron Wimpfen alezredest a 60. gyalogezredből áthelyezték. Az alezredes gránátoszászlóalj-parancsnokként szolgált az év májusáig, amikor elvezényelték.

30. Az ezred két őrnagya 1801 elején távozott. Kraust február 9-én a 2. helyőrségi ezredbe helyezték át, Peyassinovich március 15-én nyugállományba vonult. Első őrnagynak az inszurrekcióból 1801. május 6-án visszahelyezték az ezredhez Manzot, akinek 1800. november 1-i előléptetését sorhadinak ismerték el. Másodőrnagynak a kapitányi rangsorrend élén álló Gyurkovics Andrást 1801. március 16-án léptették elő. Ugyanezen a napon Schmelzern kapitányt a tartalékosztály élére helyezték át számfelettiként, így Gyurkovics és Schmelzern kapitányi helyei üresen maradtak. A századoshadnagyi rangsorrend Kohlt követő két tisztjét, Johann Havlét és Balogh Józsefet léptették elő kapitánnyá.

JOHANN HAVLE: sz.: 1768 k. Prága, 1788 óta az ezredben, 1800. április 1-én századoshadnagya, 1801. február 18-án kapitány – cseh.

BALOGH JÓZSEF: sz.: 1767 Nagykőrös, 1790 óta az ezredben, 1793 és 1794 között nemesi testőr, 1800. május 1-én századoshadnagya, 1801. március 16-án kapitány – magyar.

Az adatsorból megállapíthatjuk, hogy az előléptetéseknek számos oka lehetett:

- magasabb rangban lévő halála,
- magasabb rangban lévő áthelyezése másik szolgálati helyre,
- magasabb rangban lévő nyugdíjazása,
- magasabb rangban lévő felfüggesztése,
- magasabb rangban lévő kilépése,
- magasabb rangban lévő kizárása a hadseregből,
- az ezred bővítése, új századok felállítása,
- az ezred belső átszervezése,
- jelentős haditett,
- átlépés, áthelyezés másik szolgálati helyre.

A kapitányok előléptetésére rendszerint az ezreden belül került sor, az egyes ezredek közötti áthelyezés és előléptetés viszonylag ritkának számított, bár korántsem volt lehetetlen. Ennek hátterében legtöbbször a kapcsolati háló működését látjuk. Egyetlen olyan jellemző eset látszik, ahol nem ez állt a háttérben, mégpedig a szabadcsapatba való áthelyezés, majd onnan az „anyaezredbe” történő visszahelyezés. A szabadcsapatokban általában gyorsabban lehetett előlépni, ezt különösen az alapításkor használhatták ki a tisztek. Aki hajlandó volt átlépni szabadcsapatba, az tekintet nélkül az addigi, adott rangban töltött idejére előléptetésben részesülhetett. Ezek az előléptetések azonban nem számítottak a reguláris hadsereg rangjaiba, viszont a tisztek elismertethették a szabadcsapatbeli rangjukat, amikor visszahelyezték őket a reguláris egységekbe.

Nagyon fontos leszögezni, hogy előléptetésre csak akkor kerülhetett sor, ha ennek külső oka volt, tehát „ürült” meg hely magasabb rangban. Nem létezett olyan előírás, hogy bizonyos idő elteltével kötelező volt előléptetni egy tisztet. Emiatt az előléptetéseknel a rangidősség sem számított kizárólagos módon. A legkirívóbb eset a cseh Joseph Gladishoz kötődik, aki már 1792. május végén rangidős századoshadnagynak számított, kapitányi előléptetésére azonban csak az ezred 1797-es újjászervezésekor, öt évvel később került csak sor. Gladis az alezredesi zászlóaljban teljesített szolgálatot, illetve kapitányi előléptetését követően másfél évvel az 1. helyőrségi ezredhez távozott. A helyőrségi egységek-

be olyan tiszteket helyeztek, akik harctéri szolgálatra csak korlátozottan vagy egyáltalán nem voltak alkalmazhatók. Elképzelhető, hogy Gladist egészségi állapota miatt nem léptették elő, de a tábori zászlóaljaktól és az ezredtörzstől lévő nagy távolság is közrejátszhatott. Érdekes megfigyelni, hogy az alezredesi zászlóalj és a tábori zászlóaljak között nem volt nagy tisztmozgás. Az egyetlen időpont, amikor erre tömegesen sor került, az ezred 1797 tavaszi újjászervezése volt. Ekkor már a veszteségek miatt jelentős tiszthiány alakult ki, és szinte alapjaiból kellett helyreállítani az ezred szervezetét.

Az előléptetések során fontos tényezőnek számított az összeköttetés, illetve a felettesekkel való jó viszony. Az ezredtulajdonos előléptethetett főtisztet, volt is erre példa, de alapvetően az ezredes játszhatott kulcsszerepet a keletkezett hiányok betöltésében. Háborús időszakban a harctéri körülmények és a harcok kényszerítő ereje gyakran gyors megoldást követelt, nem volt idő az egymástól távol álló ezredrészek közötti áthelyezésekre. Galícia, Magyarország és Németalföld között akár két hónapba is telhetett az út, egy hadjárat kellős közepén bizonyára a gyors intézkedés a harcérték fenntartása fontosabb lehetett, mint a rangidősség vagy más szempontok. Ezzel nyilván vissza is lehetett volna élni, de az adatokból nem látszik, hogy extrém előléptetésekre került volna sor. A legnagyobb előléptetést a két rang ugrása jelentette, de ezek rendkívül ritkák voltak, és vagy a központi hatóságok (hadseregparancsnokság, Udvari Haditanács) kezdeményezték, vagy az ezredtulajdonos, akinek elvileg joga volt hozzá, de az uralkodó hagyta jóvá. A leggyakoribb rang, amelyet átugrottak a tisztek, éppen a századoshadnagyi volt, mivel ez amúgy is átmenetet képezett a beosztott tiszt főhadnagyi és a vezénylőtiszt kapitány között, általában rövidebb idő töltötték ebben a rangban a tisztek.

Az előléptetésben részesülő tisztek kiválasztásánál az alábbi szempontok játszottak szerepet:

- rangidősség,
- földrajzi távolság,
- ezred harckészségének fenntartása (helyreállítása),
- ezredes személye,
- ezredtulajdonos személye,
- szolgálat ellátásának minősége,

- harctéri tevékenység,
- felsőbb hatóságok (dandár-, hadosztály-, hadtest- és hadseregpáncsnok, Udvari Haditanács, egyéb központi szervek, pl. Táborkar),
- személyes összeköttetések,
- egészségi állapot.

Az egyes szempontok között általános érvényű sorrendet nem lehet felállítani. Alaphelyzetben a rangidősség és a szolgálat ellátásának minősége lehetett a mérvadó, de a személyes preferenciák szerepe sem zárható ki. Ezek mellett a felsőbb beavatkozás és a kapcsolati háló működésének lehetősége állandóan fennállt. A mindent felülíró tényező, az ezred újjászervezése egyetlen alkalommal állt elő az ezred története során a korszakban, 1797 tavaszán.

A fejezet kulcskérdése, a magyar tisztek hátrányos megkülönböztetése az előléptetések során az adatokból nem mutatható ki. A leghosszabb ideig a cseh Gladist mellőzték az előléptetésnél, de nem mehetünk el Kohl Károly esete mellett sem. A Vas vármegyei Vépen született, feltehetően német származású²⁹⁸ Kohl négy éven keresztül viselte a századoshadnagyi rangot, holott két hónap múlva már ő számított rangidősnek. Mögötte lévő magyarokat is léptettek elő, tehát nem származása állhatott mellőzésének háttérében. Ha megnézzük Kohl szolgálati helyeit, akkor azt tapasztaljuk, hogy hiába volt beosztva a táborigazsálgóba, innen végig elvezényelt állományban volt, mégpedig a hátszágban az újoncozásban kapott feladatot. Bizonyára nem járhatunk messze a valóságtól, ha Kohl egészségi állapotából eredeztetjük mellőzését.

Érdeemes a kérdést egy másik nézőpontból megvizsgálni. Az országgyűlési feliratra adott királyi válaszban szereplő méltányos arány konkrét rögzítése nélkül a királyt semmi sem kötelezte bármilyen rendelkezés meghozatalára. A korszakban nem volt jellemző olyan rendelkezéstípus, amely a magyar csapatokban alkalmazandó magyar tisztek számára tett volna bármilyen előírást. A felirat tárgyalásán a király utolsó szavai azonban egyértelműen azt mutatják, hogy nem is akarta a magyar tisztek arányát növelni a magyar csapatok élén.

²⁹⁸ Vép az Erdődy-család nagy uradalmi központjaként működött, nem elképzelhetetlen, hogy az itteni uradalmi tiszt gyereke lehetett.

Számára nem létezett külön hadsereg, csak az egységes császári-királyi haderő, ebben pedig bárhol szolgálhattak bármilyen nemzetiségű tisztek. Nem csoda hát, ha az előléptetési gyakorlatban nem lehet nemzetiségi alapú preferenciát kimutatni, noha egy magyarországi hadkiegészítésű alakulatról volt szó. A magyar tisztek előtt nem zárták el az előlépések útját, de az idegen tisztek arányát sem korlátozták a magyar csapatok esetében.

Az országgyűlés és a király alapfelfogása közötti ellentét ismételten megmutatkozott. A Habsburg Monarchia uralkodója számára a magyar királyi méltóság csak egynek számított a számos más cím és méltóság mellett. Kétségtelenül a legnagyobb területet jelentő cím volt számára a magyar királyi, I. Ferenc nem is különböztette meg alattvalóinak nemzetiségét – a több összbirodalmi tisztséget betöltő Zichy Károly pályája erre ékes bizonyíték –, de nem is volt hajlandó az általa összbirodalmi szervezetnek tekintett hadseregben nemzetiségi alapú rendelkezést hozni. A magyar diéta természetesen a császári-királyi hadsereg magyar hadkiegészítésű egységeit egy magyar hadseregnek látta, így számára a sérelmi politika elemeként működött a magyar hadsereg tisztikarának kérdése.

ÖSSZEGRZÉS

A 18. századi magyar hadügy és honvédelem fontos kérdése a magyar tisztikar helyzete. A magyar honvédelem letéteményese, az inszurrekció önmagában nem jelentett önálló, békében is fennálló, bármikor bevethető haderőt, így saját tisztikarral sem rendelkezhetett. A magyar tisztikart ezért a császári-királyi hadsereg kötelékében kell keresnünk. A magyar országgyűlés álláspontja szerint a császári-királyi hadsereg magyarországi hadkiegészítésű egységei magyar hadsereget alkottak. Ez szöges ellentétben állt az uralkodó álláspontjával, aki a császári-királyi hadseregre összbirodalmi, kizárólag a saját személyéhez köthető haderőként tekintett. Az uralkodó értelmezésében tehát nem létezett magyar hadsereg, így magyar tisztikar sem. A hadügy tehát politikai kérdésként is felmerült a francia háborúk időszakában, ugyanakkor nem ez volt az alkalmas időszak a kérdés rendezésére. A rendi sérelmi politika saját tematikájába emelte be a magyar tisztikar ügyét, ezt két országgyűlésen, az 1790–1791-esen és az 1792-esen is tárgyalták. A rendek feliratokat is intéztek az uralkodóhoz, de a kérdésben törvényi rendelkezés nem született.

Az országgyűlés felirataiból és az azokra adott válaszokból, valamint ezek koronatanácsi tárgyalásaiból kibontható a két, politikailag szembenálló fél álláspontja, a katonai nyilvántartási iratokból pedig kinyerhető a magyar hadkiegészítésű ezredek tisztikarára vonatkozó adattömeg, így a két álláspont összevethetővé válik. A magyar diéta kérdésfelvetésének szinte minden apró részlete megállja a helyét, tehát valóban releváns problémára mutat rá. A koronatanácsban a magyar törzstisztek alacsony száma mellett a kapitányok alacsony számát is említik, ennek okát a németek nagy számában és a magyarok hátrányos megkülönböztetésében látják. Az uralkodó ezzel szembeállítja, hogy magyarok szolgálnak nem magyar egységekben is, és ez jó tapasztalatszerzés számukra.

A kérdéskör vizsgálatához egy meghatározott szempontrendszer szerint kiválasztott magyarországi hadkiegészítésű gyalogezerdet, nevezetesen a 34. gya-

logezredet választottam ki, és az ezred teljes tisztikarát elemezve mintegy félezer tiszt katonai pályafutását és társadalmi, családi hátterét vizsgáltam meg. A jelen kötetben közreadott és a már korábban elvégzett kutatási eredményeket²⁹⁹ egyelőre nem tartom elegendőnek a felvetett kérdés végleges és megnyugtató megválaszolására, azonban az eredmények alapján már most olyan irányt lehet kijelölni, amely a további kutatások segítségével tovább gazdagítható és pontosítható, de alapvetően nem szorul változtatásra.

A császári-királyi hadsereg tágabb értelemben vett magyarországi hadkiégszítésű alakulatai a francia háború kitörésekor, 1792 tavaszán nyolcvannyolcezer katonából³⁰⁰ álltak, ez 1814 márciusára százhuszonkilencezerre³⁰¹ nőtt. A francia háborúk teljes, mintegy negyedszázados korszakában, tehát 1792 és 1815 között a Magyar Szent Korona országainak területéről legalább hatszázezer katona fordult meg a császári-királyi hadsereg zászlói alatt. Ennek a hatalmas tömegnek az élén legalább tizenöt–húszezer tisztet találhatunk. Az eddigi kutatások ebből hat–hétszáz tisztet érintettek, beleértve a jelen kötetben vizsgált mintegy ötszáz főt. A vizsgálatok nem a tisztikar összetételének megfelelően, azzal arányosan oszlottak meg, mivel a tisztikar felső néhány százalékát kitevő törzstisztek sokkal nagyobb súllyal szerepeltek. A jelenlegi adatokból a Katonai Határőrvidék csapataira vonatkozó információk rendkívül hiányosak, de a huszárság főtisztjeiről sem készült még részletes elemzés. Az Erdélyi Nagyfejedelemség és a Horvát Királyság területéről, illetve a török pusztítást követően újból benépesült délvidéki területekről kiegészített alakulatok esetében szintén feltételezhetjük, hogy tisztikaruk összetétele némileg különbözik a Magyar Királyság belső területeiről kiegészített egységektől.

A jelen kötetben közreadott kutatási eredmények egy magyar gyalogezredre vonatkoznak, amelyből – véleményem szerint – a magyar sorgyalogság egészére vonatkozó jellemző adatokat lehetett kinyerni azzal a fenntartással, hogy az erdélyi és a délvidéki ezredek mélyebb vizsgálata tovább árnyalhatja az összképet.

299 Zachar 2004; Poór 2013; Vizi 2007; Vizi 2012; Vizi 2014; Réfi 2014; Réfi 2015; Réfi 2016; Réfi 2018; Lázár 2015; Nagy-L. 2013; Nagy-L. 2017; Nagy-L. 2020.

300 StDT Karton 3717 1792 04.

301 StDT Karton 3732 1814 03.

Az ezred negyvenhárom fős törzstiszti karából mindössze tizennyolcan (41,89%) tekinthetők a hungarus értelemben vett magyarnak, a magyar nemzetiségűnek mindössze kilenc törzstiszttel (23,26%) sikerült azonosítani egy többnyire magyar nemzetiségű területről kiegészített ezred élén. A főtisztek tekintetében némileg kedvezőbb a kép, mivel a részletesen vizsgált háromszáz-tizennyolc fő közül száznyolcvanegy (56,92%) tekinthető hungarusnak, és kilencvenhat fő (30,19%) nemzetiségét tekintve is magyarnak. Ismét hangsúlyozni kell, hogy nemzetiségi besorolás bizonytalansága miatt az adatokat bizonyos fenntartással kell kezelni. Minden fenntartás ellenére egyértelműen kijelenthetjük, hogy a magyarság aránya a 34. gyalogezred tisztikarában lényegesen elmarad mindenféle méltányosnak tekinthető aránytól, különösen a magasabb rangú tisztek szempontjából. A magyar országgyűlés panasza ebben a tekintetben teljes mértékben alátámasztottnak tekinthető.

Az előléptetéseket vizsgálva nem tapasztalhattunk semmiféle nemzetiségi vagy politikai alapú megkülönböztetést. A tiszti rang viseléséhez alapfeltételként a német nyelv megfelelő szintű ismerete kellett, és ez önmagában a magyarság jelentős részét kizárta a katonai előmenetelből. Nem tudok olyan vizsgálatról, amely a tisztikar potenciális bázisának tekinthető nemesség és városi polgárság nyelvtudását vizsgálná, így nem állapítható meg, hogy a nyelvi kompetencia mekkora hatást gyakorolt a magyar nemesség katonatiszti pálya iránt tanúsított ellenérzéseire. A magyarországi németek magas számaránya – amely a törzstisztek esetében tizennyolcból öt (27,78%), a főtisztek esetében száznyolcvanegyből ötvenegy (28,18%) – azt mutatja, hogy a német nyelv rendkívül nagy elretentő erővel bírt a magyar nemesség számára. A Festetics György és tisztársai által a magyar szolgálati nyelv ügyében az országgyűléshez benyújtott kérvényt ez a tény egyértelműen más megvilágításba helyezi, mivel a magyar szolgálati nyelv bevezetése a magyar ezredekben megnyitotta volna az utat a magyar nemesség addiginál sokkal szélesebb rétegei előtt. A magyarországi németek nagy arányú jelenléte a tisztikarban szintén a nyelvi korlátokra vezethető vissza.

A nemzetiség mellett az országgyűlési tárgyalások nem szóltak ugyan a vallási kérdéstről, de ennek vizsgálata tovább szélesíti az ismereteinket. A római katolikusok elsöprően magas aránya mellett a reformátusság alulreprezentáltsága emelhető ki. Hangsúlyozandó, hogy a császári-királyi hadseregben nem volt

érvényben a Carolina Resolutio vagy ahhoz hasonló rendelkezés, nem kellett dekretális esküt tenni, tehát a vallás nem lehetett akadálya a katonai karriernek. A legjobb példa erre a francia háborúk kora egyetlen magyar tábornagyanak, Alvinczy Józsefnek református vallása. A reformátusok a Kárpát-medencében teljes egészében magyarok voltak, kis számuk egyértelműen azt mutatja, hogy a magyar nemesség protestáns része számára a katonai pálya nem nyújtott vonzó alternatívát. A Tisza menti református nemesség soraiból csak kis számban vállaltak katonai szolgálatot. Az észak-dunántúli reformátusság soraiból a lelkész-dinasztiából származó Komáromy Pál vagy az ismert nemescsaládból származó Kazai Sándor pályafutása azt mutatja, hogy nem érte hátrányos megkülönböztetés a reformátusokat, tehát a távolmaradásuk belső indíttatásból történt. A magyarországi evangélikus német polgárok és az erdélyi protestánsok, beleértve a reformátusságot is, nem tartózkodtak a katonatiszti pályától, és ez a Nagyfejedelemség vallási toleranciát magában foglaló hagyományaiból eredeztethető.

A magyar országgyűlés az 1715. évi 8. törvénycikkkel az akkor még császári, 1745-től császári-királyi hadsereget elismerte Magyarország törvényes haderejének, ezáltal a császári-királyi hadsereget érintő kérdések magyar belügyé váltak. Az országgyűlés a honvédelem kötelezettségének első vonalában – teljesen jogszerűen – a császári-királyi hadsereget látta. Természetesnek vehetjük, hogy ezt követően a császári-királyi hadseregben belüli magyar hadkiegészítési egységekről és az ezekben, illetve a hadsereg más részeiben szolgáló magyar katonákról gondoskodni szeretett volna. Ez a törekvés tartotta napirenden a hadsereg kérdését a diétán – a szükséges újoncmennyiség, a hadiadó emelése és az önkéntes ajánlatok, valamint az inszurrekció kérdésein túl is. A magyar katonatisztek ügye a 18. század utolsó évtizedének elején két országgyűlésen is élesen merült fel, a rendek a sérelmi politika keretei között próbáltak érvényt szerezni a magyar érdekeknek. A felirataikban megfogalmazott problémák jogosságához nem férhet kétség. A diéta józanságát mutatja, hogy nem támasztott teljesíthetetlen követeléseket az uralkodó felé, csupán méltányosságot kért. Az uralkodó álláspontja szerint a hadsereg magyar egységei nem képeztek semmiféle magyar hadsereget, a magyar tisztek az egész hadseregben szolgáltak, a magyar egységekben is mindenféle tisztek szolgáltak. Az uralkodó szerint ez a rendszer a magyarság és a hadsereg érdekeinek is megfelelt.

Mindkét álláspont elfogadható érveket tudott felhozni, a két álláspont nem is tűnik összeegyeztethetetlennek. Változás azonban mégsem történt, a magyar tisztek nem kerültek nagyobb arányban a magyar egységekhez, legalábbis a 34. gyalogezred tekintetében ez nem mutatható ki. Nem látunk ezt követően sem nemzetiségi megkülönböztetést, csoportosítást, tudatos fejlesztési szándékot, holott a király álláspontja semmiképpen sem volt merev vagy elutasító, a hadseregben sok magyar karrierje ívelt magasra. A császári-királyi hadsereg tábornoki karába a 18. század utolsó harmadában tömegével kerültek be a magyar tisztek, köztük nemzetiséget tekintve magyarok is.

A magyar tisztek kérdése ezután elsikkadt a politikai térben. Nem meglepő jelenség, mivel az ennél nagyságrenddel fontosabb bizottsági munkálatok is jó időre ad acta kerültek. A francia háborúk sodrában a hangsúly a honvédelemre került, hiszen 1797 elején a francia csapatok a Magyar Királyság területére értek, igaz csak Fiume környékén, de a francia támadás veszélye egészen Napóleon 1814-es bukásáig realitásként lebegett a belpolitika felett. Az idő a francia háborúk korszakában nem volt alkalmas mélyreható változásokra.

A változást az akkori keretek között nem lehetett véghez vinni. A magyar társadalomnak egyértelműen kimondott nemzeti haderőre és magyar szolgálati nyelvre lett volna szüksége ahhoz, hogy teljes mértékben magáénak érezze a hadsereget, és tömegesen vállaljon katonai szolgálatot. Nem volt véletlen az inszurrekciók szervezési sikere. Az 1809-es győri csata nyomán a reformkori politikai vita³⁰² nyomán befolyásolt közgondolkodás elfedi, hogy a négy inszurrekció alkalmával milyen gyorsan sikerült megszervezni a felkelőket, ez egyértelműen a magyar társadalom széles körű támogatását jelentette. Nem véletlen, hogy a korszak magyar hadügyi, honvédelmi modernizációs elképzelései is egy önálló magyar haderő felállítását vagy legalább a kereteinek létrehozását tekintették kívánatosnak. A Habsburg Monarchia politikai és katonai vezetése azonban az egységes birodalom elvétől vezérelve nem fogadták el az egységes császári-királyi hadsereg megbontásának vagy bármiféle hadügyi dualitásnak még a kísérletét sem. Számukra a hadsereg

302 Vizi 2018, 484–488.

az uralkodóhoz kötődött, nem pedig a birodalom területeihez vagy lakosságához, tehát az abszolutista felfogás hadügyi téren is meghatározta a vezetés gondolkodását.

A francia háborúk lezárultával elérkezhetett volna az idő a hadügyi tanulságok levonására is, erre azonban nem került sor. Metternich külpolitikai rendszere hadügyi változások nélkül is képes volt biztosítani a birodalom területi integritását és védelmi rendszerét.³⁰³ Az 1848–1849-es magyar honvédség sikerei viszont megmutatták, hogy a császári-királyi hadseregben szolgáló magyar tisztek és a magyar katonák fölébe tudnak kerekedni a professzionális birodalmi haderőnek. Ezt a potenciált már fél évszázaddal korábban is ki lehetett volna használni a francia háborúban, a magyar országgyűlés lényegében fel is ajánlotta, de ez akkor politikai okokból elmaradt.

303 Mitchell 2020, 265–296.

FORRÁSOK

Levéltári források

- Dienstbeschreibung.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Dienstbeschreibung der Generalstabsoffiziere (1800/1815).
- HKR SR Best.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat, Sonderreihen, Bestellungen und Vormerkprotokolle.
- MLST BfO.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Musterlisten und Standstabellen der k. k. Armee, Behelf für Offiziere: Musterlisten-Kartei A – Z.³⁰⁴
- MLST.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Musterlisten und Standstabellen der k. k. Armee.³⁰⁵
- Offiziers Heiratsbuch.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Heiratskautionen, Hauptreihe.
- PP ÄR.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Pensionsprotokolle der Offiziere, Beamten, Parteien, Witwen und Waisen, Ältere Reihe. Hauptreihe.
- PP JR.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Pensionsprotokolle der Offiziere, Beamten, Parteien, Witwen und Waisen, Jüngere Reihe, Offiziere, samt Namensindizes, 1820-1920.
- SB.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Stabsbücher, Protokolle.
- StDT.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Feldakten, Alte Feldakten, Stand- und Dienstabellen Stand- und Dienstabellen.
- Ternions.** Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Versorgungsunterlagen, Ternions.

304 A cédulák számozatlanok, ezért a rajta szereplő név betűhív leiratát adom meg.

305 A fond iratai paginátlanok, így a hivatkozásokban a lehető legpontosabban meghatározom az iratot. A dobozszám (Karton) után az egység rövidítése áll, azt követi az irattípus (ML = mustralista, RL = revíziós lista, TL = áthelyezési lista, MT = havi táblázat), majd az évszám, szükség esetén a hónap száma is.

Online források³⁰⁶

Esterhazy. <http://de.esterhazy.net/>

Genealogy. <http://genealogy.euweb.cz>

Geni. <http://www.geni.com>³⁰⁷

Királyi Könyvek. Libri Regii. Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, Magyar kancelláriai levéltár, A 57.³⁰⁸

Kudrna–Smith. Kudrna, Leopold – Smith, Digby: Biographical Dictionary of All Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815. Napoleon Series, 2008. http://napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsIntro.html

Mapire. <http://mapire.eu>

Mőcsényi 1998. Mőcsényi Mihály: Eszterháza fehéren-feketén. Budapest, 1998. <http://www.anemona.hu/eszterhaza/a8.htm> a791.

Schmidt-Brentano 2006. Schmidt-Brentano, Antonio: *Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815)*. [Wien], Österreichisches Staatsarchiv, 2006. https://www.oesta.gv.at/dam/jcr:29b98584-9598-456f-9e7d-61650d3f30df/Kaiserliche%20bzw_%20k_%20k_%20Generale%201618-1815%20_Liste_.pdf

Schmidt-Brentano 2007. Schmidt-Brentano, Antonio: *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816–1918*. Wien, 2007. https://www.oesta.gv.at/dam/jcr:a-fa860a0-93aa-4fee-a9f0-bfab3cda376/K_k_%20bzw_%20k_u_k_%20Generale%201816-1918.pdf

Szatmáry 1937. Szatmáry László: A gyapjúfestőfű magyarországi útja. Budapest, é.n. http://mek.oszk.hu/05400/05440/pdf/kron_szathmary_gyapju-festofu.pdf³⁰⁹

306 Az online források letöltésének időpontja: 2021. november 1.

307 A pontos URL-címet a jegyzetben közlöm.

308 A Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára által készített adatbázis, amely elérhető a <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/kiralyi-konyvek/> címen. A hivatkozásban szerepel a hivatkozott adat pontos elérhetőségének URL-címe.

309 Az eredeti tanulmány megjelenési helye: Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője, 1937. 143–160.

Nyomtatott források és szakirodalom

- Amon 1879.** Amon von Treuenfest, Gustav Ritter: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Hoch- und Deutschmeister Nr. 4.* Wien, 1879.
- Amon 1898.** Amon von Treuenfest, Gustav Ritter: *Geschichte des k. und k. Husaren-Regimentes Kaiser Nr. 1.* Wien, 1898.
- Baranyai 1914.** Baranyai Béla: Somogy vármegye nemes családai. In: *Somogy vármegye.* (Magyarország Vármegyéi és Városai) Budapest, 1914. 591–634.
- Bichmann 1880.** Bichmann, Wilhelm: *Chronik des k. k. Infanterie-Regiments Nr. 62 dermalen Ludwig Prinz von Bayern von seiner Errichtung 1798 bis 1880.* Wien, 1880.
- Bodart 1908.** Bodart, Gaston: *Militär-historisches Kriegs-Lexikon (1618-1905).* Wien und Leipzig 1908.
- Bónis 1971.** Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Budapest, 1971.
- Brinner 1878.** Brinner, Wilhelm: *Geschichte des k. k. Pionnier-Regimentes in Verbindung mit einer Geschichte des Kriegs-Brückenwesens in Österreich.* I. Theil. II. Band. Wien, 1878.
- CJH 1900.** *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1657–1740. évi törvény-czikkek.* Budapest, 1900.
- CJH 1901.** *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1740–1835. évi törvény-czikkek.* Budapest, 1901.
- Csatkai 1942.** Csatkai Endre dr.: Ihász Imre diákkori emlékkönyve. In: *Soproni Szemle* VI. (1942) 97–99.
- Csatkai 1969.** Csatkai Endre: Hogyan folyt a disznókereskedelem a 18. század közepén? In: *Soproni Szemle* XXIII. (1969) 80–84.
- DCRH 1791.** *Diarium Comitiorum Regni Hungariae, ab Augustissimo Romanorum Imperatore, et Hungariae Rege Leopoldo Secundo in Liberam Regiamque ac Metropolitanam Civitatem Budensem, in diem 6tam Junii anni 1790. indictorum, ac Die 3tia Novembris in Liberam Regiamque civitatem Posoniensem translatorum, ibidemque die 13tia martii anni 1791. conclusorum.* Buda, 1791.
- DCRH 1792.** *Diarium Comitiorum Regni Hungariae a Serenissimo, ac Poten-*

- tissimo Hungariae, et Bohemiae Rege Francisco in Liberam, Regiamque, ac Metropolitanam Civitatem Budensem in diem 20mam mensis Maii anni 1792. indictorum, ibidemque die 26ta Junii anni ejusdem conclusorum.* Buda, 1792.
- De Luca 1791.** De Luca, Ignaz: *Geographisches Handbuch von dem östreichischen Staate.* Dritter Band. Wien, 1791.
- Dominkovits 2002.** Dominkovits Péter: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe – Szepsy (Zepsy) János. In: *Aetas* 17. (2002) 2-3. sz. 5-35.
- Donnersberg 1892.** Donnersberg, August Hoffmann von: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 61 1798–1892.* Wien, 1892.
- Ebhardt 1888.** Ebhardt, Ferdinand: *Geschichte des k. k. 33. Infanterie-Regiments.* Ung.-Weisskirchen, 1888.
- Fallenbüchl 1992.** Fallenbüchl Zoltán: Mária Terézia magyar dikasztériális tanácsosai 1740–1780. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1984/1985.* Budapest, 1992. 283–334.
- Fallenbüchl 2002.** Fallenbüchl Zoltán: *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon.* Budapest, 2002. 98.
- Faragó 2011.** Faragó Tamás: *Bevezetés a történeti demográfiába. I. kötet.* Budapest, 2011. (elektronikus tananyag) 316–317.
- Fényes 1851a.** Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta betürendben körülményesen leiratik.* I. kötet. Pest, 1851.
- Fényes 1851b.** Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta betürendben körülményesen leiratik.* III. kötet. Pest, 1851.
- Fiedler – Pick 1898.** Fiedler, Rudolf Freih. v. – Pick, Leopold: *Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments Freiherr von Appel Nr. 60.* Erlau, 1898.
- Fiedler 1943.** Fiedler Reichard kis krónikája (1808. július 19-től 1812. július végéig.) Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: Hamar Gyula. Sopron, 1943. (Soproni Krónikák III.)
- Finke 1896.** Finke, Edmund: *Geschichte des k. und k. ungarischen Infanterie-Regimentes Nr. 37 Erzherzog Joseph.* II. Band. Wien, 1896.
- Fónagy 2013.** Fónagy Zoltán: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában.* Adattár I. Budapest, 2013.

- Frank 1972.** Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum „Alt-Österreichischen Adels-Lexikon“ 1823-1918.* 3. Band. K – N. Schloss Senftegg, 1972.
- Frank 1973.** Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum „Alt-Österreichischen Adels-Lexikon“ 1823-1918.* 4. Band. O – Sh. Schloss Senftegg, 1973.
- Frank 1974.** Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum „Alt-Österreichischen Adels-Lexikon“ 1823-1918.* 5. Band. Si – Z. Addenda und Corrigenda. Schloss Senftegg, 1974.
- Gálos 1931.** Gálos Rezső: Kisfaludy Sándor ifjúsága. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 40. (1931) 1–23.
- Gatti 1901.** Gatti, Friedrich: *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie. Erster Theil: Geschichte der k. k. Ingenieur- und k. k. Genie-Akademie. 1717–1869.* Wien, 1901.
- Geschichte 1871.** *Geschichte des k. und k. 52. Linien-Infanterie-Regiments, Erzherzog Carl.* Wien, 1872.
- Geschichte 1878.** *Geschichte des k.k. Infanterie-Regimentes Georg Prinz v. Sachsen No. 11.* Teschen, 1878.
- Geschichte 1881.** *Geschichte des K. K. 53. Infanterie-Regimentes Erzherzog Leopold Ludwig.* Tulln, 1881.
- Hellebronth 1939.** Hellebronth Kálmán: *A magyar testőrségek névkönyve. 1760–1918.* Budapest, é. n. [1939.]
- Hirtenfeld 1857a.** Hirtenfeld, J[aromir]: *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder. Erste Abtheilung. 1757–1802.* Wien, 1857.
- Hirtenfeld 1857b.** Hirtenfeld, J[aromir]: *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder. Zweite Abtheilung. 1805–1850.* Wien, 1857.
- Hochedlinger 2003.** Hochedlinger, Michael: *Austria's Wars of Emergence, 1683–1797.* London, 2003.
- Hödl 1906.** Hödl, Rudolf von: *Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Nr.*

- 29 *auf immerwährende Zeiten Gideon Ernst Freiherr von Loudon*. Temesvár, 1906.
- Jelentés 1918.** Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára állapotáról az 1918. év első negyedében. In: *Magyar Könyvszemle*. XXVI. (1918) 3–4. sz. 204–207.
- Just 1909.** Just: Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freilierrn Kray de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray. In: *Mitteilungen des k. und k. Kriegsarchivs*. Dritte Folge VI. Band. Wien 1909.
- Kempelen 1912a.** Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. Harmadik kötet. Budapest, 1912.
- Kempelen 1912b.** Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. Negyedik kötet. Budapest, 1912.
- Kempelen 1913.** Kempelen Béla: *Magyar nemes családok*. Hatodik kötet. Budapest, 1913.
- Khavanova 2005.** Khavanova, Olga: Az apai érdemeket a fiúkban jutalmazni Az iskoláztatás privilégiuma Mária Terézia uralkodása idején. In: *Századok*, 139. (2005) 1105–1129.
- Khavanova 2014.** Khavanova, Olga: „Kitűnő tehetséggel ellátott, különböző nyelveket tudó, jogok tudásával rendelkező...” (Hivatalnoki pályafutások a magyar Kamaránál a felvilágosult abszolútizmus idejében). In: *Századok*, 148. (2014) 1209–1228.
- Kirchthaler 1895.** Kirchthaler, Ludwig: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 2 für immerwährende Zeiten Alexander I. Kaiser von Rußland*. Wien, 1895.
- Köblös–Kránitz 2009.** Köblös József – Kránitz Zsolt (szerk.): *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I. 1526-1760*. Pápa, 2009. (A Pápai Református Gyűjtemények Kiadványai, Forrásközlések 10.)
- Kreipner 1900.** Kreipner, Julius: *Geschichte des k. und k. Infanterie-Regimentes Nr. 34 für immerwährende Zeiten Wilhelm I. Deutscher Kaiser und König von Preussen 1733–1900*. Kaschau, 1900.
- Krisch 2009.** Krisch András: *Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809*. PhD disszertáció. Pécs, 2009.
- KTDM 1791.** *Budán 1790dik Esztendőben tartott Ország Gyűlésének alkalma-*

- tosságával írásba bé-nyújtott, „s Köz-tanátskozás alá vett Dólgok és Munkák. Buda, 1791.
- Kurucz 2013.** Kurucz György: *Keszthely grófja. Festetics György*. Budapest, 2013.
- Lázár 2015.** Lázár Balázs: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Budapest, 2015. 41–114.
- Magyarország története 1980.** *Magyarország története 1790–1848*. 1. kötet. Budapest, 1980.
- Mályusz 1926.** Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795*. Budapest, 1926.
- Marczali 1898.** Marczali Henrik: *Magyarország története III. Károlytól a bécsi congressusig (1711–1815)*. Budapest, 1898.
- Marczali 1907.** Marczali Henrik: *Az 1790/91-diki országgyűlés*. Második kötet. Budapest, 1907.
- Markó 1929.** Markó Árpád: Két mozgalmas év a magyar nemestestőrség életéből. In: *Századok* 1929. 365–383.
- Marx 1838.** Marx, Anton: *Geschichte des 53ten ungarischen Linien-Infanterie-Regiments*. Wien, 1838.
- Mayer 1875.** Mayer, Ferdinand: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 39, gegenwärtig Großfürst Alexis von Rußland, von seiner Errichtung 1756 bis Ende 1875*. Wien, 1875.
- Megerle 1822.** Megerle von Mühlfeld, Johann Georg: *Österreichisches Adels-Lexikon des achtzehnten und neunzehnten Jahrhunderts*. Wien, 1822.
- Megerle 1824.** Megerle von Mühlfeld, Johann Georg: *Ergänzungsband zu dem Österreichischen Adels-Lexikon des achtzehnten und neunzehnten Jahrhunderts*. Wien, 1824.
- Mitchell 2020.** Mitchell, A. Wess: *A Habsburg Birodalom nagystratégiája*. Budapest, 2020.
- MJMI 1957.** *A magyar jakobinus mozgalom iratai. I.* Sajtó alá rendezte: Benda Kálmán. Budapest, 1957.
- Mocsáry 1997.** Mocsáry Lajos: Adatok Komáromi Sülye István gályarab életéről, családjáról. In: *Nagytemplomi gyülekezeti élet* 1997/3. 37–41.

- Munkás 1911.** Munkás László: *A királyi magyar posta története 1825–1715*. Budapest, 1911.
- Nagy 1894.** Nagy Géza: Kossuth eredete. In: *Turul*, 12. (1894) 2. sz. 49–68.
- Nagy 1858a.** Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Második kötet. Pest, 1858.
- Nagy 1858b.** Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Harmadik kötet. Pest, 1858.
- Nagy 1858c.** Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Negyedik kötet. Pest, 1858.
- Nagy 1865.** Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Tizenegyedik kötet. Pest, 1865.
- Nagy 1868.** Nagy: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Pótlék-kötet. Pest, 1868.
- Nagy-L. 2013.** Nagy-L. István: *A császári-királyi hadsereg 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok*. Pépa, 2013.
- Nagy-L. 2016a.** Nagy-L. István: Egy református lelkészdinasztia sarja a császári-királyi hadseregben: Batvai Komáromi Súlye Pál katonai pályafutása (1). In: *Acta Papensia*, 16. (2016) 157–172.
- Nagy-L. 2016b.** Nagy-L. István: Magyar csapatok részvétele, újoncai és veszteségei az első koalíciós háborúban, 1792–1797. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 315–350.
- Nagy-L. 2017.** Nagy-L. István: A 34. gyalogezred törzstisztjei az első koalíciós háborúban. In: *Turul* 90. (2017) 1. füzet 36–42.
- Nagy-L. 2020.** Nagy-L. István: *A császári-királyi hadsereg magyarországi tábornokai 1787–1815*. Budapest, 2020.
- Orosz 1906.** Orosz Ernő: *Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*. Eger, 1906.
- ÖGH 1784.** *Oesterreichisch Genealogisches Handbuch für 1784*. Wien, 1784.
- Paskovits 1914.** Paskovits, Emil: *Die Erste Arcierenleibgarde seiner Majestät des Kaisers und Königs*. Wien, 1914.
- Pál 2014.** Pál Judit: *A Habsburg Monarchia története (1526–1848)*. Kolozsvár, 2014.
- Pálmány 2019a.** Pálmány Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti alma-*

- nachja 1790–1812*. I. kötet. Budapest, 2019.
- Pálmány 2019b**. Pálmány Béla: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812*. II. kötet. Budapest, 2019.
- Patkós 2004**. Patkós László: Zách János Ferenc tudománytörténeti jelentősége. In: *Magyar Tudomány*, 2004/12. 1378.
- Pizzighelli 1903**. Pizzighelli, Cajetan: *Geschichte des K. u. K. Dragoner-Regimentes Johannes Josef Fürst von und zu Liechtenstein Nr. 10. 1631–1903*. Wien, 1903.
- Pollak 1892**. Pollak, Franz: *Geschichte des K. u. K. Infanterie Regimentes No. 8*. III. Band. Brünn, 1892.
- Poór 2003**. Poór János: *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12*. Budapest, 2003.
- Réfi 2014**. Réfi Attila: *A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815)*. Budapest–Sárvár, 2014.
- Réfi 2015**. Réfi Attila: *Császári-királyi karabélyos és vértés törzstisztek a francia háborúk idején (1792–1815)*. Életrajzi lexikon. I. kötet. Pápa, 2015.
- Réfi 2016**. Réfi Attila: *A császári-királyi ulánusezredek törzstisztszjei a francia háborúk idején (1792–1815)*. Életrajzi lexikon. Pápa, 2016.
- Réfi 2018**. Réfi Attila: *Császári-királyi karabélyos és vértés törzstisztek a francia háborúk idején (1792–1815)*. Életrajzi lexikon. II. kötet. Pápa, 2018.
- Reizner 1899**. Reizner János: *Szeged története*. Harmadik kötet. Szeged, 1899.
- Sárváry 1993**. Sárváry Mariann: *A meszlényi Meszlény család közéleti és politikai szereplése a XVIII. századtól napjainkig*. Bölcsészdoktori disszertáció. Budapest, 1993.
- Schematismus 1792**. *Oesterreichischer Militär-Almanach für das Jahr 1792*. Wien, 1792.
- Schematismus 1801**. *Oesterreichischer Militaer-Almanach für das Jahr 1801*. Wien, 1801.
- Schematismus 1802**. *Oesterreichischer Militaer-Almanach für das Jahr 1802*. Wien, 1802.
- Schematismus 1803**. *Oesterreichischer Militaer-Almanach für das Jahr 1803*. Wien, 1803.

- Schematismus 1804.** *Schematismus der kais. königl. Armée, für das Jahr 1804.*
Wien, 1804.
- Schematismus 1805.** *Schematismus der kais. königl. Armée, für das Jahr 1805.*
Wien, 1805.
- Schematismus 1806.** *Schematismus der kais. königl. Armée, für das Jahr 1806.*
Wien, 1806.
- Schematismus 1807.** *Schematismus der kais. königl. Armée, für das Jahr 1807.*
Wien, 1807.
- Schematismus 1808.** *Schematismus der kais. königl. Armée, auf das Jahr 1808.*
Wien, 1808.
- Schematismus 1810.** *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1810.* Wien, 1810.
- Schematismus 1811.** *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1811.* Wien, 1811.
- Schematismus 1812.** *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1812.* Wien, 1812.
- Schematismus 1813.** *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1813.* Wien, 1813.
- Schematismus 1814.** *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armée für das Jahr 1814.* Wien, 1814.
- Schematismus 1815.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1815.
- Schematismus 1816.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1816.
- Schematismus 1817.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1817.
- Schematismus 1818.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1818.
- Schematismus 1819.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1819.
- Schematismus 1820.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums.*
Wien, 1820.
- Schematismus 1821.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.*

- Wien, 1821.
- Schematismus 1825.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.* Wien, 1825.
- Schematismus 1830.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.* Wien, 1830.
- Schematismus 1837.** *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes.* Wien, 1837.
- Seeliger 1900.** Seeliger, Emil: *Geschichte des kaiserlichen und königlichen Infanterie-Regiments No. 32, für immerwährende Zeiten: Kaisern und Königin Maria Theresia, von seiner Errichtung 1741 bis 1900.* Budapest, 1900.
- SLFNI 1926.** *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790–1795.* Kiadta, a bevezető tanulmányt és a magyarázatokat írta Mályusz Elemér. Budapest, 1926.
- Svoboda 1876.** Svoboda, Johann: *Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage.* Erster Band. Wien, 1894.
- Századunk névváltoztatásai 1895.** *Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedélyvel megváltoztatott nevek gyűjteménye, 1800–1893.* Budapest, 1895.
- Szemethy 2017.** Szemethy Tamás: Honosított főnemesek a 18. századi Magyarországon. In: Szijártó M. István (szerk.) *Az indigenák.* Budapest, 2017. 49–73.
- Szemethy 2020.** Szemethy Tamás: *Katonabárók és hivatalnok grófok. Új arisztokraták a 18. századi Magyarországon.* Budapest, 2020.
- Szijártó 2006.** Szijártó M. István: *Nemesi társadalom és politika. Tanulmányok a 18. századi magyar rendiségről.* Budapest, 2006.
- Szijártó 2010.** Szijártó M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792.* Keszthely, 2010.
- Szluha 1998.** Szluha Márton: A Gergye család. In: *Turul*, 71. (1998) 30–35.
- Tóth-Barbalics 2002.** Tóth-Barbalics Veronika: Sok hűhó Münchenért (Harc a bajor örökség körül 1778–79-ben). In: *Sic Itur ad Astra* XIV. 2002/3 85–149. Budapest, 2002.
- Vályi 1799.** Vályi András: *Magyar országnak leírása.* Második kötet. Buda, 1799.

- Vargha 2003.** Vargha Domokosné: *Zách János Ferenc (1754–1832) csillagász.* Piliscsaba, 2003. (A Magyar Tudománytörténeti Intézet tudományos közleményei 41.)
- Vizi 2006.** Vizi László Tamás: Az 1809-es győri ütközet a magyar történeti irodalomban. In: *Pápai Múzeumi Értesítő 11.* Pápa, 2006. 25–44.
- Vizi 2007.** Vizi László Tamás: Napóleon magyar ellenfelei: a nemesi felkelés a francia háborúk időszakában. In: *Bonaparte Napóleon koronája és üzenete.* Szeged, 2007. 143–152.
- Vizi 2012.** Vizi László Tamás: Magyarország és a francia háborúk. In: Bana József – Katona Csaba (szerk.): *Franciák Magyarországon, 1809.* Konferencia II. Budapest – Győr. 2012. 261–277.
- Vizi 2014.** Vizi László Tamás: „Kövesd példájokat vitéz eleidnek...” A magyar nemesi felkelés a francia háborúk időszakában, különös tekintettel Székesfehérvár és Fejér vármegye szerepére. Székesfehérvár, 2014.
- Vizi 2018.** Vizi László Tamás: „Mikor emeltek már emlékszobort...” A magyar nemesi felkelés megítélése Petőfitől Jókaiig. In: Gyánti István – Kult László (szerk.): *Tanulmányok Ódor Imre emlékére.* Pécs, 2018. 483–493.
- Voit 1939.** Voit Pál: Egy régi pesti patika. In: *Tanulmányok Budapest múltjából,* 7. (1939) 41–69.
- Vörös 1971.** Vörös Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban. In: *Tanulmányok Budapest múltjából,* 18. (1971) 249–308.
- Weissenbacher 1896.** Weissenbacher, Victor: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 19 Erzherzog Franz Ferdinand von der Errichtung 1734 bis 1896.* Wien, 1896.
- Wrede 1898a.** Wrede, Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts.* I. Band. Wien, 1898.
- Wrede 1898b.** Wrede, Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts.* II. Band. Wien, 1898.
- Wrede 1901.** Wrede Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimente, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts.* III. Band. Wien, 1901.

- Wrede 1903.** Wrede, Alphons Freiherr von: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts.* V. Band. Wien, 1903.
- Wurzbach 1859.** Wurzbach, Constant v.: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich.* Fünfter Theil. Wien, 1859.
- Wurzbach 1863.** Wurzbach, Constantin: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben.* Neunter Theil. Wien, 1863.
- Wurzbach 1888.** Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich.* Sechsendfünfzigster Theil. Wien, 1888.
- Wurzbach 1889.** Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich.* Siebenundfünfzigster Theil. Wien, 1888.
- Zachar 2004.** Zachar József: *Habsburg-uralom, állandó hadsereg és magyarság 1683–1792.* Budapest, 2004.
- Zombori 1988.** Zombori István (szerk.) *Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században.* Szeged, 1988.

A kötetet a Magyarságkutató Intézet adta ki.

Postacím: 1014 Budapest, Üri utca 54–56.

Web: mki.gov.hu

Email: kiado@mki.gov.hu

Felelős kiadó: Horváth-Lugossy Gábor, a Magyarságkutató Intézet főigazgatója

Felelős szerkesztő: Virág István

Borítóterv, műszaki szerkesztés: Tóth Gábor, Tóth Mihály

Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém, ookpress.hu



A 34. magyar gyalogezred tisztikara a francia háborúkban (1792–1815)

II. József halála idején és az azt követő időszakban a nemzeti mozgalom számos, a magyar társadalom számára fontos kérdést hozott napirendre. Ezek között találjuk a magyar hadügy kérdését is. Az uralkodó állandó hadseregében, a császári-királyi hadseregben több tízezer magyar katonára szolgált, így a magyar közélet joggal nevezte ezt magyar hadseregnek. Az 1790-1791-es országgyűlés botránya – Festetich György és tisztársai által a magyar szolgálati nyelv bevezetése érdekében tett beadványa látványosan emelte politikai napirendre a témát, amely több más kérdéssel, köztük a „magyar csapatoknál magyar tisztetek szolgáljanak” igénnyel gazdagodott. II. Lipót elismerte a követelések egy részének jogosságát, de konkrét lépéseket nem tett.

A Budán ülésző országgyűlés 1792. június 20-án feliratban fordult a fiatal I. Ferenc királyhoz a magyar katonaság ügyében. Panaszuk lényege abban állott, hogy alig van magyar származású törzstiszt a gyalogezredekben, a főtisztek pedig a gyalogos- és határőrezredekben és néhány lovasezredben mind idegenek. Hosszas tárgyalások után a kérdésben született egy törvénycikk.

A kötetben magyar csapatok tisztikarának kérdése kerül terítékre egy konkrét magyar gyalogezred teljes tisztikarának vizsgálatán keresztül. Az eredmények a magyar országgyűlés feliratában foglaltakat alátámasztják, viszont a jelenség mögött nem feltétlenül uralkodói akarat állt.

